

Fridrih Niče

TAKO JE GOVORIO ZARATUSTRA

KNJIGA ZA SVAKOGA I NI ZA KOGA

PRVI DEO

ZARATUSTRIN PREDGOVOR

1.

Kad je Zaratustri bilo trideset godina, napustio je svoj zavičaj i jezero svoga zavičaja, i otišao je u goru. Tu se napajao svojim duhom i svojom samoćom, i nije ga to umorilo za deset godina. Ali se naposljetku izmeni njegovo srce – i jedno jutro ustade u ranu zoru, stade pred sunce i ovako mu je govorio: »Veliko sveto nebesko! u čemu bi bila tvoja sreća, da nemaš onih kojima sijaš! Deset godina penjalo si se amo k mojoj pećini: ti bi se zasitilo bilo svoje svetlosti i ovoga puta, da nije mene, moga orla, i moje zmije. Nego mi smo te iščekivali svakoga jutra, uzimali smo od tvoga obilja i blagosiljali te za nj. I gle! Ja ne znam kud bih sa svojom mudročću, kao pčela koja je nakupila previše meda; osećam potrebu da se prema meni ruke šire. Hteo bih da poklanjam i udeljujem, sve dok mudri među ljudima ne nađu naslade opet jednom u svojoj ludosti, a siromašni opet jednom u svome bogatstvu. Toga radi moram se spustiti u dubinu: kao što ti to činiš večerom, kad padaš za more pa još i donjem svetu poneseš svetlosti, ti prebogato sveto nebesko! Ja moram, kao ti, *pasti i zaći*, kako to zovu. ljudi, ka knjima bih da se spustim. Blagoslovi me dakle, ti mirno oko, što bez zavisti možeš da gledaš i preveliku sreću! Blagoslovi pehar koji se preлива, da bi voda iz njega zlatna potekla, i na sve strane raznela otsjaj tvoga milja! Evo! Ovaj pehar hoće da opet ostane prazan a Zaratustra hoće da opet postane čovek.«

– Tako otpoče silazak i pad Zaratustrin.

2.

Zaratustra siđe sam dole niz brdo, i niko ga ne sreće. Ali kada je ušao u šumu, obrete se pred njime jedan starac, koji je izišao bio iz svoje svete kolibe da nakupi korenja po šumi. I starac ovako progovori Zaratustri: »Nije mi nepoznat ovaj putnik: pre više godina prolazio je on ovud. Zvao se Zaratustra, ali se sada izmenio. Tada si nosio svoj pepeo na breg: a sada zar nosiš vatru svoju u doline? Zar se ne bojiš kazne kojom se kazni palikuća? Da, sad vidim da je Zaratustra. Bistro je njega oko a na usnama mu ne skriva se gađenje. Ta korača eto kao igrač! Izmenio se Zaratustra, detetom je postao Zaratustra, probudio se Zaratustra: šta bi ti sada kod onih koji spavaju? Živeo si u samoći kao u moru, i more te je nosilo. Vaj, ti hoćeš zar da izađeš na kopno? Vaj, ti hoćeš opet sam da pratiš svoje telo?« Zaratustra odgovori: »Ja volim ljude.« »A čega radi, reče svetac, dođoh ja u šumu i u pustinju? Zar ne stoga što sam odviše voleo ljude? Sada volim Boga: ljude ne volim. Čovek mi je rabota suviše nesavršena. Ljubav prema čoveku ubila bi me.« Zaratustra odgovori: »Šta ja to govorah o ljubavi! Ja poklon nosim ljudima.« »Ne daj im ništa, reče svetac. Bolje im još nešto oduzmi pa ponesi s njima skupa – to će im najviše goditi: samo ako i tebi bude godilo! A ako im baš hoćeš da daš, ne daj više nego milostinju, i pusti da i to još prose!« »Ne, odgovori Zaratustra, ja ne delim milostinje. Za to nisam dosta siromah.« Svetac se nasmeja Zaratustri i nastavi ovako: »A ti gledaj da ti bar prime tvoja blaga! Nemaju oni poverenja u pustinjake, i ne veruju da dolazimo da delimo darove. Naši im koraci odviše usamljeno odjekuju kroz ulice. I kao kad noću u svojim posteljama čuju nekoga gde hoda, mnogo pre nego što se sunce rodilo, tako se oni tad

pitaju u sebi: kuda će to lopov? Ne idi k ljudima već ostaj u šumi! Bolje još idi k životinjama? Zašto nećeš da si ovakav kao ja, – medved među medvedima, ptica među pticama?« »A šta to radi svetac u šumi?« pitaše Zaratustra. Svetac odgovori: »Pravim pesme i pevam ih, i praveći pesme smejem se, plačem, i gundam tako hvalim Boga. Pevanjem, smehom, plačem i gundanjem hvalim Boga, koji je moj Bog. Ali šta je to što ti nosiš nama na dar?« Kada je Zaratustra čuo ove reči, odmahnu rukom i reče: »Šta bih mogao ja vama dati! Nego pustite me da što pre odem, da vam ne bih što uzeo!« – I tako se rastadoše jedan od drugog, starac i čovek u punoj snazi, smejući se baš kao što se smeju dva dečaka. A kad ostade Zaratustra sam, ovako je govorio u svome srcu: »Da li je to moguće! Ovaj stari svetac u svojoj šumi još ništa ne zna o tom, da je Bog mrtav!«

3.

Kada je Zaratustra došao u prvi grad, koji leži do šume, nađe tu mnoštvo sveta iskupljena na pijaci; jer se razglasilo bilo, da će se videti jedan igrač na konopcu. I Zaratustra progovori svetini ovako i reče: *Hoću da vas učim šta je to natčovek*. Čovek je nešto što treba prevladati. Šta ste vi učinili, da biste ga prevladali? Sva bića dosad stvorila su nešto više od sebe: a vi zar hoćete da budete oseka te velike plime, rađe još da se ponovo vratite k životinji nego da prevladate čoveka? Šta je majmun za čoveka? Stvor za potsmeh ili bolan stid. I isto to biće čovek za natčoveka: stvor za potsmeh ili bolan stid. Vi ste prešli put od crva k čoveku, ali je u vama mnogo još ostalo crv. Nekada ste bili majmuni, a čovek je još i sada više majmun nego ikoji majmun. Onaj što je najmudriji među vama, i taj je tek dvojstvo od biljke i sablasti. Ali ja vam ne kažem, da postanete sablasti ili biljke. Nego, ja hoću da vas učim šta je to natčovek! Natčovek je smisao zemljin. Vaša volja treba da kaže: *neka bude natčovek* smisao zemljin! Preklinjem vas, braćo moja, *ostajte verni zemlji*, i ne verujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama! Otrovnici su to, svesni ili nesvesni. Prezritelji su to života koji izumiru i koji su i sami otrovani, i njih je zemlja sita: neka njih, srećan im put! Nekad je hula na Boga bio najveći greh, ali Bog je umro, i tako umreše i ti grešnici. Huliti na zemlju, to je sad najstrašnije – više ceniti utrobu onog što se ne daje progledati nego smisao zemljin! Nekad je duša gledala prezrivo na telo; tada je to preziranje bilo nešto najviše: – volela je da ga vidi mršavo, ružno, i izgladnelo. Mislila je, da će tako moći izmaći i njemu i zemlji. O, ta je duša i sama bila još mršava, ružna, i izgladnela: a okrutnost je bila sladostrašće toj duši! Ali i vi još, braćo moja, recite mi: šta kazuje vaše telo o vašoj duši? Zar nije vaša duša jad i gad i jedno bedno zadovoljstvo? Zaista vam kažem, čovek je jedna velika prljava reka. To mora biti već more, koje će primiti u sebe veliku prljavu reku a da se i samo ne zaprlja. Eto, ja hoću da vas učim šta je to natčovek: on je to more, u njemu može da se utopi vaše veliko preziranje. Šta je najveće, što vi možete doživeti? To je čas velikoga preziranja. Čas, u kojem će vam se i vaša sreća pretvoriti u gađenje, i isto tako vaš razum i vaša vrlina. Čas, u kojem ćete reći: »Šta je stalo do moje sreće! Ona je jad i gad i jedno bedno zadovoljstvo. A trebalo bi da moja sreća opravda i sam moj opstanak!« Čas, u kojem ćete reći: »Šta je stalo do moga uma! Zar žudi on za znanjem kao lav za svojom hranom? On je jad i gad i jedno bedno zadovoljstvo.« Čas, u kojem ćete reći: »Šta je stalo do moje vrline! Još ona nije uspela da se zbog nje izbežumim. Umorilo me je sve moje Dobro i sve moje Zlo! Sve je to jad i gad i jedno bedno zadovoljstvo!« Čas, u kojem ćete reći: »Šta je stalo do moga pravdoljublja! Ja ne vidim da sam žar i ugalj. A pravednik je sam žar i ugalj!« Čas, u kojem ćete reći: »Šta je stalo do moga milosrđa! Zar nije milosrđe krst, na koji se razapinje onaj koji voli ljude? Ali moje milosrđe nije razapinjanje na krst.« Da li ste već govorili tako? Da li ste već glasno klicali tako? Ah, kad bih vas već čuo bio da glasno kličete tako! Ne vaš greh – vaša uzdržljivost vapije na nebo, vaša škrtost u samom vašem grehu vapije na nebo! Gde je munja, koja će vas šinuti svojim plamenim jezikom? Gde je ludilo, koje bi trebalo ukalemiti u vas? Eto, ja hoću da vas učim

šta je to natčovek: on je ta munja, on je to ludilo! – Kad je Zaratustra ovo izgovorio, povika neko iz naroda: »Dosta smo već čuli o igraču na konopcu; daj sada da ga vidimo!« I sav narod smejaše se Zaratustri. A igrač na konopcu, koji je držao da je reč o njemu, otpoče svoj posao.

4.

Zaratustra pak gledaše po narodu i čuđaše se. Pa onda progovori ovako: Čovek je konopac, razapet između životinje i natčoveka, – konopac iznad ambisa. Opasan je pogled preko, opasan put onamo, opasan pogled unatrag, opasno oklevanje i zastajanje. Što je veliko na čoveku, to je da je on most a ne cillj: što se može voleti na čoveku, to je da je on *i prelazak i prolazak*. Ja volim one, koji ne umeju da žive drukčije nego prolazeći, jer su to oni koji prelaze. Ja volim velike prezritelje, jer su oni veliki poštovatelji, i strele čeznuća za drugom obalom. Ja volim one, koji ne traže tek u zvezdama razloge da propadnu i da budu žrtvovani: nego se žrtvuju zemlji, da bi zemlja jednom postala natčovekova. Ja volim onog, koji živi da bi došao do saznanja, i koji hoće da dode do saznanja, da bi jednom počeo da živi natčovek. Te na taj način hoće svoju propast. Ja volim onog, koji voli svoju vrlinu: jer vrlina je volja za propadanjem i strela čeznuća. Ja volim onog, koji radi i pronalazi da bi natčoveku kuću nazidao i za nj zemlju, životinju i biljku pripremio: jer na taj način hoće on svoju propast. Ja volim onog, koji ne zadržava za se ni truna duha, već sav hoće da je duh svoje vrline: tako prelazi on u vidu duha preko mosta. Ja volim onog, koji od svoje vrline načini sebi nagon i zao udes: tako on svojoj vrlini za ljubav hoće još da živi a i neće vise da živi. Ja volim onog, koji nije rad da ima odviše mnogo vrlina. Jedna je vrlina više vrlina nego dve vrline, jer je više čvor za koji se hvata zao udes. Ja volim onog, čija se duša rasipa, koji neće da mu kažu hvala niti sam kaže hvala: jer on uvek daje i neće da se sačuva. Ja volim onog, koji se stidi kad kocka padne u njegovu korist, i koji tad pita: zar sam ja varao u igri? – jer hoće da propadne. Ja volim onog, koji baca zlatne reči ispred svojih dela a uvek još više drži nego što je obećao: jer taj hoće svoju propast. Ja volim onog, koji opravdava one koji dolaze a iskupljuje one koji su bili: jer taj hoće da propadne sa onima koji su tu. Ja volim onog, koji huli na svoga boga, zato što voli svoga boga: jer će taj propasti od gneva svoga boga. Ja volim onog, čija je duša duboka i u pregorevanju, i koji je u stanju da propadne i usled malog doživljaja: tako taj ide rado preko mosta. Ja volim onog, čija je duša prepuna, tako da zaboravlja sam na sebe, a da su sve stvari u njemu: tako će njegovo propadanje nastupiti usled sviju stvari. Ja volim onog, koji je slobodna duha i slobodna srca: tako je njegova glava samo utroba njegova srca a srce njegovo tera ga u propast. Ja volim sve one, koji su kao pune kapi što padaju jedna po jedna iz crnog oblaka koji se nadvio nad ljudima: one oglašuju da je blizu munja, i odlaze u propast kao glasnici. Evo, ja sam jedan glasnik munjin, i jedna puna kap iz oblaka: a munja, to je *natčovek*.

5.

Kad je Zaratustra ove reči izrekao, pogleda opet po narodu, i začuta. »Eto, stojte tu reče u srcu svom, i smeju se: ne razumeju me, ja nisam usta za ove uši. Treba li im možda prvo razbiti uši, da bi naučili slušati očima? Treba li zveketati kao što čine talambasi i propovednici po crkvama? Ili, veruju li možda oni samo onima koji mucaju? Oni imaju čime se ponose. Kako li zovu samo to što ih čini ponosnima? Obrazovanošću zovu ga, ono ih odlikuje od čobana. Nerado stoga slušaju kad se s njima u svezi spomene reč 'preziranje'. Ja ću dakle da govorim njihovoj ponositosti. Ja ću im govoriti o onom što je najdostojnije preziranja, a to je *poslednji čovek*.« I Zaratustra stade ovako govoriti narodu: Vreme je, da čovek postavi sebi svrhu. Vreme je, da čovek zasadi klicu svoje najviše nade. Još je njegovo tle dosta plodno za to. Ali to će tle postati neplodno i šturo, i iz njega neće moći više nići visoko drvo. Vaj! Doći će doba, kad čovek neće više moći prebaciti strelu svoga čeznuća preko čoveka, i kad neće više umeti da zatreperi žica na njegovu luku! Evo vam kažem, treba imati u sebi još kaosa pa moći roditi treperavu zvezdu. I kažem vam: vi imate još kaosa u sebi. Vaj! Doći će doba, kad čovek

neće više rađati zvezde. Vaj! Doći će doba čoveka koji je najviše za preziranje a koji se sam neće više umeti prezirati. Evo! Ja ću vam pokazati šta je to *poslednji čovek*. »Šta je to, ljubav? Šta je to, stvaranje? Šta je to, čežnja? Šta je to, zvezda?« – tako pita poslednji čovek, i žmirka očima. Tada će zemlja postati mala, i po njoj će skakutati poslednji čovek koji sve čini malim. Njegov soj ne daje se istrebiti, kao soj zemljine mušice, poslednji čovek živi najduže. »Mi smo pronašli sreću« – kažu poslednji ljudi, i žmirkaju očima. Oni su napustili predele gde je mučno živeti: jer im treba toplote. Oni još ljube bližnjega i taru se o njega: jer im treba toplote. Biti bolestan i biti nepoverljiv, čini im se greh: mnogo paze kako će i šta će. Lud im je, ko se još spotiče preko kamenja ili preko ljudi! Kadikad pomalo otrova: to daje prijatne snove. Naposletku mnogo otrova, da bi umiranje bilo lako. Rade još, jer je posao zabava. Ali paze, da zabava ne napregne odviše. Ne postaju više bogati niti ostaju siromašni: i jedno i drugo napreže. Ko bi još vladao? Ku bi još slušao? i jedno i drugo napreže odviše. Ne treba pastira a stado je jedno! Svaki hoće isto, svi su jednaki: ko drukčije misli, ide svojevolsno u ludnicu. »Nekada je bio ceo svet u zabludi« – kažu ponajfiniji, i žmirkaju očima. Mudri su, i znaju sve što se dogodilo: te se mogu potsmevati do mile volje. Još se svade, ali se brzo mire – da ne bi pokvarili želudac. Imaju svoje sitno zadovoljstvo za dan, i svoje sitno zadovoljstvo za noć: ali čuvaju zdravlje. »Mi smo pronašli sreću« – kažu poslednji ljudi, i žmirkaju očima. I tu se završava prvi govor Zaratustrin, koji se može nazvati i »predgovorom« jer tu ga prekide vika i veselje gomile. »Daj nam te poslednje ljude, o Zaratustra, – tako su vikali – načini nas tim poslednjim ljudima. A mi ti poklanjamo natčoveka!« I sav narod klicaše od radosti i udaraše jezikom o nepce. A Zaratustra posta tužan i reče u svom srcu: »Ne razumeju me: ja nisam usta za ove uši. Suviše sam dugo živeo u gorama, suviše sam mnogo slušao šta govore potoci i drveće: ovi me sad, kad, govorim slušaju kao što slušaju čobane. Neuzburkana je moja duša i jasna kao gora pred podne. A oni misle da sam hladan, i da sam podrugivač koji pravi grozovite dosetke. Gledaju me eto i smeju se: i smejući se još me i mrze. Ima leda u njihovom smehu.«

6.

Tada se dogodi nešto, da sva usta zanemeše a sve se oči unezveriše. Jer se međutim igrač na konopcu dao bio na svoj posao: izašao je kroz jedna vratanca, pa se uputio preko konopca razapela između dva tornja, tako da je visio s jednog kraja na drugi kraj pijace nad glavama ljudi. Baš kad je igrač prispeo do sredine svoga puta, otvoriše se ponovo vratanca i iza njih iskoči jedno šareno čeljade, lakrdijaš šta li, i pođe brzim skokom za onim napred. »Brže, kljakonogo, uzvikivao je svojim strašnim glasom, brže lenštino, uštvo, beskrvniče! Sad ću te zagolicati svojom potpeticom! Šta ćeš ti tu između tornjeva? U toranj s tobom, treba te zatvoriti jer prečiš puta boljemu od sebe!«

– I sa svakom rečju prilazio mu je bliže: a kad je bio samo još jedan korak iza njega, tada se dogodi nešto strašno, što je učinilo da sva usta zaneme i svačije se oko unezveri: – prodera se kao vrag i preskoči onog što mu je stajao na putu. A ovaj, kad vide gde ga suparnik pobeđi, izgubi i glavu i konopac; odbaci od sebe motku i brže nego ona strovali se u dubinu, kao klupko od ruku i nogu. Pijaca i narod izgledahu kao more kad njime iznenada zavitla oluja: sve se razbeže kojekuda i kako ko stiže, a ponajviše odonud gde je trebalo da padne telesina. Zaratustra pak ostade, i baš pored njega pade telesina, isprebijana i izmrcvarena ali još ne mrtva. Posle nekog vremena povrati se razdrobljenomu svest, i on vide Zaratustru gde kleči kraj njega. »Šta ćeš ti tu? reče naposletku, – ja sam već odavna znao, da će mi hromi daba podmetnuti nogu. Sad će me odvući u pakao: zar hoćeš da ga sprečiš?« »Tako mi časti, prijatelju, odgovori Zaratustra, svega toga nema, ne postoji to o čemu ti govoriš: niti ima đavola niti pakla. Duša će tvoja pre još biti mrtva nego tvoje telo: ne boj se već ničeg više!« Čovek ga pogleda s nepoverenjem. »Ako istinu zboriš, reče tad, onda ne gubim ništa ako izgubim život. Ja nisam mnogo više nego zverka koju su naučili da igra, batinama i puštajući je da gladuje.« »A ne, reče Zaratustra, ti si od opasnosti načinio sebi poziv, to nije nešto što

treba prezirati. A sad te tvoj poziv upropašćuje: zato ću te ja svojim rukama zakopati.« Kad je Zaratustra ovo rekao, čovek na umoru nije više odgovarao; ali je micao rukom, kao da traži ruku Zaratustrinu, da bi mu se zahvalio.

7.

Međutim se spusti večer, i pijaca utonu u suton: tada se razidoše svi, jer i radoznalost i strah najzad se umore. A Zaratustra osta sedeći na zemlji pokraj mrtvaca, i zaduben u misli: tako zaboravi na vreme. Ali naposletku dođe noć, i hladan vetar počeo duvati preko usamljenoga. Tada se podiže Zaratustra i reče u svome srcu: »Odista, lep je ribolov imao danas Zaratustra! Nije ulovio čoveka ali je ulovio lešinu. Neprijatno tajanstven život je ljudski, i uvek još bez smisla: jedan lakrdijaš može da mu bude sudbonosan. Ja bih da naučim ljude šta je smisao njihova bića: to je Natčovek, munja iz crnog oblaka Čovek. Ali još sam ja daleko od njih, i za moj smisao oni još nemaju smisla. Još sam ja za ljude nešto posredi između lude i lešine. Mračna je noć, mračni su putevi Zaratustrini. Hodi, hladni i ukočeni družo! Poneću te onamo gde ću te zakopati svojim rukama.«

8.

Kada je Zaratustra to rekao u svome srcu, natovari lešinu na leđa i pođe. Ali nije išao ni sto koraka, a privuče se uz nj jedan čovek pa mu počeo šaputati na uho – i gle! Taj što je tu govorio, bio je lakrdijaš s tornja. »Idi iz ovoga grada, Zaratustra; ovde te premnogi mrze. Mrze te pošteni ljudi i pravednici, i nazivaju te svojim neprijateljem i prezriteljem; mrze te ispovednici prave vere, i nazivaju te opasnošću za gomilu. Imao si sreće, što su ti se smejali: i odista, govorio si kao kakav lakrdijaš. Imao si sreće, što si se pridružio onome mrtvom psu; zato što si se tako ponizio, spasio si se, za danas. Ali idi iz ovoga grada – ili ću sutra tebe preskočiti, ja živ tebe mrtvog.« I kad je to izrekao, nestade čoveka; a Zaratustra ode dalje kroz mračne ulice. Na kapijama grada sretoše ga grobari što kopaju rake: oni mu prinesoše plamen svetiljke uz lice, poznadoše Zaratustru, i mnogo ga ismevahu, »Zaratustra nosi mrtvog psa: lepo je što je i Zaratustra postao grobarem! Jer naše su ruke odviše čiste za takvu divljač. Da li Zaratustra hoće možda da ukrade đavolu njegov zalogaj? Nama je pravo! I prijatan ručak! Samo, biće da je đavo bolji kradljivac od Zaratustre! – on može ukrasti i jedno i drugo, i može pojesti i jedno i drugo.« I oni se smejahu skupa i šaputahu nešto na uho jedan drugome. Zaratustra ne reče na to ni reči, i išao svojim putem. Kad je išao tako dva sata, pokraj šuma i močvara, nasluša se dosta zavijanja gladnih vukova, pa i sam ogladne. Zastade pred jednom osamljenom kućom u kojoj je gorela svetiljka. »Glad navaljuje na me, reče Zaratustra, kao kakav razbojnik. U gori i sred močvara spopade me moja glad, i u dubokoj noći. Čudne je čudi moja glad. Često mi dolazi tek posle ručka, a danas mi nije dolazila po čitav dan: gde je to zaostala?« I Zaratustra zakuca na vrata od kuće. Pojavi, se jedan starac; on je nosio sveću, i zapita: »Ko dolazi k meni i k mome nevaljalome snu?« »Jedan živi i jedan mrtvac, reče Zaratustra. Dajte mi da jedem i pijem, zaboravio sam da to učinim preko dana. Onaj koji gladna nahrani, osvežiće svoju rođenu dušu: tako kaže mudrost.« Starac ode ali se ubrzo vrati, i ponudi Zaratustru hlebom i vinom. »Rđav je ovo kraj za one koji gladuju, reče; zato sam se ovde i nastanio. Zverovi i ljudi dolaze k meni, pustinjaku. Nego, pozovi i tvoga pratioca da jede i da pije, on je umorniji od tebe.« Zaratustra odgovori: »Mrtav je moj pratilac, teško da ću ga moći nagovoriti.« »To se mene slabo tiče, reče starac gundajući; ko kucne na moja vrata, mora uzeti što mu dajem. Jedite i nasitite se!« Zatim je Zaratustra opet išao dva sata, poveravajući se stazi i svetilu zvezda: jer on je bio stari noćnik, i voleo je da zagleda u lice svemu što spava! Ali kad je zora zazorila, nađe se Zaratustra u gustoj šumi, i ne vide više staze kojom bi išao. Tada metnu mrtvaca u jedno šuplje drvo, sebi iznad glave – da bi ga sačuvao od vukova – a sam leže na tle i na mahovinu. I nabrzo zaspa, umoran telom ali neuzburkane duše.

9.

Dugo spavaše Zaratustra, i nije samo zorina rumen prešla preko njegova lica, nego je prešlo i prepodne. Naposljetku, otvori se njegovo oko: začuđeno gledaše Zaratustra u šumu i u tišinu, začuđeno gledaše u svoju dušu. Tada se podiže hitno, kao mornar koji odjedared ugleda kopno, i uskliknu glasno: jer vide jednu novu istinu. I on ovako stade govoriti u svome srcu: »Svanulo mi je pred očima: potrebni su mi saputnici i to živi, - ne mrtvi saputnici i leševi koje mogu da nosim sa sobom kuda ja hoću. Svanulo mi je pred očima: ne treba Zaratustra da govori narodu, već pratiocima! Ne treba Zaratustra da bude i pastir stada i njegov pas! Da odmamim od stada - zato sam došao. Neka se ljute na mene narod i stado: Razbojnikom hoće da postane pastirima Zaratustra. Ja kažem pastiri: a oni se nazivaju poštenjacima i pravednicima. Ja kažem pastiri: a oni se nazivaju vernima prave vere. Vidi te poštenjake i pravednike! Koga mrže najvećma? Onoga, koji im razbija tablice vrednosti, razbijača, razbojnika: - a to je onaj koji stvara. Vidi verne svijuu vera! Koga mrže najvećma? Onoga, koji im razbija tablice vrednosti, razbijača, razbojnika: - a to je onaj koji stvara. Saputnike traži onaj koji stvara a ne mrtvace, i ne stada ni verne. Saradnike traži onaj koji stvara, one koji će nove vrednosti pisati na nove tablice. Saradnike traži onaj koji stvara, i sažeteoce: jer je kod njega sve zrelo za žetvu. Ali mu nedostaju stotina kosâ: zato on kida vlačee i zle je volje. Saradnike traži onaj koji stvara, i to takve koji će umeti da naoštreen svoje kose. Uništiteljima zvaće njih ostali, i prezriteljima dobra i zla. Ali to su oni koji žanju i slavu slave. Saradnike traži Zaratustra, sažeteoce, i svečare, s kojima će slavu slaviti, traži Zaratustra; što će njemu stada i pastiri i mrtvacii! A ti, moj prvi saputniče, ostaj zbogom! Dobro sam te zakopao u tom tvom šupljem drvetu, dobro sam te skrio od vukova. Hoću da stignem ka svojem cilju, da idem svojim putem; preko onih što zastajkuju i oklevaju preskočiću. Moj prolazak biće njihov prolazak, njihova propast.«

10.

To je rekao Zaratustra u svome srcu kad je sunce pokazivalo podne: tada pogleda ispitujućim pogledom u vis - jer je iznad svoje glave čuo oštri krik jedne ptice. I gle! jedan orao kružio je naširoko po vazduhu, a o njemu visila je jedna zmija, ne kao plen već kao prijatelj: jer mu se beše obavila oko vrata. »To su moje zveri!« reče Zaratustra, i radovaše se od srca. »Najponosnija zver pod suncem, i najmudrija zver pod suncem - oni su poleteli po svetuu, da vide šta se radi. Hoće da vide da li je Zaratustra još u životuu. Odista, da li sam još u životuu? Opasnije mi je ići među ljudima nego među životinjama, opasnim putem ide Zaratustra. Neka mi budu vođom moje zveri!« Kada je Zaratustra to izrekao, padoše mu na um reči sveca iz šume, te uzdahnu i progovori ovako u srcu svom: »O kad bih mogao biti lukaviji! kad bih mogao biti lukav iz dna duše, kao moja zmija! Ali ja evo ištem nemoguće: molim dakle jedino moj ponos, da uvek ide skupa sa mojom mudrošću! A ako me jednom moja mudrost izneveri: - ah, ona tako rado hoće da odleti! - neka onda moj ponos bar leti skupa s mojom ludošću!« -

- Tako otpoče silazak i pad Zaratustrin.

ZARATUSTRINI GOVORI

O tri preobražaja

Otkriću vam tri preobražaja duha: kako se duh pretvara u kamilu, a kamila u lava, i naposljetku lav u dete. Mnogo teškog ima za duh, za jaki duh, duh voljan da nosi, koji je pun strahopoštovanja: njegova jakost ište ono što je teško, i što je najteže. Šta je teško? tako pita duh voljan da nosi, i to pitajući pada na kolena, kao kamila, i želi da ga dobro natovare. Šta je najteže, recite mi, heroji? tako pita duh voljan da nosi, - da bih to uzeo na sebe te da uživam u svojoj jačini. Zar nije ovo: poniziti se, da bi se nanelo bola svojoj oholosti? Pustiti svoju

ludost da blista, i time se izrugivati svojoj mudrosti? Ili je ovo: rastaviti se od svoga dela kad slavi pobjedu? Penjati se na vrljetne bregove i iskušavati iskušitelja? Ili je ovo: hraniti se žarom i travom saznanja a istine radi trpeti glad u duši? Ili je ovo: biti bolestan a bolničare ne primiti, ni drugovati s gluhima koji nikad ne mogu čuti šta hoćeš? Ili je ovo: zagaziti u prljavu vodu ako je to voda istine, i ne goniti od sebe hladne žabe i tople krastavice. Ili je ovo: voleti one koji nas preziru, i pružati ruke prema sablasti kad hoće da nas zastraši? Sve to što najteže uzima duh voljan da nosi na sebe: kao što natovarena kamila hita u pustinju, tako hita on u svoju pustinju. A u najusamljenijoj pustinji dešava se drugi preobražaj: tu lavom postaje duh, slobodu hoće da dograbi kao plen, i da gospodarem bude u svojoj rođenoj pustinji. Svoga poslednjeg gospodara tu on traži: hoće da mu postane neprijateljem, njemu i svome poslednjem bogu, hoće da se bori o pobjedu sa velikim zmajem. Ko je taj veliki zmaj što ga duh neće više da naziva gospodarem i bogom? »Ti treba da« zove se veliki zmaj. A duh lavlji govori »Hoću«. »Ti treba da«, leži pred njim na stazi, blistajući se u zlatu, zver s krljuštima a na svakoj krljušti sjaji se zlatno »ti treba da!«. Tisućugodišnje vrednosti sjaju se na tim krljuštima, a ovako zbori najsilniji od svih zmajeva: »sva vrednost što je imaju stvari – sjaji se na meni.« »Sva vrednost stvorena je već, i sva stvorena vrednost – ja sam. Odista, ne treba da bude više nikakvog 'Hoću'.« Tako kaže zmaj. Braćo moja, čemu je potreban lav u duhu? Zašto nije dovoljna teretna životinja, koja se odriče svega a puna je strahopoštovanja? Stvarati nove vrednosti – to ne može još ni lav: ali stvoriti sebi slobodu za novo stvaranje – to može snaga lavova. Da bi stvorio sebi slobodu i jedno sveto Ne i pred dužnošću: za to je, braćo moja, potreban lav. Prisivajati sebi pravo na nove vrednosti – to je najstrašnije prisvajanje za duh voljan da nosi i duh bogobojažljivi. Zaista vam kažem, to je za nj grabljenje i posao grabljive zveri. Nekad je on, kao nešto što mu je najsvetije, voleo ono »ti treba da«: a sad treba taštine i samovolje da nade i u onom što je najsvetije, da bi ugrabio sebi slobode od onoga što voli: lav je potreban za takvo grabljenje. Ali recite mi, braćo moja, šta je to još što može dete a što ni lav nije mogao? Što to mora grabeći lav da se pretvori još i u dete? Nevinost je dete i zaborav, jedno počinjanje snova, jedna igra, jedan točak koji se iz sebe kotrlja, jedan prvi kret, jedno sveto Da. Jeste, za igru stvaranja braćo moja, potrebno je jedno sveto Da: jer *svoju* volju hoće sad duh, *svoj* svet osvaja sebi za-svet-izgubljeni. Otkrio sam vam tri preobražaja duha: kako se duh pretvorio u kamilu, a kamila u lava, i naposljetku lav u dete. –

Tako je govorio Zaratustra. A tada se nalazio u gradu koji se zove: Šarena krava.

O propovedaonicama vrline

Hvalili su pred Zaratustrom jednog mudraca, kako ume lepo da govori o snu i o vrlini: mnogo ga, rekoše, poštuju i nagrađuju za to, i svi mladi ljudi sede pred njegovom govornicom. Zaratustra ode k njemu, i sa svim mladim ljudima seđaše pred njegovom govornicom. A ovako govoraše mudrac: Čast snu i stid pred njim! To pre svega! I sklanjajte se s puta svima koji rđavo spavaju i noću bdiju! Stidljiv je čak i lopov pred snom: uvek se krade tiho kroz noć. Ali bestidan je stražar noćni, i bestidno nosi svoj rog. Nije mala veština spavati: jer ceo dan zatim treba provesti budan. Treba deset puta na dan da se sam savladaš: to stvara dobar umor, i to je mak za dušu. Deset puta treba da se ponovo izmiriš sa samim sobom, jer savlađivanje je gorčina, i rđavo spava onaj koji se nije izmirio sa sobom. Deset istina treba da nađeš na dan; inače ćeš tražiti istinu još i noću, jer je tvoja duša ostala gladna. Deset puta na dan treba da se smeješ i da budeš veseo: inače ti noću ne da mira želudac, taj otac nevolje. Malo njih to znaju: ali, treba imati sve vrline da bi se moglo dobro spavati. Da li ću se krivo zakleti? Da li ću činiti preljuje? Da li ću poželeti devojkju bližnjega svoga? Sve se to ne bi slagalo s dobrim snom. Pa čak kad se i imaju sve vrline, treba još jedne umeti: i same vrline poslati u dobar čas da spavaju. Da se ne bi među sobom svadile, gizdave žene! I to zbog tebe, nesrećniče! Mir s Bogom i sa susedom: to traži dobar san. I mir čak još i sa susedovim

đavolom! Jer će inače noću tumarati po tvojoj kući. Čast vlasti i poslušnost, pa i nakrivo nasadenoj vlasti! Tako to ište dobar san. Šta ja mogu zato, što vlast rado ide na krivim nogama? Za onog ću uvek reći da je najbolji pastir, koji svoju ovcu tera na najzeleniju livadu: tako se to slaže sa dobrim snom. Neću mnogo počasti, niti velika blaga: to raspaljuje žuč. Ali rđavo se spava bez dobra imena i malog blaga. Više volim malo društvo nego društvo zlih: ali treba da ga ima i da ga nestane u dobar čas. Tako se to slaže s dobrim snom. Mnogo mi se svide i oni koji su nišči duhom: oni san lakšim čine. Blaženi su oni, naročito kad im se uvek daje za pravo. U tome protiče dan onome koji je pun vrlina. A kad dode noć, tad se dobro čuvam da ne zovem san! On neće da ga zovu, san koji je gospodar vrlina! Nego premišljam, šta sam preko dana radio i mislio. Prežvaćući pitam se, strpljivo kao kakva krava: koji su bili deset tvojih savlađivanja? I koji su bili deset pomirenja i deset istina i deset smehova, kojima si se naslađivao u srcu svom? Premišljajući o tom, i ljuljuškan od četrdeset misli, prepadne me odjedared san, nezvani gost, gospodar vrlina. San zakuca na moje oko: i ono oteža. San dodirne moje usne: i one ostanu otvorene. Odista, u mekoj obući prilazi k meni, najmiliji od svih kradljivaca, i ukrade mi moje misli: i stojim tad nem kao ovaj sto. Ali ne stojim tad više dugo: i već sam legao. – Kad je Zaratustra čuo mudraca ovako besediti smeja se u sebi: jer je njemu u taj mah svanulo nešto pred očima. I on ovako počeo govoriti u svom srcu: Ludak je ovaj mudrac sa svojih četrdeset misli: ali držim, da se dobro razume u spavanje. Srećan je već i ko boravi blizu ovoga mudraca! Jer takav je san zarazan, i zaražuje čak i kroz debeo zid. I sama njegova govornica ima čari. Nisu uzalud sedeli mladići pred propovednikom vrline. Njegova je sva mudrost: ostati budan, da bi se dobro spavalo. I odista, kad život ne bi imao smisla i kad bih se morao privoleti besmislu, onda bi bio ovo i meni besmisao kojemu bih se najlakše privoleo. Sad mi je jasno, šta su pre svega nekad hteli kad su tražili učitelje vrline. Hteli su dobra sna, a uza nj još i uspavljivih vrlina. Svi su ti hvaljeni mudraci sa govornica gledali mudrost u spavanju bez snova: oni nisu znali za bolji smisao života. I danas zacelo ima još više njih koji su kao ovaj propovednik vrline, i ne uvek tako poštenih: ali njihovo je vreme prošlo. Neće stojati više dugo: i već će ležati. Blaženi su ovi sanjivci: jer oni će skorim usniti snom. –

Tako je govorio Zaratustra.

O onima koji veruju u zagrobni život

Nekada je i Zaratustra bacao svoje praznoverje s one strane čoveka, kao svi oni koji veruju u zagrobni život. Delo jednog bolnog i napaćenog boga izgledaše mi tada svet. San mi izgledaše tada svet, i spev jednog boga: šaren dim pred očima jednog božanskog nezadovoljenika. I dobro i zlo i radost i žalost i ja i ti – šaren dim činjaše mi se sve, pred stvaralačkim očima. Hteo je tvorac da okrene glavu i da ne vidi sebe, – pa je stvorio svet. Opojna je radost za onoga što pati, da okrene glavu od svoje patnje i da zaboravi na sebe. Opojna radost i samozaborav činjaše mi se nekad svet. Ovaj svet, večito nesavršen, slika i prilika jedne protivrečnosti, i to nesavršena slika i prilika opojna radost za svog nesavršenog tvorca: – takav mi se činjaše nekada svet. Tako sam dakle i ja nekad bacao svoje praznoverje s one strane čoveka, kao svi koji veruju u zagrobni život. Da li zaista s one strane čoveka? Ah, braćo, taj Bog što sam ga ja stvorio, bio je delo ruku čovečijih i nerazuma čovečijeg, kao i svi bogovi! Bio je čovek, tek jedno jadno parče od čoveka i od Ja: iz rođenog pepela i rođene žari došla je k meni, ta sablast, – i zaista vam kažem. Nije došla k meni. S one strane! I šta bi tad, braćo moja? Ja sam savladao sebe, svoje patnje, poneo sam svoj rođeni pepeo na breg, pronašao sam jasniji plamen za sebe. I gle! Sablast *ustuknu* ispred mene! Patnja bi bila sad za mene, i muka meni koji sam ozdravio, da verujem u takve sablasti: Patnja bi bila sad za mene, i poniženje. To ja eto kažem onima koji veruju u zagrobni život. Patnja i nemoć – oni su

stvorili sve verovanje u zagrobne živote; i onaj kratki ljudi zanos sreće, koji pozna samo onaj koji najvećma pati. Umor, koji jednim skokom hoće da se surva, jednim strmoglavim skokom bedan neznački umor koji već više neće ni da hoće: on je stvorio sve bogove i sve živote posle smrti. Verujte mi, braćo moja! To je telo počelo da očajava samo o sebi – ono je stalo da se odupire prstima zaludenoga duha o krajnje zidove. Verujte mi, braćo moja! To je telo počelo da očajava o zemlji – ono je čulo kao da utroba bića njemu progovara. I tada je pokušalo da glavom probije poslednje zidove, i ne samo glavom, – da bi stiglo preko u »onaj svet«. Ali »onaj svet« je dobro sakriven za čoveka, onaj nečovečanski nečovečni svet koji je jedno nebesko ništavilo; a utroba bića i ne govori ništa čoveku, ili govori kao i čovek. Zaista vam kažem, teško je dokazati da ikoje biće, postoji, i teško ga je nagoniti da progovori. Recite, braćo, zar nije najčudnija od sviju stvari još ponajbolje dokazana? Da, ovo Ja, i protivrečnost i zbrka toga Ja, govore još ponajpravije o svome opstanku; to delatno, svesno, određujuće Ja, koje je mera i vrednost sviju stvari. I to najpravije što postoji, to Ja – ono govori o telu, i ono želi još telo sve i kad mudrije i sanja i poleće na skrhanim krilima. Sve pravije govori, to Ja: i što više govori, tim više ume da nađe reči i pohvale za telo i za zemlju. Novome ponosu naučilo me je moje Ja, njemu hoću da naučim ljude: da ne zagnjuraju više glavu u pesak nebeskih stvari, već da je nose uspravno, svoju zemaljsku glavu koja stvara smisao zemljin! Novoj volji hoću da naučim ljude: da žele da idu onim putem kojim je slepo išao čovek, i da kažu da je to dobar put, i da ne slaze više s njega i ne polaze stranputicama kao bolesnici i umirući! Bolesni i umirući počeli su prezirati telo i zemlju, i pronalaziti svetove nebeske i kap krvi koja isceljuje: pa još i te slatke i smrtonosne otrove, uzeli su od tela i od zemlje! Hteli su da pobegnu od svoje bede, ali su im bile zvezde predaleko. Tad zavapise: »O, bar da ima nebeskih puteva, da bi se moglo odmilet i u drugi život i u drugu sreću!« – i tada pronađoše sebi svoje mudrolije i krvave napitke! Mislili su, da su izmakli svome telu i ovoj zemlji, nezahvalnici. A kome su imali da zahvale za zanos i nasladu toga svog izmicanja? Svome telu, i ovoj zemlji. Blag je prema bolesnima Zaratustra. Odista, on se ne ljuti ni na njihove pokušaje utehe i nezahvalnosti. Neka same počnu ozdravljati i prevlađivati sebe, i stvarati sebi jedno više telo! Ne ljuti se Zaratustra ni na onog, koji se diže od bolesti pa se još nežno osvrće za svojim praznoverjem, i noću u ponoć obilazi potajno grob svoga Boga: ali bolest i bolno telo za mene su još i suze njegove. Mnogo bolešljivoga sveta bilo je oduvek među onima, koji maštaju i nadahnuti su Bogom, žučno mrze oni onoga koji ide za saznanjem, i onu najmlađu vrlinu što se zove: slobodno priznanje. Oni se osvrću unatrag u tamna vremena: tada su dabome praznoverje i vera drukčije stajali; ludilo razuma bila je sličnost božanstvu a sumnja greh. Vrlo dobro poznajem ja te obraze i ta podobija božanstva: oni hoće da se u njih veruje a da je sumnja greh. Vrlo dobro znam i to, u šta oni sami najviše veruju. Zaista vam kažem, ne u živote iza smrti, i u kaplje krvi kuje isceljuju: nego i oni najviše veruju u telo, i njihovo rođeno telo za njih je stvar po sebi. Ali za njih je ono bolesna stvar: i rado bi iskočili iz kože. Stoga osluškuj da li će čuti gdegod kakvog zapovednika smrti, a sami propovedaju o životima posle smrti. Bolje vi slušajte, braćo moja, glas zdravoga tela: to je pošteniji i praviji glas. Poštenije govori zdravo telo, i jasnije, telo savršeno i uspravno: a ono kaže, da zemlja, ima smisla. – Tako je govorio Zaratustra.

O prezriteljima tela

Prezriteljima tela hoću da kažem šta mislim. Ne ištem da okrenu s učenjem i s poučavanjem, već samo da se odreknu svoga tela – te tako začute. »Telo sam i duša« – kaže dete. I što ne bismo govorili kao deca? Ali onaj koji je progledao, koji zna nešto, kaže: telo sam i samo telo, i ništa druga sem toga; a duša je samo reč za nešto na telu. Telo je jedan veliki um, jedinstvo u množini, rat i mir, stado i pastir. Pa i taj tvoj mali um, brate, koji ti nazivaš »duhom«, nije drugo do oruđe tvoga tela, malo oruđe i igračka tvoga velikog uma. »Ja« kažeš ti za sebe, i

gord si na tu reč. Ali veći su – što ti nećeš da veruješ – tvoje telo i njegov veliki um: taj ne govori Ja, nego tvori Ja. Što čulo oseti, što duh pozna, u tome nikad nema krajnje tačke. A čulo i duh hteli bi da te obmanu da su oni krajnja tačka svega: toliko su tašti oni. Oruđe su, i igračka su čulo i duh: iza njih leži tek tvoja suština. Ta suština i gleda i očima čula, i osluškuje i ušima duha. Jednako osluškuje suština i gleda: upoređuje, savlađuje, osvaja, razorava. Ona vlada, i njoj je i Ja podložno. Za tvojim mislima i osećajima, brate moj, stoji silan gospodar, neznan mudrac – taj se zove sopstvenost. U tvom telu stanuje on, tvoje je telo on. Više je pameti u tvome telu, nego u svoj tvojoj mudrosti. I da li ko i zna, čega radi će tvome telu ta tvoja najveća mudrost? Tvoja se sopstvenost smeje tvome Ja i njegovim oholim skokovima. »Šta su mi ti skokovi i letovi misli? kaže ona sebi. Zaobilazni put k mojoj svrsi. Ja sam ta koja vodim na uzici Ja i koja ga nadahnjujem pojmovima.« Sopstvenost kaže čoveku: Sad oseti bol. I njegovo ga Ja oseti, i bolujući premišlja kako će ga preboleti – radi toga je *potrebno* da čovek ume misliti. Sopstvenost kaže: Sad oseti radost. Ja je oseti, i radujući se premišlja kako bi se još često radovalo – i radi toga je potrebno da čovek ume misliti. Prezriteljima tela hoću da kažem još nešto. Oni preziru zato što poštuju. Šta je to, što je stvorilo i poštovanje i preziranje i vrednost i volju? Stvaralačka sopstvenost stvorila je za se i poštovanje i preziranje, stvorila je radost i žalost. Stvaralačko telo stvorilo je sebi duh, kao ruku svoje volje. Još i u svojoj ludosti i u svome preziranju, prezritelji tela, vi služite sopstvenosti. Evo vam kažem: sama vaša sopstvenost htela bi da umre i okreće se od života. Ona ne može više ono što bi joj bilo najmilije: – stvarati više od sebe. To bi joj bilo najmilije, to je njena najživlja želja. Ali joj je prekasno stalo do toga: – zato hoće vaša sopstvenost da je nestane, prezritelji tela. Hoće da propadne vaša sopstvenost, i zato ste postali vi prezriteljima tela! Jer ne možete da stvarate više od sebe. I zato ste sad kivni na život i na zemlju. Nevesela zavist krije se u razrokom pogledu vašeg preziranja. Ja neću ići vašim putem, prezritelji tela! Vi niste za me mostovi koji vode ka natčoveku! –

Tako je govorio Zaratustra.

O radosnim i rdavim strastima

Dragi brate, ako imaš kakvu vrlinu, tvoju vrlinu, onda je ona samo tvoja i ničija više. Ali ti bi, naravno, da joj daš ime, i da joj tepaš; ti bi da je smeš povući za uho, i da se možeš poigrati s njom. A gle! Tad je i puk zove kao što je zoveš ti, i ti si postao puk i stado sa tvojom vrlinom! Bolje bi bilo da si rekao: »ne daje se iskazati, i ne može se krstiti imenom ono što mojoj duši zadaje bola i što joj godi, i čega je gladna još i moja utroba«. Tvoja vrlina stoji isuviše visoko za poverljivost koju daje ime: a ako baš moraš o njoj govoriti, nemoj se stideti da o njoj mucaš. Reci i promucaj: »To je *moje* dobro, to volim, samo tako mi se dopada, samo tako hoću *ja* ono što je dobro.« Ja ga neću u obliku božje zapovedi, niti u obliku čovečijeg zakona i pravila: ne trebam ga da mi bude vođ u zemlje nadzemaljske i u rajeve. Zemaljska je vrlina, koju ja volim: malo je u njoj dosetljivosti, a ponajmanje uma svijuu. Ali ta je ptica kod mene gnezdo svila: zato je volim i milujem, – ona sad leži kod mene na svojim zlatnim jajima. Tako treba da mucaš i da uzdižeš svoju vrlinu. Nekada si imao strasti, i nazivao si ih zlima. Ali sad imaš samo još tvoje vrline: one su nikle iz tvojih strasti. Svoj glavni cilj poverio si ovim strastima: i one se tad pretvoriše u tvoje vrline i u dobre strasti. I ma ti bio od roda naprasitih ili od roda sladostrasnih ili do ludila pobožnih ili osvetljivih: Naposletku su sve tvoje strasti postale vrlinama, i svi tvoji đavoli anđelima. Nekada si imao divlju pašćad u tvome podrumu: ali se ona naposletku pretvori u ptice i mile pevačice. Iz svojih otrova skuvao si sebi melem; muzao si svoju kravu čamotinju, – sad piješ slatko mleko iz njenih vimena. I ništa zlo neće više iz tebe nići, osim možda zla koje niče iz borbe tvojih vrlina. Dragi brate, ako imaš sreće onda imaš jednu vrlinu a ne više: tako ćeš preći lakše preko mosta. Odlikuje među drugima kad se imaju mnoge vrline, ali to je teško snositi; i mnogi je već otišao u pustinju i ubio se

zato što je sustao da bude i boj i bojište vrlina. Dragi moj, da li su rat i bojak zlo? Ali to zlo je potrebno: potrebna je zavist, i potrebna su nepoverenja i klevetanja među tvojim vrlinama. Pogledaj, koliko svaka tvoja vrлина gramzi za onim što je najviše: ona traži sav tvoj duh, da *njoj* bude glasnikom, ona ište svu tvoju snagu u gnevu, mržnji i ljubavi. Surevnjive su jedna na drugu sve vrline, a strašna je stvar surevnjivost. I vrline mogu propasti usled surevnjivosti. Koga zahvati plamen surevnjivosti taj okreće naposljetku otrovnu žaoku, kao škorpion, protiv samoga sebe. Ah, dragi brate, zar nisi još nikad video vrlinu kako sama sebe kleveta i probada? Čovek je nešto što treba prevladati: i zato treba da voliš svoje vrline – jer ćeš usled njih propasti. –

Tako je govorio Zaratustra.

O bledome zločincu

Vi ne ubijate, sudije i žreci, dok živinče glavu ne obori? Evo, bleđi je zločinac oborio glavu: iz oka mu govori veliko preziranje. »Moje je Ja nešto što treba prevladati: moje mi je Ja veliko preziranje čovekovo«: tako govori iz toga oka. To mu je bio najuzvišeniji čas, – što je sam sebi sudio: ne dajte da se uzvišeni sroza opet u svoju niskost! Nema spasenja za onog koji toliko pati od sebe sama, do što brža smrt. Vaše ubijanje, sudije, treba da je sažaljenje a ne osveta. I, ubijajući pregnite da vi sami opravdajte život! Nije dosta da se izmirite s onim kojeg ubijate. Vaše žaljenje neka bude ljubav prema natčoveku: tako ćete opravdati što ste još u životu! Recite »dušman«, ali ne »zlikovac«; recite »bolesnik«, a ne »varalica«, recite »ludak«, a ne »grešnik«. A ti, krvavi sudijo, kad bi glasno hteo reći šta si već sve uradio u mislima: ceo bi svet povikao: »Dole s tim pogancem i otrovnikom!« Nego, drugo je nešto misao a drugo delo, drugo slika dela. Točak razloga ne okreće se među njima. Slika je učinila da pobledi ovaj bleđi čovek. Dorastao je bio svome delu dok ga je vršio: ali sliku njegovu nije mogao izdržati kad je bilo izvršeno. Jednako je video u sebi izvršioca dela. To ja zovem ludilom: iznimak obrnuo se i postao je za nj sama stvar. Crta povučena uokrug općini kokoš te ne ume više maći; tako je potez koji je on povukao općinio njegov jadni um, – to ja zovem ludilom nakon dela. Počujte, sudije! Ima još jedno drugo ludilo: to je ludilo *pre* dela. Ah, vi mi se niste dosta duboko uvukli u dušu! Počujte, sudije! Ima još jedno drugo ludilo: to je ludilo *pre* dela. Ah, vi mi se niste dosta duboko uvukli u dušu! Krvavi sudija kaže: »zašto je ubijao ovaj zločinac. Ta hteo je da otima«. Ali ja vam velim: duša njegova iskala je krvi, ne pljačke: on je žedneo za srećom noža! Nego njegov jadni um nije shvatao to ludilo pa ga je nagovarao na drugo. »Što će ti krv! rekao mu je on; treba ujedno i da otimaš nešto! Da se svetiš nekom!« I on je poslušao svoj jadni um: kao olovo ležale su na njemu njegove reči, – i on je ubijajući u stvari, pljačkao. Jer nije hteo da izgleda da je njega stid svoga ludila. I sad opet leži olovo njegove krivice na njemu, i opet je jadni mu um tako krut, tako vezan, tako težak. Kad bi bar mogao da zavrti glavom, spao bi teret s njega: ali šta bi zavrtelo tu glavu? Šta je taj čovek? Hrpa boleština što kroz duh zahvataju svet: tu bi da sebi nađu plen. Šta je taj čovek? Klupko divljih zmija koje teško mogu da se smire jedna uz drugu, – i one se razmile svaka na svoju stranu, i traže plen po svetu. Pogledajte ovo jadno telo! Što je patilo i za čim je ginulo, to je jadna duša htela da razume i shvati, – i shvatila je kao želju za ubijanjem i žeđ za srećom noža. Ko danas oboli tog spopadne zlo koje je sad zlo: hoće da zadaje bol onim što njega boli. Ali je bilo drugih vremena i drugog dobra i zla. Nekada je bila sumnja zla, i zlo volja za samoodržanjem. Tada se za bolesnika reklo da huli, i da je veštac: kao jeretik i veštac patio je, i hteo da zada je patn je drugima. Ali to ne ide u vaše uši: kažete mi, da to škodi dobrima među vama. Ali, šta je meni stalo do dobrih među vama! Mnogo što na dobrima među vama izaziva u meni gađenje, i, uveravam vas, ne ono što je zlo na njima. Voleo bih da im dođe ludilo koje bi ili satrlo, kao ovog bleđog zločinca! Zaista vam kažem, voleo bih da se to njihovo ludilo zove istina ili vrednost ili pravdoljublje: ali oni imaju svoju vrlinu da bi što

duže poživeli, i to u svom bednom zadovoljstvu. Ja sam ograda uz brzu reku: neka se hvata ko me može uhvatiti! Ali ja nisam vaša štaka, –

Tako je govorio Zaratustra.

O čitanju i pisanju

Od svega što je napisano volim samo ono što je ko krvlju svojom pisao. Piši krvlju: i ti ćeš uvideti da je krv duh. Nije lako razumeti tuđu krv: ja mrzim besposličare koji čitaju. Ko poznaje čitaoca taj se za čitaoca više ne trudi. Još jedan vek čitalaca – pa će i sam duh zaudarati. To što svaki sme da nauči čitati, pokvariće naposljetku ne samo ono što se piše nego i ono što se misli. Nekad je duh bio bog, pa je onda postao čovekom a sad kao da će postati čak još i pučinom. Ko piše krvlju i u izrekama, tog nije dosta samo čitati, već ga treba naizust učiti. U brdima je najpreči put od vrha, k vrhu: ali zato moraš imati duge noge. Izreke treba da su vrhovi, a oni kojima se upućuju, veliki i stasiti. Providan i čist zrak, bliska opasnost, i duh pun nestašne pakosti: to se lepo slaže. Hoću da imam oko sebe vragove, jer sam srčan. Srčanost, koja goni sablasti, dozira sama sramove, – srčanost hoće da se smeje. Ja ne osećam više s vama: taj oblak sto ga vidim pod sobom, to tamnilo i vodnilo kojima se smejem, – baš taj oblak nosi vama buru. Vi gledate gore kad hoćete da se uzvisite. Ja gledam dole, jer sam uzvišen. Ko međ vama može da se smeje, i da je uzvišen u isti mah? Ko se penje po najvišim brdima, taj se smeje svima žalosnim igrama i žalosnim zbiljama. Bezbrižne, podrugljive, nasilničke – takve nas želi mudrost: ona je žena, i voli uvek i svuda ratnika. Kažete mi: »teško je snositi život«. A našto vam je tad pre podne vaša gordost a večerom vaša pokornost? Teško je snositi život: – što se zanosite! Ta mi smo svi skupa dobri magarci i magarice za nošenje tereta. Zar imamo mi što zajedničko s ružnim pupoljkom, što drhće kad mu kap rose padne na list? Jeste: mi volimo život, ne što smo navikli na život, već što smo navikli da volimo. U ljubavi uvek ima malo ludila. Ili i u ludilu ima uvek malo uma. I meni, koji volim život, čini se da leptiri i babuci od sapunice, i što je njima slično među ljudima, najbolje znaju šta je sreća. Gledati kako se leprsaju te budalaste gizdave okretne dušice – to tronjava Zaratustru do suza i do pesama. Ja bih verovao samo u boga koji zna igrati. A kad sam video svoga đavola, izgledao mi je ozbiljan, temeljan, dubok, svečan: duh težine, on čini da sve stvari padaju. Ne ubija se gnevom, već smehom. Daj da ubijemo duh težine! Ja sam naučio ići: i otada trčim. Ja sam naučio leteti: i otada ne treba da me tek gurnu pa da se maknem s mesta. Sad sam lak, sad letim, sad se premećem pravim obruče, sad igra bog u meni.

Tako je govorio Zaratustra.

O drvetu na bregu

Zaratustrino je oko zapazilo, da ga jedan mladić izbegava. Kada je jedne večeri išao sam po bregovima što okružuju varoš koja se zove »Šarena krava«: gle, u hodu nađe onog mladića gde sedi na slonjen na jedno drvo, i gleda umornim pogledom u dolinu. Zaratustra obuhvati rukama drvo kod kojeg je mladić sedeo, i reče: »Kad bih hteo ovo drvo da zatrem ovim rukama, ne bih mogao. A vetar koji ne vidimo kinji ga i povija kako mu je volja. Najgore nas povijaju i kinje nevidljive ruke.« Tada se podiže mladić zburjen, i reče: »Čujem Zaratustru gde govori a baš sam mislio na njega.« Zaratustra odgovori: »Pa što si se poplašio? – Nego, čovek je kao i drvo. Što bi on više u vasionu i u svetlost, tim jače nagingu njegove žile k zemlji, na niže, u pomrčinu, u dubinu, – u zlo.« »Da, u zlo! kliknu mladić. Kako je moguće da si otkrio moju dušu?« Zaratustra se osmehnu i reče: »Mnoga se duša ne može nikad otkriti, dok je čovek prvo ne pronade.« »Da, u zlo! poviče još jednom mladić. Ti si istinu rekao,

Zaratustra. Ja nemam više vere u sebe otkad težim u visinu, i niko nema više vere u mene, – otkuda je to? Ja se menjam odviše brzo: moje danas pobija moje juče. Ja često, penjući se, preskočim po koji stepen, – to mi ne prašta ni jedan stepen. Stignem li gore, uvek vidim da sam sâm. Nike ne razgovara sa mnom, drhćem od mraza usamljenosti. Šta tražim ja u visini? Moja preziranja i moje čežnje rastu naporedo; što se više penjem tim više prezirem onog koji se penje. Šta traži on u visini? Kako me je stid moga penjanja i moga spoticanja! Koliko me izaziva na podsmeh moje ubrzano dihanje! Kako mrzim onog što leti! Koliko sam umoran u visini!« Tu začuta mladić. A Zaratustra posmatraše drvo kod kojeg su stajali, i reče: »Ovo drvo stoji usamljeno ovde u bregovima; ono je izraslo visoko iznad ljudi i životinja. I kad bi htelo da govori, ne bi našlo nikog ko bi ga razumeo: tako je visoko izraslo. I ono eto čeka i čeka, – na što čeka? Boravi i suviše blizu legla oblačjeg: da li čeka možda na prvi grom?« Kad je Zaratustra to rekao, povika mladić mašući živo rukama: »Da, Zaratustra, ti govoriš istinu. Meni se htelo da propadnem kad sam težio u visinu, a ti si grom na koji sam čekao! Eto, šta je još od mene ostalo od kad si nam se ti javio? Uništela me je *zavist* prema tebi!« – To reče mladić i plakaše gorko. A Zaratustra ga obgrli rukom i povede za sobom. Pa kad su išli tako skupa neko vreme, poče Zaratustra ovako govoriti: Srce mi se cepa. Više nego što kažu tvoje reči, kazuje mi tvoje oko svu tvoju opasnost. Ti još nisi slobodan, ti još *tražiš* slobodu. Odvise noćnikom, i prebudnim načinilo je tebe tvoje traženje. Ti bi u slobodnu visinu, tvoja je duša žedna zvezda. Ali i tvoji zli nagoni žedne za slobodom. Još si ti za me zatočenik koji smišlja kako će se dohvatiti slobode: o, mudra postaje duša takvih zatočenika, ali i lukava i pokvarena. I oslobođeni duhom mora još da se pročisti. Još je mnogo memle i tavnice zaostalo u njemu: razbistriti se još mora njegovo oko. Da, ja poznajem tvoju opasnost. Ali zaklinjem te mojom ljubavlju i nadom: ne odbacuj od sebe svoju ljubav i nadu! Još osećaš da si blagorodan, i još osećaju da si blagorodan i ostali, koji su kivni na te i koji te nemilo gledaju. Znaj, da je svima na putu onaj koji je blagorodan. I dobrima je na putu onaj koji je blagorodan sve kad ga i nazivaju dobrim, to je stoga da bi ga tako gurnuli u stranu. Blagorodni stvara novo i hoće novu vrlinu; a dobri hoće staro, i da ostane sve po starom. Ali nije to opasnost za blagorodnog da bi mogao postati dobrim, nego da bi mogao postati bezobzirnim, podrugljivcem, rušiteljem. Ah, ja sam poznao blagorodne koji su izgubili svoju najlepšu nadu. I tada su govorili zlo o svima lepim nadama. Otada su živeli bezobzirno, u kratkim pustim čefovima, i slabo su još isticali cilj svojim danima. »I sladostrašće je duh« – govorahu. I duhu se njihovu tad skrhaše krila: i eno ga gde gmiže po zemlji, i prlja zabadajući zube svuda. Nekad su mislili da će postati herojima: sad su slađostrasnici. Heroj je njima zazor i jeza. Ali, tako ti moje ljubavi i nade: ne odbacuj od sebe heroja u svojoj duši! Neka ti sveta bude tvoja najlepša nada! –

Tako je govorio Zaratustra.

O propovednicima smrti

Ima propovednika smrti: i zemlja je puna onih kojima treba propovedati odvratanje od života. Puna je zemlja izlišnih, pokvaren je život mnogima. Treba ih »večnim životom« odmamiti iz ovog života! »Žutima« zovu propovednike smrti, ili »crnima«. Ali ja ću vam ih pokazati još i u drugim bojama. Tu su Strahoviti, koji u sebi još nose divlju zver, i nemaju drugog izbora, do puste čefove ili razdiranje sama sebe. A i njihovi čefovi u stvari su još razdiranje sama sebe. Oni nisu još postali ni ljudima, ti Strahoviti: neka propovedaju odvratanje od života pa neka i sami odu otkud su došli! Tu su sušićavi dušom tek što su se rodili već počinjju da umiru, i čeznu za naukom o umiranju i o odricanju. Oni bi rado bili mrtvi, i ištu da im odobrimo volju njihovu! Čuvajmo se da ne razbudimo te mrtvace, i da ne povredimo te žive kovčege! Izađe li njima nasusret bolesnik, ili starac, ili mrtvac, oni odmah kažu: »jasno je, život nema smisla! « A u stvari, jasno je samo da nema smisla to što oni kažu i što oni vide, jer oni vide samo jedno

lice života. Zavijeni u tešku turobnost, i željno prateći sitne slučajeve koji donose smrt: tako sede oni i čekaju, i stiskaju zube i vilice. Ili: uzimaju šećerleme a sami se smeju svojoj detinjastoći: vise o svojoj slamci životu a smeju se što se vešaju i o slamku. Njihova mudrost glasi: »lud je ko ostane da živi, zato i jesmo mi pravi ludaci! I to baš i jeste najluđe na životu!« – »Život je samo patnja – kažu drugi, i ne lažu: pa učinite da vi prestanete! Učinite da prestane život koji je samo patnja! Evo kako treba da glasi nauk vaše vrline: ubi sebe sama! Ukradi potajno iz života sebe sama! – »Sladostrasnost je greh, – kažu jedni koji propovedaju smrt – hajdmo u stranu i nemojmo začinjati decu!« »Rađati je mučno, – kažu drugi – našto još rađati? Što se rodi i tako je nesrećno.« I ovo su propovednici smrti. »Samilost je potrebna – kažu treći. Uzmite što imam! Uzmite što sam! Utoliko će me manje držati život.« Da su oni uistinu milosrdni, oni bi zagorčavali život svojim bližnjima. Biti zao – to bi bila njihova prava dobrotu. Ali oni bi da se otrese života: šta je njima stalo do tog što će druge svojim lancima i svojim darovima još čvršće privezati! – Pa i vi za koje je život plah posao i nemir: zar niste i vi presiti života? Zar niste već sasvim zreli za propovedanje smrti? Svi vi koji volite plahi posao, i sve što je brzo, novo, još neokušano – vi se ne slažete među sobom, vaša je vrednoća bekstvo, i želja da zaboravite na sebe same. Kad biste imali više vere u život vi biste se manje predali trenutku. Ali vi nemate u sebi dosta sadržine za čekanje – pa ni za samo lenjovanje! Svuda se čuje glas onih što propovedaju smrt: i zemlja je puna takvih kojima treba propovedati smrt. Ili: »večni život«: to je za mene jedno isto, – samo da ih što pre ponestane!

Tako je govorio Zaratustra.

O ratu i ratnicima

Nećemo da nas štete naši najbolji dušmani, a ni oni koje volimo iz dubine duše. Dopustite dakle da vam kažem istinu! Braćo moja u ratu! Ja vas volim iz dubine duše, ja jesam i uvek sam bio što i vi. I ja sam vam vaš najbolji prijatelj. Dopustite mi dakle da vam kažem istinu! Ja znam za mržnju i zavist vašeg srca. Vi niste dosta veliki da ne poznajete mržnje i zavisti. Ali budite dosta veliki da vas nije stid njih! Pa kad već ne možete biti sveci saznanja, budite mi bar njihovi ratnici. To su pratioci i preteče te svetosti. Ja vidim mnogo vojnika: daj da vidim mnogo ratnika! »uniforma« zove se ono što oni nose: samo neka ne bude jednog oblika i ono što se u njoj krije! Treba da ste mi takvi da vam oko traži uvek dušmanina – vašeg dušmanina. A u nekih od vas javlja se mržnja već na prvi pogled. Svog dušmanina treba da tražite, svoj rat treba da vodite, i za *svoje misli!* A ako vaša misao podlegne, vaša čestitost treba i tada još da slavi pobjedu! Vi treba da volite mir kao sredstvo za nove ratove. I više kratki mir nego dugi. Ne kažem vam ja da radite, već da se borite. Ne dajem vam ja savet da mirujete, već da pobeđujete. Vaš rat treba da je borba, vaš mir treba da je pobjeda! Samo kad se ima strela i luk uza se može se ćutati i sedeti mirno: inače nastaje razgovor i svađa. Vaš mir treba da je pobjeda! Vi velite da dobra stvar čini i rat blogoslovenim? A ja vam kažem dobar rat čini blogoslovenom svaku stvar. Rat i hrabrost izvršili su više velikih dela nego ljubav prema bližnjem. Ne vaša samilost, nego vaša hrabrost spasavala je dosad stradalnike. »Šta je dobro?« pitate vi. Dobro je, biti hrabar. Pustite devojčice da govore: »biti dobar znači, ono što je lepo i dirljivo u isti mah«. Kažu da ste bez srca: ali vaše je srce pravo, i ja volim stid vaše srčanosti. Vi se stidite svoga priliva, a ostali se stide svoga odliva. Vi ste ružni? Pa dobro, braćo moja! Bacite na svoja pleća uzvišeno, ogrtač za sve što je ružno! Kad vaša duša bude velika postaće obesna a ima pakosti u vašoj uzvišenosti. Ja vas poznajem. U pakosti se susreću obesni i slabi. Ali oni ne razumeju jedni druge. Ja vas poznajem. Vi smete imati samo dušmane koje treba mrzeti, ne dušmane koje treba prezirati. Treba da možete biti gordi na svog dušmanina: tako će uspesi dušmanina vašeg biti i vaši uspesi. Pobuna – to je otmenost za roba. Vaša otmenost neka bude poslušnost! I samo vaše zapovedanje treba da je pokoravanje!

Dobrom ratniku prijatnije je čuti »moraš« nego »hoću«. I sve što rado činite treba prvo još da pustite da vam se zapovedi. Vaša ljubav prema životu neka bude ljubav prema vašoj najljepšoj nadi: a vaša najljepša nada neka je najviša misao života! Svoju najvišu misao, najzad, pustite da vam ja propišem – ona glasi : čovek je nešto što treba prevladati. Živite dakle životom poslušnosti i ratovanja! Šta je stalo do dugog života! Zar ima ratnika koji bi da ga štede! Ja vas ne štedim, ja vas volim iz dubine duše. braćo moja u ratu! –

Tako je govorio Zaratustra.

O novom lažnom božanstvu

Negde na svetu ima još naroda i stada, ali ne kod nas, draga braćo: u nas ima država. Država? Šta je to? Evo! Otvorite uši, jer ću vam sada reći svoju reč o smrti naroda. Državom se naziva najhladnije od svih hladnih čudovišta. Hladno, i laže; a evo ova laž gmiže iz njegovih usta: »Ja, država, ja sam narod.« To je laž! Tvorci su bili koji su stvorili narode, i razapeli nad njima jednu veru i jednu ljubav: tako su poslužili životu. Razornici su, koji nameštaju klopke za mnoge a nazivaju ih državom. oni vešaju nad njih mač, i stotinu pohlepkih želja. Gde još ima naroda tu, nema razumevanja za državu, i ona je omražena, kao pogled od uroka, i kao greh prema običajima i pravima. Dajem vam ovaj znak za raspoznavanje: svaki narod govori svojim jezikom dobra i zla: njega ne razume sused. Svoj je jezik pronašao sebi on u običajima i pravima. A država laže na svima jezicima dobra i zla; i što god govori, laže – i što god ima, ukrala je. Sve je lažno na njoj; ukradenim zubima jede, zajedljivica. Lažna joj je čak i utroba. Zbrka jezika dobra i zla: taj vam znak za raspoznavanje dajem kao znak države. Zaista vam kažem, iz toga se znaka daje iščitati volja za smrću! Zaista vam kažem, on je stvoren za propovednike smrti! Mnogi se premnogi rađaju: za izlišne pronačena je država! Vidite samo kako ih k sebi mami, te mnoge premnoge! Kako ih guta i žvaće i prežvaće! »Na zemlji nema ništa veće od mene: ja sam prst Božji koji pravi red« – tako urliče neman. I ne samo dugouhi i kratkovidni padaju na kolena pred njom! O, i u vas, velike duše, mumla ona potrnulo svoje mračne laži! O, ona pogađa gde su srca od obilja, koja se rado rasipaju! Da, pogađa ona gde ste, i vi pobedioci staroga Boga! Umoriste se u borbi, i sad vaša umorenost služi još i novom lažnom bogu! Heroje i poštenjake hteo bi da poređa oko sebe, novi lažni bog! Rado se sunča na suncu čistih savesti – hladna neman! Sve će dati *vama*, ako ga *vi* obožavate, novi lažni bog: tako kupuje za sebe sjaj vaših vrlina, i pogled vaših ponosnih očiju. Hoće da s vama hvata na udicu mnoge premnoge! Da, on je igračka i pronalazak pakla, trojanski hat smrti iz kojeg zveči nakit božanskih časti! Da, to je pronalazak da bi se njime umorili mnogi, dok on sebe sama veliča kao život: zaista vam kažem, najbolja usluga svima propovednicima smrti! Ja zovem državom gde se svi opijaju otrovom dobri i zli: državom gde niko ne zna za sebe sama, ni dobri ni zli: državom gde se lagano samoumorstvo sviju naziva – »životom«. Pogledaj te samo te izlišnike! Krađu za sebe dela pronalazača, i blaga mudraca: Obrazovanošću zovu oni tu krađu – sve se kod njih pretvara u bolest i muku. Pogledajte samo te izlišnike! Uvek su bolesni, bljuju svoju žuč, i to zovu novinama. Gutaju jedan drugog a nisu u stanju ni da se svare. Pogledajte samo te izlišnike! Stiču bogatstva a utoliko su siromašniji. Traže silu, i pre svega polugu sile, mnogo novaca – ti nemoćnici! Gledajte kako se veru, ti hitri majmuni! Veru se jedan preko drugog, i vuku se tako u blato i u ponor. Svi hoće k prestolu: to je njihovo ludilo, – kao da sreća sedi na prestolu! Često sedi blato na prestolu – a često i presto na blatu. Svi su oni za mene sumanut, i majmuni što se veru, i vreli prevreli. Zaudara mi njihov lažni Bog, hladna neman; zaudaraju mi svi skupa, ti poklonici lažnog božanstva. Dragi braćo, zar hoćete da se zadavate u pari iz njihovih ždrele i pohota? Ta bolje razbijte prozore, i skačite napolje. Uklonite se ispred smrada! Klonite se službe izlišnika lažnome božanstvu! Uklonite se ispred smrada! Klonite se dima od tih ljudskih žrtava! Još je i sad zemlja otvorena velikim dušama. Prazna još su mnoga mesta za pustinjake, same i udvoje, a oko njih širi se

miris tihih mora. Još je velikim dušama otvoren slobodan život. Zaista vam kažem ko sâm malo ima i njega tim manje imaju: slava maloj siromaštini! Onda gde država prestaje tu tek počinje čovek koji nije izlišan: tu počinje pesma potrebnoga, pesma jedanput pevana, i nezamenljiva. Onda gde država *prestaje*, – eto, pogledajte samo, draga braćo! Zar je ne vidite, tu šarenu dugu, i mostove natčovekove? –

Tako je govorio Zaratustra.

O mušicama u čaršiji

Beži, prijatelju, u svoju samoću! Vidim da si oglednuo od vike velikih muževa, i da si izboden od žaoke malih. Pristojno umeće da čute s tobom šuma i breg. Budi opet sličan drvetu koje voliš, drvetu granatome: mirno, i kao da osluškuje nadvilo se nad morem. Gde samoća prestaje tu počinje čaršija: a gde počinje čaršija tu počinje i vika velikih glumaca, i zuka otrovnih mušica. U svetu ne vrede ni najveće stvari bez nekoga ko će ih prikazati: velikim ljudima zove puk te prikazivače. Slabo shvata puk ono što je veliko, a to je: ono što stvara. Ali on ima čula za sve izvodače i prikazivače velikih stvari. Oko pronalazača novih i vrednosti okreće se svet; – nevidljivo se okreće. Ali oko prikazivača okreće se puk i slava: takav je tok sveta. Prikazivač ima duha, ali malo savesti duha. Uvek misli samo na ono čime će najviše razbuditi veru, – veru u *sebe!* Za sutra ima novu veru, a za prekосуtra još noviju. On ima hitra čula, kao i puk, i kod njega vetar uvek duva s druge strane. Izvrnuti – to kod njega znači: dokazati. Zaludeti – to mu znači: uveriti. A krv je za nj najjači od svih razloga. Istinu, koja nečujno ulazi samo u fine uši, naziva on lažju i ništavilom. Zaista vam kažem on veruje samo u bogove koji dižu što veću graju po svetu! Puna je čaršija svečanih lakardijaša – a puk se ponosi svojim velikim ljudima! To su za nj gospodari trenutka. Ali njima je trenutak skup: i oni navaljuju na te. I ti treba da im kažeš da ili ne. Avaj, ti zar hoćeš da sedneš između za i protiv? Ne budi surevnjiv na te opredeljene i navaljujuće, ljubitelju istine! Nikad se još nije istina obesila o rukav jednog opredeljenog. Zbog tih trenutnih povuci se u svoj zaklon: samo nasred čaršije navaljuju na čoveka sa Da? ili Ne? Lagani su doživljaji svih dubokih kladenaca: dugo moraju čekati dok saznaju .*šta* je palo u njihovu dubinu. Van čaršilije i van slave događa se sve što je veliko: van čarši je i van slave živeli su oduvek pronalazači novih vrednosti. Beži, prijatelju, u svoju samoću: vidim kako su te poizbadale otrovne mušice. Beži onamo gde je vazduh oštar i snažan! Beži u svoju samoću! Živeo si odviše blizu sitnih i bednih. Beži ispred njihove nevidljive osvete! Naspram tebe nisu drugo do samo osveta. Ne diži više na njih ruku! Nebrojani su a ti nisi stvoren da budeš mašica za mušice. Nebrojani su ti sitni i bedni; a kišne su kapi i korov već mnogo ponosnih zgrada upropastili. Ti nisi kamen a već su te izdubile mnoge kapi. Još ćeš mi se razbiti i raspući od mnogih kapi. Vidim da su te izmorile otrovne mušice, vidim gde ti vrcu krv iz sto grebotina; a tvoj ponos neće ni da plane gnevom. Krvi traže od tebe u svoj svojoj nevinosti, krvi su žedne njihove malokrvne duše – i oni budu stog, u svoj svojoj nevinosti. Ali ti koji si dubok, ti patiš odviše duboko i od malih rana: i, pre nego što si se izlečio od jedne, već ti je prešao isti crv preko ruke. Suviše si mi gord a da bi ubijao te oblapornike Ali se čuvaj, da ti ne dođe glave to što nosiš na sebi svu njihovu otrovnu nepravdu! Oni i svojom hvalom obleću oko tebe: nametljivost je njihova hvala. Oni traže blizinu tvoje kože i tvoje krvi. Oni ti laskaju kao kakvom bogu ili đavolu; oni se uvijaju pred tobom kao pred kakvim bogom ili đavolom. Ali, ne osvrći se na to! Laskavci su to i ulizice, i ništa više. A često se prave pred tobom predusretljivima To je bila oduvek dosetljivost kukavica. Da, kukavice su dosetljivi! Oni ti se čude mnogo u svojoj uskoj duši, – uvek im izgledaš čudan! Sve što izaziva mnogo čuđenja, postaje čudno. Oni te kažnjavaju za sve tvoje vrline. Oni ti praštaju od srca rado samo – tvoje pogreške. Zato što si blag i prave čudi, veliš: »nisu oni krivi za svoj sitni život«. A njihova uska duša misli: »Kriv je svaki veliki život.« I kad si blag prema njima osećaju oni da ih prezireš: i oni ti vraćaju dobročinstvo skrivenim

zločinstvima. Tvoja nema gordost protivi se uvek njihovom ukusu; oni kliču od radosti ako si jedared toliko skroman da si sujetan. Ono što poznamo na čoveku to i raspaljujemo u njemu. Dakle, čuvaj se od sitnih! Oni se osećaju sitni pred tobom, i njihova je niskost sva zažarena, i bukti protiv tebe u nevidljivoj osveti. Nisi li zapazio kako često začute kada im pristupiš, i kako ih uznemirava snaga, kao dim vatre koja se gasi? Jeste, prijatelju, ti si zla savest tvojim bližnjima: jer oni tebe nisu dostojni. Oni te stoga mrze, i rado bi krv tvoju sisali. Tvoji će bližnji ostati uvek otrovne mušice; ono što je veliko na tebi – to ih čini još otrovnijima, i sve sličnijima mušicama. Beži prijatelju, u samoću, i onamo gde je vazduh oštar i snažan! Nisi ti zato stvoren da budeš mašica za mušice. –

Tako je govorio Zaratustra.

O čednosti

Ja volim goru. U gradovima je zrak zagušan: tu je i suviše bludnih. A nije li bolje pasti u ruke ubice nego u snove bludne žene? I vidi samo te ljude: iz oka im čitaš – za njih nema veće sreće na zemlji do ležati sa ženom. Kal je na dnu njihove duše; i tim gore ako je u tome kalu još i duha! Da ste bar savršeni kao što su savršene životinje. Ali životinja je bar nevinna. Ne velim vam da umrtvite svoja čula. Velim vam, da čula svoja načinite nevinima. Ne velim vam da budete čedni. Čednost je kod nekih vrlina, ali je kod mnogih pre porok. Ti su doduše često uzdržljivi, ali iz svega što čine viri zavidljivo kučka pohota. Do na vrhunce njihove vrline, i do u sami njihov hladni duh ide za njima to živinče, i njegovo nespokoјstvo. I kako pokorno ume kučka pohota da prosi za parče duha, ako su joj uskratili parče mesa. Vi uživete u žalosnom pozorištu, i u svemu što srce para. Ali ja sam nepoverljiv prema vašoj kučki. Vaše oči su mi odviše svirepe, i vi tražite željnim pogledom one što pate. Da nije to samo vaša sladostrasnost što se prerušila pa prozvala milosrdem? I još ću vam reći i ovo: Nije ih malo koji su, izgoneći iz sebe đavola, ušli i sami u svinje. Ko teško podnosi čednost taj treba da je se okani da ga ne povede putem u pakao – da ne postane kalom i bludom duše. Jesu li to prljave stvari o kojima govorim? To još ne bi bilo najgore. Onaj koji ide za saznanjem ne ulazi nerado u vodu istine kad je istina prljava, nego kad je plitka. Zaista vam kažem: ima ih koji su čedni iz dubine duše: u njih je bolje srce, oni se više i slave smeju nego vi. Oni se i čednosti smeju, i pitaju: »šta je to čednost!« Biće da je čednost ludost! Ali ta je ludost došla k nama, a nismo mi išli k njoj. Mi smo ponudili gostu konak i srce, i on se nastanio kod nas, – neka ga nek ostane dokle ga volja!«

Tako je govorio Zaratustra.

O prijatelju

»Ima oko mene uvek jedan više nego što treba« – tako misli pustinjač. »Jednako jedan put jedan – čini naposletku dva! « Ja i moje mene uvek su u odviše živu razgovoru: kako bi bilo da se pokuša izdržati bez prijatelja? Za pustinjaka je prijatelj uvek treći: treći je pluta koja sprečava da razgovor dvojice potone u dubinu. Ah, ima i suviše dubina za svakog pustinjaka. Zato i čeznu toliko za prijateljem i za njegovom visinom. Naša vera u druge izdaje u onom u čemu bismo mi u nama samima rado verovali. Naša je čežnja za prijateljem naš izdajnik. S ljubavlju se često tek hoće da preskoči zavist. I često čovek napada, i stvara sebi neprijatelje, samo da bi sakrio da bi i sam trebalo da bude napadnut. »Budi mi bar neprijatelj!« – tako govori pravo poštovanje, koje se ne usuđuje da traži prijateljstvo. Ko hoće da ima prijatelja mora biti spreman da za nj pođe i u rat: a da bi se moglo ratovati, mora čovek *umeti* biti neprijatelj. Treba još neprijatelja poštovati u svom prijatelju. Možeš li svome prijatelju da prideš blizu a da mu ne prideš? U svom prijatelju treba imati svog najboljeg neprijatelja.

Treba da si mu onda najbliži srcem kad mu se protiviš. Ti pred prijatelja nećeš da izlaziš u odeći? Ti hoćeš da ukažeš čast prijatelju time što si pred njim onakav kakav si? Ali, baš zato će te se ratosiljati! Ko ne skriva sebe, buni protiv sebe: imate dakle puno razloga da se bojite nagote! – Dabogme, da ste bogovi, tada biste se mogli stideti svojih haljina! Ne možeš se dosta lepo nakriti za svoga prijatelja: jer ti treba da si za nj strela i čežnja ka natčoveku. Da li si već video prijatelja svog kad spava, da bi saznao kako izgleda? Šta je uostalom lice tvoga prijatelja? To je tvoje rođeno lice, u hrapavu i nesavršenu ogledalu. Da li si već video prijatelja svog kad spava? Zar se nisi poplašio što tvoj prijatelj tako izgleda? O, prijatelju, čovek je nešto što treba prevladati. U naslućivanju i u ćutanju treba da je oprobano prijatelj: nemoj da hoćeš da sve vidiš. San neka ti odaje šta tvoj prijatelj na javi radi. Naslućivanje neka je tvoje milosrđe: da prvo saznaš da li hoće tvoj prijatelj milosrđa. Možda on voli na tebi nepomućeno oko i pogled u večnost. Milosrđe prema prijatelju treba da se sakrije u tvrdu ljusku, o njega treba zub jedan da polomiš. Tako će ono dobiti finoću i slast. Da li si ti svež zrak i samoća i hleb i lek za svog prijatelja? Mnogi ne umeju da skinu lance sa sebe samih a ipak su osloboditelji svojih prijatelja. Jesi li rob? Onda ne možeš biti prijateljem. Jesi li tiranin? Onda ne možeš imati prijatelja. U ženi je i suviše dugo ostao skriven rob, i skriven tiranin. Zato žena nije još sposobna za prijateljstvo: ona zna samo za ljubav. U ljubavi ženinoj ima nepravde i slepila protiv svega onog što ona ne ljubi. Pa i u svesnoj ljubavi ženinoj ima još uvek kolebanja i munje, i noći pored svetlosti. Još nije žena sposobna za prijateljstvo. Ali recite mi, i svi vi muševci, ko je i od vas sposoban za prijateljstvo? Kud ćete s vašom sirotinjom, muševci, i s vašom tvrdoćom duše! Ono što vi dajete prijatelju daću ja i svome neprijatelju, i neću postati usled toga siromašnjim. Ima drugovanja: ali treba da bude prijateljstva!

Tako je govorin Zaratustra.

O tisuću i jednom cilju

Mnoge je zemlje poznao Zaratustra, i mnoge narode: te je tako mogao otkriti mnogih naroda dobro i zlo. Nikakve veće sile nije Zaratustra video na zemlji do dobra i zla. Ne bi mogao živeti nijedan narod koji ne bi prvo umeo da određuje vrednosti; a, ako hoće da se održi, ne sme određivati kao što sused mu određuje. Mnogošta što je jednom narodu dobro služi drugome na podsmev i porugu: tako sam iskusio. Video sam mnogošta čega se na jednom mestu klone i nazivaju ga zlim a što na drugom obasipaju purpurnim počastima. Nikada nije razumevao jedan sused drugoga. oduvek se iščuđavao u svojoj duši kako mu je sused zloban i u zabludi. Tablica dobara visi nad svakim narodom Vidiš, to je tablica njegovih savlađivanja; vidiš, to je glas njegove volje za moći. Pohvalnim naziva on ono što drži da je teško; ono što je neophodno i teško, za to kaže da je dobro; a što još i iz najveće nevolje oslobađa, ono što je izuzetno, što je najteže, – to veliča kao sveto. Što učini da vlada on, i da pobeđuje, i da stoji u svom sjaju, na strah i zavist susedu svom. to mu je uzvišeno, prvenstveno određujuće,- ono što daje smisao svim stvarima. Odista, dragi brate, ako si poznao, pre svega nevolju, i zemlju i nebo, i suseda jednoga naroda: onda ćeš pogoditi zacelo i zakon njegovih prevlađivanja, i zašto se penje na tim lestvicama ka svojoj nadi. »Uvek treba da si prvi i da si pred drugima: Nikoga ne treba da voli tvoja surevnjiva duša, osim prijatelja« – takve su misli dovodile u uzbuđenje dušu svakog Grka: tako je išao svojim putem veličine. »Istinu govoriti a znati vladati lukom i strelom« – tako je bilo drago i činilo se teško u isti mah onome narodu od kojeg potiče moje ime – ime koje mi je drago i teško u isti mah. »Poštovati oca i mater, iz dna duše raditi sve po njihovoj volji«: tu tablicu prevlađivanja obesio je bio nad sobom drugi jedan narod, i postao je silan i večan zbog nje. »Biti veran, i vernosti za ljubav izlagati čast i krv i za rđave i opasne stvari«: u tome učeći se savladao se drugi jedan narod, i tako savladujući se zatrudneo je, i poneo u sebi velike nade. Zaista vam kažem, ljudi dadoše jedni

drugima sve svoje dobro i zlo. Zaista vam kažem, oni ga ne uzedoše, niti ga nadoše, niti im pade kao glas sa nebesa. Vrednosti je uneo u stvari tek čovek, da bi se održao, – on je tek stvorio smisao stvari, čovečiji smisao! Stoga se nazvao »čovek«, što znači: onaj koji procenjuje. Procenjivati znači stvarati: počujte vi koji stvarate! Samo procenivanje jeste blago i dragocenost sviju procenjenih stvari. Tek procenjivanje daje vrednost: i, bez procenjivanja bio bi šupalj orah života. Počujte, vi koji stvarate! Menjajte vrednosti, – to je menjanje onog koji stvara. Uvek uništava, onaj kome je suđeno da bude tvorac. Stvaraoci su bili prvo narodi pa tek posle, mnogo kasnije, pojedinci; zaista vam kažem, sam je pojedinac najmlađa još tvorevina. Narodi su nekad vešali tablicu dobra iznad sebe. Ljubav koja bi da vlada, i ljubav koja bi da se pokorava, stvorile su zajednički takve tablice. Starije je zadovoljstvo biti u stadi nego zadovoljstvo od svoga Ja: i dogod se dobra savest naziva stadom samo će rđava savest govoriti: Ja. Zaista vam kažem, lukavo, tvrdokorno Ja, koje traži svoju korist u koristi drugih: ono nije postanak stada, ono znači njegovu prolaznost. Uvek su oni koji su imali ljubavi, i koji su stvarali, stvorili Dobro i Zlo. Plamen ljubavi buktu u imenu svih vrlina, i plamen gneva. Mnoge je zemlje poznao Zaratustra, i mnoge narode: nikakve veće sile nije Zaratustra video na zemlji od dala onih u kojih ima ljubavi: »dobro« i »zlo« je ime njihovo. Zaista vam kažem, pravo je čudovište sila toga hvaljenja i toga kućenja. Neka se javi ko će okovati tu zver i njenih tisuću vratova? Tisuću ciljeva bilo je dosad, jer je bilo tisuću naroda. Nedostaju samo još okovi za tisuću vratova, nedostaje taj *jedan* cilj. Još čovečanstvo nema svoga cilja. Nego, recite mi, draga braćo: kad čovečanstvu još nedostaje taj cilj, zar me nedostaje onda još i – ono samo? –

Tako je govorio Zaratustra.

O ljubavi prema bližnjem

Privijate se uz bližnjeg, i nazivate to svakojakim lepim imenima. A evo vam kažem: vaša ljubav prema bližnjem nije drugo do vaša rđava ljubav prema sebi samom. Vi tražite spasa kod bližnjeg od vas samih, pa biste da to još nazovete vrlinom: ali ja providim vašu »nesebičnost«. Ti je starije nego Ja; Ti je osveštano a Ja još nije: čovek se dakle privija uz bližnjeg. Ja vam ne velim da ljubite bližnjeg. Pre vam još savetujem da bežite od bližnjeg, i da ljubite najdaljeg! Više nego ljubav prema bližnjem stoji ljubav prema najdaljem, i prema budućem; više još nego ljubav prema čoveku cenim ja ljubav prema stvarima i sablastima. Ta sablast što za tobom skakuće, brate moj, lepša je od tebe; zašto joj ne daš svoju put i svoje kosti? Ali ti se nje plašiš, i bežiš k svom bližnjem. Vi ne možete da izdržite u društvu sa vama samima; i ne volite sebe koliko bi trebalo: pa hoćete da zavedete bližnjeg na ljubav a sebe da pozlatite njegovom zabludom. Ja bih voleo kad ne biste mogli izdržati u društvu sa svakojakim bližnjima, i njihovim susedima; onda biste morali od sebe sama stvoriti svoga prijatelja, i u njemu srce koje je spremno da se prelije. Vi pozovete svedoka kad ste radi da o sebi lepo govorite; pa kad ste njega zaveli da dobro misli o vama tada i sami dobro mislite o sebi. Ne laže samo onaj koji govori što zna da ne zna, nego više još onaj koji govori što ne zna da zna. Tako govorite vi o sebi jedni drugima, i obmanjujete sobom svoga suseda. Evo kako govori lud čovek: »Općenje s ljudima kvare karakter, osobito onome koji ga nema.« Jedan ide k bližnjem da bi našao sebe, drugi ide što bi se rado sam izgubio. Vaša rđava ljubav prema vama samima čini vam samoću tamnicom. Oni dalje moraju da plate za vašu ljubav prema bližnjem; i čim vas je pet na okupu uvek neko šesti mora da umre. Ne volim ja ni vaše slave: ima vam tu odviše glumaca, a i gledaoci drže se često kao da su glumci. Ne učim vas bližnjemu nego prijatelju. Prijatelj vam je slava zemaljska, i predosećaj za natčoveka. Učim vas prijatelju i njegovu prepunom srcu. Ali morate umeti da ste sunder ako hoćete da vas voli prepuno srce. Učim vas prijatelju u kojem je svet gotov i sazdan, koji je ljuska za sve dobro, – prijatelju koji stvara, koji uvek ima po gotov svet za poklanjanje. I kao što u njemu može svet

da se razvije, tako može i da mu se opet savije u prstenove, kao postajanje dobra usled zla, i kao postajanje svrhe iz slučaja. Budućnost, i ono što je najdalje, neka ti budu uzrok tvoga danas: u svome prijatelju treba da voliš natčoveka kao uzrok sebe. Draga braćo, ne velim vam da volite bližnje; nego vam savetujem da volite najudaljenije.

Tako je govorio Zaratustra.

O putu stvaraoaca

Hoćeš li, brate, poći u samoću? Hoćeš li potražiti put k sebi samome? Zastani još malo, i počuj me. »Ko traži taj se lako i sam izgubi. Svako je usamljivanje zločin«. tako kaže stado. A ti si dugo pripadao stadu. Glas stada još odjekuje u tebi. Čak i kad budeš govorio: »ja nemam više istu savest koju i vi«, biće u tome tužbe i bola. A vidiš, još i taj bol rodila je ona ista savest: i poslednji odblesak te savesti plamti još na tvojoj turobnosti. Ti bi hteo da pođeš putem svoje turobnosti kao putem k tebi samome? Pokaži mi da li imaš prava na nj, i pokaži mi snagu koja ti stoji na raspoloženju. Jesi li ti jedna nova snaga, i jedno novo pravo? Jesi li ti jedan prvi pokret? Jedan početak koji se kotrlja iz sebe sama? Da li umeš zvezde prisiliti da se oko tebe okreću? Ah, koliko ima pohlepnih za vasionom! Koliko ima grčevitog usiljavanja sujetnih! Dokaži mi da ti nisi pohlepan, niti sujetan! Ah, ima toliko velikih misli koje čine isto što i mehovi: nadahnjuju, i stvaraju veću prazninu. Kažeš da si slobodan? Hoću da znam šta je tvoja misao vodilja a ne da si se izvukao ispod jarma. Da li si ti jedan od onih koji je *smeo* da se izvuce ispod jarma? Ima ih mnogih koji su odbacujući od sebe uslužnost odbacili i svoju zadnju vrednost. Slobodan, od čega slobodan? Šta je do toga stalo Zaratustri! Nego, treba da mogu da čitam iz tvoga vedrog oka: slobodan, *za što?* Možeš li ti sam sebi dati svoje zlo i svoje dobro, i obesiti svoju volju iznad sebe kao zakon? Možeš li biti sebi sam i sudijom i osvetnikom svoga zakona? Strašno je ostati nasamo sa sudijom i sa osvetnikom svoga rođenog zakona. To je kao kad padne zvezda u prazan prostor, i u ledeni dah usamljenosti. Danas još patiš od mnogih, ti jedan: danas još imaš celu svoju hrabrost i sve svoje nade. Ali doći će doba da će te samoća zamoriti, da će se gordost tvoja saviti, da će hrabrost tvoja zaškrinuti zubima. I ti ćeš tada vikati iz sveg glasa: »Ja sam sâm!« Doći će doba, da nećeš više videti ono što je na tebi visoko a videćeš sasvim izbliza ono što je nisko; a kao avet strašiće te ono što je uzvišeno u tebi. I ti ćeš tada vikati iz sveg glasa: »Sve je lažno! « Ima osećanja koja hoće da zadave usamljenika; ako ne mogu, tada, dabogme, moraju sama da umru! Ali, da li ćeš ti to biti u stanju, da budeš ubica? Da li ti je već poznata, brate, reč »preziranje«? I znaš li, kolike su muke pravedljivosti: da budeš pravedan prema onima koji te preziru? Ti primoravaš mnoge da zbog tebe počnu drukče učiti nego dotle; to će ti oni skupo naračunati. Ti si im se približio a ipak si prošao mimo: to ti neće nikad oprostiti. Ti se dižeš iznad njih: ali što se više penješ tim manji izgledaš oku zavisti. A najvećma mrze onoga koji leti. »Vi ne možete biti pravedni prema meni! – treba da kažeš – ja uzimam vašu nepravdu kao ono što meni pripada.« Nepravdom i prljavštinom bacaju se oni na usamljenika: ali, brate moj, ako hoćeš da si zvezda moraš im svetliti uprkos svemu! Nego, čuvaj se dabrih i pravednih! Ti vole da razapnu na krst one koji sami svoju vrlinu pronalaze, – ti mrze usamljenika. A čuvaj se i prepodobne prostote! Njoj ništa nije sveto što nije prosto i glupo: ona se rado igra i s vatrom – spališta! Pa čuvaj se i od napadaja svoje ljubavi! Odviše brzo pruža usamljenik ruku da se rukuje s onim koga susretne. Mnogim ljudima ne smeš pružiti ruku, nego samo šapu: a ištem da na tvojoj šapi imaju i kandže. Nego, najveći neprijatelj koji ti može izaći nasusret, to ćeš uvek biti ti sam; ti sam uhodiš sebe i po pećinama i po šumama. Usamljeniče, ti ideš putem k sebi samome! A put te vodi pokraj tebe samoga, i pokraj tvojih sedam đavola! Jeretik bićeš sebi samome, i veštac i predskazivač, i budala i sumnjalo, nadrisvetac i hulja. Treba da želiš da izgoriš u svom rođenom plamenu: kako bi da ponovo postaneš, dok se nisi prvo pretvorio u pepeo! Usamljeniče, ti ideš putem stvaraoaca: ti hoćeš da

stvariš sebi jednoga boga iz tvojih sedam đavola! Usamljeniče, ti ideš putem onoga koji voli: ti voliš sebe samoga, i stoga prezireš sebe kao što preziru samo oni koji umeju da vole. Onaj koji voli hoće da stvara, jer prezire! Šta zna onaj o ljubavi, koji nije morao da prezre baš ono što voli? Sa svojom ljubavlju pođi u svoju samoću, i sa svojom željom za stvaranjem, brate moj, i tek docnije odhramaće pravdoljublje za tobom. S mojim suzama pođi u svoju samoću, brate moj. Ja volim onog koji hoće da stvori više od sebe pa u tom nade svoju propast.

Tako je govorio Zaratustra.

O starim i mladim ženicama

»Što se provlačiš tako strašljivo kroz suton, Zaratustra? I šta skrivaš tako oprezno ispod svog ogrtača? « »Je li možda kakvo blago, šta su ti ga poklonili? Ili je dete, što se rodilo? Ili ideš sada i sam možda stazama kradljivaca, ti prijatelj zlih?« – Jeste, dragi brate! reče Zaratustra, blago je ovo, što su mi ga poklonili: jedna mala istina, nju eto nosim uza se. Nego, ona je nemirna kao kakvo derište; i ako joj ne zapušim usta više iz sveg grla. »Kad sam danas išao svojim putem, u čas kada sunce seda, sreće me jedna stara žena, i ovako govoraše mojoj duši: »Često je besedio Zaratustra i pred nama ženama, ali nam još nikad nije prozborio o samoj ženi.« A ja joj odvratih: »o ženi treba govoriti samo pred muškima.« »Govori i preda mnogom o ženi, reče ona: ja sam stara pa ću odmah sve zaboraviti.« I ja se odazvah želji stare žene, i ovako joj govorah: Na ženi je sve zagonetka, i sve na ženi ima jedno rešenje: ono se zove trudnoća. Muškarac je za ženu sredstvo: cilj je uvek dete. Nego, šta je žena za muškarca? Pravi muškarac traži dvoje: opasnosti i igre. Zato traži ženu, kao najopasniju igračku. Muškarac treba da bude odgajan za rat, a žena za odmor ratniku: sve ostalo je ludost. Za preslatko voće – ne mari ratnik. Zato mari za ženu; opora je još i najslada žena. Žena bolje razume decu nego muškarca, ali je muškarac više dete nego što je žena. U pravom muškarcu skriveno je dete: a dete hoće da se igra. Na noge, dakle, žene, pa mi pronađite to dete u muškarcu! Žena treba da je igračka, dragi kamen, obasjana vrlinama jednoga sveta koji još nije tu. Zvezdin sjaj treba da se blista u vašoj ljubavi! Vaša nada treba da bude: »daj mi da mogu roditi natčoveka! « Neka bude hrabrosti u vašoj vrlini! Svojom ljubavlju treba da navaljujete na onog koji vam uliva strah. U vašoj ljubavi treba da je vaša čast! Slabo zna inače žena šta je to čast. A evo šta treba da bude vaša čast: da uvek više ljubite nego što vas ljube, i da nikad niste na drugom mestu u tom pogledu. Muškarac treba da se boji žene koja ljubi: ona će tada podneti svaku žrtvu, i sve je drugo za nju tada bez vrednosti. Muškarac treba da se boji žene koja mrzi: jer muškarac je u dnu svoje duše samo zao, a žena je onda rđava. Koga mrzi žena ponajvećma? – Evo kako govoraše željezo magnetu: »mrzim te ponajvećma što privlačiš a nisi dosta jak da privučješ«. Sreća muškarčeva zove se: hoću. Sreća ženina zove se: on hoće. »Eto, u ovaj isti čas postao je svet savršen!« – misli žena kad je poslušna što ljubi od sveg srca. Jer žena mora da sluša, i mora da traži dubinu za svoju površinu. Površna je duša ženina, pokretna burna skrama nad plitkom vodom. A narav muškarca je duboka, njena bujica šumi kroz podzemne pećine, žena sluti njenu snagu, ali je ne shvata. – Na to mi odgovori starica: »Mnogo lepih stvari reče Zaratustra, naročito za one koji su dosta mladi za to. čudnovato, Zaratustra malo poznaje žene a ipak pravo govori o njima! Da li je to možda stoga što je kod žene sve moguće? A sad, u ime zahvalnosti, uzmi jednu malu istinu! Dosta sam stara da je mogu dati! Zamotaj je dobro, i zapuši joj usta: inače će da više iz sveg grla ova mala istina.« »Daj mi, ženo, tvoju malu istinu!« rekoh. A starica reče tad ovo: »Ti ideš k ženama? Ne zaboravi bič!« –

Tako je govorio Zaratustra.

O ujedu guje

Jednoga dana zaspao beše Zaratustra pod jednom smokvom, jer je bilo toplo, i savio beše ruke preko lica. Ali dođe jedna guja, i ujede ga za vrat da je Zaratustra glasno jauknuo od bola. Kada je skinuo ruku s lica, pogleda zmiju: a ona poznade oči Zaratustrine, poče se nespretno svijati, i htjede da umakne. »Ne beži, reče Zaratustra; još ti se nisam zahvalio! Ti si me za vremena probudila, jer dug je još put moj.« »Kratk još put je tvoj«, reče tužno guja; »moj otrov ubija«. Zaratustra se osmehnu. »Zar može poginuti zmaj od zmijskog otrova? reče. – Nego, uzmi natrag svoj otrov. Ti nisi dosta bogata da bi mi ga mogla pokloniti.« Na to mu guja pade ponovo oko vrata, i lizaše mu ranu. Kada je jednom Zaratustra pričao ovo svojim učenicima, pitahu ga oni: »A šta je, o Zaratustra, naravoučenije iz te tvoje priče?« Zaratustra na to pitanje odgovori ovako: Dobri i pravedni kažu za mene da sam uništitelj morala: moja je priča nemoralna. Ali ako imate dušmanina nemojte mu vraćati zlo dobrim: jer to ponižava. Nego, dokažite još, da vam je učinio nešto dobro. A bolje je i da planete gnevom nego da ponižavate! Ako vas psuju, ne bi mi bilo pravo da vi blagosiljate. Bolje isto tako psujte i vi malo! Učini li vam se velika nepravda, učinite brzo i sami još pet malih! Strašno je pogledati onog koga nepravda sama tišti. Da li ste to već znali? Podeljena nepravda je pola pravde. Onaj neka uzme nepravdu na se koji je može poneti! Mala osveta čovečnija je nego nikakva osveta. A ako kazna nije za prestupnika u isti mah i pravda i počast, onda ne marim ni za vaše kažnjavanje. Otmenije je da kažeš za sebe da nemaš pravo, nego da silom zadržiš pravo, osobito ako imaš pravo. Samo, mora čovek biti dovoljno bogat za to. Ja ne marim za vašu hladnu pravičnost, iz oka sudija vaših uvek viri dželat, i njegov hladni nož. Recite, zar nema nigde pravičnosti koja bi bib ljubav sa vidovitim očima? Pronađite mi već jednom ljubav koja neće poneti na sebi samo svu kaznu, već i svu krivicu! Pronađite mi već jednom pravičnost koja će svakog osloboditi, osim onoga koji sudi! Evo čujte još i ovo! Onome koji bi da je pravičan do krajnosti, pretvara se i laž u čovekoljublje. Ali, kako bih mogao biti pravičan do kraja! Kako bih mogao dati svakome svoje? Treba da se zadovoljim. da dam svakome moje. Naposletku, braćo, čuvajte se da ne činite nepravo usamljenicima! Da li bi mogao usamljenik to zaboraviti! Ili, zar bi mogao vratiti zlo zlim! Usamljenik je kao dubok kladenac. Lako je, baciti kamičak u nj; ali kad potone do na dno, recite, ko bi ga opet izneo? Čuvajte se da ne povredite usamljenika! A ako ste to učinili, onda ga bar još i ubijte!

Tako je govorio Zaratustra.

O detetu i braku

Imam da uputim jedno pitanje upravo tebi, dragi brate: kao olovo spuštam to pitanje u tvoju dušu, da bih saznao kako je duboka. Mlad si, pa si željan deteta i braka. Ali te ja pitam: jesi li ti čovek koji *sme* da je željan deteta? Jesi li ti pobednik, savlađivač sebe sama, zapovednik nad svojim čulima, gospodar svojih vrlina? To pitam ja tebe. Ili iz želje tvoje govori tek životinja i niska potreba? Ili, usamljenost? Ili, nezadovoljstvo s tobom samim? Ja bih hteo da pobeđa tvoja i tvoja sloboda čeznu za detetom. Žive spomenike treba da nazidaš svojoj pobedi i svome oslobođenju. Treba da zidaš više od sebe. Ali pre svega treba da si sam dobro sazdan, prav i telom i dušom. Ne treba da se plodiš samo sve više po broju, nego i sve više u visinu! U tom neka ti je na pomoći zeleni vrt braka! Treba da stvoriš jedno više telo, jedan prvi kret, jedan točak koji se iz sebe kotrlja, – treba da stvoriš jednoga koji stvara. Brak: to je za mene volja dvoje da stvore jedno, koje će biti više od onih koji su ga stvorili. Poštovanje uzajamno za mene je brak, poštovanje onih koji oboje hoće da imaju onakvu volju. To treba da je smisao i da je istina tvoga braka. A to što mnogi premnogi nazivaju brakom, svi oni izlišnici, – ah, šta je to za mene! O, kolika je sirotinja tih duša udvoje! O, kolika je prljavština tih duša udvoje! O, to bedno zadovoljstvo udvoje! Sve to nazivaju brakom, i kažu, da su im brakovi na

nebu sklopljeni. Ne, ja ne marim za to nebo izlišnika. I ne marim za te životinje spletene u nebeske zamke. Neka je daleko od mene i taj Bog, koji hramajući prilazi da blagoslovi ono što nije vezao! Ne smejte se takvim brakovima! Ta koje dete ne bi imalo razloga da plače sa svojih roditelja! Čovek mi izgledaše ugledan, i zreo za smisao zemljin: ali kad mu sagledah ženu, učini mi se zemlja domom za slaboumne. Jest, da je po meni, zemlja bi se tresla u grčevima u času kad se svetac sparuje s guskom. Jedan je kao junak pošao u lov na istine a ulovio je naposletku jednu malu nakindurenu laž. To zove on svojim brakom. Drugi je vazdan pazio s kim će i kako će, i birao je kao što bira izbirač. A odjedared pokvari sebi društvo za svagda: To zove on svojim brakom. Opet drugi tražio je služavku s anđeoskim vrlinama. A odjedared postade sam služavkom jedne žene, i sad neka gleda kako će da bi postao još i anđelom. Svi su kupci obazrivi, u svakoga su lukave oči. Ali još i ponajlukaviji kupiće ženu svoju u džaku. Mnoge kratke ludosti – to vi zovete ljubavlju. A vaš brak učini kraj tim mnogim kratkim ludostima – jednom drugom glupošću. Vaša ljubav prema ženi, i ženama ljubav prema muškarcu: o, bar da su saučešće prema napaćenim i skrivenim božanstvima! Ali, redovno se samo bolje upoznaju dve životinje. Pa još i vaša najbolja ljubav nije drugo do jedna slika u zanosu, i jedan bolan žar. A trebalo bi da je buktinja koja bi vam svetlela ka vašim putevima. Trebaće nekad da ljubite više od sebe. Dakle učite tek ljubiti! Toga ste radi i morali ispiti gorku čašu vaše ljubavi. Ima gorčine i u čaši najbolje ljubavi: ona izaziva čežnju za natčovekom, ona budi žed u tebi koji stvaraš! Žed tvoračka, strela i čežnja za natčovekom; reci, brate moj, je li u tome tvoja volja za brakom? Neka je blagoslovena takva volja, i takav brak –

Tako je govorio Zaratustra.

O slobodnoj smrti

Mnogi umiru prekasno, a neki umiru prerano. Još se svet nije navikao na nauk: »umri u dobar čas! « Umri u dobar čas, tome uči Zaratustra. Dabogme, ko nikako ne živi u dobar čas, kako bi taj mogao ikad i da umre u dobar čas? Bolje da se nije nikad ni rodio! - To ja velim izlišnima. Nego, još i ti izlišni prave se važni sa svojim umiranjem, – i ponajšuplji orah hoće još da ga krhaju. Svi shvataju umiranje kao nešto važno: ali smrt još nije slavlje. Još nisu ljudi naučili kako se slave najlepše slave. Ja ću vam pokazati smrt plodonosnu, koja za sve žive postaje podstrekom i zavetom. Naročitom smrću umire plodonosni, pobednički, opkoljen punonadežnima i zavetnicima. Tako se treba naučiti umreti; i ne bi trebalo da prođe nijedno slavlje a da ovakav samrtnik ne blagosilja zakletve onih koji ostaju u životu! Tako je najbolje umreti; a drugo bi onda bilo: da se umre u borbi, i da se raspe duša velika. A odvratna je, i onom koji se bori i onom koji pobeđuje, vaša žmirava smrt što se privlači potajno kao kradljivac – a ipak dolazi kao gospodar. Ugledajte se evo na ovu moju smrt, smrt slobodnu, koja mi prilazi jer *ja* tako hoću. A kad ću hteti? – Ko je istakao sebi cilj ima naslednika, taj želi smrt u dobar čas radi cilja i zbog naslednika. I, iz poštovanja prema meni i prema nasledniku, taj neće više vešati svele vence u svetilištu života. Zaista vam kažem neću da sam kao oni koji pletu užad: vukući konac u dužinu sami idu sve unatrag. Mnogi su prestari i za svoje istine i pobeđe, bezuba usta nemaju više pravo da kažu svaku istinu. Svaki koji želi slave treba da se za vremena rastavi od časti, i da se nauči velikoj veštini da u pravi čas – ide. Ne treba dopustiti da nas jedu kad ponajbolje prijamo: to znaju oni koji žele da budu dugo voljeni. Ima dabogme kiselih jabuka čiji je udes da moraju čekati do poslednjeg dana jeseni: a onda u isti mah sazru, požute, i smežuraju se. Jednima ostari prvo srce a drugima prvo duh. A neki su stari još u mladosti: ali, ko postane kasno mlad, ostaje dugo mlad. Mnogima život ne ispada za rukom: otrovan crv naleže mu se u srcu. Neka bar gleda da mu tim bolje ispadne za rukom smrt. Mnogi ne postanu nikad slatki, potrule još u leto. Kukavičluk ih drži da ne padnu

sa svojih grana. Premnogi žive, i predugo vise oni o svojim granama. Treba da dođe oluj pa da strese sa drveta sve što je trulo i od crva nagriženo! Treba da dođu propovednici *brze* smrti! To bi hili pravi oluji i tresci koji su potrebni za drveće života. Ali ja čujem samo gde se propoveda lagana smrt, i strpljenje sa svim »zemaljskim«. Ah, zar vi propovedate strpljivost sa »zemaljskim?« Ta zemaljsko ima i odviše strpljivosti s vama, vi otpadnici! Zaista vam kažem, prerano je umro onaj Jevrejin što ga slave propovednici lagane smrti: i za mnoge je otada bilo kobno što je prerano umro. On još nije poznao drugo do suze i tegobu Jevrejina, i s njima mržnju dobrih i pravednih – Jevrejin Isus: i tad ga spopade iznenada čežnja za smrću. Trebao je ostati u pustinji, i daleko od dobrih i pravednih! Možda bi bio naučio živeti, i naučio voleti život – i smeh uz to! Verujte mi, braćo, moja! On je prerano umro; on bi svoju nauku sam opozvao bio, da je dostigao svoju starost! Bio je toliko blagorodan da bi opozvao! Ali još nije bio sazreo. Nezreo je mladić kad voli, i nezreo mrzi čoveka i zemlju. Vezani još su njemu i teški, duh i krila dušina. A u zreom čoveku ima više od deteta nego u mladiću, i manje tugobe: on bolje zna šta su smrt i život. Slobodan na smrt, i slobodan u smrti, svečano izgovarajući: Ne ako nije više vreme da se govori Da: tako on dobro zna šta su smrt i život. Neka vaše umiranje ne bude hula na čoveka i na zemlju, prijatelji dragi, to molim od meda vaše duše. Neka vaše umiranje još ozarivaju vaš duh i vaša vrlina, kao što ozarava zemlju večernja rumen; inače vam umiranje nije pošlo za rukom. I ja sam umreću, da biste vi, prijatelji, mene radi većma voleli zemlju, i postaću zemlja koja sam i bio, da bih imao mira u njoj koja me je rodila. Zaista vam kažem, Zaratustra je imao svoj cili, on je bacio svoju loptu: sad vi, prijatelji, budite naslednici mojeg cilja, vama u ruke bacam zlatnu loptu. Milije mi je od svega, prijatelji dragi, da vas gledam kad bacate zlatnu loptu! I stoga oprostite što ću još malo postojati na zemlji!

Tako je govorio Zaratustra.

O vrlini koja deli darove

1.

Kad se Zaratustra rastao od grada koji je voleo u srcu svom, i čije je ime: »Šarena krava«, – pošli su za njim mnogi koji se nazivahu učenicima njegovim, i pratili su ga. Tako dođoše do jednog raskršća: tu im Zaratustra reče da je rad da dalje ide sam; jer je bio ljubitelj šetnje u samoći. A učenici, predadoše mu na rastanku palicu na čijoj se zlatnoj dršci obavijala zmija oko sunca. Zaratustra se obradova palici, i naslonivši se na nju ovako prozbori svojim učenicima, i reče: Recite mi, molim vas: otkud zlatu tolika vrednost? Otud, što nije obično i što nije korisno, a blista se i ima blag sjaj, poklanja se samo svakom. Samo kao podobije najviše vrline došlo je zlato do toga da ima najveću vrednost. Kao zlato, blista se pogled u onoga koji deli darove. Sjaj zlata sklapa mir između meseca i sunca. Neobična je najviša vrlina, i nije korisna, blista se i ima blag sjaj: najviša vrlina je, vrlina što deli darove. Zaista vam kažem, učenici moji, ja pogađam šta vi hoćete: i vi žudite, kao i ja, za vrlinom koja deli darove. Šta imate vi zajedničko sa mačkama i s kurjacima? U tome je vaša žeđ, da postanete i sami žrtve, i darovi: i stoga i osećate žeđ za tim da nagomilate u svojoj duši sva bogatstva. Nezasitno žudi vaša duša za blagom i dragocenostima, jer je nezasitna vrlina vaša u želji da deli darove. Vi nagonite sve stvari što su oko vas, i što su u vama, da iz vašeg kladenca natrag poteku kao darovi vaše ljubavi. Zaista vam kažem, razbojnikom mora postati za sve vrednosti takva vrlina što deli darove: ali zdravom i svetom zovem ja takvu sebičnost. – Ima druga jedna sebičnost, presiromašna, izgladnela, ona što bi uvek da krađe, sebičnost bolesnika, bolesna sebičnost. Kradljivačkim okom posmatra ona sve što blista, žudnjom gladi odmerena onoga koji ima dosta da jede; i uvek se oblizuje oko stola onih što dele darove. Bolest govori

iz takve požude, i *nevidljivo izrođavanje*; da je telo izmoždjeno, kaže razbojnička požuda te sebičnosti. Recite mi, draga braćo: šta izgleda nama rđavo, i što je za nas najgore? Zar ne to *izrođavanje*? – Mi odmah pomišljamo na izrođavanje, gde nema duše koja deli darove. Naš put vodi u vis, od vrste preko ka nadvrsti. A grozimo se izrađene duše koja kaže: »Sve za mene«. Uvis leti naša duša: tako je ona slika i prilika našeg života, slika i prilika uzvišavanja. Imena vrlina slike su takvih uzvišavanja. Tako prolazi telo kroz istoriju, kao nešto što postaje, i nešto što se bori. A duh – šta je on telu? Njegovih borbi, i njegovih pobeda glasnik, drug, i odjek. Slike su sva imena dobra i zla: ona ne izgovore sve, već samo nagoveste. Ludak je, ko iz njih hoće da crpe mudrost. Pazite dobro, draga braćo, na časove u koje bi duh vaš hteo da govori u slikama: tu je poreklo vaše vrline. Uzvišava se tada vaše telo, i uskrsava; svojim miljem dovodi u ushit duh, i ovaj postaje tvorcem i ocenjivačem, i ljubavnikom, i dobrotvoreem sviju stvari. Kad vam se srce širi, i poteče puno kao bujna reka, noseći i blagoslov i opasnost *obitavaocima uz obalu*: tu je onda poreklo vaše vrline. Kad ste uzvišeni nad pohvalom i pokudom i vaša volja hoće da zapoveda svima stvarima kao volja onoga koji voli: tu je poreklo vaše vrline. Kad prezirete ono što godi, i meku postelju i prostirete ležaj sebi što dalje od onih koji su razneženi: tu je poreklo vaše vrline. Kad imate samo jednu volju, i tu istrebu svake nevolje osetite kao potrebu: i tu je poreklo vaše vrline. Zaista vam kažem, to je novo Dobro i novo Zlo! I kažem vam, to je nov duboki žubor, i glas novoga izvora! Moć je, ta nova vrlina; ona je misao vodilja., i oko nje razborita duša: Zlatno sunce, oko kojega se svija zmija saznanja.

2.

Tu začuta za časak Zaratustra, i gledaše s ljubavlju svoje učenike. Onda nastavi govor, i reče – a glas mu se beše izmenio. Ostajte verni zemlji, draga braćo, u svoj sili svoje vrline! Vaša ljubav što deli darove, i vaše saznanje, neka služe smislu zemljinu! To vas molim, i time vas zaklinjem. Nemojte je puštati da odleti sa onog što je zemaljsko, i da udara krilima o večne zidove! Ah, oduvek je bivalo toliko odletele vrline! Povedite, kao što ja činim, odletelu vrlinu natrag ka zemlji – da, natrag ka telu, i života: da bi dala zemlji smisao njen, čovečanski smisao! Stostruko su odleteli dosad, i odlazili kud ne treba, i duh i vrlina. Ah, sva ta maštanja i sve te stranputice i sad su još u našem telu, tu su postali telom i voljom. Stostruko su pravili pokušaje i bludeli dosad, i duh i vrlina. Jest, pokušaj tek bio je čovek. Ah, mnogo nam je neznanja i zabluda preslo u telo! Ne izbija na nama samo razum od tisućih leta – već i ludilo njihovo. Opasno je, biti naslednikom. Još se mi borimo korak po korak sa džinom slučajem, i još je dosad celim čovečanstvom vladao besmisao, nesmisao. Vaš duh i vaša vrlina neka služe smislu zemljinu, draga braćo: i svima stvarima odredite vi novu vrednost! Toga radi treba da budete oni koji se bore! Toga radi treba da budete stvaraoci! Znanjem se čisti telo; praveći pokušaje u znanju uzvisuje se; u onoga koji ide za saznanjem posvećuju se svi nagoni; onome koji se uzvisio razvedri se duša. Vraču, isceli se sam tako ćeš pomoći u isto doba i svome bolesniku. To neka mu bude najveća pomoć što će svojim očima gledati onog koji se sam isceljuje. Ima tisuću staza kojima još niko nije hodio, tisuću zdravlja i skrivenih obećanih zemalja života. Neiscrpni su i neotkriveni još uvek čovek i zemlja čovekova. Ostajte budni i oslušajte, usamljeni! Od strana budućnosti dolaze vetrovi udarajući tajanstveno krilima; i dobrim ušima donose dobre glasove. Vi koji ste danas usamljeni, vi koji se odvajate od ostalih, vi ćete nekad postati narodom: od vas koji se sami izabrate, rodiće se izabrani narod: – a od tog naroda natčovek. Zaista vam kažem, zemlja će još postati mesto ozdravljanja! Već je okružuje nov duh koji nosi isceljenje, – i nova nada!

3.

Kada je Zaratustra izgovorio ove reči, začuta kao neko koji još nije rekao svoju poslednju reč; dugo je okretao palicom u ruci, promišljajući. Naposletku progovori, i reče: – a glasinu se beše izmenio. Sam ću poći sad, učenici moji! A i vi, pođite sad, i pođite sami! Tako želim.

Odista, lepo vam kažem. idite od mene, i branite se od Zaratustre! Ili još bolje: stidite ga se! Možda vas je prevario. Čovek saznanja ne sme umeti samo da voli svoje neprijatelje, nego i da mrzi svoje prijatelje. Loša je nagrada za učitelja ako svaki ostaje uvek tek učenikom njegovim. A i zašto ne biste kidali lišće sa moga venca? Vi me štujete; ali šta će biti ako se štovanje vaše jednog dana izvrne i padne? Treba da se čuvate, da vas ne udari i ne ubije podignuti kip. Vi kažete da verujete u Zaratustru? Ali šta je stalo do Zaratustre! Vi ste verni moji, ali šta je stalo do svih vernih! Vi još ne potražiste sebe: a našeste mene. Tako čine svi verni; stoga tako malo i vredi sve verovanje. Sada vas pozivam da mene izgubite a da sebe našete; i tek kad me se budete svi odrekli vratiću vam se opet. Zaista vam kažem draga braćo, s drugim ću očima potražiti tada moje izgubljene; s drugom ću vas ljubavljaju tada voleti. A nekad, docnije, postaćete mi još i prijateljima, i decom jedne jedine nade: tada ću biti po treći put među vama, i slaviću s vama veliko Podne. A veliko će Podne biti, kad čovek bude stajao na sredini svoga puta između životinje i natčoveka, i bude proslavljao kao svoju najveću nadu svoj polazak ka večeri: jer to je put ka novoj zori. Tad će taj što zalazi i odlazi i sâm blagosiljati što je on onaj koji prelazi; i sunce njegova saznanja biće u Podne. »Umrli su svi bogovi: neka odsad živi natčovek« – to neka bude jednom, o velikom Podnevu, naša poslednja pouka! –

Tako je govorio Zaratustra.

DRUGI DEO

Tako je govorio Zaratustra.

»- i tek kad me se budete svi odrekli, vratiću vam se opet. Zaista vam kažem, draga braćo, s drugim ću očima potražiti tada moje izgubljene; s drugom ću vas ljubavljaju tada voleti.«

Zaratustra

O vrlini koja deli darove (I deo)

Dete sa ogledalom

Na to je opet otišao Zaratustra natrag u goru i u samoću svoje pećine, i povukao se od ljudi: iščekujući, kao što čeka sejač koji je bacio svoje seme. Ali mu se duša ispuni nestrpljivošću, i čežnjom za onima koje je voleo: jer je imao još mnogo da im da. A to je ono što je najteže: iz ljubavi stisnuti otvorenu šaku, i deleći darove sačuvati stid. Tako su usamljeniku prolazili meseci i godine; a njegova mudrost rastijaše, i zadavaše mu bolove svojim obiljem. Tada jednog jutra, probudivši se rano još pre zore, premišljaše dugo ležeći u postelji, i najzad progovori u svome srcu: »Što se to poplaših toliko u snu, da sam se probudio? Ne beše li mi pristupilo jedno dete, noseći ogledalo? O Zaratustra – reče mi dete – pogledaj se u ogledalu! A kad sam se pogledao u ogledalu, uzviknuh glasno, i srce mi zadrhta: jer ne videh u njemu sebe nego iskeženo lice đavolovo u grohotnu kikutu. Zaista vam kažem, dobro sam razumeo znamenje i opomenu sna: moja nauka je u opasnosti, kukolj hoće da se nazove pšenicom! Moji su se dušmani osilili, i unakazili su lik moje nauke, tako da se i najmiliji moji moraju stideti darova koje sam im dao. Izgubio sam prijatelje svoje; kucnuo je čas da pođem tražiti svoje izgubljene!« To govoreći skoči Zaratustra, ali ne kao neko koji se prestravio pa traži vazduha, već pre kao prorok i psalmopevac kada se spusti na nj duh sveti. Začudeno ga gledahu njegov orao i negova zmija: jer na obrazima mu počivaše, kao jutarnja rumen, buduća sreća. Šta bi od mene, zveri moje? - reče Zaratustra. Nisam li se izmenio? Ne dođe li mi blaženstvo kao bura s vetrom? Budalasta je moja sreća, i spremna da govori budalastine: još je odviše mlada – imajte strpljenja s njom! Ranila me je moja sreća: svi koji pate neka mi previjaju ranu! Opet smem da siđem k svojim prijateljima, i k svojim neprijateljima! Zaratustra sme opet da govori i da deli darove, i da milima čini sve što im se najviše mili!

Moja se nestrpljiva ljubav prelijeva bujicom, nizbrdice, ka izlasku i silasku. Iz ćutljivih brda, i iz bure bolova ųubori duša moja hućno u doline. Predugo sam ćeznuo i izgledao u daljinu.

Predugo sam pripadao samoći: tako se odvikoh od ćutanja. Sav savcat postao sam usta, i ųuųtanje potoka niz vrletnu stenu: hoću svoj govor da sunovratim u doline. Ma jurila bujica moje ljubavi i kroz neprolaze! Koja bujica joų nije naųla najzad put u more! Ja nosim doduųe u sebi jezero jedno, jezero usamljenićko, samo sebi dovoljno; ali će ga bujica moje ljubavi povući snaųno sobom sunovrat, u more! Novom stazom gazim, i nov mi govor dolazi na usta; zasitio sam se, kao svi ųto stvaraju, starinskih jezika. Duh moj neće viųe da ide na izgaųenim potpeticama. Prelagano hrli unapred za me svaki govor: – u tvoja kola uskoćiću, oluj! Pa i tebe joų oųinuću pakoųću svojom! Kao uzvik ili poklić poleteću preko ųirokih mora, dok ne naćem blaųeno ostrvlje na kojem ųive moji prijatelji: A medu njima moji neprijatelji! Kako sad volim svakoga kome mogu progovoriti reć! I neprijatelji moji dopunjuju moje blaųenstvo. Kad hoću da uzjaųem svog najbeųnjeg hata, moje mi koplje najbolje pomogne da se dignem na nj: ono je svagda spreman sluga mojoj nozi: Moje koplje, koje ustremljujem na moje duųmane! Koliko sam zahvalan svojim duųmanima da ga mogu najzad ustremiti! Odviųe se nakupilo kiųe u mome oblaku: uz grohot munja bacaću sada strava grada u dubinu, Silno će se tad nadimati moje grudi, silno će dunuti svojim olujem preko brda: tako će im odlanuti. Zaista vam kaųem, kao ųto dolazi oluj, dolazi i moja sreća, i moja sloboda! A moji duųmani neka misle da *Zloduh* besni nad njihovim glavama. Nego, i vi ćete biti prestraųeni, prijatelji moji divljom mudroųću mojom; i moųda ćete pobeći zajedno s mojim duųmanima. Ah, kad bih umeo da vas natrag domamim zvucima pastirskih svirala! Ah, kad bi moja lavica mudrost mogla da se naući da tiho riće! A mnogom smo se ćemu već naućili otkako smo zajedno! Moja divlja mudrost zatrudnela je u samotnoj gori; na golom kamenu rodila je svoje mlado, svoje najmlade. Sad trći kao sumanuta kroz голу pustinju, i traųi svuda zelenu travicu – moja stara divlja mudrost!

Na mekoj travici vaųih srdaca, prijatelji moji! – na vaųoj ljubavi, htela bi da prostre svome ćedu!

Tako je govorio Zaratustra.

Na blaųenom ostrvlju

Smokve padaju s drveća, soćne su i slatke; i, dok padaju, puca im rumena koųa. Ja sam severvetar za zrele smokve. Tako, kao smokve, padaju vam pred noge ovi naući, dragi prijatelji, pijte im dakle sok, i sisajte im slatko meso! Svuda je unaokolo jesen i ćisto nebo, i podne. Pogledajte, koliko je obilje oko nas! A iz tog izobilja lepo je gledati napolje na daleka mora. Nekad izgovarahu reć Bog dok gledahu na daleka mora; a ja sam vas eto naućio da kaųete: Natćovek. Bog je jedno domiųljanje; a ja hoću da vaųe domiųljanje ne dopire dalje od vaųe stvaralaćke volje. Moųete li *stvoriti* boga? – Ne govorite mi viųe ni o kakvim bogovima! A natćoveka biste pouzdano mogli stvoriti. Moųda ne baų vi, draga braćo! Ali se moųete pretvoriti u oce i praoce natćovekove: i to bi trebalo da vam je vaųa najbolja tvorevina! – Bog je jedno domiųljanje: a ja hoću da vaųe domiųljanje bude ogranićeno mogućnoųću miųljenja. Moųete li *zamisliti* boga? U tome treba da je vaųa volja prema istini: da se sve pretvori u ono ųto ćovek moųe zamisliti, moųe videti, moųe opipati! Do krajnjih granica treba da mislite svojim roćenim ćulima! ųto ste nazivali svetom, to tek vi treba da stvorite: to treba da postane vaųim razumom, vaųom slikom i prilikom, vaųom voljom, vaųom ljubavlju! I, zaista vam kaųem, sve to treba samo vaųega blaųenstva radi, vi koji idete za saznanjem! Kako biste i mogli podnositi ųivot bez ovakve nade, vi koji idete za saznanjem? Ne smete ostati ukorenjeni za svagda ni u neshvatljivome, ni u nerazumnome. Nego evo, otkriću vam sasvim svoje srce, prijatelji: *kad bi bilo bogova, zar bih ja izdrųao da ne budem bog! Dakle, nema bogova.* Izvukao sam doduųe zakljućak; ali sad vuće on mene. – Bog je jedno domiųljanje: ali, ko bi

okušao sve muke ovakvog domišljanja a da ne umre? Zar da se oduzme onome koji stvara vera njegova, i orlu let njegov po orlovskim visinama? Bog je misao koja čini sve što je pravo krivim i zavrti sve što stoji nepomično. Kako? Zar da zaista ne postoji više vreme, i zar da je sve što je prolazno laž? Ovakve misli bacaju u kovitlac i u nesvest ljudske kosti, i gone još i stomak na povraćanje: zaista vam kažem vrtoglavicom zovem ja, i bolešću, kad se tako domišlja. Zlim zovem ja to, i neprijateljskim za čoveka: sve te nauke o jednome i savršenome i nepokolebljivome i sitome i neprolaznome! Sve neprolazno – samo je slika! A pesnici odviše lažu. – Nego, najbolje slike treba da govore o vremenu, i o onom što će biti: treba da su slavopoji, i opravdanje svega što je prolazno! Stvaranje – to je veliko isceljenjem od patnji, i olakšica za življenje. A da bi bilo onoga koji stvara zato su potrebne patnje, i mnoge promene. Da, mnogo gorkog umiranja treba da ima u vašem življenju, vi koji stvarate! Budite dakle pokrovitelji i opravdači svega što je prolazno. Da bi onaj koji stvara i sam bio detetom koje treba iznova da se rodi, mora on ujedno hteti da bude i porodilja, i porođajne muke porodiljine. Zaista vam kažem, moj me je put vodio kroz sto duša, i preko sto kolevaka i porođajnih muka. Na mnogome sam već bio rastanku, i poznajem pune očaja poslednje časove. Ali, tako hoće moja stvaralačka volja, moj udes. Ili, da vam kažem još poštenije: baš taj i takav udes – hoće moja volja. Sve što oseća na meni, pati, i leži u kvrgama: ali mi volja moja uvek pritiče u pomoć kao oslobodilac i dobroglasnik. Htenje oslobađa: to je prava nauka o volji i o slobodi – njoj vas dakle uči Zaratustra. Ne-hteti-više, i Ne-ceniti-više, i Ne-stvarati-više! ah, taj umor i takva presićenost neka su večno daleko od mene! I u saznavanju osećam jedino želju moje volje za oplođavanjem i za razvijanjem, i ako ima nevinosti u mome saznanju, ima je samo zbog toga što je u njemu volje za oplođavanjem. Ta volja namamila me je da napustim Boga i bogove; jer, šta bi imalo da se stvara kad bi bogova – već bilo! Nego, prema čoveku, jednako i sve iznova, goni me ona moja plodonosna volja za stvaranjem; kao što nešto goni čekić prema kamenu. Ah, ljudi, u kamenu počiva mi slika jedna, moja slika nad slikama! Ah, što baš mora da počiva u najtvrdem u najružnijem kamenu! Moj čekić besno sad udara da bi razbio kvрге. Od kamena se lome komadi: šta je meni do tog stalo? Hoću da je izradim do kraja: jer sen jedna dolazila je k meni – ono što je najtiše i najlakše od sviju stvari, došlo je jednom k meni! Lepota natčoveka došla je kao sen k meni. Ah, draga braćo! Šta je meni stalo još – do bogova! –

Tako je govorio Zaratustra.

O samilosnima

Prijatelji, ovaj je podsmeh dopro do ušiju vašeg prijatelja: »vidi Zaratustru! Zar ne ide među nama kao među zverinjem?« Jer i sam je čovek za onoga koji teži za saznanjem: zverka sa rumenim obrazima. Otkuda mi to? Da li otud što se vrlo često morao stideti sebe? O prijatelji! Evo šta kaže onaj koji teži za saznanjem: Stid, stid, stid – to je povest čovekova! I stoga blagorodni naređuje sebi da ne posramljuje druge: naređuje sebi sram pred svim što pati. Zaista vam kažem, ja ne volim milostive koji su blaženi sa svoje samilosti: oni ne znaju šta je sram. Ako baš moram biti samilostan neću da mi kažu da sam; a kad sam samilostan onda gledam da sam izdaleka. Najradije pokrijem i glavu i bežim bezobzirce dok me ne poznaju: kažem vam da i vi tako širite prijatelji moji! Neka mi udes moj dovodi u sretanje uvek one koji se ne pate takve kao što ste vi, i one s kojima *smem* da delim istu nadu i isti obed i isti med! Zaista vam kažem češće sam pomogao onima koji pate: ali mi se uvek činilo da bolje radim kad sebe učim kako se sam treba bolje radovati. Otkako je ljudi čovek se suviše malo radovao: eto to, i samo to, draga braćo, naš je prvi greh! Učimo bolje radovati se, pa ćemo se najbolje odlučiti da drugome zadajemo bola, ili da smišljamo šta zadaje bol. Stoga perem ruku koja je pomogla paćeniku, stoga brišem još i dušu svoju od toga. Jer, gledajući paćenika gde pati, stideo sam se njegova stida radi; a kad sam mu pomogao, ogrešio sam se teško o njegov

ponos. Velike obaveze ne čine zahvalnim nego osvetljivim, a ako se malo dabročinstvo ne zaboravi, lako postane od njega crv što ne prestaje da podgriza, »Budite uzdržani u primanju! Odlikujte, time što ćete primiti! – to kažem onima koji sami nemaju ništa da podele. A ja, ja sam onaj što deli: rado delim, kao prijatelj prijateljima. Stranci, i siromašni, neka sami kidaju plod s moga drveta: tako je manja sramota. Prosjake pak trebalo bi sasvim ukloniti! Zaista vam kažem, jed je dati im što a jed je ne dati im ništa. I isto tako grešnike, i rđave savesti! Verujte mi, prijatelji: griža savesti nauči čoveka da grize. Ponajgore su, međutim, sitne misli. Zaista vam kažem, bolje je još i zlo učiniti nego sitno misliti! Doduše, vi kažete: »želja za sitne pakosti uštedi nam mnogo veliko zlo delo« Ali u tome ne treba hteti štedeti. Zlo je delo kao čir: zasvrbi i zagolica, i probije, – govori pošteno. »Vidi, ja sam bolest« – tako govori zlo delo: to je njegovo poštenje. Ali sitna misao je kao gljiva: gmiže i zavlači se, i nije tobože nigde – dok odjednom nije celo telo natrulo, i svelo, od samih gljivica. Onome u koga je ušao đavo, reći ću ovo na uho: »najbolje će biti da pustiš svog đavola nek poraste! I za tebe ima još put ka veličini!« – Ah, draga braćo! O svakome znamo ponešto odviše! Mnogi nam postane providan, pa ipak još ni izdaleka ne možemo kroza nj. Teško je živeti s ljudima, zato što je tako teško ćutati. Mi nismo najnepravičniji prema onome koji nam je na dosadi, već prema onome koji nas se ništa ne tiče. Ako imaš prijatelja koji pati, budi odmorište patnji njegovoj. ali u isto doba i tvrđa postelja, vojnička postelja: tako ćeš mu najbolje biti od pomoći. Nanese li ti prijatelj nepravdu, reci: »praštam ti što si meni učinio; ali što si to sebi učinio, – to ti ne mogu oprostiti!« Tako govori svaka velika ljubav: ona savlađuje i opraštaj, i milosrđe. Treba svoje srce obuzdati; jer ako mu se pusti na volju, otići će nabrzo i glava s njim! Ah, gde su na svetu činjene veće ludosti nego među samilosnima? I šta je na svetu zadavalo više patnje nego ludosti samilosnih? Teško svima koji imaju ljubavi, ako nemaju još i visine koja nadvisuje njihovu samilost!« Ovako mi jednom govoraše đavo: »i bog ima svoj pakao: to je njegova ljubav prema ljudima«. A nedavno, čuh ga gde reče ovo: »Bog je mrtav; Bog je umro od svoje samilosti prema ljudima«. Čuvajte se dakle milosrđa: *otuda* će još ljudima doći crni oblak! Zaista vam kažem, ja umem da proreknem vreme. A zapamtite još i ovo: svaka je još velika ljubav iznad sve svoje samilosti: jer što joj je najdraže, ona bi tek da – stvori! »Prinosim sebe sama na žrtvu svojoj ljubavi, a svoga bližnjeg kao i sebe« – tako govore svi koji stvaraju. A tvrda su srca stvaraoći.

Tako je govorio Zaratustra.

O sveštenicima

Jednom dade Zaratustra znak svojim učenicima, i reče im ove reči: »Eto tu sveštenika: iako su to moji dušmani prodite mirno mimo njih, i sa mačem u koricama! I među njima ima junaka; mnogi su od njih premnogo patili: – pa bi hteli da i drugi pate. Opaki su to dušmani: ništa nije tako žedno osvete kao njihova smirenost. Onaj koji ih dohvati, može lako da se ukalja. Ali moja je krv srodna njihovoj krvi; i meni je stalo do tog da se još i u njihovoj krvi poštuje moja krv.« – A kad su bili prošli mimo, spopade Zaratustru bol; boreći se s bolom, i odolevajući mu, prozbori, i reče: Žao mi je tih sveštenika. A i ne dopadaju mi se; ali na to mnogo ne dajem otkako sam među ljudima. Nego, patim i patio sam s njima: oni su za me zatočnici, i obeleženi. Onaj što ga zovu Spasiteljem bacio ih je u kvrge: – U kvrge lažnih vrednosti, i praznih reči! Ah, da se bar kogod od njih spasao od svoga Spasitelja! Mišljahu da su stali na obećanu zemlju, kad ih je ono more bacalo tamo i amo; a kad tamo, pod njima beše čudovište koje je spavalo! Lažne vrednosti, i prazne reči: to su najstrašnija čudovišta za smrtne ljude, – u njima dugo spi i čeka zao udes. Ali najzad se pojavi, i ostane budan, i poždere i proguta sve što je sazidalo sebi na njemu skloništa. Pogledajte samo ta skloništa što su ih sazidali sebi ti sveštenici! Crkvama zovu oni svoje nakađene peštere! Neka bi nestalo te lažne svetlosti, i toga teškoga zadaha! Tu gde duša gore u svoje visine – ne sme da uzleti! Protivno tome

naređuje njihova vera: »na kolenima se dižite uza stepenice, grešnici!« Zaista vam kažem, volim videti besramnika, nego ispovrnutе oči njihove sramežljivosti i njihove pobožne molitve! Ko je napravio te peštere, i te pokajničke stepene? Zar ne oni što htedošе da se sakriju a beše ih stid od vedroga neba? Tek kad opet zasija vedro nebo kroz razbijene krovove, na travu i na crveni turčinak uz porušene zidove – obratiću se opet srcem svojim skloništima toga boga. Bogom nazivaše što im se protivilo, i što ih je bolelo: i zaista vam kažem, bilo je mnogo junačkoga duha u njihovu obožavanju! Ali ne znadoše drukčije da vole svoga boga razapinjući čoveka na krst! Htedošе da žive kao leševi, i leš svoj tukoše da bi pomodrio; još i iz njihovih govora osećam oštri zadah mrtvačnice. Ko živi u njihovoj blizini, zivi u blizini crnih ribnjaka iz kojih žaba krekeće svoju umilnu turobnu pesmu. Morali bi mi pevati lepše pesme ako hoće da verujem u njihova Spasitelja: većma spaseni morali bi mi izgledati njegovi učenici! Rado bi ih video nage: jer samo lepota trebala bi da sme propovedati pokajanje. A koga može uveriti ova pokrivena turobnost! Zaista vam kažem ni sami njihovi spasitelji nisu došli iz slobode, i iz sedmoga neba slobode! Zaista, ni sami oni nikada nisu hodili po prostirkama saznanja! Duh tih spasitelja bio je pun jamâ; i oni su u svaku jamu ututnuli svoju zabludu da je njome zapuše, i nazvali su je bogom. Njihov duh utopio se bio u njihovoj samilosti, al' i kad se nadimahu i prenadimahu od samilosti uvek je plivala po površini neka velika ludost. Živo, i s drekom gonili su oni stado svoje preko svoga praga: baš kao da ima samo jedan jedini prag što vodi u budućnost! Zaista vam kažem i ti pastiri spadali su još među ovce! Uske su duhove a prostrane duse imali ti pastiri: ali, braćo moja, kako su dosad uske zemlje bile i najprostranije duše! Po putu kojim su hodili pisali su znake krvlju, i ludost njihova učila je da se krvlju dokazuje istina. A baš je kriv najlošiji svedok za istinu; krv otruje i najčistiju nauku zabludom i mržnjom u srcima. Zar je to dokaz za nešto kad neko ide i u vatru za svoju nauku! Zaista vam kažem više znači kad nauka izađe iz svog rođenog plamena! Zagrejano srce a hladna glava: gde se to dvoje susretne tu se javlja buran vetar, »Spasitelj«. Zaista vam kažem, bilo je većih i blagorodnijih nego što su ti koje narod zove spasiteljiina, ti plahoviti burni vetrovi! A još veći nego što su bili svi spasitelji, moraju doći, braćo, da vas spasu, ako hoćete da pogodite put ka slobodi! Nikad još nije bilo na svetu natčoveka. Video sam ih nage oboje: i najvećeg čoveka, i najmanjeg: – Odviše su još slični jedan drugome. Zaista vam kažem, i najveći još mi je – odviše čovek! –

Tako je govorio Zaratustra.

O vrlima

Gromovito, i s pomoću munja nebeskih, mora se govoriti labavim i uspavanim čulima. Ali glas lepote zbori tiho: uvlači se samo u najbudnije duše. Lako je zadržtao danas i nasmejao se moj štit; to je sveti smeh, i sveto drhtanje lepote. Vama, vi vrlji, smejala se danas moja lepota. I glas njen govoraše mi ovako: »oni bi još – da im se plati!« Vi biste još da vam se plati, vi vrlji! Hteli biste nagradu za vrlinu, i nebo mesto zemlje, i večnost posle vaše prolaznosti? I sad ste kivni na me, što učim da nema onoga koji nagrađuje i koji plaća? A odista, ja čak ne učim ni da je vrlina sama sebi plata. Ah, to i jeste moja žalost: u sam smisao stvari lažno su upleli nagradu i kazan – pa sad još i u dubinu vaših duša, vi vrlji! Ali će moja reč, kao surla divljeg vepra, zaparati dubinu vaših duša; ispovrnuće vas kao ralom. Sve što leži skriveno u tim dubinama izići će na svetlost; i kad razriveni i iskrhani budete ležali na suncu, izlučiće se vaša laž od vaše istine. Jer evo šta je vaša istina: vi ste odviše *čistunci* za prljavštinu reći: osveta, kazan, nagrada, odmazda. Vi volite svoju vrlinu kao što majka voli svoje čedo; ali zar je iko još čuo da bi majka da joj plate za njenu ljubav? Vaša vrlina je ono što vam je najdraže. Vi nosite u sebi žeđ prstenovu, koji se svija i vrti da bi dostigao sam sebe. A svako delo vrline liči na zvezdu koja je zgasnula: još svetlost njena putuje put – i ko zna dokle će još put

putovati? Tako i svetlost vaše vrline još putuje put, – i kad je delo učinjeno. Ma bilo već
zi.boravljeno i mrtvo: zrak njegove svetlosti živi i dalje, i putuje put. Da vaša vrlina budete vi
sami, a ne tek nešto tuđe, tek koža, ili ogrtač: to traži, vi vrli, istina iz dubine vaše duše! Ali ih
ima i takvih za koje je vrlina borba pod udarcima biča: a i vi ste i suviše slušali dreku njihovu!
I ima ih opet koji vrlinom zovu sustajanje svojih poroka; kad jednom njihova mržnja i njihova
surevnjivost ne mogu dalje, i izdišu, tada se budi u njima »pravdoljublje«, i trlja uspavane oči.
I ima ih koji idu nizbrdice; njihovi ih đavoli vuku dole. Ali, što niže padaju tim se više žari
njihovo oko, i tim većma plamti požuda za njihovim Bogom. Ah, i njihove ste se dreke
naslušali, vi koji ste vrli: »što nisam ja, to je moj bog, i moja vrlina!« I ima ih koji se primiču
teško i sa štropotom kao kola što voze kamenje niz brdo: Ti zbore mnogo o dostojanstvu i o
violini; – oni svoj zapirač zovu vrlinom! I ima ih koji su kao večni satovi kad se naviju; oni
čine svoje tik-tak; i hoće da to tik-tak znači – vrlina. Zaista vam kažem, u ovima uživam gde-
god nađem takve satove, naviću ih svojom porugom, a oni će još i da zvrje! Neki su opet
gordi sa ono malo svoje spravedljivosti, i nje se radi ogrešuju o sve na svetu: tako da upravo
natapaju svet svojom nepravednošću. Ah, kako im ružno otiče iz usta reč »vrlina«! I kad bi da
kažu: »ja sam svet«, izgleda kao da bi hteli reći: »ja sam osvećen!« Svojom bi vrlinom hteli
oni da iskopaju oči svojim neprijateljima; i oni se uzdižu samo toga radi da bi druge unizili. I
ima ih još i takvih koji sede u svojoj hari, i ovako pregovaraju iz svoga rogoza i iz trske:
»Vrlina – to je kad se sedi mirno u bari. Mi ne ujedamo nikog, i sklanjamo se ispred svakog
koji ujeta; a u svemu smo onoga mišljenja koje nam se dâ.« I ima ih još i takvih koji vole da
se prenemažu, i misle u sebi: vrlina, to je neka vrsta prenemaganja. Njihova su kolena uvek
spremna da se saviju na molitvu, i njihove ruke hvale i veličaju vrlinu, ali im srce ne zna ništa
o tom. I ima ih još i takvih koji misle da je vrlina u tome što će reći: »Vrlina je potrebna!« a u
istini jedino u što veruju to je, da je policija potrebna. Mnogi koji nije u stanju da vidi ono što
je uzvišeno na ljudima, zove vrlinom kad vidi ono što je nisko na njima: svoj zli pogled dakle
zove vrlinom. Neki bi hteli da se uzdignu i dođu u ushićenje, pa to zovu vrlinom; drugi bi
opet da ih pregaze – pa i to zovu vrlinom. I tako, skoro svi veruju da učestvuju u vrlini; i
svako drži da se raspoznaje bar u tome šta je »Dobro« a šta »Zlo«. Nego, Zaratustra nije
došao da svim tim lažama i budalama kaže: »Šta vi znate šta je vrlina! Kako bi vi i *mogli* znati
šta je vrlina!« – Nego zato, da biste se vi, prijatelji moji, zasitili već jednom starih reči što ste
ih naučili od laža i budala; Da biste se zasitili reči »nagrada«, »odmazda«, »kazan«,
»pravedna osveta«. – Zasitili se, da govorite: »delo je dobro stoga što nije sebično«. Ah,
prijatelji! Da sami u onome što činite budete kao što majka unosi sebe u svoje čedo: to treba
da bude *vaša* reč o vrlini! – Gle, ja vam oduzeh do sto reči, do sto najmilijih igračaka vaše
vrline; i vi se sad srdite na mene, kao što se srde deca. Igrali su se na morskoj obali, – a dođe
talas i otrže im, i proguta igračku: i eto ih gde plaču. Ali ako im isti taj talas donese nove
igračke, i prospe nove šarene školjke pred njih! Oni će tada biti utešeni; a ako oni, tako ćete i
vi, prijatelji moji, dobiti svoju utehu – i novih šarenih školjaka! –

Tako je govorio Zaratustra.

O ološu

Život je vrelo radosti; ali, gde pije i ološ tu su svi kladenci otrovani. Uživam u svemu što je
čisto; ali ne volim da vidim usta što se krive, i žeđ nečistih. Oni su svoj pogled bacili u vodu
kladenca; i sad njihov odvratni osmeh pliva po vodi i gleda me iz kladenca. Oni su svetu vodu
otrovali svojom pohotljivošću; a nazivajući slašću svoje pogane snove otrovali su još i reči.
Nevoljno zadržće plamen kad oni svoja vlažna srca prislone uz vatru; i sam duh uzavri, i
zadimi, kad ološ pride k vatri. Sladunjav, i gnjil, postaje plod u njihovoj ruci: a pogledom
svojim obaraju vočku, i stresaju lišće s nje. Mnogi koji su okrenuli od života, okrenuli su se

samo zbog ološa: nisu hteli da dele kladenac, i plamen, i plod, s ološem. I mnogi koji su otišli u pustinju, i trpeli žeđ skupa sa divljim zverima, nisu nipošto hteli da sede oko česme zajedno sa prljavim mazgarima. I mnogi koji su dolazili kao uništitelji, i kao grad plodnim poljima, hteli su jedino da ološu stanu nogom za vrat, i da mu zapuše ždrelo. Nije to bio zalogaj koji sam najupornije žvakao: da bih saznao da su životu potrebni i samo neprijateljstvo, i umiranje, i krstovi: – Nego sam vazdan raspitivao, i skoro se zadavio jedanput svojim pitanjem. šta, zar je životu i ološ *nužan*? Zar su potrebni otrovni kladenci, i smrdljiva vatra, i pogani snovi, i crvi u hlebu nasušnom? Nije mi moja mržnja grizla život, već mi ga je moje gađenje hlapljivo podgrizalo! Ah, često sam se ratosiljao duha kad sam video da i ološ može biti duhovit! A onima koji vladaju, okrenuo sam leđa kad sam video šta im sad znači vladati: učenjivati se, i cenkati se oko sile, – s ološem! Stanovao sam među narodima ne znajući njihova jezika, ne slušajući što govore: da ne bih razumeo jezika njihova učenjivanja i cenjkanja oko moći. Držeći zapušen nos, prolazio sam zlovoljno kroz juče i kroz danas, jer, zaista vam kažem, smrdi sve juče i sve danas na ološ koji piskara! Živeo sam dugo kao bogalj koji je oglucao, i oslepeo, i zanemio, da ne bih morao živeti skupa sa ološem, koji drži silu u rukama, koji piše, i koji se veseli. S mukom se duh moj peo po stepenicama, i hranio se oprezno mrvama radosti; poštapao se, slep, kroz život. Pa šta se zbi sa mnom? Kako sam se izlečio od gađenja? Šta zažari opet pogled moj? Kako uzleteh na visine gde ne sedi više ološ oko česme? Je li mi samo moje gađenje načinilo krila, i dalo snage da naslutim vrela? Zaista vam kažem morao sam uzleteti u najviše visine da bih opet našao vrelo radosti! O, i našao sam ga, braćo moja! Tu u najvišim visinama izvire za me vrelo radosti! I ima života od kojega ne pije i ološ! Čisto bih rekao da mi prehitro izvireš, vrelo radosti! I često prazniš pehar samo da bi ga opet moglo napuniti! Moram se još navići da ti smernije prilazim: prehitro me još vuče k tebi moje srce: – Moje srce u kojem plamti moje leto, kratko, toplo, sanjalačko, preblašeno leto: kako čezne moje srce, i leto u njemu, za tvojom svežinom. Prošla je strašljiva tugoba moga proleća! Prošla je pakost mojih snežnih pahuljica u junu mesecu! Postao sam sav leto, i sav podne letnje! Leto u najvišim visinama, sa hladnim vrelima, i blaženom tišinom o dođite, prijatelji, da tišina bude još blaženija! Jer to je *naša* visina, i naš zavičaj: previsoko i prestrmeno je ovde za sve koji su nečisti, i za njihovu žeđ. Bacite samo svoj čisti pogled u vrelo moje radosti, prijatelji! On ga neće zamutiti! Ono će ležati nasmevano pred vama u svojoj čistoti. Na drvetu što se zove budućnost, gradimo mi svoje gnezdo; neka nama osamljenima orlovi donose hranu u svojim kljunovima! Zaista vam kažem od te hrane neće i nečisti jesti! Jer bi im se činilo da jedu vatru, i ždrelo bi im izgorela! Zaista vam kažem, tu nema konaka za nečiste! Ledenica bila bi za njihove telesine naša sreća, a i za njihove duhove! Kao silni vetrovi živećemo iznad njih, susedi orlovima, susedi snegu, susedi suncu: jer tako žive silni vetrovi. I kao vetar dunuću jednom po njima, i svojim duhom ugasiću dah njihova duha: to traži moja budućnost. Zaista vam kažem, silan je vetar Zaratustra za sve nizine; i evo šta kaže on svojim dušmanima, i svemu što pljuje i bljuje: »čuvajte se, i ne pljujte uz vetar!« -

Tako je govorio Zaratustra.

O otrovnim paucima

Pogle, tu je leglo otrovnih pauka! Želiš li da ih vidiš očima? Eto im mreže: dodirni je, i ona će zadrhtati. I odmah, brže-bolje, on će se pojaviti. Dobro došao, otrovni pauče! Na leđima tvojim crni se trougao, tvoje crno znamenje; ali ja znam od čega se crni i tvoja duša. Od pakosti crni se tvoja duša: gde ti ugrizeš načini se crna krasta; tvoj otrov zapoji dušu osvetom! Ja vam govorim u pričama, vama koji zapajate dušu otrovom, vi propovednici *jednakosti*! Svi ste mi vi otrovni pauci, i osvetnici iz potaje! Ali ja ću otkriti vaše potaje, i ja vam se smejem u lice svojim smehom sa visine. Ja kidam mreže vaše, da bi vas vaša srditost izmamila sa vaših

lažljivih legala, te da bi pakost vaša provirila iz vaše reči »pravdoljublje«. *Čovek ima da se isceli od osvete*: to je za me most što vodi ka najvišoj nadi, i duga koja se javlja posle mnogih nepogoda. To naravno ne ide u račun otrovnim paucima. »Baš to mi i hoćemo da se zove pravdoljubljem, da u svetu bude što više nepogoda naše osvete« – tako govore oni među sobom. »Hoćemo da se svetimo, i da naružimo sve koji nisu kao mi« – tako se zavetuju svi koji su srca otrovnih pauka. »Odsada neka bude, želja za 'jednakošću' ime za vrlinu; a protiv svega što je moćno nadaćemo divlju dreku!« Propovednici jednakosti, tiranska izbezumljenost nemoći vapije iz vas za »pravdoljubljem«: potajna vaša pohlepnost za tiranijom htela bi da se umota tako u reči vrline! Ustojana sujeta, uzdržavana zavist, možda sujeta i zavist vaših otaca, bije iz vas kao oganj i kao bezumlje osvete. Što je u ocu ćutalo, progovara u sinu; i našao sam često da je sin otkrivena tajna oca svog. Izgledaju oduševljeni: ali u njima nije usplamtelo srce, – nego osveta. A kad postanu uljudni i hladni, oni nisu to po duhu svom nego iz zavisti. Njihova surevnjivost povešće ih i na staze mislilačke; ali ih izdaje ta njihova surevnjivost uvek će otići predaleko, i, premoreni, moraće da legnu i da otpočinu, naposletku, ma i posred snega. Iz svake njihove tužbe odjekuje pakost, u svakoj njihovoj pohvali ima usiljenog vajkanja, a biti sudijom to je za njih blaženstvo. Poslušajte me, prijatelji moji: ne imajte mnogo vere u one u kojih je snažan nagon za kažnjavanjem! To su ljudi lošeg soja i kolena; iz očiju im viri dželat i uhoda. Ne imajte vere u one koji mnogo zборе o svome pravdoljublju! Zaista vam kažem, nije jedino med što nedostaje njihovim dušama. A kad čujete kako se sami nazivaju »dobri i pravedni«, ne smećite s uma da im nedostaje samo vlast pa da budu fariseji! Dragi prijatelji, neću da me krivo razumete, i zamenjujete drugim. Ima ih koji propovedaju moj nauk o životu, ali su ujedno i propovednici pravdoljublja, i otrovnih pauka. To što oni govore za volju života, i ako na svome leglu sede okrenuti od života, to je zato što hoće time da nanesu kvara, i zadadu bola. Hoće da zadadu bola onima u čijim je rukama danas vlast, jer ti još ponajradije slušaju propoved o smrti. Da nije tako, ne bi takav nauk propovedali otrovni pauci: jer baš oni bili su nekad najveći opadači sveta, i spaljivači jeretika. Neću da me krivo razumete, i zamenjujete ovim propovednicima jednakosti. Jer meni pravdoljublje kaže: »Ljudi nisu jednaki«. I oni neće to ni biti! Zar bi vredela što ljubav moja prema natčoveku kad bih drukčije govorio: Preko tisuću mostova i prelaza neka se guraju oni prema budućnosti, i neka sve više borbe i nejednakost dođe među njih: to da kažem uči me moja velika ljubav! Neka bi postali pronalazači likova i sablasti u svom neprijateljstvu, i neka bi sa tim svojim likovima i sablastima među sobom bili još i najviši boj! Dobro i zlo, i bogatstvo i sirotinja, i veliko i malo, i sva ostala imena kojima se označavaju vrednosti: sve to treba da postane oružjem, i zvonkim znanjem da se život uvek iznova ima sam da savlada! Život sam iz sebe hoće da se nazida u visinu, na stubove, i na stepene: hoće da ima izgled preko širokih vidika, sve do u blaženstva lepote, – zato mu treba visine! I, sa visinom treba mu i stepena, i onih koji su protiv stepena, i onih koji se penju! Život hoće da ide u vis, i penjući se da se savlađuje. Evo pogledajte, prijatelji moji! Ovde gde je leglo otrovnih pauka, tu se dižu u vis ruševine jednog starog hrama – pogledajte ga samo ozarenim pogledom! Zaista vam kažem, onaj što je nekad ovde svoje misli zidao kamenjem u vis, taj je poznavao tajnu života kao što je znaju najmudriji! On nas evo uči, i priča da svako razume, da su i borba i nejednakost još lepí, i rat i vlast i prevlast. Kako se božanstveno, u junačkom obgrljaju, rvu i krhaju svodovi i lukovi: kako bacaju svetlost i sen jedan preko drugog stromeći u visinu. – Tako pouzdano, i u lepoti, treba i mi da smo jedan drugom neprijatelji, prijatelji moji! Božanstveno treba da stremimo jedan preko drugog, i jedan protiv drugog! – Vaj! Eto mene ujede otrovni pauk, moj stari dušmanin! Božanstveno pouzdano, i u lepoti, ugrize me u prst! »Mora biti kazne i pravde na svetu – misli on: ne treba da zabadava peva pesmu u slavu neprijateljstva!« Eto, on se osveti! I teško meni, sad će još i dušu da mi zanese osvetom! Da se ne bih zanosio, privežite me uz ovaj stub, prijatelji moji! Volim biti svetitelj privezan uza stub, nego vrtlog osvete! Zaista

vam kažem, Zaratustra nije vrtlog, niti je oluj, pa ako i jeste igrač, nipošto nije igrač po ćudi otrovnih paukova! –

Tako je govorio Zaratustra.

O slavnim mudracima

Služili ste puku, i sujeverju pučine, svi vi slavni mudraci! – a *ne* istini! Toga su vas radi i poštovali. Toga su radi i trpeli vaše neverovanje, jer je to bila dosetka, i stranputica koja vodi ka puku. Tako i gospodar dopušta ponešto svojim robovima i uživa u njihovoj obesti. Ali onaj kojeg pučina mrzi, kao što mrze psi kurjaka: to je slobodni duh, dušmanin okova, nepoklonik ikonama, usamljenik u šumama. Izgoniti njega iz njegova zaklona – to je oduvek nazivao puk »smislom za pravednost«: na njega nateruje on još i sad svoje najzubatije pse. »Jer, narod je tu: dakle i istina je tu! Držite one koji je još traže!« tako se čuje od vajakada sa svih strana. Svome puku hteli ste da ugodite u njegovu obožavanju: i to ste nazivali »voljom za istinom«, vi slavni mudraci! Vi ste govorili u svome srcu: »iz naroda sam došao: glas naroda, glas voljom »božiji«. Tvrdoglavo i mudro, kao mazga, uvek ste bili tumači pučine. I mnogi silnik koji je hteo da bude dobar s narodom, upregao bi pred svoje hate još – po jedno magare, po jednog slavnog mudraca. A ja, vi slavni mudraci, zatražih eto da najzad zbacite sa sebe sasvim lavovsku kožu! Da zbacite šarenu kožu grabljive zveri, i kandže onoga koji ispituje, traži, osvaja! O, tek kad biste skrhalo svoju volju da poštujete, i da budete poštovani, tek tada bih poverovao vašem »istinoljublju«. Istinu ljubi za mene onaj koji ide u bezbožne pustinje, i koji je skrhao u sebi srce koje poštuje, i hoće da bude poštovano. Na žutome pesku, i preplanuo od sunca, pogleda on, doduše žedno, na plodna polja sa bistrim vrelima, gde se u gustom granju živi stvorovi odmaraju. Ali, njegova žeđ nije u stanju da ga nagovori da i on bude kao i oni koji uživaju: jer gde su oaze tu ima i službe lažnim bogovima. Gladna, silovita, usamljena, bezbožna: takva želi da je, volja lavovska. Nepodložna sreći slugu, isceljena od bogova i od obožavanja, neustrašiva a strašna, velika, i usamljena: takva je volja u ljubitelja istine. Oduvek su u pustinji živeli oni što ljube istinu slobodni duhovi, kao gospodari pustinje; a u gradovima žive dobro uhranjeni, slavni mudraci, marva za zapregu. Jer oni večno vuku, kao mazge – kola *pučine!* Ja se zbog toga na njih ne ljutim: ali su oni za me uvek samo služinčad i zaprega, ma kake da su im kajasi zlatom optočeni. Često su bili dobre sluge, i isplaćivalo se držati ih. Jer evo šta kaže vrlina: »ako moraš biti slugom a ti gledaj da poslužiš onom koji će najviše koristi imati od tebe! »Duh i vrlina u tvoga gospodara, treba da raste zato što mu služiš: pa ćeš rasti i ti naporedo sa njegovim duhom, i njegovom vrlinom.« I zaista vam kažem, vi slavni mudraci! vi služitelji pučine! I vi sami rasli ste naporedo sa duhom i vrlinom pučine – i ona je rasla u vama! To kažem vama na slavu! Pa ipak vi za mene ostajete puk i u vašim vrlinama, pučina sa glupim očima, – pučina koja ne zna šta je to *duh!* Duh je život koji sam zadaje rane životu: u rođenom bolu stiće sebi sve više znanja, – da li ste vi to već znali? I evo u čemu je sreća za duh: da bude miropomazan, i suzama posvećen za žrtvu, – da li ste vi to već znali? Još i slepilo slepca, i njegovo traženje i pipanje, treba da govori o silini sunca u koje je gledao, – da li ste vi to već znali? Stenjem neka nauči *zidati* onaj koji ide za saznanjem! Nije dosta da duh ume samo pomerati stene, – da li ste vi to već znali? Vi ste videli samo iskre duha: ali vi ne vidite njega kao nakovanj, i ne vidite svirepost njegova čekića! Zaista vam kažem, vi ne poznajete oholost duha! Ali biste manje još mogli podneti skromnost njegovu, kad bi jedared progovorila! I još se nikada niste usudili da bacite svoj duh u jamu punu leda: niste sami dovoljno topli za to! zato ne poznajete ni uživanja što ih pruža hladnoća njegova. Uvek, i u svemu, odviše se drugarski držite prema duhu; od mudrosti gradili ste često sklonište, i bolnicu za loše pesnike. Vi niste orlovi: stog i ne osetiste sreće od straha u duhu. Ako nije ptica neka ne seda blizu provalija. Vi ste mlaki: a hladno je svako duboko saznanje. Hladna kao led su najunutrašnjija vrela duha: prava slast za tople

ruke, i za one koji rade. Dostojanstveno stojite vi, i kruto, i s pravim leđima, vi slavni mudraci! – vas ne povija jak vetar, niti jaka volja. Zar još nikad ne videste kako morem brodi jedro zaobljeno i nadahnuto, i drhćući pred silinom vetrovom? Kao to jedro, drhćući pred silinom duha, brodi morem moja mudrost – moja divlja mudrost! Nego, vi služitelji pučine, vi slavni mudraci, – otkud biste i *mogli* vi sa mnom ići.

Tako je govorio Zaratustra.

Pesma u noći

Noć je: čuj kako glasno žubore sad potoci, i vodoskoci. A i duša je moja vodoskok koji žubori. Noć je: sad se tek bude ljubavne pesme zaljubljenih. A i duša je moja ljubavna pesma zaljubljenoga. Nešto nezasićeno, nezasićljivo, na dnu je moje duše; i hoće da progovori. Silna žudnja za ljubavlju nakupila se u meni, i progovara jezikom ljubavi. Ja sam svetlost: o, kad bih bio noć! Ali u tome i jeste moja osamljenost, što sam okružen svetlošću. O, kad bih bio taman, i mračan kao noć! Kako bih sisajući ležao na grudima svetlosti! I još bih i vas blagosiljao, vi sitne zvezdice, i svetlaci na nebu! – i bio bih blažen s vašeg treperenja. Ali ja živim u svom sopstvenom sjaju, ja upijam ponovo u sebe plamenove koji iz mene biju. Ja ne znam za sreću onoga koji uzima; a često sam sanjao da je još veće blaženstvo ukrasti nego uzeti. U tome je moja sirotinja, što se moja ruka nikad ne odmara od davanja; u tome je moja zavist, što vidim oči koje čekaju, i gledam u noći čežnjom obasjane. O da zla udesa svijju koji udeljuju! O da pomračenja moga sunca! O da čežnje za čeznućem! O da grdne gladi posred sitosti! Oni primaju od mene; ali zar ja dodirujem time dušu njihovu? Provalija zija između davanja i primanja; a najmanju provaliju treba preći najposle. Glad niče iz moje lepote: hteo bih da zadam bola onima kojima svetlim, hteo bih da poharam one kojima delim. – tako me mori glad za pakošću. Hoću da povučem ruku kad joj se druga ruka već pruža nasusret; oklevam, kao što okleva vodopad, još u padanju: – tako me mori glad za pakošću. Na takvu osvetu smišlja moje obilje: takva podlost izvire iz moje osame. Moja sreća u davanju zamrla je dajući, moja se vrlina zasitila sebe same u svome obilju! Onaj koji uvek daje, u opasnosti je da izgubi stid; u onoga koji uvek udeljuje, ruka i srce otvrdnu od samog deljenja. Moje se oko ne preliva više stidom onih što mole: moja je ruka otežala odviše za drhtave ruke što se pune. Kuda je nestalo suze iz moga oka, i milosti iz moga srca? O, da osame svijju koji udeljuju! O, da nemog ćutanja svijju koji sijaju! Mnoga sunca kruže u pustome prostoru: za sve što je mračno govore ona svojom svetlošću, – za mene ćute. To je neprijateljstvo svetlosti prema onom što sjaji: nemilosrdno ide ona svojim putevima. Nemilosrdno u dnu srca prema onom što sjaji, hladno prema suncima, – tako ide svojim putem svako sunce. Kao oluje preleću sunca svoje puteve, takav je njihov hod. Ona idu za svojom neumoljivom voljom, to je njihova hladnoća. O, tek vi, vi tamni i mračni kao noć, tek vi stvarate toplotu iz onog što sjaji! O, tek vi napajate se, i krepite, mlekom iz vimena svetlosti! Ah, led je oko mene, i moja će ruka izgoreti od leda! Ah, žeđ je u meni, koja čezne i vene za vašom žeđu! Noć je: o, što moram da svetlim! I što moram da sam žeđ za noći! I osama! Noć je: iz mene, kao iz vrela, izbija želja, – hteo bih da progovorim. Noć je: čuj kako glasno žubore sad potoci i vodoskoci. A i moja je duša ljubavna pesma zaljubljenoga. –

Tako je govorio Zaratustra.

Pesma uz igru

Jedne večeri išao je Zaratustra sa svojim učenicima kroz šumu; pa kako je pošao da potraži vrelo, izađe odjedared na jednu zelenu livadu, koju je tiho okruživalo drveće i žbunje: po livadi su igrale devojke. Čim devojke ugledaše Zaratustru, prestadoše igrati; ali im Zaratustra

pride pozdravljajući ih ljubazno rukom, i progovori im ovako: »Ne prekidajte igru, ljupke devojčice. Nisam ja došao da kvarim igru krivo vas pogledajući, – ja sam prijatelj devojčicama. Ja branim boga pred đavolom: jer đavo je duh težine. Kako bih ja, lakokrile, mogao biti nesklon božanskom plesu? Ili nožicama devojačkim sa nežnim člančićima? Ja jesam doduše šuma, i noć mračnih drveta: ali, ko se ne plaši moga mraka taj će naći senice od ruža pod mojim čempresima. A naći će i maloga boga što ga devojke najviše vole: naći će ga gde leži uz izvor, mirno, sa sklopljenim očima. Zaista, zaspao mi je posred bela dana, danguba jedna! Predugo je vijao leptirove! Ne srdite se na me, lepe igračice, što ću maloga boga udariti malo prutom! Vikaće iz sveg grla, i plakaće, – ali smešan je još i kad plače! I onda neka vas sa suzama u očima pozove na igru; a ja ću sam zapevati jednu pesmu uz njegovu igru. Jednu pesmu uz igru, i ujedno podsmevku duhu težine, mome najvišemu velikomoćnomu đavolu, za kojeg kažu da je »gospodar sveta«. Evo pesme što ju je Zaratustra pevao, dok je Kupidon skupa s devojčicama plesao: U tvoje sam oko nedavna zagledao, živote! I učini mi se da padam u bezdan. Ali me ti izvuče na zlatnoj udici, i smejao si mi se sa podsmehom kad sam te nazvao bezdnom. »Tako to govore ribe, rekao si; čemu *one* ne mogu doći na dno, to je bezdno. A uistini ja sam samo promenljiv, i divalj i u svemu žena; i to ne žena puna vrlina. Iako me vi ljudi nazivate 'dubinom' ili 'vernošću' 'večnom' i 'tajanstvenom'. Vi ljudi pridajete nam uvek svoje sopstvene vrline, – o, vi puni vrlina!« I on se smejaše nevernim smehom, ali, ja mu ne verujem nikad, ni njegovom smehu, kad sam sebe ruži. A kada sam u četiri oka govorio sa svojom divljom mudročću, reče mi ona srdito: »Ti hoćeš, ti želiš, ti voliš, i samo zato ti *uznosiš* život!« Malo ti ne odgovorih pakosno, i. ne rekoh njoj srditoj istinu u oči; a mudrosti se ne može odgovoriti pakosnije nego kad joj se »kaže istina u oči«. Jer tako stoje stvari među nama trima. Iz dna duše volim život samo – i, odista, ponajvećma, onda kada ga mrzim. Što sam naklonjen mudrosti, često i odviše: to je stoga što me podseća premnogo na život! Ona ima iste oči, isti smeh, pa čak i isti pozlaćeni prut za pecanje: šta ću, kad su oboje tako slični? A kad me jednom život zapita: Šta je to, mudrost? – odgovorih mu živo: »Ah da, mudrost! Žedni se za njom, i ne nasiti se, gleda se kroz veo, hvata se mrežama. Je li lepa? Šta ja znam! Ali pokušavaju da pecaju njome i najmatorije šarane. Promenljiva je, i prkosna; često sam je viđao kako se ugrize u usnu, i kako naopako provlači češalj kroz kosu. Možda je pakosna i lažna, i žena u svemu; ali kad govori loše o sebi samoj tada je baš najzanosnija.« Kad sam to rekao životu, nasmeja se on prkosno, i zatvori oči. »O kome ti to govoriš? reče, zacelo o meni? Sve da i imaš pravo, – zar se *to* meni tako u lice kazuje! Nego de, govori sad već i o toj tvojoj mudrosti!« Ah, i ti tada otvori opet oči svoje, ljubljene živote! I učini mi se opet da padam u bezdan. – Tako je pevao Zaratustra. A kad se svrši igra, i devojčice se razidoše, posta sumoran. »Sunce je davno već selo, reče najzad; livada je orošena večernjom rosom, iz šume bije hladovina. Nešto nepoznato je oko mene, i gleda me zamišljeno. Šta! Zar si ti još u životu, Zaratustra? Zašto? Čemu? Čime? Kamo? Gde? Kako? Zar nije ludost, biti još u životu? – Ah, prijatelji moji, to iz mene veče tako pita. Oprostite mi moju sumornost! Dode veče: oprostite mi što veče dode!«

Tako je govorio Zaratustra.

Pesma nad grobovima

»Onamo je ostrvo grobova, daleko od sveta; onamo su i grobovi moje mladosti. Onamo ću odneti i večno zeleni venac života.« Tako razmislivši u srcu svom, prevezao sam se preko mora. – O vi, priviđenja i snovi moje mladosti! O, svi vi ljubavni pogledi, božanstveni trenuci! Kako mi brzo pomreste! Ja vas se spominjem danas kao da se spominjem svojih pokojnika. Sa vaše strane, najdraži moji pokojnici, dolazi mi sladak zadah, koji krâvi srce, i mami suze na oči. Odista, on uzbuđuje i raskravluje srce usamljenome morskome putniku. Još uvek ja sam najbogatiji, i najdostojniji zavisti – za koji sam najusamljeniji! Jer ja sam vas

imao, i ja sam još vaš: da li su ikome, recite padale u krilo sa drvetâ tako rumene jabuke kao meni? Još sam uvek ja carstvo i naslednik vaše ljubavi, i vaš spomen čini da cvate u meni mnogobrojne vrline divljake, o vi koji ste mi najdraži! Ah, mi besmo stvoreni da ostanemo jedno kraj drugog, vi bajna neznana čudesa; vi niste prilazili k meni, i k mojoj strasnoj želji, kao bojažljive ptičice – ne, već kao što prilaze rastuženi rastuženome! Da, stvorene za vrednost, kao i ja, i za nežnost u Večnostima, ja vas moram pomenuti sada po neveri vašoj, vi božanstveni pogledi i trenuci: drugoga imena još ne naučih. Odista, prebrzo mi pomreste, begunci moji! Ali, ne pobegoste vi od mene, niti pobegoh ja od vas: nevini smo mi jedno drugom u svome neverstvu. Da bi *mene* ubili, zaklaše vas, ptice pevačice mojih nada! Da, na vas je, mili moji, pakost odapinjala svoje strele – da bi pogodila moje srce! I pogodila je! Ta vi mi beste najrođeniji, najlepše što imam, i što me obuzima: i *zato* moradoste umreti tako mladi, i tako pre vremena! Pustili su strelu onamo gde će me najjače pogoditi: na vas, čija je put kao paper meka, ili, još pre, kao osmeh koji se gubi u oku! Ja ću ovako progovoriti mojim dušmanima: šta je sav pokolj među ljudima naspram ovog što ste meni učinili! Veće ste mi zlo učinili nego što je sav pokolj među ljudima; uzeste mi ono što se ne može naknaditi: – to ja vama kažem, dušmani moji! Ta ubiste mi priviđenja, i najdraža čudesa moje mladosti! Oduzeste mi moje drugove blažene sablasti. Njihovoj uspomeni posvećujem ovaj venac, i ovu kletvu. Ovu kletvu vama, dušmani moji! Pokratiste mi moju večitost, kao što se tvrda gruda zemlje rasprsne u hladnoj noći! Jedva je sagledah, kao iskru u božijim očima, – svega jedan tren! Evo šta reče jednom u čas dobar moja čistota: »božanska neka su sva bića«. A vi me tada napadoste nečistim avetinjama; o, u nepovrat pobeže tako onaj dobri čas! »Svi dani neka su za me sveti« – tako je zborila nekad mudrost moje mladosti: odista, zbor jedne nasmejane mudrosti! A vi mi, dušmani, ukradoste tada moje noći, i prodadoste ih za besanu patnju: o, u nepovrat pobeže tako ona nasmejana mudrost! Bejah jednom željan povoljnog proročanstva iz leta ptičjeg: a vi mi tada prevedoste preko staze gadnu sovljagu, neman jednu. O, u nepovrat pobeže tako moja nežna želja! Zavetovah se jednom da ću se odreći svakog gađenja: a vi mi tada pretvoriste sve moje bliske i najbliže, u gnojave čireve. O, u nepovrat pobeže tako moj blagorodni zavet! Idah nekad kao slepac, blaženim stazama: a vi tada baciste nečisti na put slepomu: i sada su mu odvratne nekadašnje staze za slepce. I kad činjah ono što mi najteže padaše, i slavljah pobeđu svojih savlađivanja: tada učiniste vi da oni koji su me voleli viču kao da im nanosim najveću bol. Zaista, to vam beše oduvek vaš posao: da mi zagorčate moj najsladi med, i trud mojih najboljih pčela. Mojoj ste samilosti slali uvek najdrskije prosjake; k mome ste sažaljenju gurali uvek neizlečive bestidnike. Tako ste vredali moje vrline u veri njihovoj. A kad sam još i najsvetije što sam imao prineo na žrtvu: brže bolje stavila je uza me vaša »pobožnost« svoje sočnije darove: tad, u obilju vašega soka, udavilo se i ono što mi je bilo najsvetije. Jednom sam hteo igrati kao što još nikad igrao nisam: hteo sam igrati preko svih nebesa. A vi mi tada zavedoste moga najmilijeg pevača. I on zasniva jednu strašnu, sumornu pesmu, o, duvao mi je u uši kao kakav mutan rog! Pevaču ubico, oruđe pakosti, najneviniji u svemu! Bejah već spreman za najlepšu igru: i ti mi tad zvucima tvojim ubi moje ushićenje! U igri tek umem da kažem priču o najvećim stvarima: – a ovako ostade mi eto najveća moja priča nekazana u udovima! Nekazana, i neiskupljena, ostade mi moja najveća nada! I pomeriše mi sva priviđenja, i sve utehe moje mladosti! Kako sam mogao to podneti? Kako sam mogao odbolovati i preboleti takve rane? Kako je mogla moja duša da se uzdigne opet iz tih grobova? Da, ima na meni nešto neodoljivo, nepogrebivo, nešto što krši stene: to nešto je *moja volja*. Čuteći, i nepromenljiva kroči ona kroz godine. Svojim hodom a mojim nogama hoće da ide, moja stara volja; tvrdoga je srca njena ćud, i neranjiva. Samo na peti svojoj ja sam neranjiv. Tu si još uvek ti, i uvek ista, strpljivosti prepuna! Uvek još probijaš sebi puta kroz sve grobove! U tebi još živi i ono što nije iskupljeno od moje mladosti; kao život, i kao mladost, sediš ti tu puna nade na surim ruševinama grobova. Da, još si mi ti rušilac sviju grobova: Slava tebi, voljo moja! A samo gde je grabova ima i uskrsnuća. –

Tako je govorio Zaratustra.

O samoprevladavanju

»Voljom za istinom« zovete, vi najmudriji, ono što vas goni i što vas raspaljuje? Voljom koja bi htela da može da zamisli sve što postoji: tako zovem *ja* volju vašu! Vi biste sve što postoji tek da *načinite* da se može zamisliti, jer vi sumnjate, u opravdanu nepoverenju, da li se već zamišlja. Ili će vam se pokoriti, ili ćete ga pokoriti! Tako hoće vaša volja. Treba da postane ugladeno, i duhu podložno, kao ogledalo njegovo, i odsjaj njegov. U tome je sva vaša volja, vi najmudriji, vaša volja za moći; pa i onda kad govorite o dobru i zlu, i o precenjivanju vrednosti. Hteli biste tek da stvorite svet pred kojim biste mogli klečati: to vam je vaša zadnja nada, i zanos koji vas opija. Nemudri, međutim puk, – on je kao reka niz koju dalje plovi čun: a u čunu smestile se svečano, i kukuljicama zakrivene, odredbe vrednosti. Vi ste svoju volju i svoje vrednosti položili na tok postanja; a staru jednu, volja za moći otkrio sam ja u onome što smatra puk dobrim i zlim. To ste vi, najmudriji, posadili te goste u taj čun, i iskitili ih bljeskom, i gordim imenima, – vi, i vaša gospodarska volja! A reka nosi dalje vaš čun: *mora* da ga nosi. Ništa ne mari što se talas odbijajući penuša, i gnevno juriša protiv krmi! Nije reka vaša opasnost, i kraj vašeg dobra i zla, vi najmudriji! – već ona sama volja, volja za moći, – neiscrpna životna volja koja stvara. Ali da biste razumeli što govorim o dobru i zlu, hoću još pre toga da vam govorim o životu, i u čemu se sastoji sve što živi. Išao sam za onim što živi, išao sam velikim i malim stazama, da bih doznao u čemu se sastoji. Stostrukim ogledalima hvatao sam njegove poglede, kad su mu usta ćutala: da bih mu iz očiju čitao šta kaže. I čitao sam mu iz očiju. I, gdegod sam naišao na nešto što živi tu sam čuo i govor o pokornosti. Sve što živi, pokorava se. A drugo je ovo: Onome se zapoveda koji ne ume da se sebi sam pokorava. Tako je to kod svega što živi. I ovo je treće što sam čuo: da je zapovedati teže nego pokoravati se. Onaj što zapoveda, ne nosi samo teret svih onih koji se pokoravaju, a taj ga može lako i prigniečiti: – Već mi se čini da je u zapovedanju uvek i smelosti i junaštva; jer svuda gde se zapoveda ono što živi meće na kocku sebe samo. Čak i kad zapoveda sebi samom, i tada još mora da ispasta za svoje zapovedanje. Svome rođenom zakonu mora da bude sudija, i osvetnikom, i žrtvom. Kako to! pitao sam se u sebi. Šta nagoni ono što živi da se pokorava, i da zapoveda, i da još i zapovedajući bude pokorno? Čujte dakle što ću vam reći, vi najmudriji! Ispitajte dobro da li sam se uvukao u srce samome životu, i čak do u žilice njegova srca! Gde sam naišao na nešto što živi tu sam nalazio i volju za moći: i čak i u volji služitelja, našao sam volju da bi hteo biti gospodarem. Da ono što je slabije služi onome što je jače, na to ga goni volja njegova koja hoće da gospodari nad onim što je još slabije: jedino toj želji ne može odoleti. I kao što se ono što je manje podaje onom što je veće, da bi moglo imati želje i moći nad još manjim: tako se podaje još i ono što je najveće, i moći radi stavlja – i život na kocku. U tome se sastoji podavanje onog što je najveće: da je junaštvo, i opasnost, i jedno kockanje na život i smrt. Gde se žrtvuje, i služi, i bacaju ljubavni pogledi: i tu je volje da bi se postalo gospodarem. Stranputicama se tu, i da niko ne vidi, uvlači ono što je slabije u tvrđenju, i sve do u srce, onome što je moćni je – i krade moći. A ovu tajnu rekao je meni sam život: »Čuj, reče, ja sam *ono što jednako treba sebe samo da prevlađu je*«. »Naravno, vi to zovete voljom za rađanjem, ili nagonom za svrhom, za višim, za daljim, za mnogostrukim: ali sve to jedno je, i jedna *tajna*. »Radije bih propao nego što bih se odrekao toga Jednog; zaista ti kažem, gde se propada, i gde opada lišće, znaj, tu se žrtvuje život – za ljubav moći! »Mora da sam, vaj, i borba i postajanje, i cilj i ono što se protivi cilju: ah, ko pogodi moju volju, pogodiće zacelo i kakvim *krivim* stazama mora ona da ide!« »Ma šta da stvorim, i ma kako voleo ono što stvorim – ubrzo moram da postanem protivnikom tome, i svemu što volim. tako traži moja valja.« »A i ti koji ideš za saznanjem, samo si staza, i utisak stupanja moje volje: zaista ti kažem, moja volja za moći kroči i nogama tvoje volje za istinom!« »Nije, međutim, pogodio istinu onaj koji se bacio na nju onom rečju o »volji za opstankom«: takva valja – i ne

postoji! »Jer: ono što ne postoji, ne može hteti a ono što postoji, kako može imati još volje da tek postoji?« »Samo gde ima života, ima i volje: ali, ne volje za životom nego – tako te ja učim – volje za moći! « »Onaj koji živi, ceni mnogošta više nego sam život; ali iz same ocene govori – volja za moći!« – Tako me je nekad učio život: i iz toga izdvojiću vam još, vi najmunđriji, tajnu srca vašega. Zaista vam evo kađem: dobro i zlo, koji bi bili večni – toga nema! To se mora jednako samo iz sebe savlađivati. Nasilje je, što vi činite sa vrednostima, i sa rečima o dobru i zlu, vi koji ocenjujete vrednosti; i u tome je vaša skrivena ljubav, i sjaj, trepet i prelivanje vaše duše. Ali, veća sila raste iz vaših vrednosti: i novo prevlađivanje: o nju će se razbiti i jaje, i ljuska od jajeta. I onaj koji ima da bude stvaralac u dobru i zlu: i taj, zaista vam kađem, mora prvo biti rušiteljem, i razbijačem vrednosti. Tako ide najveće zlo uz najveće dobro: a ovo je ono što stvara. *Govorimo* samo o tom, vi najmunđriji, iako to ne valja. Još je gore ćutati; sve istine koje se prećute postanu otrovnima. I treba da se sve razbije što se na našim istinama razbiti – daje! Ostaje još mnogo domova koje treba nazidati! –

Tako je govorio Zaratustra.

O uzvišenima

Mirno je dno moga mora: ko bi mislio da se u njemu kriju šaljiva ćudovišta! Nepokolebljiva je moja dubina: ali se ona blista od zagonetki, i smehova, što po njoj plivaju. Video sam danas jednog od uzvišenih, jednog od svećanih, jednog pokajnika duhom o kako se moja duša smejala njegovoj ružnoći. S uzdignutim prsima, i kao oni koji zadržavaju dah: tako je stajao uzvišeniji preda mnom, i bez reči: Sa njega su visile gadne istine, njegov plen, a odelo mu je bilo sve poderano; video sam i mnogo trnja na njemu – ali ruđe nijedne ne videh. Još se nije naućio smehu, niti lepoti. Namršten vratio se ovaj lovac iz šume saznanja. Vratio se iz boja sa divljim zverovima: ali iz njegove zbilje još viri divlja zver – još neukroćena! Još uvek izgleda on kao tigar koji se sprema da skoći; ali ja ne volim te napete duše, moj se ukus buni protiv svih tih koji se uzdržavaju. Vi mi velite, prijatelji, da ne treba raspravljati o ukusu, i o kusu? Ali, ceo je život raspravljanje o ukusu i kusu! Ukus: to je, ujedno, i mera, i ono što se meri, i onaj koji meri; a teško svemu što živi a hoće da živi bez raspravljanja o meri, i onom što se meri, i onom koji meri! Tek kad bi se zasatio svoje uzvišenosti, taj uzvišeni: tek tada bi počeo bivati lep, – i tek tada bio bi meni po ukusu, i ukusan. I tek ako okrene leđa sebi samome, tek tada će preskoćiti svoju rođenu sen – i, zaista vam kađem, skoćiti u *svoje* sunce. Odviše je dugo proveo u hladu, pobledeli su obrazi u pokajnika duhom; malte nije umro od gladi u svome ćekanju. Još ima preziranja u njegovu oku; još mu se na usnama krije gadenje. On doduše sad miruje, ali mir njegov još se nije ispružio na sunce. Trebalo bi da radi isto što i bik; sreća njegova trebalo bi da odiše zemljom a ne preziranjem zemlje. Voleo bih da ga vidim kako kao beli bik, zadihan, i rićući, vuće plug: i još i rikom svojom trebalo bi da slavi sve što je zemaaljsko! Mrki su njegovi obrazi; sen od ruke igra na njima. Osenćeno još je videlo njegovih oćiju. Samo delo njegovo baca još na nj tu sen: ruka baca u zasenak njega koji njome radi. Još on nije svoje delo savladao. Uživam doduše u njegovu vratu, koji je kao u bika: ali bih voleo još da vidim i da su oći kao u anđela. I treba još i od svoje junaćke volje da se odući: hoću da mi bude i uzdignut, ne samo uzvišen: – trebalo bi da ga uzdigne sam etar, njega bezvoljnoga! On je pobeđivao nemani, rešavao zagonetke; ali treba još da i iskupi svoje nemani, i svoje zagonetke, treba još da ih i preobrazi u decu nebesku. Njegovo saznanje još nije naućilo da se smeje, i da ne bude surevnjivo; njegova bujna strast još se nije stišala u lepoti. Zaista vam kađem, njegova živa želja ne treba da zaćuti, i da utone u sitosti već u lepoti! Ljupkost je deo velikodušnosti, u blagorodnoga. Sa rukom preko ćela: tako bi trebalo da otpoćne junak, i tako bi trebalo da još i svoj otpoćik savlada. Ali baš junaku *lepo* je najteže od svih stvari. Nedostižno je lepo za svaku plahnitu volju. Malo tek više, malo samo manje: to ovde znaći mnogo, to ovde znaći najviše. Stajati sa odapetim mišićima, i sa razvezanom

voljom to je za vas najteže od svega, vi uzvišeni! Kad se moć smiluje, i siđe, da je vide: takav je silazak za mene lepota. I ni od koga ne tražim toliko lepote koliko baš od tebe, silniče: tvoja dobrota neka bude tvoje zadnje savlađivanje sebe sama. Uveren sam da si u stanju učiniti svako zlo: zato tražim od tebe dobro. Zaista vam kažem, često sam se smejao slabićima, koji su držali da su dobri stoga što su im šape bile nemoćne! Treba da težiš za vrlinom stuba: što se više diže u vis tim je lepši i nežniji, ali utoliko tvrdi i otporniji iznutra. Jeste, uzvišeni, bićeš ti jednom još lep, i ogledaćeš svoju lepotu u ogledalu. Tada će drhtati tvaja duša od božanskih želja; a obožavanja biće još i u tvojoj sujeti! Jer, to je tajna dušina: tek kad ju je junak napustio, pristupa joj polako, u snu, – nadjunak –

Tako je govorio Zaratustra.

U zemlji obrazovanja

Predaleko sam odleteo unapred u budućnost, strava me spapade. Kad sam pogledao oko sebe, imao sam šta videti: vreme mi beše jedini savremenik. Tad poleteh unazad, kući – sve brže i brže: tako stigoh k vama, vi današnji ljudi, i stigoh u zemlju obrazovanja. Prvi put ponesoh oko za vas, i živu želju: zaista vam kažem, došao sam sa čežnjom u srcu. Ali šta se zbi? Ma kako da me beše strah, – morao sam se smejati! Nikad još moje oko ne vide tako nešto šareno i zamazano! Smejao sam se jednako, mada su mi i noge klecale i srce drhtalo: »ta ovo je ovde zavičaj sviju lonaca boja!« – rekoh. Obojeni, sa pedeset mrlja na licu i po udovima, sedeli ste preda mnom na moje divno čudo, vi sadašnji ljudi! A, oko vas pedeset ogledala, da laskaju vašem šarenilu, i da ga umnogostručje! Odista, niste mogli naći bolje maske, vi sadašnji ljudi, od svog rođenoga lika! Ko bi vas – *prepoznao*! Ispisani znacima prošlosti, i preko tih znakova premazani još novim znacima: na taj ste se način dobro skrili od svih tumača, i ispitivača! I sve da je čovek vrač, i da ume zagledati u creva, – ko bi još mogao pomisliti da vi imate creva! Izgleda kao da ste pečeni od boja, i od izlepljenih cedulja. Iz vaših koprena vire sva vremena, i svi narodi, redom i bez reda; iz vaših pokreta zbore svi običaji, i sve vere, svaka za se i sve u isti mah. Koji bi od vas skinuo sa sebe koprenu i premâz, i boju i pokrete, na tome bi taman toliko ostalo da posluži za strašilo pticama. Odista, ja sam bio i sâm takva zastrašena ptica, jer sam vas jednom video nage, i bez boje; i ja sam se tada digao, i odleteo, kad mi je kostur počeo da daje ljubavne znake. Milije još bilo bi mi da služim za nadnicu u donjem svetu, i kod senki nekadašnjosti! – Ta i podzemnici su ugojeniji i puniji od vas! To i jeste ono što ne mogu nikako da svarim, što vas ne mogu da izdržim ni nage ni obučene, vi ljudi sadašnjosti! Sve maglovite neprijatnosti budućnosti, i sve što je ježilo kožu pticama koje su proletale, sve je to ipak prijatnije i primamljivije, od vaše »stvarnosti«. Jer vi kažete: »Mi smo stvarni od glave do pete, i ne znamo ni za veru ni za sujeverje«: tako se isprsjete – ah, a i nemate prsiju! Kako biste i *mogli* imati vere, vi šareni, i zamazani! – kad ste samo slika svega onog što se nekad verovalo! Vi sami živi ste dokaz protiv vere, i razbijači svake misli. *Ja vas zovem neverodostojnima*, vi predstavnici stvarnosti! U vašim duhovima žamore sva vremena jedno mimo drugog; ali još i snovi, i žamor sviju vremena, stvarniji su nego vaša java! Neplodni ste vi, *zato* nemate vere. Jer, ko je morao da stvara taj je oduvek imao svojih živih snova, i zvezdanih znamenja – i taj je verovao da ima vere! – Vi ste pritvorene kapije iza kojih vrebaju grobari. I evo šta je *vaša* stvarnost: »Sve je zaslužilo da propadne.« O, kako ste jadni i žalosni, vi neplodni, kako vam se provide rebra! To je zacelo zapazio već i poneki od vas. I onda je rekao: »tu je neki bog, dok sam spavao, nešto potajno uzeo od mene?« Odista, taman toliko da načini od toga ženku! Čudno je kako su tanka moja rebra!« rekao je već mnogi od ljudi sadašnjosti. Jeste, smešni ste mi, vi ljudi sadašnjosti! A naročito još kad se čudite sami sebi! I zlo bi bilo po meni kad se ne bih mogao smejati vašem čuđenju, i kad bih marao progutati ceo gad iz vaših pljuvaonica! Ovako, uzeću vas olako, jer ono što ja nosim *teško* je; neće mi ništa biti ako na moju torbu slete još i bube i bumbari! Zaista vam kažem,

moj teret neće biti veći! I neće me zbog vas, vi ljudi sadašnjosti, snaći moj veliki umor. – Ah, kuda bih se još peo sa svojom živom željom! Sa svih vrhova gledam da li ću ugledati dom, i domovinu. Ali zavičaja za me nigde nema; večni sam putnik po gradovima, i uvek tražim da mi otvore na svima kapijama. Tuđi su mi, i na podsmeh su mi, ljudi sadašnjosti ka kojima tek što me je srce povuklo; i prognanik sam iz dedovine, i otadžbine. Ja jedino još volim unukovinu, zemlju dece moje, još neotkrivenu, u najdaljem moru: nju tražim, i k njoj brodim na svojim jedrima. Na deci svojoj hoću da popravim što sam dete mojih otaca, a na svoj budućnosti – *ovu* sadašnjost! –

Tako je govorio Zaratustra.

O neokaljanom saznanju

Kada se juče pojavio mesec, mislio sam da će se iz njega roditi sunce: tako je težak i bremen ležao na vidiku. Ali me je slagao sa svojom trudnoćom; i radije ću još verovati da je u mesecu muško nego žensko. Dabome, nije toliko baš ni muško, taj bojažljivi noćnik. Zaista vam kažem, s nemirnom savešću grede on preko krovova. Jer je pohotljiv i surevnjiv, taj monah u mesecu, pohotljiv za zemljom, i za svim uživanjima zaljubljenih. Ne, ja ne volim toga mačka po krovovima! Odvratni su mi oni koji se šunjaju oko poluotvorenih prozora! Smerno, i ćutljivo, grede on, sve dalje i dalje po zvezdanome ćilimu: – ali ja ne volim muške noge što idu na prstima, i na kojima ne zvekće mamuza. Korak onoga koji je pošten, govori; a samo mačka krade se po zemlji da je niko ne čuje. Eto, tako se i mesec primiče kao mačka, nepošteno. – Ovo ja pričam vama, osetljive pritvorice, vama čije je »saznanje – čisto« ! Vas ja nazivam – pohotljivcima! I vi volite zemlju, i sve što je zemaljsko: ja sam vas prozreo! – ali u vašoj ljubavi ima stida, i griže savesti, – vi ste slični mesecu! Vaš se duh dao nagovoriti da prezire sve što je zemaljsko, ali ne i vaša utroba: a *ona* je najjače što je na vama! Pa se vaš duh stidi što se pokorava vašoj utrobi, i od rođenoga stida ide krivim i lažnim stazama. »Nešto najviše bilo bi za mene – kaže sam u sebi vaš lažljivi duh – da gledam na život bez žudnje, a ne kao pas, s isplaženim jezikom;« »Da se gledajući osećam srećnim, s izumrlom voljom, bez žeđi i pomame sebičnosti – hladan, i siv po celome telu, ali opijenim mesečarskim očima! « »To bi mi bilo najdraže – tako vara sam sebe prevareni – da volim zemlju kao što je voli mesec, i da sam očima dodirujem njenu lepotu«. »I u tome neka je za mene *neokaljano* saznanje: što ja od stvari ništa ne tražim, osim da smem ležati pred njima kao ogledalo sa sto očiju.« – O, vi osetljive pritvorice, vi pohotljivci! U vašoj žudi nema čednosti, i vi stoga oporočavate žuđenje uopšte! Zaista vam kažem vi ne volite zemlju kao oni koji stvaraju, koji oplodavaju, koji se razvijaju! Gde ima čednosti? Gde i volje za oplodavanjem. A onaj koji hoće da stvara više od sebe, u toga je i volja najčistija. Gde ima lepote? Gde *moram da hoću* celom svojom voljom; gde hoću da propadnem, samo da od slike ne bi uvek ostala slika. Voleti pa propasti, to ide jedno s drugim od pamtiveka. Volja za ljubavlju, to je ujedno biti spreman na smrt. To ja kažem vama kukavcima! To vaše nemuško razroko gledanje treba da znači: »udubili se u razmišljanje«! A što napipate tromim očima, treba da se zove »lepo«! O, da poganitelja blagorodnih imena! Ali, prokletstvo je vaše u tom, vi neokaljani, vi posednici čistoga saznanja, da se nikada nećete poroditi, ma koliko da teški i bretneni ležite na vidiku! Zaista vam kažem, vaša su usta puna blagorodnih reči: pa biste da mi mislimo da vam se i srce presipa, vi lažljivci? A *moje* su reči neznatne, prezrene, krive reči: ja pokupim rado što na vašim gozbama padne s trpeze na zemlju. Pa ipak mogu s njima – da kažem istinu pritvoricama! Da, koskama svojim, i školjčicama, i bodljikama – zagolicaću pod nos pritvorice! Nečist je uvek vazduh oko nas, i pri vašim gozbama, jer vaše pohotne misli, vaše laži, i vaša zabašurivanja, lete po vazduhu! Usudite se pre svega da poverujete sami sebi – sebi, i svojoj utrobi! Uvek laže, ko sam sebi ne veruje. Boga jednog kukuljicu namaknuli ste sebi na glavu, vi »prečisti«: u kukuljicu jednoga Boga svio se i skrio se vaš gadni crv. Zaista

vam kažem, vi varate, vi »udubeni u razmišljanje«! I Zaratustra se dao nekada zavoditi vašim bogovskim kožama; nije mogao da prozre klupko zmija kojima behu ispunjene. Mislio sam nekad, da gledam bogovsku dušu gde se igra u vašim igrama, vi ljudi čistoga saznanja! Mislio sam da nema bolje veštine od vaših veština. Daljina mi nije dala da vidim kaljužu zmija, i da osetim gadni zadah, i skrila je od mene lukavstvo guštera koji se tada pohotljivo verao. Ali dođoh vam *blizu*: i svanu mi dan – sad treba da svane i vama, – svršeno je sa ljubavnim zanosom mesečevim! Pogledajte samo! Eno ga gde leži uhvaćen, i bled – pred rujnom zorom! Jer ona se, ognjena, već pojavljuje, – javlja se *njena* ljubav prema zemlji! Čednost, i žudnja za stvaranjem, u svakoj je ljubavi sunčevoj! Pogledajte samo, kako se nestrpljivo izdiže nad morem! Zar ne osećate žeđ, i topao dah njene ljubavi? Htela bi da sisa more, i da njegovu dubinu ispija k sebi u visinu: i žud uzdiže more, i stvaraju se tisuću grudi. *Htelo bi* da ga ljubi i sisa žeđ sunčevu: *htelo bi* da postane vazduhom i visinom, i stazom kojom kroči svetlost, da postane i samo svetlost! Zaista vam kažem, kao sunce, tako i ja volim život, i sva duboka mora. I to je *moje* saznanje: sve što je duboko, treba u visinu – u moju visinu! –

Tako je govorio Zaratustra.

O naučnicima

Dok sam ležao i spavao, ugrize jedna ovca u brsnato lišće sa lovora na mojoj glavi, – ugrize, i reče u isti mah: »Zaratustra nije više naučnik.« Reče, i ode poskakujući, i ponosito, svojim putem. To mi je pričalo jedno dete. Ja rado leškarim tako, gde se deca igraju, uz porušeni zid, među čkaljem i crvenim turčinkom: Još sam ja naučnik deci, a i čkalju i crvenome turčinku. Oni su čedni, čedni još i kad su pakosni. Ali ovcama već nisam više: tako hoće moj udes – neka je blagosloven! Jer evo u čemu je stvar: iselio sam se iz kuće naučnika, pa sam još i vrata za sobom zalupio. Predugo je moja duša gladna sedela za njihovim stolom, nisam, kao oni, naučen da stičem saznanja onako kao što se razbijaju orasi. Ja volim slobodu, i vazduh po svežoj zemlji; i radije bih ležao na volovskim kožama nego na njihovim častima i počastima. Odveć sam topao, i ispečen od svojih misli: često mogu jedva da dišem od njih. Tada moram u slobodnu prirodu, daleko od svih prašnih soba. A oni, sede hladni u gustoj hladovini: oni bi uvek da su samo gledaoci, i paze da ne sednu onde gde sunce sija na stepene. Kao oni što stoje po sokaku pa blenu u ljude koji prolaze mimo: tako i oni, čekaju, i blenu u misli koje su drugi smislili. Ako ih rukom dirneš, digne se prah oko njih kao od vreće brašna, i to nehotično; i ko bi tu još pogodio da taj prah dolazi od pšenice, i od žutog milja letnjih polja? Kad hoće da izgledaju mudri, mene podilazi jeza od njihovih malih izreka i istina: njihova mudrost ima često zadah kao da dolazi iz bare: i zaista vam kažem, ja sam već čuo i žabu da iz nje krekeće! Ali vešti su, i imaju mudre prste: kud bi *moja* jednostavnost sa njihovom mnogostrukošću! Njihovi prsti umeju na sve načine da udevaju, i vezuju, i ispletu: tako pletu oni čarape duha! Oni su dobri satovi: samo ih treba dobro naviti! Onda će tačno pokazati koliko je sati, i dići će uz to još i malu graju. Kao mlinovi rade oni, i melju: treba im samo bacati pšenično zrnevlje! – a oni će već umeti zrno samleti, i načiniti od njega beo prah. Oni dobro motre na prste jedni drugima, i nisu baš odviše poverljivi među sobom. Domišljati u sitnim mudrolijama, oni čekaju na one čije znanje hramlje, – čekaju kao što čeka pauk. Uvek sam video kako pažljivo gotove otrov; i uvek bi pri tom navukli staklene rukavice na svoje prste. Umeju oni i da igraju lažnom kockom; i video sam kako se toliko udube u igru da ih znoj oblije. Mi nismo jedno za drugo, i njihove vrline još manje su po mome ukusu nego njihovi poroci, i njihova lažna kocka. I đak sam kod njih stanovao, stanovao sam nad njima. Zbog toga me omrzoše. Oni neće da dopuste da neko ide iznad njihovih glava; i zato pometaše drva, i zemlje, i đubreta, između mene i svojih glava. Time su zaglušivali odjek mojih koraka: a ponajgore su me dasad čuli oni koji su najnaučeniji. Sve greške i slabosti ljudske pometeše između sebe i mene: – »s pomoćnim tavanom« zovu oni to po svojim

kućama. Pa ipak idem ja sa svojim mislima *iznad* njihovih glava; i čak kad bih hteo da idem na svojim rođenim slabostima, bio bih ipak nad njima, i nad njihovim glavama. Jer ljudi *nisu* jednaki: tako kaže pravdoljublje. I, što ja hoću, *oni* ne bi smeli da hoće!

Tako je govorio Zaratustra.

O pesnicima

»Otkako bolje poznajemo telo, – reče Zaratustra jednome od svojih učenika – za mene je duh tek duh u izvesnom smislu; a i sve što se zove 'večno' – sve je to samo u prenosnom smislu.«
»To si ti meni jednom već rekao, odgovori učenik; ali si tada još dodao: 'samo što pesnici odviše lažu'. Zašto si rekao da pesnici odviše lažu?« »Zašto? reče Zaratustra. Pitaš, zašto? Ali, ja nisam od onih koje treba pitati za njihovo zašto. Zar sam ja tek od juče počeo da doživljujem? Davno je tome otkako sam ja doživeo razloge svojih mišljenja. Morao bih biti čitavo bure od pamćenja kad bih hteo da i svoje razloge nosim sa sobom. Mnogo mi je već i to da svoja mišljenja zadržim za se; i mnoga se već ptičica digla i odletela. Koji put opet nađem u svom golubarniku i po koju doletelu pticu, koju ne poznajem, i koja sva drhće kad je dodirnem rukom. Ali, šta ti je to rekao tada Zaratusira? Da pesnici odviše lažu? – Pa i Zaratustra je pesnik. Misliš li dakle da ti je on tom prilikom govorio istinu? Zašto veruješ u to?« Učenik odgovori: »Ja verujem u Zaratustru.« A Zaratustra mahaše glavom, i osmehivaše se. Vera nije u stanju da me usreći, reče, poglavito ne vera u mene. Ali, uzmimo da neko odista ozbiljno tvrdi da pesnici odviše lažu: Ima pravo, – *mi* odviše lažemo. Mi malo znamo i loše učimo, pa moramo da lažemo. Koji među nama pesnicima nije usuo vode u svoje vino? Mnogo se otrova smešalo već u našim podrumima, i mnogo se šta tu desilo što se ne kazuje. Pa zato što i sami malo znamo svide nam se od srca oni koji su ništavni duhom osobito ako su to mlade ženice. Čak bismo da doznamo još i stvari sto stare žene uveče jedna drugoj pričaju. To onda mi sami zovemo na sebi večno-žensko. I kao da ima neki naročiti tajni prilaz k znanju, koji se pred onima koji nešto uče *zatvori* tako i mi verujemo u narod, i u njegovu 'mudrost'. A u ovo veruju svi pesnici: da onaj koji leži u travi, ili na usamljenim obroncima, pa načuli uši, mora doznati nešto od svega što se događa između neba i zemlje. Kad ih obuzmu nežniji osećaji, tada pesnici odmah misle da se to sama priroda zaljubila u njih: Da se nagnula nad njihovo uvo, da im šapće tajne, i zaljubljene, prijatnosti: time se oni onda hvale i ponose pred svim smrtnima! Ah, šta se sve ne dešava između neba i zemlje o čemu su snili jedino pesnici! A pogotovo *iznad* neba: jer, svi su bogovi samo pesničke slike, pesničke izlike! Odista, jednako nas nešto vuče gore – to jest, u carstvo oblaka: na njih posadimo naše šarene mehurove, pa ih nazovemo bogovima i nadljudima. A oni su taman dosta laki za ta sedišta! – svi ti bogovi i ti nadljudi. O, kako sam sit svega toga nemoćnoga što bi poštopotu da je od značaja! O, kako sam sit pesnika! Krivo je bilo učeniku što Zaratustra tako govori, ali je ćutao. Zaćutao je i Zaratustra; njegovo se oko okrenulo unutra, baš kao da gleda u velike daljine. Naposljetku uzdahnu, i odahnu. Ja sam od danas, i od vajakada, reče tad; ali ima u meni nešto što je od sutra, i od prekosutra, i od onog što će nekad biti. Ja sam se zasitio pesnika, i starijih i mlađih: svi su mi oni odviše površna i plitka mora. Oni nisu dosta mislili u dubinu: zato im osećaj nije potonuo do na dno. Malo pohotljivosti, i malo dosade: to je bilo još ponajbolje što su smislili. Sve to njihovo udaranje u harfu, za mene je šuškanje i promicanje sablasti; zar su znali oni dosad šta je to strasni vapaj glasova! – Nisu mi ni dovoljno čisti: svi oni mute svoje vode da bi izgledale dublje. Rado bi da izgledaju širokih grudi, i pomirljivi: ali za mene ostaju menjači i mešači, polutani i nečistunci! – O dosta sam ja bacao svoju mrežu u njihova mora da bih uhvatio dobre ribe; ali sam uvek izvlačio glavu istog starog boga. Tako je gladnome more davalo kamen. Ali oni sami kao da su iz mora izašli. Istina je doduše, ima i bisera u njima: ali utoliko su baš i sličniji životinjicama sa tvrdom ljuskom. Mesto duše našao sam kod njih često posoljenu sluz. Od mora su se naučili i sujeti njegovoj: zar nije more paun

nad paunovima? I pred najglomaznijim bivolom razviće svoj rep, i nikada se neće pokazati bez svoje srebrne i svilene lepeze od čipaka. Durnovito zvera bivol, u duši svojoj blizak pesku, još bliže šipragu, a najbliži močvari. Šta je za nj lepota, i more, i paunovo perje! Tu sliku iznosim ja pred pesnike. Zaista vam kažem njihov je duh i sam paun nad paunovima, more sujete! Gledaoce traži duh pesnikov: ma oni bili i bivoli! – I toga duha ja sam se zasitio: i ja vidim već unapred da će se i on zasititi sam sebe. Video sam već pesnike koji su se izmenili, i kako u same sebe upiru poglede. Video sam gde dolaze pokajnici duhom: oni su se iz njih razvili. –

Tako je govorio Zaratustra.

O velikim događajima

Ima jedno ostrvo u moru – nedaleko od blaženog ostrvlja Zaratustrina – na kojem se stalno dimi jedan vulkan; o tome ostrvu kaže puk, i poglavito kažu to stare žene iz puka, da je kao odvaljena stena postavljen na ulazu u podzemni svet: a kroz sam taj vulkan vodi uska staza dole, do pred sam ulaz u donji svet. Baš u doba dok je Zaratustra boravio na blaženome ostrvlju, desilo se da je jedan brod bacio kotvu uz ostrvo na kojem se nalazi vulkan; a mornari sa broda razidoše se po kopnu da love bele zečeve. Kad oko podneva, kad su kapetan i momci opet bili na okupu, videše oni odjednom gde im se kroz zrak primiče čovek, i čuše jasno kako neko reče: »Vreme je! Krajnje je vreme!« Kad im je prilika bila najbliža – samo što ona prolete brzo kao kakva sen, u pravcu gde se nalazio vulkan – tad poznadoše oni, u najvećem čudu, da je to Zaratustra; jer oni ga svi već behu videli, osim samoga kapetana, i oni su ga voleli kao što već puk voli: tako da u tome ima podjednako i ljubavi i straha. »Vidi samo! reče stari krmanoš, eto ode Zaratustra u pakao!« – U isto to doba kad su mornari prisneli bili uz ognjeno ostrvo, bio se razneo glas da je nestalo Zaratustre; a kad su zapitali za nj njegove prijatelje, ovi rekoše da je u noći otišao na lađu, ne kazujući kuda će na put. Ljudi se uznemiriše; kad posle tri dana dođe k tome još i povest sa mornarima – ceo se svet saglasi u tome da je Zaratustru đavo odneo. Njegovi se učenici doduše smejahu takvom razgovoru; a jedan od njih čak reče: »pre ću poverovati da je Zaratustra odneo đavola«. Ali u dnu duše svi su bili zabrinuti, i u iščekivanju: i njihova je radost bila velika kad se petoga dana Zaratustra pojavi među njima. A evo priče o Zaratustrinu razgovoru sa ognjenim psom. Zemlja, reče on, ima kožu; i na toj koži ima boleština. Jedna od tih boleština zove se na primer: »čovek«. A druga jedna od tih bolesti, zove se »ognjeni pas«. *o njemu* su ljudi mnogo lagali, i njima su o njemu mnogo lagali. Da bih tu tajnu ispitao, išao sam preko mora: i ja sam video istinu nagu, zaista vam kažem, bosu do vrata. Sad znam u čemu je stvar sa ognjenim psom; i isto tako, u čemu je stvar sa svima paklenim stvorovima, i sotonama, od kojih se ne plaše samo stare žene. »Izađi napolje ognjeni psu, iz tvoje dubine! povikah, i priznaj koliko je duboka ta dubina! Čime si se to tako zapenušio? Ti se napajaš obilno morem: to odaje tvoja preslana rečitost! Odista, za psa iz dubine tvoja je hrana odviše sa površine! Izgledaš mi u najboljem slučaju kao neko koji govori iz trbuha zemljina: i kadgod sam čuo govoriti paklene stvorove, i sotone, našao sam da su kao ti: tako slani, i lažljivi, i plitki. Vi umete urlati, i dizati tminu pepelom! Vi ste najveći drekavci; i izveštili ste se dobro u kujanju mutljaga dok ne uzvri. Gde god je vas tu u blizini mora uvek biti mutljaga, i dosta ljigavoga, šupljeg, i ututkanog: to bi da dobije maha, da se oslobodi. Svi vi najradije ulate 'sloboda': ali ja sam izgubio veru u 'velike događaje' čim čujem urlanje, osetim dim oko njih. I veruj što ti kažem, urlavi družo iz pakla! Najveći događaj – to nisu naši najglasniji, već naši najtiši časovi. Svet se ne okreće oko pronalazača novih šumova, već oko pronalazača novih vrednosti; *nečujno* se okreće. I priznaj samo! Vrlo se malo u stvari desilo, kadgod bi se tvoje urlanje stišalo, i tvoj se dim razišao. Zar znači nešto, ako se jedan grad pretvorio u mumiju, ili ako je jedan kip pao u blato! I ovo još imam da kažem obaračima kipova. Najveća je ludost, bacati soli u more, i kipove u blato. U

blatu vašeg prezrenja ležao je kip: ali njegov zakon i jeste u tome da mu iz prezira život ponovo nikne, i lepota živa! Sa božanskim crtama na licu diže se on, pun zanosnog života; i zaista vam kažem, još će vam se zahvaliti što ste ga oborili, vi obarači. Ja dajem ovaj savet i kraljevima, i crkvama, i svemu što je slabo usled starosti, ili usled nedostatka vrline: – pustite da vas obore! Da biste se opet povratili k životu, a k vama se povratila – vrlina! – Tako sam govorio pred ognjenim psom. a on me tu nadureno prekide, i zapita: »Crkva, šta je to crkva?« »Crkva? odgovorih mu, to je jedna vrsta države, i to ponajlažljivija. Nego, muči, pretvorniče! Ti se sam zacelo najbolje razaznaješ u svome rodu! Kao ti, tako je i država pretvornik; kao ti, govori i ona rado u dimu, i uz urlik, – da bi drugi mislili, baš kao i kod tebe, da govori iz utrobe svih stvari. Jer ona bi poštopoto da je najvažnija zver na zemlji, država; pa joj to i veruju.« Kad sam to rekao, hteo je ognjeni pas da pobesni od zavisti. »Šta? vikao je, najvažnija zver na zemlji? I to joj veruju?« I toliko je pare, i strahovitih glasina, pokuljalo iz njega, da sam pomislio da će se zadaviti od ljutine i zavisti. Najzad se stišavaše, i njegovo zavijanje popusti; a kad se sasvim umirio, rekoh ja smejući se: »Ti se ljutiš, ognjeni psu: dakle ja imam pravo a ne ti! Da bih imao i u ostalome pravo, čuj što ću ti reći o drugom jednom ognjenom psu: taj zaista govori iz srce zemlje. Zlatom odiše njegov dah, i zlatnom kišom. tako mu ište srce. Šta je već njemu pepeo, i dim, i topla sluz! Iz njega poleće smeh, kao šareni oblaci; ne voli on tvoje muklo zavijanje, i izbacivanje, i besnilo u utrobi! A zlato, i smeh – on ih vadi iz srca zemljina: jer, treba da znaš, – *od zlata je srce u zemlji.*« Kad to ču ognjeni pas, nije bio više u stanju da me sluša. Posramljen je uvukao rep, usitnjenim glasom progovorio je Vau! vau! pa se odvuкао u svoju pećinu. – Tako to pričaše Zaratustra. Ali su ga učenici njegovi jedva slušali: toliko ih je gonila želja da njemu pričaju o mornarima, o belim zečevima, i o čoveku koji leti. »Šta tu da mislim! reče Zaratustra. Zar sam ja sablast? Nego, biće da je to bila moja senka. Vi ste već čuli priču o putniku i njegovoj senki? Ali jedno sad znam: moram bolje pripaziti na nju, – jer će mi inače pokvariti dobar glas.« I još jednom zadrma Zaratustra glavom i čuđaše se. »Šta tu da mislim!« reče još jedanput. »Zašto je vikala sablast: 'vreme je! Krajnje je vreme!' Čemu je to – krajnje vreme?« –

Tako je govorio Zaratustra.

Predskazivač

» – i videh gde siđe na ljude velika žalost. I najbolji se zasitiše svoga posla. Stade se širiti nauk, uz koji trčaše vera: 'Sve je pusto. Sve je isto. Sve je bilo!' I odjekivahu brda unaokolo: 'Sve je pusto. Sve je isto. Sve je bilo!' Mi smo na vreme obrali žetvu, pa zašto nam je sav rod potruleo, i pocrneo? Šta to pada na zemlju poslednje noći za zloga meseca? Uzaman sav trud, u otrov nam se vino pretvorilo, pogled od uroka spržio je naša polja, i naša srca, te su požuteli. Osušismo se svi; padne li vatra na nas, mi dižemo prah kao da smo pepeo: – i samu smo vatru zamorili. Svi nam se kladenci sasušiše, i samo more uvuče se. Kopno pršti i drobi se, a dubina neće da guta! 'Ah, zar nema mora u kojem bi se još moglo utopiti', tako vapije naša tužba – preko plitkih močvara. Odista, već nam teško pada i umreti; te samo budni, i živujemo tek – po kosturnicama!« – Tako ču Zaratustra gde govori jedan pretskazivač, njegovo ga je proricanje dirnulo, i sveg izmenilo. Posta žalostan, i umoran; i bio je sličan onima o kojima je pretskazivač govorio. Zaista vam kažem, reče učenicima svojim, malo će još potrajati pa će doći taj dugi suton. O, kako bih spasao svoju svetlost od njega! Da mi ne utrne u toj žalosti! Ta treba da svetli još udaljenim svetovima, i najudaljenijim noćima! S takvom je brigom u srcu Zaratustra tumarao tamo amo; tri puna dana niti je pio niti jeo, nije imao pokoja, i nije progovorio reči. Naposletku, pade u dubok san. A učenici mu seđahu po cele duge noći oko njega, i čekahu zabrinuti da li će se probuditi, da li će progovoriti, i povratiti se od svoje turobnosti. I evo šta je rekao Zaratustra kad se probudio; glas njegov dopirao je do njegovih učenika kao iz daleke daljine: »Čujte, prijatelji, san što

sam snio, i pomozite mi da ga protumačim! Još je san taj zagonetka za me; smisao mu još je skriven u njemu, i zatvoren, i ne može da poleti iz njega na slobodnim krilima. Snio sam da sam se odrekao svega života. Postao sam noćnim stražarem, tamo na brdu u usamljenoj kuli smrti. Čuvao sam joj mrtvačke kovčege: prepuni tih trofeja bili su mračni svodovi. Kroz staklene kovčege gledao je u mene savladani život. Udisao sam zrak prašnih večnosti: zagušno toplo, i prašno, bilo je u mojoj duši. Ali ko bi onde i mogao izvetriti svoju dušu! Ponoćno videlo stalno me je okruživalo, uza nj se sćućurila osama, i, treći još, bio je grčeviti grobni mir, najgori od svih mojih neprijatelja. Držao sam ključeve najzardanije ključeve na svetu; i umeo sam njima da otvaram kapiju uz najveći škriput brave. Kao zlokobno graktanje išao bi jek kroz duge hodnike kad bi se rastvorila krila na kapiji: oduran je bio glas u te ptice koja nije volela da je bude iz sna. Ali je još strašnije bilo, i više se ledilo srce, kad bi opet sve začutalo, i svud nastao mir, a ja sam sam samcat sedeo posred te ubistvene tišine. Tako mi je prolazilo i mililo vreme, ako je uopšte bilo vremena, – jer šta sam ja mogao znati da li ga još ima! Naposletku, dogodi se ono što me probudi. Triput udariše udari o vrata, kao gromovi, triput odjeknuše urlikom svodovi: ja odoh k vratima. Povikah: Alpa! Ko to nosi svoj pepeo na breg? Alpa! Alpa! Ko to nosi svaj pepeo na breg? Utuvih ključ, i htedoh s mukom da otvorim vrata. Ali, još ih ne bejah otvorio ni koliko da se provuče prst kroz njih: A vihor-vetar rastvori oba krila na vratima, i zviždući oštro, i kao pomaman, ubaci mi jedan crni kovčeg: Pršteći, i lomeći se, i zviždući, raspade se kovčeg, i izbacila sablasti u tisuću vidova. Načini se urnebesna huka i smeh i podsmeh oko mene, koje dizahu tisuće utvara od dece i andela, i sovuljaga i luda, i leptirova velikih kao deca. Grdno se preplaših, i padoh ničice. I stadoh vikati od straha kako još nikad nisam vikao. Ali me moja rođena vika probudi: – ja dođoh k sebi.« – Zaratustra ispriča tako svoj san, pa začuta: jer još nije znao, kako bi taj svoj san protumačio. Ali učenik kojeg je najviše voleo, ustade žurno, uhvati Zaratustru za ruku, i reče. »Sam tvoj život tumači nam taj tvoj san, Zaratustra! Zar nisi ti sam vihor što zviždi kao pomaman, koji rastvara vrata na kuli smrti? Zar nisi ti sam kovčeg pun šarenih pakosti, i andeoskih utvara životnih? Odista, kao dečji kikot u tisuću vidova ulazi Zaratustra u sve kosturnice, smejući se noćnim stražarima i grobarima, i svima što zveckaju muklim ključevima. Zastrašičeš ih, i baciti ničice tim svojim smehom; a nesvest, i povratak u život, dokazaće tvoju moć nad njima. Pa i kad padne dugi suton, i umor smrti, ti nećeš zaći na našem nebu, ti poborniče života! Učinio si te smo videli nove zvezde i nova svetila nebeska; odista, i sam smeh razapeo si nad nama kao šaren šator. Odsad će se neprestano dečji smeh razlegati iz mrtvačkih kovčega; odsad će neprestano jak vetar pobedonosno duvati protiv umora od smrti: za to si nam ti glavom jamac, i prorok! Odista, *ti si sanjao glavom njih*, tvoje dušmane: i to ti je dosad najteži san! I kao što si se ti od njih otreznio, i došao k sebi, tako treba i oni da se otrezne od samih sebe – pa da dođu k tebi! « – Tako reče učenik; a svi ostali okupiše se tad oko Zaratustre, uhvatiše ga za ruke, i pokušavahu da ga zagovore da napusti postelju, i turobnost, pa da se svrati k njima. Ali Zaratustra sedaše pravo u svojoj postelji, a pogled mu je bludeo. Kao neko koji se vraća iz daleke tuđine, gledao je on svoje učenike, ispitivao im lica; i još ih nije mogao da pozna. Ali kad ga digoše, i postaviše na noge, izmeni se odjedared sjaj u njegovim očima; on razume sve što se dogodilo, pogladi se po bradi, i reče snažnim glasom: »Dobro je! Sve ima svoje vreme; postarajte se samo, učenici moji, za dobru večeru, i to što pre! Tako ću da okajem rdave snove! A pretkazivač neka za stolom sedi pored mene: zaista vam kažem, pokazaću mu more u kojem se još može utopiti!« Tako to reče Zaratustra. Pri tom gledaše dugo u oči učeniku koji je protumačio san, i klimaše glavom. –

O iskupljenju

Kad je Zaratustra jednoga dana prelazio preko velikog mosta, zaokupiše ga bogalji i prosjaci, i jedan mu guravi ovako reče: »čuj, Zaratustra! I puk već uči ud tebe, i počinje da veruje u

tvoju nauku: ali, da bi imao potpunu veru u tebe, potrebno je prvo i ovo – da uveriš još i nas bogalje! Evo ovde imaš lep izbor, i priliku da se ogledaš na više nego na jednom! Možeš slepima da povратиš vid, i da učiniš da hromi kroče nogom, a onome što malo odviše nosi na ledima, mogao bi malo da skineš s leda: – To bi, po mome mišljenju, bio način da i bogaljima uliješ vere u Zaratustru«. A Zaratustra njemu odgovori ovako: »Ako grbavome oduzmeš grbu, uzimaš mu duh njegov – kaže narod. A ako daš slepcu očni vid, videće odviše pokvarenosti na zemlji, pa će prokleti onog koji ga je izlečio. Onaj koji učini da hromi kroči nogom, naneće mu najveću štetu: jer tek što prohoda, prohodaće i njegovi poroci s njim – take uči narod o bogaljima. A što ne bi Zaratustra naučio što i od naroda, kad narod uči od Zarature? Ali to je još najmanje što vidim, otkako sam čovek: da ovaj nema oka, onaj uha, a onaj treći noge, i da ih još ima koji su izgubili i jezik, ili nos, ili glavu. Vidim, i video sam ja i gore što, i takvih strahota da ne bih mogao o svačem ni govoriti, a o ponečem čak ni ćutati: tako na primer ljude koji ničeg nemaju, osim što imaju nešto previše – dakle ljude koji nisu ništa drugo do jedno veliko oko, ili jedna velika usta, ili jedan veliki trbuh, ili uopšte samo nešto veliko, – njih ja zovem naopakim bogaljima. Kad sam došao bio iz svoje samoće, i išao prvi put preko ovoga mosta: tada nisam mogao da verujem svojim očima, gledao sam i gledao, i najzad sam rekao: »to je jedno uho. Uho, veliko koliko i čovek!« Pogledao sam još bolje, i odista, pod uhom micalo se još nešto, bestraga sićušno, i jedno i žalosno! Verujte, golemo uho stajalo je na tankoj maloj peteljci, – i ta je peteljka bila čovek! Da je ko uzeo staklo da vidi, mogao bi poznati još i jedno sitno zavirljivo lišće; i još, da uz peteljku geguca jedna naduvena dušica. A puk mi reče da to veliko uho ne samo da je čovek nego veliki čovek, genije. Ali ja nisam puku nikad verovao kad bi govorio o velikim ljudima – i ostao sam pri svome uverenju da je to jedan naopaki bogalj, koji ni od čega nema dosta a od jednoga ima i suviše. Kad je Zaratustra ovo rekao guravome, i onima koje je ovaj predvodio i zastupao, okrenu se vrlo neraspoložen svojim učenicima, i reče: Zaista vam kažem, prijatelji moji, ja idem među ljudima kao među odlomcima, i kao među otkinutim udovima ljudskim! To je najužasnije za moje oči što vidim ljude razmrskane i rasute, kao po bojištu ili na klanici. A kad bi oči mi da se spasu iz sadašnjosti u prošlost, svuda ih sreća isto: odlomci, i otkinuti udovi, i čudni slučajevi – a ne ljudi! Ovo sad, i ono što je bilo, na ovoj zemlji – o, prijatelji – to je ono što ja ne mogu nikako da podnesem, i ja ne bih umeo dalje živeti, da ne vidim unapred, ono što će doći. Onaj što gleda unapred, onaj koji hoće, koji stvara, koji je budućnost, i most ka budućnosti, – i, ah, u isti mah još uvek bogalj na ovome mostu: sve je to Zaratustra. A vi ste pitali često jedan drugog: »Ko je nama Zaratustra? Kako da ga zovemo?« I kao što ja činim, pitanjima ste sebi odgovorili. Je li on onaj što obriče? Ili onaj što ispunjuje? Onaj što osvaja? Ili, što nasleđuje? Jesen? Ili, ralo na plugu? Ili jedan koji je ozdravio? Je li pesnik? Ili je pravdoljubac? Oslobodilac? Ili, ukrotitelj? Dobar? ili zao? Ja idem među ljudima kao među odlomcima budućnosti; one budućnosti koju ja vidim. A sve za čim čeznem, i do čega mi je stalo, jeste da u jedno snesem, i sklopim, što su odlomci, i što je zagonetka i čudan slučaj. I, kako bih podneo što sam čovek, kad čovek ne bi ujedno bio i pesnik, i rešavač zagonetaka i čudnih slučajeva! Iskupiti sve koji su prošli, i sve »Bilo jednom« pretvoriti u »Tako sam hteo« – to bi za mene tek bilo iskupljenje! Volja – tako se zove oslobodilac, i donosilac radosti: tome sam vas učio, prijatelji moji! A sad naučite još i ovo: I sama volja još je zatočenik. Hteti, čini slobodnim: ali, kako ćemo nazvati ono što još i oslobodioca baca u kvrge? »Bilo jednom«; tako se zove škriputa zuba, i najosamljenija tugoba volje. Nemoćna prema onom šte je učinjeno – ona je jednak gledalac za sve što je prošlo. Volja ne može da hoće unazad; i to što ne može da skrha vreme, i nagon vremena, – to je najosamljenija tugoba volje. Volja čini slobodnim. ali, šta pronalazi volja za samu sebe da bi se oslobodila svoje tugobe, i da bi ismejala svoju tamnicu? Ah, ludakom postaje svaki zatočenik! Na lud se način iskupljuje i zarobljena volja. Što vreme ne može poteći unazad, to u njoj raspaljuje gnev; »ono što je bilo jednom« – tako se zove kamen koji ona ne može da odvalja. I zbog toga valja

kamenje u gnevu svom, i u ljutini, i sveti se svemu što ne raspaljuje gnev i ljutina kao nju. Tako postade volja od oslobodioca osvetnikom: svemu što može da pati, čini nažao zato što ne može unazad. U tome, samo u tome i jeste *osveta*: neraspoloženje volje prema vremenu, i prema njegovu »Bilo jednom«. Zaista vam kažem, ima jedna velika ludost u našoj volji; a u prokletstvo za sve čovečansko, izrodilo se to što je ta ludost naučila kako treba imati duha! *Duh osvete*: prijatelji moji, to je ljudima izgledalo najbolje što su dosad smislili; gde je bilo patnji tu je uvek imalo da bude i kazni. »Kazan«, tako naziva sebe samu osveta: lažnom rečju hoće sebi da dodvori čistotu savesti. I zato što i u onom koji ima volje ima patnje, zato što ne može da hoće unazad, – zato je tobože i sama volja, i ceo život – kazan! Pa se tako valjao oblak za oblakom preko duha, dok nije najzad ludilo stalo propovedati: »Svega će nestati, i zato i treba svoga da nestane!« »I to je sušta pravda, to je zakon vremena po kojemu mora ono samo da poždere svoju decu«: tako je propovedalo ludilo. »Poredak stvar udešen je prema pravu, i prema kazni. O, kad će doći iskupljenje od toka stvari, i od kazni 'života' «? Tako je propovedalo ludilo. »Može li biti iskupljena ako ima prava koje je večito? Ah, kamen 'Bilo jednom' ne može se pomaći: večito moraju trajati i sve kazne!« Tako je propovedalo ludilo. »Učinjeno delo ne može se uništiti: kazan ga ne može učiniti neučinjenim! To je, to je baš ono što je večito na kazni 'život', da život uvek ponovo mora da je i delo, i krivica! « »Jedino ako bi volja naposletku iskupila sebe samu pa od volje postala protiv-volja:« – ali vi poznajete, braćo moja tu izmaštanu pesmu ludilovu! Drugim sam vas putem poveo od tih izmaštanih pesama kad sam vas učio: »Volja je ono što stvara«. Sve »Bilo jednom« je odlomak, zagonetka, čudnovat slučaj – dok mu stvaralačka volja kaže: »jer, tako sam hteo!« – Dok mu stvaralačka volja ne kaže: »Jer tako hoću! Tako ću hteti!« A da li je već rekla tako? I, kad će to biti: Je li se volja izvila već iz svoje sopstvene ludosti: Je li volja bila već sama za se iskupilac, i nosilac radosti? Je li zaboravila već na duh osvete; na škriptut zuba? I, od koga je naučila da se pomiri s vremenom i naučila još više nešto, više od svakog pomirenja. Više od svakog pomirenja mora da hoće volja, volja za moći: – ali kako se to može zbiti s njom: Ko bi je naučio još i da hoće unazad?« – Na ovom mestu njegove besede, dogodi se da Zaratustra odjedared zastade, i izgledaše sasvim kao neko koji se u najvećoj meri poplašio. S poplašanim pogledom gledao je u svoje učenike; njegovo oko prodiralo je kao strela kroz njihove misli, primisli. Ali već posle nekoliko trenutaka smeja se opet, i reče umiren: »Teško je živeti među ljudima, zato što je teško ćutati. Naročito za onog koji voli da govori.« – Tako je to reče Zaratustra. A onaj guravi osluškiavao je razgovor, i beše za sve vreme sakrio lice a kad je čuo da se Zaratushra nasmeja, diže radoznalo oči, i reče polako: »Zašto govori Zaratustra drukčije nama a drukčije svojim učenicima?« Zaratustra odgovori: »To je sasvim prosto! Sa guravima se guravo i govori!« »Da, reče guravi; a učenicima, može se govoriti što padne na pamet. Nego, zašto govori Zaratustra drukčije sa svojim učenicima – a drukčije sa samim sobom?« –

O ljudskoj mudrosti

Nije vis: već provalija je ono što je strašno! Provalija, gde pogled pada *sunovrat* u bezdan a ruka poseže u vis. Tu zadržće srce pred svojom dvostrukom voljom. Ah, prijatelji, da li vi pogađate dvostruku volju i moga srca? U tome je eto za mene provalija, i opasnost, što moj pogled pada sunovrat u vis, a moja bi ruka da se drži i oslanja – na dubinu! Moja se volja grčevito hvata za čoveka, vezujem se lancima za čoveka, jer me nešto nosi silno u vis ka natčoveku: onamo hoće moja druga volja. I *toga radi* živim među ljudima slep, kao da ih i ne poznajem: da ne bi moja ruka izgubila sasvim svoju veru u ono što je postojano. Ja ne poznajem vas ljude: ta pomrčina, i uteha, često su se već širile oko mene. Svaka varalica može me naći kraj kapije na drumu, i ja pitam: da li hoće da me prevari? To je moja prva ljudska mudrost, što puštam da me varaju da se ne bih morao čuvati od varalica. Ah, kad bih se čuvao

od čoveka: kako bi onda mogao čovek biti kotva za moje uže! I suviše lako odvio bi se, i mene odbacio bestraga! To je providenje koje upravlja mojom sudbinom: da treba da sam bez obazrivosti. Ko neće da ugine među ljudima, mora da nauči da pije iz svih čaša; a ko hoće da među ljudima ostane čist, mora se umeti oprati i u prljavoj vodi. Često sam sâm sebe ovako težio: »Napred! Ne malakši! Staro srce! Nesreća ti daje loš savet : smatraj to za svoju – sreću!« A ovo je druga moja ljudska mudrost: ja više volim da poštedim *sujetne* nego ponosite. Zar povređena *sujeta* nije mati svih žalosnih igara? A gde se ponos vredi tu poraste nešto što je još bolje od ponosa. Da bi se mogao život dobro posmatrati, treba igru njegovu dobro igrati; a za to opet treba dobrih igrača. Dobri su igrači, koliko znam svi *sujetni*: oni igraju, i hoće da ih rado gledaju, – sav im je duh u toj volji. Oni se prikazuju, oni se pronalaze; volim da u njihovoj blizini posmatram život, – to leči od turobnosti. Zato štedim *sujetne*, jer su mi oni lekari protiv turobnosti, i vezuju me za čoveka kao za pozorište. A onda: niko nije u stanju da u *sujetnoga* izmeri svu dubinu njegove skromnosti. Ja ga volim, i sažaljevam ga njegove skromnosti radi. Od vas hoće on da se nauči veri u samoga sebe; njega hrane vaši pogledi, on jede hvalu iz vaših ruku. Čak i vašim lažima veruje, ako dobro lažete o njemu: jer, sasvim u dubini, njegovo srce uzdiše: »šta sam *ja*!« I, ako je ono prava vrlina koja ne zna za sebe: eto, *sujetni* ne zna za svoju skromnost! – A treća je moja ljudska mudrost: što ne dam da mi se pokvari posmatranje *zla* usled vaše strašljivosti. Ja sam blažen kad gledam čudesa što ih izleže toplo sunce: tigrove, i palme, i zmijske zvečarke. I među ljudima ima lepoga poroda toplog sunca, i mnogo čudesnih pojava zloga. Doduše, kao što mi se ni najmudriji među vama nisu učinili baš tako mudri, tako sam našao da je i ljudska zloba u stvari manja nego što se kaže. I često sam se pitao mašući glavom. čemu još i zvekećete, zmijske zvečarke? Zaista vam kažem, ima još budućnosti i za zlo! I najtopliji jug još nije pronađen za ljude. Za mnogo što se kaže danas da je najveća pakost, a nije šire od dvanaest pedalja, ni duže od tri meseca! A doći će doba kad će se veće aždaje javljati na zemlji. Jer, da natčovek ne bi ostao bez svoje aždaje, nadaždaje koja će biti dostojna njega: zato mora još mnogo toplog sunca da prži močvarnu prašumu! Od vaših divljih mačaka moraju dotle postati tigrovi, a iz vaših otrovnih žaba krokodili: jer dobar lovac ište dobra lova! Zaista vam kažem, dobri i pravedni! Na vama je mnogo što za ismejavanje, a pre svega vaš strah od onog što se dosad zvalo »đavolom!« Vi ste u duši svojoj toliko tuđi onom što je veliko, da bi vam natčovek u svojoj dobroti izgledao *strašan*! A vi mudraci i mnogoznalci, vi biste bežali pred sunčanim ognjem mudrosti u kojem natčovek s uživanjem kupa svoju nagotu! Vi najviši među ljudima, na koje sam nailazio! evo u čemu je moja sumnja u vas, i moj potajni smeh: ja slutim da biste vi moga natčoveka nazvali – đavolom! Ah, zasitio sam se tih najviših i najboljih: želeo bih iz te »visine« naviše, napolje, dalje ka natčoveku. Groza me spopade kad videh te najbolje u njihovoj nagoti: ponikoše mi krila da poletim u daleke budućnosti. U dalje budućnosti, na južnije jugove, nego što ih je ikad sanjao stvaralački duh: onamo gde se bogovi stide svake odeće! A *vas* hoću da vidim odevane, vi braćo moja, i bližnji, i to nakićene, i *sujetne*, i dostojanstvene, kao »dobre i pravedne«. I odeven ću i sam sedeti među vama, – da ne bih *poznao* ni vas ni ebe: jer u tome je moja poslednja ljudska mudrost. –

Tako je govorio Zaratustra.

Najtiši čas

Šta se zbi sa mnom, prijatelji moji? Vidite da sam zbunjen, izgubljen, nevoljno poslušan, spreman da pođem – ah, od *vas* da odem! Jeste, još jednom mora Zaratustra u svoju samoću: ali, neveselo vraća se ovaj put medved u svoju pećinu! Šta mi se dogodi! Ko mi naredi? – Ah, moja srdita gospodarica hoće tako, ona me oslovi; rekoh li vam već ime njeno? Juče pred veće oslovi me *moj najtiši čas*: to je ime moje strašne gospodarice. I tu bi odlučeno, – moram vam sve reći, da vam srce vaše ne bi otvrdlo prema odlazniku tako iznenada! Zna li vi šta je strah

onoga koji hoće da zaspi? – Prožme ga strah od glave do pete u času kad ispod njega nestaje tla a san mu dolazi. Ovo vam kažem kao sliku. Juče, u času najtišemu, nestade tla ispod mane: san mi dolazaše. Skazaljka se pomače, časovnik moga života utiša dah – nikada ne čuh takvu tišinu oko sebe: srce mi stade jako kucati. Tada mi prozbori nešto bez glasa: »*Ti već znaš, Zaratustra?*« - Uzviknuo sam prestravljen ovim šapatom a krv mi se ledila u obrazima: ali sam ćutao. Na to mi i po drugi put prozbori nešto bez glasa: »Ti znaš, Zaratustra, ali ti nećeš da kažeš!« Najzad odgovorih kao kakva jogunica: »Jeste, ja znam samo neću da kažem!« Na to mi opet prozbori ono bez glasa: »Da li nećeš, Zaratustra? Je li to baš tako? Ne skrivaj se svojim jogunstvom!« – A ja sam plakao, i drhtao kao dete, i govorio: »Ah, ta ja bih hteo, ali kad ne mogu! Oprosti mi samo to! To je preko moje snage!« Na to mi opet prozbori ono bez glasa: Šta je stalo do tebe, Zaratustra! Reci što imaš da kažeš pa ma se skrhao!« – A ja odgovorih: »Ah, zar to *ja* imam da kažem! I, ko sam *ja*? Ja čekam dostojnijega od mene; ja nisam dostojan ni da se skrham na njemu.« Na to mi opet prozbori ono bez glasa: »Šta je stalo do tebe? Još dosta ponizan? U poniznosti je najtvrdra koža.« – A ja odgovorih: »Šta sve nije već ponela na sebi koža moje poniznosti! Živim na podnožju svoje visine: a koliki su vrhovi moji? Niko mi toga još ne reče. Ali, doline svoje dobro poznajem. Na to mi opet prozbori ono bez glasa: »O Zaratustra, ko daje u zalogu bregove, taj daje i doline, i nizine.« – A ja odgovorih: »Još ne dade u zalogu bregove ono što govorah, i još ono što rekoh ne dopre do ljudi. Ja sam doduše odlazio k ljudima ali nisam još stigao k njima.« Na to mi opet prozbori ono bez glasa: »Otkud ti možeš *to* znati! Rosa orosi travu kad je noć najčutljivija.« – A ja odgovorih: »oni su mi se rugali kad sam našao svoj put, i pošao njime; a uistinu noge su moje tada drhtale. I ovako su meni govorili: ti si zaboravio put, sad ćeš zaboraviti još i kako se ide!« Na to mi opet prozbori ono bez glasa: »Šta je stalo do njihove poruge! Ti si jedan od onih koji su zaboravili kako se sluša: sad treba da zapovedaš! Zar ne znaš ko je najpotrebniji svima? Onaj koji ume da zapoveda na veliko. Teško je, veliko uraditi: ali je teže, veliko zapovedati. To je ono što ti se najmanje može oprostiti u tebe je sila a ti nećeš da vladaš.« – A ja odgovorih: »Ja nemam glas lava da bih mogao zapovedati.« Na to mi opet prozbori ono šapatom. »Najtiše reči izazivaju buru. Misli koje hode na golubijim nogama, upravljaju svetom. O Zaratustra, ti treba da ideš kao sen onoga što mora doći: tako ćeš zapovedati, i zapovedajući ići pred svima.« – A ja odgovorih: »Mene je sram.« Na to mi opet prozbori nešto bez glasa: »Ti moraš još postati detetom, i ne znati za sram. Još je u tebi ponositost mladosti, kasno si postao mlad: ali, ko hoće da postane detetom taj mora savladati još i svoju mladost.« – Ja sam se dugo predomišljao, i drhtao sam. Naposletku rekoh što sam rekao bio odmah s početka : » Neću.« Tada se prosu smeh oko mene. O kako mi je taj smeh derao utrobu, i parao srce! I još zadnji put prozbori mi nešto: »O Zaratustra, tvoji su plodovi sazreli, ali ti nisi sazreo za svoje plodove! Zato moraš i opet u samoću: jer treba da postaneš još mekši.« – I opet nastaje smeh, i izgubi se: tada se utiša sve oko mene kao dvostrukom tišinom. A ja sam ležao na podu, i znoj je curio sa mojih udova. – Sad ste čuli sve, i znate zašto moram da se vratim u svoju samoću. Ništa vam nisam prećutao prijatelji moji. Ali i to ste čuli od mene, *ko* je još uvek najčutljiviji od svih ljudi – i hoće da to i ostane! O, prijatelji! Imao bih još nešto da vam kažem, i imao bih još nešto da vam dam! Zašto vam ne dam? Zar sam ja škrtac?« – Ali kad je Zaratustra izgovorio ove reči, spopada ga silan bol sa blizine rastanka od svojih prijatelja, tako da je glasno zaplakao; i niko ga nije mogao utešiti. A kad pade noć, ode sâm, i napusti svoje prijatelje.

TREĆI DEO

Tako je govorio Zaratustra.

»Vi gledate gore kad hoćete da se uzvisite. Ja gledam dole, jer sam uzvišen. Koji među vama može da se smeje i da je uzvišen u isti mah? Ko se penje po najvišim brdima, taj se smeje svima žalosnim igrama i žalosnim zbiljama.«

Zaratustra,

O čitanju i pisanju (I deo)

Putnik

Bila je ponoć kad Zaratustra pođe putem preko ostrva da bi stigao u ranu zoru na drugu obalu: jer onde je hteo da se ukrca u lađu. A tu je imala dobra luka, u kojoj su i strane lađe rado bacale kotvu; one su odnosile mnoge koji su sa blaženog ostrvlja hteli preko mora. Idući Zaratustra tako uzbrdo, sećao se usput, kako je još od mladosti mnogo sâm hodio, i na koliko se već proplanaka i brda i vrhova penjao. Ja sam putnik i pešak po brdima, reče u srcu svom, ja ne volim ravnice, i izgleda da ne mogu dugo mirovati. I što je god suđeno da mi se još desi i da doživim, – imaće da se putuje, i da se penje uzbrdo: na kraju krajeva doživljuje čovek samo još sama sebe. Prošlo je doba kad mi se smelo slučajno nešto desiti; a šta bi se još i *moglo* sa mnom slučiti što ne bi već bilo moje! Vraća se samo natrag, vraća mi se najzad doma – moje rođeno Ja, i ono od njega što je dugo bilo u tuđini, i rasuto svud po stvarima i po raznim slučajevima. Još ja nešto znam: ja sada stojim pred svojim poslednjim vrhom, pred onim od čega sam najduže bio pošteđen. Ah, treba da se počnem penjati najkamenitijom stazom svojom! Ah, pošao sam evo na najusamljeniji put svoj! Ali ko je kao ja što sam, toga neće mimoići ovakav čas: čas koji mu kaže: »Sada tek kročiš svojim putem veličine! Vrh i ambis – sad su jedno i isto! Ti kročiš svojim putem veličine: sad je postalo poslednjim utočištem tvojim ono što je dosad bila najveća opasnost tvoja! Ti kročiš svojim putem veličine: sada treba da ti najviše hrabrosti uliva to što iza tebe nema više puta! Ti kročiš svojim putem veličine: njime se niko neće šunjati za tobom! Sama noga tvoja izbrisala je za sobom trag svoj i put, a na putokazu stoji: Nemogućnost. Ako odsada ne bude imalo nigde stepenica koji gore vode, moraćeš naučiti da se penješ na svoju rođenu glavu: jer kako bi inače otišao u visinu? Na rođenu glavu svoju, i preko rođenog srca svog! Najtvrdim mora postati sada ono što je najmekše na tebi. Ko se uvek mnogo čuva, boluje naposljetku od tog svog mnogog čuvanja. Blagosloveno ono što čini tvrdim! Ja ne blagosiljam zemlju u kojoj maslo i med – teku! Potrebno je da *ne vidi* sebe, ko hoće *mnogo* da vidi: – tu tvrdoću treba da ima svaki koji se penje uzbrdo. A ko, željan saznanja, upire oči na sve strane, kako bi taj mogao videti na stvarima drugo do spoljašnje uzroke njihove! Ti, o Zaratustra, ti si hteo da vidiš dno i pozadinu stvari: ti moraš dakle preći preko sama sebe, – gore, u visinu, dok i zvezde tvoje ne budu ispod tebe! « Dâ! Da gledam dole na sama sebe, i još i na zvezde svoje: To tek znači za mene vrh, to je još preostalo za mene kao *poslednji* vrh! Tako je govorio u sebi Zaratustra penjući se, tražeći u tvrdim izrekama utehe srcu svom: jer srce mu je bilo bolno više nego ikad. A kad je stigao na najvišu tačku ostrva, gle, ono drugo more ležalo je rašireno pred njim: i on zasta, i ćutao je dugo. A noć je bila hladna na toj visini, i vedra i zvezdana. Ja vidim udes svoj, reče naposljetku žalostivo. Ah neka! Ja sam spreman. U ovaj čas otpoče poslednja osama moja. Ah, to crno tužno more podamnom! Ah, ta trudna, noćna natmurenost! Ah, sudbino, ah, more! K vama se sada moram *dole* sići! Stojim pred najvišim brdom svojim, i pred najdužim putovanjem svojim: stoga prvo moram sići dublje nego što sam se ikad popeo: – dublje dole u bol nego što sam se ikad popeo, do usred njegove najcrnje bujice! To ište od mene sudbina moja. Ali neka! Ja sam spreman. Otkuda dolaze najviša brda? tako sam pitao nekad. I naučih tad, da dolaze iz mora. Svedočanstvo o tome zapisano je u stenje njihovo, i na zidove vrhova njihovih. Iz najdublje dubine mora da dobije visinu svoju ono što je najviše. – Tako je govorio Zaratustra na vrhu brda, gde je bilo hladno; a kad je stigao u blizinu mora, te stajao najzad sâm među obroncima, umorio ga beše put, i čežnja ga spopade više nego ikad. Sve sad još spava, reče, i more spava. Sanjivo, i kao da me ne poznaje, pogleda na me. Ali ja osećam kako toplo diše. I osećam, i kako sanja. Ugiba se i

previja u snu, na tvrdome uzglavlju. Čuj! Oslušni! Kako teško uzdiše od zlih uspomena! Ili, zlih iščekivanja? Ah, ja sam tužan kao i ti, ti mračno čudovište, i još ljut na sama sebe tebe radi. Ah, što moja ruka nema dosta snage! Rado bih te, zaista ti kažem, izbavio od zlih snova! – I dok je Zaratustra tako govorio, smejao se neutešno i gorko samome sebi. Je li, Zaratustra! reče, zar bi ti još i moru da pevaš pesmu uspavanku? Ah, ljubazna budalo Zaratustro, preblazeni u poverljivosti svojoj! Ali, takav si bio oduvek: uvek si ti s poverenjem prilazio svemu strašnome. Svako strašilo ti bi da pomiluješ. Zadržće li samo malo zrak od toplog mu daha, ugledaš li mu ma i čuperak mekih dlaka na šapi : – odmah si spreman da ga miluješ i k sebi prizivaš. *Ljubav* je opasnost najusamljenijeg, ljubav prema svemu, *samo ako diše!* Smešne su, odista, ludost moja i skromnost moja u ljubavi! – Tako je govorio Zaratustra, i pri tom se po drugi put smejao: ali se tada seti svojih prijatelja koje je bio napustio – i kao da se ogrešio o njih mislima svojim, ljutio se na sebe zbog svojih misli. Nabrzo, tako, od smeha pređe u plač: – gorko plakaše Zaratustra od ljutine, i od čežnje.

O prividenju i zagonetki

1.

Kad se raščulo među lađarima da je Zaratustra na brodu – a bio je na lađu došao zajedno s njim čovek jedan sa blaženog ostrvlja – nastade velika radoznalost, i iščekivanje. Ali je Zaratustra dva dana ćutao, budući hladan i nem od žalosti, i nije odgovarao ni na poglede ni na reči. Uveče drugog dana, međutim otvori opet uši svoje, iako je još ćutao: jer bilo je da se čuje na toj lađi mnogo štošta čudno i s opasnošću skopčano, što je dolazilo izdaleka a htelo ići još i dalje. Zaratustra je ipak bio prijatelj svih onih koji idu na daleke puteve, i koji ne vole život bez opasnosti. I gle! slušajući, odreši se naposljetku i njemu jezik, i raskrivi se led sa srca njegovog: – I on progovori ovako i reče: Vama, smelim kušiteljima, iskušiteljima, i svima koji se ikad prepredeni jedrima navezoste na strašno more, – vama, opijenima zagonetkama, obožavaocima sumraka, čiju dušu mame glasi frula u sve varljive vrtloge. – jer vi nećete mlakom rukom da se povodite za koncem koji napipate; i, gde možete da naslutite tu vi ne volite da *zaključujete* – vama samo reći ću zagonetku koju videh – sablast najusamljenijega. – Namršten išao sam nedavno kroz mrtvački bleđi sumrak, – namršten i okoran, sa stisnutim usnicama. Ne beše mi zašlo samo *jedno* sunce. Staza jedna koja se prkosno penjala kroz kamenje, nevaljala, usamljena staza, za koju ne htedoše da znaju već ni korov ni šiblje: ta brdska staza stenjala je pod prkosom moga kroka. Nemo koračajući preko podrugljivoga prštanja šljunka, drobeći kamen sa kojeg je klizao, tako se korak moj sam primoravao napred u visinu. U visinu: – usprkos duhu koji ga je vukao dole, sunovrat dole, duhu težine, mome đavolu i din-dušmaninu. U visinu: – iako je ovaj useo bio na me, upola čovečuljak upola krtica; sâm uzet a čineći uzetim; kapajući mi olovo u uši, i olovne misli u mozak. »O Zaratustra, šaputao je podrugljivo slog po slog, ti kamenu mudrosti! Ti si se bacio u visinu, – ali svaki u vis bačen kamen mora – pasti! O Zaratustra, kamenu mudrosti, u vis bačeni kamenu, razbijaču zvezda! Ti si sâm sebe bacio u tu visinu, – ali svaki u vis bačen kamen mora – pasti! Osuđen na sama sebe, i na kamenovanje sama sebe: O Zaratustra, daleko si doduše kamen bacio, – ali na *tebe* će natrag pasti!« Na to začuta čovečuljak; i to je tako trajalo dugo. Njegovo mi je ćutanje padalo teško; na ovaj način udvoje, čovek je više usamljen nego kad je sam! Penjao sam se, penjao, sanjao sam, razmišljao sam, – ali mi je sve padalo teško. Bio sam kao bolesnik kojega umaraju opaki bolovi njegovi, a kojega onda san još više opak probudi od spavanja. – Ali ima nešto u meni što zovem smelošću: ona mi je uvek dosad ubijala svaku nesmelost. Ta smelost naredi mi najzad da stanem, i da rečem. »Čovečuljku! Ti! Ili ja!« – Jer smelost najbolje ubija, – smelost koja *napada*: iz svakoga napadaja odjekuje zveket igre. A čovek je najsmelija životinja: zato je i savladao sve ostale životinje. Zvonkom

igrom nadvladao je dosad još svaki bol; a čovečanski je bol najdublji bol. Smelost ubija i nesvesticu pred ponorima: a gde čovek nije pred ponorom? Zar nije i samo gledanje – gledanje u ponor? Smelost najbolje ubija: smelost ubija i sažaljenje. A sažaljenje je najdublji ponor: kako god duboko vidi čovek u život, isto toliko duboko vidi i u patnju. Ali smelost najbolje ubija, smelost koja napada: ona će ubiti još i smrt, jer ona kaže: Je li to bio život? Pa hrabro! Daj ga još jednom!« U takvoj je izreci mnogo zvonke igre. Ko ima uši, neka čuje. –

2.

»Stani, čovečuljku! rekoh. Ja! Ili ti! Ali ja sam jači od nas dvojice: – ti ne poznaješ misao moju duboku kao ponor! *Nju* – ti ne bi mogao izdržati! « – Tada se dogodi nešto što mi olakša teret: čovečuljak, radoznalac jedan, skoči mi dole s ramena! I šćućuri se preda mnom na jednom kamenu. A tu gde stadosmo beše baš prosek kroz stenu. »Pegle ovu kapiju, čovečuljku! nastavih ja govor: ona ima dva lica. Dve se staze ovde sastaju: njima još niko nije išao do kraja. Ova duga ulica što vodi unazad: crna je duga koliko čitava večnost. A ona duga naviše – ona je druga večnost. Te staze protivuslove jedna drugoj, one se sukobljavaju i suzbijaju: – i baš ovde, na ovoj kapiji, one se sučeljavaju. Ime kapije stoji eno napisano: »Trenutak«. Ali kad bi kogod pošao jednom od njih unapred – sve dalje i dalje: da li misliš, čovečuljku, da te staze večno protivuslove jedna drugoj?« – »Sve što je pravo, laže, mrmljao je prezrivo čovečuljak. Svaka je istina kriva, a samo vreme je krug.« »Duše težine! rekoh gnevno, ne izvlači se tako olako! Ili ću te sad ostaviti da čučiš tu na tom kamenu, kljakonogo, – a ja sam te poneo *u vis!* Pogle, rekoh dalje ovaj trenutak! Od ove kapije »Trenutak« vodi duga večna staza *unazad*: iza nas leži jedna večnost. Zar nije sve na svetu što *može* da trči, imalo jednom već da pretrči ovu stazu? Zar se nije sve na svetu što *može* da se dogodi, jedanput već dogodilo, svršilo, prešlo? A ako je sve već jedanput bilo: šta misliš ti, čovečuljku, o ovome trenutku? Zar nije i ova kapija već jedanput – bila? I zar nisu sve stvari na ovom svetu tako čvrsto jedna s drugom skopčane, da ovaj trenutak povlači za sobom i sve što će doći? – *Dakle* – i sâm sebe. Jer, sve na svetu što *može* da trči: i po ovoj dugoj stazi *napolje* – *mora* još da trči! – I onaj lagani pauk što puzi po mesečini, i sama ta mesečina, i ja i ti na kapiji, šapućući ovako jedan s drugim, šapućući o večnim stvarima, – zar nismo svi mi već jednom bili? – i zar nećemo opet doći, i trčati ovom drugom stazom, napolje, ispred nas, tom dugom jezovitom ulicom – zar se nećemo večno opet vraćati? – « Tako sam govorio, i sve to tiše: jer sam se strašio svojih rođenih misli i primisli. Tada, odjedared, čuh gde u blizini *zavija* pas. Jesam li ikada čuo psa da tako *zavija*? Moja misao poteče unazad. Jeste! Dok dete bejah, u ranom detinjstvu – tada sam čuo psa da tako *zavija*. I video sam ga tad, narogušena, s glavom u vis, drhćući, sred gluhe ponoći, kad i psi veruju u aveti: – tako da se sažalih. Baš je pun mesec, nemo kao smrt, prelazio preko kuće, baš je bio zastao, kao zaokrugljen oganj, – nepomičan na ravnome krovu, kao na tuđoj imovini: – To je tada prestravilo bilo psa; jer psi veruju u kradljivce i u aveti. Pa kad sam sad opet začuo onako *zavijanje*, sažalih se ponovo. Kud se dede sada čovečuljak? I kapija? I pauk? I sav onaj šapat? Da li sam ja sve to sanjao? Jesam li se probudio iza sna? Stajao sam odjedared, iznenadno, između divljih stenušina, sâm, napušten, sred puste mesečine. *Ali, tu je ležao čovek!* A tu! Tu je skakao pas, narogušen, *zavijajući*, – eno me ugleda gde dolazim – i zaurlika, stade *vikati*: – da li ikad čuh psa da tako viče za pomoć? Zaista vam kažem, što tu videh, nikada toga još ne videh. Videh mlada čobanina gde se previja od bola, gušeci se, grčeci se, izmenjena lika, a njemu iz usta visaše crna teška zmija. Jesam li ikada video toliko gađenja i blede strave na jednome licu? On je zacelo spavao? A zmija mu tad uljeglja u ždrelo, i tu se zagrizla. Rukom svojom stao sam da trgam zmiyu što sam bolje mogao: – uzalud! ruka ne mogade istrgnuti iz ždrelo zmiyu. Tada poviče nešto iz mene: »Zagrizi, zagrizi! Glavu dole! Odgrizi joj glavu!« – tako je vikalo iz mene, moja strava, moja mržnja, moje gađenje, moja samilost, sve moje dobro i sve moje nevaljalo vikalo je iz mene u jedan glas. – Vi smeli oko mene! Vi kušitelji, iskušitelji, i oni od vas koji se sa prepredenim jedrima navezoste na nepoznata mora! Vi obožavaoci zagonetaka!

De rešavajte zagonetku koju sam tada sagledao, protumačite mi priviđenje najusamljenijega! Jer to beše priviđenje i predviđenje: – *šta* je to što videh tada u slici? I *ko* je to koji ima još da dođe? *Ko* je onaj čobanin, što mu je zmija onako uljeglja u ždrelo? *Ko* je taj čovek kojemu će tako sve što je najteže, najcrnje, uljeći u ždrelo? – A čobanin zagriže, kao što sam mu vičući savetovao; zagriže i odgrize! Daleko od sebe ispljunu glavu zmijinu : – i poskoči na noge. – Ne više čoban, ne više čovek, – on beše preobražen, ozaren, i *smejao* se! Nikad još na zemlji nije se čovek smejaio kao što se on smejaio! O braćo moja, ja sam čuo smeh koji ne beše smeh čovekov, – i sada me mori žeđ, mori žud koju ne mogu da umirim. Mori me žud moja za onim smehom: o kako mogu podnositi da još živim! Ali kako bih mogao podneti, da sada umrem! –

Tako je govorio Zaratustra.

O nametnutome blaženstvu

Noseći takve zagonetke i gorčine u srcu svom, plovio je Zaratustra morem. Ali kada se udaljao na četiri dana hoda od blaženog ostrvlja i od svojih prijatelja, savladao je bio sav svoj bol: – pobedonosno i čvrstom nogom stajao je opet na svojoj sudbini. I tada je ovako govorio Zaratustra uskliktalo j savesti svojoj : Opet sam sâm, i hoću da sam sâm sa vedrim nebom i sa slobodnim morem; i opet je oko mene popodne. Popodne je bilo kad sam nekad prvi put našao prijatelje svoje, popodne kad sam ih našao i po drugi put: – u čas kad se svaka svetlost smiruje. Jer, što se od sreće nalazi još uz put između neba i zemlje, to traži sad sebi konaka u kakvoj svetloj duši: usled sreće smiruje se sad svaka svetlost. O popodne moga života! Nekad je i *moja* sreća sišla u dô da traži sebi konaka: i našla je tu one iskrene gostoljubive duše. O popodne moga života! Šta sve nisam dao da bih imao jedno: onaj živi sâd misli mojih i onu jutarnju rumen najviše nade moje. Sadrugove tražio je nekad stvaralac, i decu *svoje* nade: i gle, ispostavilo se da ih ne može naći, osim ako ih tek sâm ne stvori. I tako se nalazim evo posred dela svog, idući ka deci svojoj i dolazeći od njih: radi dece svoje mora Zaratustra usavršiti sama sebe. Jer čovek iz dna srca voli samo dete svoje, i svoje delo; i gdegod ima velike ljubavi za samoga sebe, tu je ona znamenje trudnoće: tako sam to našao. Još mi se zelene deca moja u prvom proleću svom, stojeći nablizu jedno do drugog i povijani istim vetrovima, drveta moga vrta i najboljeg zemljišta mog. Zaista vam kažem! Gde je takvih drveta, jedno blizu drugoga, tu *ima* blaženog ostrvlja! Ali ću ih ja jednom iz zemlje iskopati, i svako ću za sebe posaditi: da se navikne na samoću i na prkos i na opreznost. Čvornovato i svijeno, čvrsto i savitljivo u isti mah, neka mi se tad diže kraj mora, kao živa kula-svetilja, nesavladljivog života. Onde gde se vihori strmoglavljuju u more, i gde se surla planinâ vodom poji, tu neka svaki po jedared obdan i pojedared obnoć stoji na straži, da bi ispitao *sebe* i spoznao. Treba mu izveštaj i ispit o tome da li je od moga roda i od moga kolena, – da li je gospodar jedne druge valje, ćutljiv i kada govori, i podajući se tako da dajući *uzima*: – da bi jednom postao sadrugom mojim, i onim koji stvara i koji svetkuje zajedno sa Zaratustrom – : onim koji svoju volju ispisuje na moje tablice: da bi se sve na svetu do savršenstva usavršilo. Njega radi i njemu podobnih radi moram da načinim savršenim sam *sebe*: stoga izbegavam sada sreću svoju i podajem se svakoj nesreći – da bih i *sâm* položio poslednji ispit svoj i dao izveštaj o sebi. Zaista vam kažem bilo je vreme da pođem i putnikova sen, i najduži rok, i najtiši čas – svi su me nagovarali: »krajnje je vreme!« Vetar mi je duvao kroz ključaonicu, i govorio »Dođi!« Vrata su mi se potajno rasklopila, i rekla »Idi!« A ja sam ležao prikovan za ljubav prema deci svojoj: živa želja namakla mi je tu zamku, živa želja za ljubavlju, da bih postao plenom dece svoje, i da bih sebe izgubio njih radi. Želeti – već to je za mene što i izgubiti sebe. *Ja imam vas, decu svoju!* I u tome što vas imam, sve neka bude izvesnost a ništa želja. Ali sunce ljubavi moje ležalo je teško grejući nada mnom, rođenim sokom svojim kuvao je Zaratustra, – i senke i sumnje odleteše preko mene. Već se zaželeh mraza i zime: »o da bi me već mraz i zima opet dohvatili, da škljocam ustima i zaškripim zubima!« uzdisao

sam: – i ledne magle pokuljaše iz mene. Prošlost moja provali grobove svoje, mnogi se živ sahranjeni bol probudi : – ta i legao je bio u grob tek da se ispava, sakriven u mrtvačke pokrove. I sve mi glasno govoraše znacima: »Vreme je!« Ali ja – nisam slušao: dok se najzad bezdan moja ne uskoleba i misao me moja ujede. Ah, misli iz bezdna, ili *moja* misli! Kada ću steći snage da slušam kako ponireš u dubinu a da ne zadržem? Do u podgrlac zalupa mi srce kada te čujem kako ponireš! I samo me ćutanje tvoje davi, ti koja si ćutljiva kao bezdana! Još se nikad ne usudih pozvati te da izađeš: dosta već beše što te u sebi – nošah! Još ne bejah dosta snažan za poslednju, lavlju obest, i lavli nestašluk. Dosta strašna činila mi se oduvek već težina tvoja: ali jednom ću steći snage i glas lava, koji će te pozvati da izađeš! A kada se budem savladao u tome, prevladaću se još i u većemu; i *pobeda* biće pečat usavršenja mog! – Međutim lutam još tamo-amo po neizvesnim morima: slatkorečivi mi se slučaj udvara; gledam unapred i unazad –, još ne gledam prema kraju. Još mi nije stigao čas moje poslednje borbe, – ili stiže li mi zar baš evo sad? Odista, sa zlužadom lepotom posmatraju me iz okola more i život! O Popodne moga života! O, srećo pred Večerjem! O, pristanište nasred morske pučine! O, pokoju u neizvesnome! Kako u sve vas nemam vere! Odista, nemam vere u vašu zlužadnu lepotu! Ja sam kao ljubavnik koji nema vere u osmeh odviše ljubak. Kao što on gura ispred sebe svoju draganu, nežan još i kad je osoran, ljubomornik – tako i ja guram ispred sebe ovaj blaženi čas. Dalje od mene, blaženi času! S tobom mi dođe blaženstvo i protiv volje moje! A mene evo ovde volina da trpim najdublji bol svoj: – u nevreme si došao! Dalje od mene, blaženi času! Bolje je da potražiš konaka onde – kod moje dece! Pohitaj! i blagoslovi ih još pre večeri *mojom* srećom! Evo se već veče približuje: sunce seda. Gde – moja sreća! – Tako je govorio Zaratustra. I čekaše na svoju nesreću celu noć: ali čekaše uzalud. Noć osta vedra i tiha, a sama sreća sve mu se više približavaše. Pred zoru, nasmeja se Zaratustra u srcu svom, i reče podrugljivo: »sreća trči za mnom. To dolazi otud što ja ne trčim za ženama. Jer, sreća je žena«.

Pred izlazak sunca

O nebo nada mnom, neba čisto, nebo duboko! Ti bezdana svetlosti! Gledajući te sav ceptim od božanskih požuda. Da se bacim u tvoju visinu – to je za *mene dubina!* Da se skrijem u tvoju čistotu – to je *moja* nevinost! Boga pokriva lepota njegova: tako i ti skrivaš zvezde svoje. Ti ne govoriš: *tako* mi ti objavljuješ mudrost svoju. Nemo nad uzburkanim morem rodilo si se danas meni, ljubav tvoja i tvoja sramežljivast govore otkrovenjem uzburkanoj duši mojoj. Došlo si k meni lépo, skriveno u svoju lepotu, progovorilo si meni nemo, otkrivajući mi se u mudrosti svojoj: Kako ne bih naslutio svu sramežljivost duše tvoje! *Pre* sunca došlo si k meni, k najvećem usamljeniku. Mi smo prijatelji odiskona: mi imamo iste muke i iste misli, i sunce je za nas isto. Mi ne govorimo jedno s drugim jer znamo premnogo –: mi ćutimo jedno s drugim, mi s osmehom saopštavamo znanje svoje jedno drugome. Zar nisi ti svetlost ognja moga? Zar nije duša tvoj a sestra pronicavosti mojoj? Skupa smo se svemu učili; skupa smo naučili uzdići se preko nas k nama samima, i razgoniti oblake iz osmeha našeg: – – bez oblaka osmehivati se u nizine iz sjajnih očiju i iz dalekih daljina, dok se ispod nas spušta kao kiša para od nasilja, i cilja, i krivnje. A dok sam išao sâm: *čega* je bila gladna duša moja u noćima, i po stranputicama? I kad sam se penjao na bregove, *koga* sam uvek tražio, do tebe, na bregovima? Sve moje hodanje i pevanje: do nevolje mi beše, i trebaše da bude pomoć onome koji ne ume sebi da pomogne: – jedino što cela volja moja hoće, to je da *poleti*, da uzleti u *tebe!* I šta sam većma mrzeo nego brze oblake, i sve što tebe mrljom zaklanja? I samu rođenu mržnju svoju mrzeo sam, jer tebe mrljom zaklanja! Krivo mi je na brze oblake, te divlje mačke što se šunjaju: oni uzimaju od tebe i od mene ono što je naše, – nedoglednu i bezgraničnu moć da kažemo tako je i tako neka bude. Krivo nam je na te menjače i mešače, na te brze oblake: na te polutane, koji niti su naučili blagosiljati niti proklinjati iz dna duše.

Većma volim da sedeći u buretu ne vidim neba, ili da sedim u provaliji gde nema neba, nego da gledam kako tebe, sjajna nebesa, brzi oblaci mrljama zaklanjaju! Često sam imao živu želju da ih prikačim uglastim zlatnim žicama munjinim pa da, kao grom udaram u talambase po kotlastom im truhu: – da udaram gnevno, zato što otimaju od mene tvoje Tako je i tako neka bude, ti nebo nadamnom, prečisto! presvetlo! ti bezdano svetlosti! – zato što otimaju od tebe *moje*. Tako je i tako neka bude! Jer većma volim još graju i gromove, i prasak bure, nego tu opreznu nepoverljivu mačju tišinu; i među ljudima najviše mrzim one koji idu na prstima i koji sumnjaju u sve, i uopšte polutane, te oblake što oklevaju. A »ko ne ume blagosiljati, taj neka nauči proklinjati!« – taj vedri nauk pada mi iz vedrine nebeske, ta se zvezda blista još i u crnim noćima na nebu mom. Ja, pak, ja sam od onih koji blagosiljaju, i koji kažu tako je, samo kad si ti oko mene, ti prečisto, ti presvetlo! ti bezdana svetlosti – još i u sve ponore nosim svoj blagoslov. Postao sam jedan od onih koji blagosiljaju i koji kažu tako je: dugo sam se borio da to postanem i bio sam borac, samo da bih jednom imao ruke slobodne za blagosiljanje. A evo u čemu je moje blagosiljanje: da se nad svaku tvar nadvijem kao nebo njeno, kao okrugao krov njen, njeno azurno zvono i večna bezbednost njena: blažen onaj koji tako blagosilja. Jer sve su stvari krštene vodom sa izvora večnosti i s one strane dobra i zla; a samo dobro i zlo, samo su prolazne senke i plačne turobnosti i brzi oblaci. Zaista vam kažem, blagosiljanje je a ne huljenje, kada vas učim da se »iznad svijtu stvari širi nebo slučaj, nebo nevinosti, nebo otprilike, nebo obest«. »Otprilike« – *to* je najstarije plemstvo na svetu, koji sam povratio svima stvarima, da bih ih iskupio od ropstva cilju. Tu slobodu i vedrinu nebesku učvrstio sam kao azurno zvono iznad svih stvari, svojim naukom da nema »večne volje« koja bi bila nad njima, i koja bi s pomoću njih izvršavala – svoju volju. Tu obest i tu ludost metnuo sam na mesto one volje, učeći da je »u svemu *jedno* nemoguće – biti uman! « *Doduše malo* uma, zrno mudrosti, rasuto od zvezde do zvezde, – toliko kvasca ima u svima stvarima: ludosti radi ima u svima stvarima mudrosti. Malo mudrosti je moguće; ali kod svijtu stvari naišao sam na evo blaženo pouzdanje: da stojeći još i na nogama slučaja vole da – *igraju*. O nebo nada mnom, prečisto! previsoko! U tome je za mene sad čistota tvoja, da nema večitih pauka i večite paučine uma. – – da si ti za mene tle na kojem igraju božanski slučajevi, da si ti za mene bogovski sto za kojim sede božanski kockari, i igraju se kocke! Ali tebe obli rumen? Da li izrekoh što ne treba reći? Da li te, hoteći da te blagosiljam, obasuh hulom? Ili te je stid što smo udvoje, te si pocrvenelo? Da li hoćeš da idem i da ćutim, zato što – dolazi *dan*? Svet je dubok – : dublji nego što je dan ikad mislio. Ne treba *sve* da se kaže rečima pred danom. Ali evo dana: rastanimo se dakle! O nebo nada mnom, ti sramežljivo! Ti ognjeno! O ti srećo moja pred sunčevim rađanjem! Evo dana: rastanimo se dakle! –

Tako je govorio Zaratustra.

O vrlini koja umanjuje

1.

Kad je Zaratustra izašao opet na kopno, nije pošao pravo u svoju planinu i u svoju pećinu, nego je mnogo išao tamo-amo i raspitivao se, i hteo svašta da dozna, tako da je sâm o sebi u šali govorio: »vidi reku koja krivudajući na sve strane teče natrag ka svome izvoru!« Hteo je naime da sazna, šta se međutim dogodilo *sa čovekom* da li je postao veći ili manji. I vide tada jednom niz novih kuća; on se začudi, i reče: »Čemu su ove kuće? Zaista vam kažem, nije ih duša velika tu podigila, sebi za sliku i priliku! Da li ih je kakvo ludo dete povadilo iz kutije igračkaka svojih? Neka bi ih drugo kakvo dete ponovo složilo u svoju kutiju! Pa te sobe i ti vajati: zar *mogu* ljudi tu stanovati? Izgleda mi da su načinjeni za lutke od svile; ili za oblaporne mačkice, koje dopuštaju da se i prema njima bude oblaporan.« I Zaratustra

zastade, i premissljaše. Najzad reče žalostivo: »Sve je postalo manje! Svuda vidim niske kapije: ko je kao *ja* što sam može se još provući kroz njih ali se – mora sagnuti! O, kada ću opet stići u svoj zavičaj, gde se ne moram saginjati više – ne moram više saginjati *pred malima!*« – I Zaratustra uzdahnu i gledaše u daljinu. – A istoga dana držao je svoju besedu o vrlini što umanjuje.

2.

Prolazim kroz ovaj narod, sa otvorenim očima: ne praštaju oni meni što ne zavidim vrlinama njihovim. Oni bi da me ujedu, zato što im kažem da su za male ljude potrebne male vrline – i zato što teško podnosim da su mali ljudi uopšte *potrebni!* Još sam ja ovde sličan petlu na tuđem dvorištu, koga bi i kokoši da ujedaju; ali se ja zato ne ljutim na te kokoši. Ja sam učitiv prema njima, kao prema svakoj sitnoj neprijatnosti; biti bodljikav prema onome što je malo, izgleda mi mudrost za ježa. Oni svi govore o meni, kad uveče sede oko ognjišta, – oni govore o meni, ali niko ne misli – na mene! U tome je nova tišina kojoj sam se naučio: da graja njihova oko mene razastire ogrtač oko misli mojih. Oni žagore među sobom: »šta hoće taj mutni oblak? Pripazimo, da nam ne donese kakvu zarazu! « A onomad trže jedna žena k sebi dete svoje, koje se uputilo beše k meni: »uklanjajte decu! vikala je; takve oči spaljuju kao grom duše detinje« Oni kašljucaju kad ja govorim: misle da je kašljucanje zapreka za jake vetrove, – oni i ne slute ništa o huktanju sreće moje! »Mi još nemamo vremena za Zaratustru« to im je izgovor; ali, šta je stalo do vremena koje za Zaratustru, »nema vremena«? A tek kad me hvale: kako bih mogao zaspati na *njihovoj* hvali? Bodljikav pojas, to je za me pohvala njihova: svrbi me još i kad ga skinem sa sebe. I ovo sam još naučio među njima: onaj što hvali, pravi se kao da natrag daje, a u stvari hoće da mu se još više pokloni! Pitajte nogu moju, da li joj godi njihovo priznanje i prizivanje! Zaista vam kažem, po takvome taktu i tiktaku ne voli ona ni igrati ni stajati. Hteli bi da me hvalom navedu i zavedu na malu vrlinu; hteli bi da nagovore nogu moju da zaigra uz tiktak male sreće. Prolazim kroz taj narod, s otvorenim očima: oni su postali *manji*, i postaju sve manji: – *a to je usled nauke njihove o sreći i vrlini.* Oni su naime skromni i u vrlini – jer hoće da se dobro osećaju. A dobro se osećati može čovek samo u društvu skromne vrline. Doduše, i oni uče na svoj način koračati, i unapred koračati: ja im to zovem gegucanjem. Njime su oni na putu svakome koji hita. Mnogi od njih idu unapred a pri tom se osvrću unazad, sa ukrućenim vratom: na toga rado nasrnem trčeći. Noga i oči ne treba da lažu, niti da teraju u laž jedno drugo. A mnogo lažljivosti ima kod malih ljudi. Neki od njih zaista hoće, ali većina je tek predmet hotenja. Neki su od njih prirodni, ali većina su loši glumci. Ima među njima glumaca koji ne znaju da su glumci, i glumaca koji ne bi hteli da su glumci – pravi i prirodni su uvek retki, osobito pravi glumci. Malo je ko tu muško: stoga im se žene pomuškarče. Jer samo ko je dosta muško, moći će da *iskupi* u ženi – *ženu.* A ovo pritvorstvo izgleda mi kod njih najgore: što se i oni koji zapovedaju pretvaraju da imaju iste vrline kao oni koji slušaju. »Ja slušam, ti slušaš, mi slušamo« – tako tu klanja pritvorstvo i onih koji zapovedaju, – ali avaj, ako je prvi gospodar *samo* prvi sluga! Ah, i u pritvorstva njihova zalutala je već radoznalost oka moga; i dobro sam pogađao u čemu je sva mušička sreća njihova, i zujanja njihova po oknima suncem obasjanim. Vidim toliko dobrote, toliko slabosti. Toliko pravdoljublja i milosrđa, toliko slabosti. Zaobljeni su, pravdoljubivi, i dobroćudni jedni prema drugima, kao što su peščana zrnca zaobljena, pravdoljubiva, i dobroćudna prema peščanim zrnima. Zagrliti skromno jednu malu sreću – to nazivaju »predanošću«! a pri tom već skromno žmirkaju, ne bi li ugledali novu kakvu malu sreću. U dnu duše i prostote svoje, oni najvećma žele jedno: da im niko ne nanese uvrede. Zato izlaze nasusret svakome, i gledaju da mu ugrade. Ali to je *kukavičluk*: iako se kaže za nj »vrlina«. – Ako slučajno progovore grubo, ti mali ljudi: ja iz toga čujem samo da su promukli, – jer svaki povetarac učini da promuknu. Prepredeni jesu, u

njihovih su vrlina prepredeni prsti. Ali im nedostaju pesnice, prsti njihovi ne umeju da se skrivaju ispod pesnice. Za njih je vrlina ono što čini skromnim i pitomim na taj način prave od vuka psa, a od sama čoveka najbolju domaću životinju čovekovu. »Mi smo stolac svoj postavili *po sredini* – to mi kaže smeškanje njihovo, – isto tako daleko od boraca koji izdišu koliko od prezadovoljnih krmaka.« Ali te je – *osrednjost*, iako se kaže za nj umerenost. –

3.

Prolazim kroz taj narod, i tek ponešto rekнем: ali niti umeju da prime niti da zadrže. Čude se što nisam došao da pokudim požude i pohote; a zaista vam kažem, ja nisam došao ni da čuvam od kesaroša! Čude se što nisam voljan da mudrost njihovu još zaoblім, ili zaoštrim: baš kao da nemaju dosta mudrica, kojih mi glas škripi kao pisaljka po tablici! A kad im doviknem. »Obaspite psovkom sve strašljive đavole u vama, koji vole da cvile i da krše *ruke* i da metanišu«, tada kliču: »Zaratustra je bezbožnik«. Poglavitо kliču tako učitelji njihovi u predanosti; a baš njima najradije podvikujem u uši: Jeste! Ja *jesam* bezbožnik Zaratustra! O ti učitelju predanosti! Svud, gde ima što malo i bolesno i natrulo, razmile se kao uši; i jedino mi gadenje moje ne da da ih zgnječim između nokata. Evo! Ovo je moja propoved za *njihova* ušesa: ja sam bezbožnik Zaratustra, koji kaže: »ko je bezbožniji od mene, da uživam ako će me poučiti?« Ja sam bezbožnik Zaratustra: gde ću naći sebi slične? A meni su svi oni slični koji volju svoju sami sebi daju, i odbacuju od sebe svaku predanost. Ja sam bezbožnik Zaratustra: u *svome* loncu kuvam ja sebi svaki slučaj. I tek kad je tu skuvan do kraja, zdravljам ga dobrodošlicom, kao jelo koje je za *mene*. Zaista vam kažem, mnogi je slučaj dolazio k meni kao gospodar: ali kao još veći gospodar odgovarala mu je *volja moja*, – i brzo bi ležao moleći na kolenima – – moleći, da bi našao konaka i srca u mene, i udvarajući se ponizno: »Pogle samo, Zaratustra, tako dolazi jedino prijatelj k prijatelju!« – Ali što ja govorim ovde gde niko nema *moje* uši! Daj dakle da povičem, da vetri nose na sve strane sveta: Postajete sve manji, vi mali ljudi! Krnjite se, vi koji se dobro osećate! Još ćete mi ponestati – – usled mnogih sitnih vrlina vaših, usled mnogih sitnih propuštanja vaših, usled mnoge sitne predanosti vaše! Premnogo štedeći, premnogo popuštajući takvo je zemljište na kome ste vi! Ali da bi drvo *visoko* naraslo, potrebno je da pusti tvrde žile među tvrde stene! I ono što vi propustite učiniti, tka tkivo sve ljudske budućnosti; i vaše je ništavilo paučina i pauk koji živi od krvi budućnosti. Kad vi uzimate, izgleda kao da kradete, vi vrlі mališani; i još i među zlikovcima važi kao pravilo *časti*, da »se krasti sme samo kad se ne može oteti « »Ići će već« – i to je jedan od nauka predanosti. Ali ja vama kažem, vi koji se dobro osećate: *neće ići*, i sve će manje ići s vama! O, kad biste odbacili od sebe svaku *polutansku* volju, pa se odlučili bilo za lenstvovanje bilo za rad. O, kad biste razumeli, reči moje: »činite najzad što hoćete, – ali budite prvo takvi da *možete hteti!* « »Ljubite najzad bližnjega svoga kao sama sebe, – ali budite prvo takvi da ljubite *sami sebe* – – da ljubite velikom ljubavlju, da ljubite velikim preziranjem!« Tako govori bezbožnik Zaratustra. – Ali što ja govorim ovde gde niko nema *moje* uši! Još je ovde za jedan sat prerano za mene. Svoj rođeni preteča ja sam među ovim narodom, svoj rođeni petlov kukurek kroz mračne ulice. Ali, kucnuće *njihov* čas! Pa će kucnuti i moj! Svakim satom postaju manji, jadniji, neplodniji, – jadno rastinje! jadne zemljište! I *uskoro* ležaće tuda kao suva trava i stepa, i, zaista vam kažem, biće siti samih sebe – žedno će tražiti više *vatre* nego li vode! O blagosloveni času munje! O tajno pred Podne! Požarima koji sve zahvataju načiniću ih još jedanput, i telalima sa plamenim jezicima: – neka telale tada po svetu plamenim jezicima. Evo njega, dolazi, tu je već, *veliko Podne*.

Tako je govorio Zaratustra.

Na Brdu maslinovu

Zima, zao gost, nastanila se kod mene u kući; plave su mi ruke od njegova prijateljskog stiska. Ja ga štujem, tog zlog gosta, ali ga najradije ostavljam sama. Volim da pobegnem od njega: ko ume *dobro* da beži, može pobeći! S toplim nogama i toplim mislima bežim onamo gde nema vetra, u sunčani kut moga Maslinova brda. Tu se smejem svome goropadnome gostu, i još sam mu zahvalan što mi kod kuće tamani muve i mnogu sitnu graju utiša. Jer on ne trpi da mušica zapeva, a kamo li više njih; čitavu ulicu očisti i opusti, da je i mesečini strah noću kroz nju sijati. Opor je to gost, – ali ja ga štujem, i ne padam ničice pred trbušatim kumirom vatre, kao mekušci. Bolje je malo i cvokotati zubima, nego padati ničice pred kumirom! – to je po mojoj prirodi. A naročita mi je krivo na sve zapaljive, dimljive i memljive kumire vatre. Onog koga volim, većma volim u zimu nego u leto; a bolje i srčanije ismevam neprijatelje svoje sada, otkako mi je zima u kući. Odista srčano, čak i onda kad se brže bolje uspužim u postelju: – i tu se još smeje i džiglja moja sakrivena sreća; smeje se još san moj laža. Zar ja – puzavac? Nikad u životu svom nisam pred moćnima puzao; a ako sam kad lagao, lagao sam iz ljubavi. Stoga sam veseo i u zimskoj postelji. U maloj postelji bolje se zagrejem nego u prostranoj, jer ja sam surevnjiv na svoju sirotinju. A zimi mi je ona najvernija. Nestašlukom započinjem svaki dan, – podsmevam se zimi hladnim kupatilom. na to se roguši moj goropadni gost. A ponekad ga i zagolicam voštanom svećicom: da bi mi jednom već razgrnuo nebo iz pepeljave polutame. Naročito sam zajedljiv baš s jutra: u rani čas, kad vedro na bunaru zvecka a konji još topli ržu kroz sive ulice: – Nestrpljivo čekam tad da mi se najzad ukaže svetlo nebo, belobrado zimsko nebo, sedoglavi starac, – – ćutljivo zimsko nebo, koje često ćutke prelazi i preko sunca svog! Da li sam se ja to od njega naučio dugom svetlom ćutanju? Ili se ono tome naučilo od mene? Ili ga je svako od nas sâm pronašao? Svaka dobra stvar ima tisućostruko poreklo, – sve dobre nestašne stvari skaču veselo u život: kako bi one to uvek samo – jedanput činile! I dugo je ćutanje jedna dobra nestašna stvar, i gledati kao zimsko nebo iz svetlog lica sa okruglim očima; – ćutke kao ono prelaziti preko svoga sunca, i preko svoje nesalomljive sunčane volje: odista, tu sam veštinu i taj sam zimski nestašluk *dobro* naučio! Najmilija pakost moja i veština jesu u tome, što sam ćutanje svoje naučio da se svojim ćutanjem ne odaje. Zvekećući rečima i kockama nadmudrujem dostojanstvene iščekivače: neka svima tim strogim nadziračima izmaknu volja moja i cilj moj. Da mi niko ne bi spustio pogled na dno moje, i do poslednje volje moje, – toga sam radi pronašao dugo svetlo ćutanje svoje. Na mnogog sam već mudricu naišao, koji je lice svoje zamotavao u veo i mutio vodu svoju, da ga niko ne providi i ne vidi na dno. Ali baš su k njemu dolazili još mudriji podozrivači i razbijači oraha: baš od njega pecali su i upecavali najskriveniju ribu njegovu! Nego vedri, hrabri, prozirni ćutljivci – ti su za mene najmudriji: u kojih je dno tako *duboko*, da ga ni najbistrija voda ne može – odati. Ti belobrado ćutljivo zimsko nebo, ti sedoglavče nada mnom sa okruglim očima! O ti nebeska slika i prilika duše moje i njene nestašnosti! Zar nisam *primoran* da se krijem, kao neko koji je zlata progutao, – da mi ne bi dušu rasporili? Zar nisam *primoran* da nosim štule, da bi prevideli koliko su mi drage noge, – svi ti zavidljivci i suzolivci oko mene? Te osušene, zapuštene, napuštene, iznurene, istrulele duše – kako bi zavist njihova i *mogla* da izdrži sreću moju! Pokazujem dakle samo led i zimu na svojim vrhovima – a *ne* da moj breg obavija oko sebe još i sve sunčeve tkanice! Oni čuju samo kako zvižde moji zimski vihori: *ne*, da ja prelazim i preko toplih mora, kao čežnjivi, teški, vrući južnjaci. Oni bi još da se sažale na moje nepogode i dogode: – ali *moja* reč glasi: »pustite događaj da dode k meni: nevin je on kao detence!« Kako bi ovi i *mogli* podneti sreću moju, da ja svoju sreću ne uvijam u nepogode i zimogroze, da ne udaram na nju belu šubaru medvedu i snežnu odoru nebesku! – da se i ja sâm ne sažalim na sažaljenje njihovo: sažaljenje tih zavidljivaca i suzolivaca! – da ja sâm pred njima ne uzdišem i ne cvokoćem zubima, i da se ne *puštam* strpljivo da me povijaju u svoje sažaljenje! To je mudra nestašnost i prijatnost duše moje, da *ne krije* zime svoje i mrazeva svojih; ona ne krije ni mrazotina svojih! Osama je kod jednog, bekstvo bolesnoga; osama kod drugog, bekstvo od bolesnih. Neka me *čuju* kako

cvokoćem i uzdišem usled zimske studij, svi ti zavidljivi smutljivci oko mene! I uz taj cvokot i s tim uzdasima bežim još od zagrejanih soba njihovih. Neka ih neka me sažaljevaju, i uzdahe prolivaju nad mojim mrazotinama: »još će nam se *smrznuti* na ledu saznanje!« – tako jadikuju. Medutim trčim ja s toplim nogama uzduž i popreko po svome Maslinovu brdu: u sunčanome kutu svoga Maslinova brda pevam pesme i podsmevam se svakom sažaljenju. –

Tako je pevao Zaratustra.

O mimoprolaženju

Prolazeći tako polako kroz mnogi narod i kroz razne gradove, vraćao se Zaratustra zaobilaznim putem ka svojoj planini i svojoj pećini. I gle, u tome stiže i nehoteći pred kapiju *Velikog grada*: ali tu iskoči pred njega raširenih ruku jedna zapenušena budala, i prepreči mu put. A to beše ista ona budala što ju je narod prozvao bio »majmunom Zaratustrinim«: jer on beše nešto naučio kako Zaratustra govori i gradi rečenicu, a uzajmio je često i iz riznice njegove mudrosti. Ta budala dakle ovako oslovi Zaratustru: »O Zaratustra, ovo je ovde veliki grad: tu nema ništa za tebe, a mogao bi još i sve što sam imaš izgubiti. Što da gacaš po ovom talogu? Imaj sažaljenja spram noge svoje! Bolje pljuni na ovu gradsku kapiju i – vrati se! Ovo je ovde pakao za misli usamljeničke: ovde se velike misli žive opare pa prokuvavaju dok se ne istanje. Ovde potrule svi veliki osećaji: samo klopotavi osećajčići smeju tu da klopoću! Ne osećaš li već zadah od klanicâ i zgarištâ duha? Zar ne kulja iz ovoga grada para od zaklanoga duha? Ne vidiš li dušu gde visi kao otrcana prljava krpa? – I iz tih krpa još prave novine! Zar ne čuješ kako su ovde od duha načinili igru reči? Odvratan izmet reči izbacuje on iz sebe! – I iz toga izmeta reči prave još novine. Oni se teraju i gone, a ne znaju kuda! Oni nateruju jedni drugima znoj na čelo, a ne znaju zašto! Oni lupkaju svojim oružjem, oni zveckaju svojim zlatom. Hladni su, i hoće da se zagreju vodom prepečenicom; zagrejani su a traže hladovine u smrznutih duhova; svi oni boluju od javnog mnjenja, i boluju za njima. Sve požude i pohote ovde su kod kuće; ali ima ovde i vrlin, ima mnogo pogodne pogođene vrline: – Mnogo pogodne vrline sa prstima vičnim pisanju i tvrdim sedištem vičnim čekanju, blagoslovene sitnim kolajnama i naduvanim štrkljastim kćerima. Ima tu i mnogo pobožnosti, verskog oblizivanja i lizanja, klizanja i gmizanja pred gospodom nad vojskama. 'Ozgore' kaplje kolajna i milostiva pljuvačka; prema gore nadimlje se svaka još neukrašena grud. Mesec ima svoj dvor, i dvor ima svoje popadale s meseca: a u svemu što dolazi iz dvora klanja se prosjački puk, i sva prosjačka pogodna vrlina. 'Ja slušam, ti slušaš, mi slušamo' – tako klanja pogodna vrlina prema vladaocu: da bi zaslužena kolajna bila prikačena najzad na usku grud! Ali se mesec okreće oko svega zemnoga: tako se okreće još i vladalac oko najzemnijega: – a to je zlato sitničarâ. Gospod je gospod čuda ali ne i zlatnih ruda vladalac kaže, ali čifra – raspoláže! Tako ti svega što je na tebi svetlo i jako i dobro, o Zaratustra! Pljuni na ovaj grad sitničara, i vrati se! Ovde kroz žile teče krv otužno, mekušno penušavo: pljuni na veliki grad, koji je veliko smetište za smeštanje šljama! Pljuni na grad utisnutih duša i uskih grudi, naoštrenih očiju, lepljivih prstiju – na grad nametljivaca, besramnika, piskarala i vriskarala, častogubivih slavaljubnika: – – gde se sklapa i stapa sve što je brodolomno i zlobno, zloglasno, pohotno, natrulo, zagnojeno, zavereničko : – – pljuni na veliki grad, i vrati se!« – Kod tih reči prekide Zaratustra zapenušenu budalu, i zatvori mu usta. »Prestani već jednom! povika Zaratustra, davno ste mi gadni i tvoj govor i tvoj način! Zašto si živeo tako dugo kraj močvara da si i sâm morao postati žabom i gubavicom? Ne teče li već i kroz tvoje žile otužna i penušna krv iz močvara, kad evo sad tako krekečeš i kreveljiš se? Što nisi otišao u goru? Ili što nisi zemlju orao? Zar nema po moru tma zelenih ostrva? Ja prezirem tvoje preziranje; i, kad mene upućuješ, – što nisi uputio sama sebe? Iz ljubavi, i samo iz ljubavi, treba da mi poleti moje prezrenje i moja ptica uputnica: a ne iz močvara! – Nazivaju te majmunom mojim, ti zapenušena budalo: ali ja tebe zovem groktavim krmkom svojim, – još ćeš mi

groktanjem svojim pokvariti hvalu koju sam ispevao ludosti. Šta te je to nagnalo da počneš tako groktati? Niko ti nije dosta laskao: – i zato si seo na to smetište, da bi imao razloga sto većma groktati, – da bi imao razloga za što više osvete! Jer osveta je, ti slavloljubiva budalo, sva tvoja zapenušenost, – ja sam te progledao! Ali reč tebe budale nanosi *meni* štete, čak i onde gde imaš pravo! I kad bi Zaratustrina reč *imala* i po sto puta pravo: s mojom rečju u ustima ti ćeš uvek – nepravo *činiti!*« Tako je govorio Zaratustra; i on pogleda veliki grad, uzdahnu, i ćutaše dugo. Najzad progovori i reče: Meni je gadan i ovaj veliki grad, ne samo ova budala. Ni na jednom ni na drugom ne daje se ništa popraviti, ništa pokvariti. Teško ovom velikome gradu! – Voleo bih da već vidim ognjeni stub u kome će izgoreti! Jer takvi ognjeni stubovi moraju biti preteče Velikoga Podneva. Ali to ima svoje vreme i svoje opredeljenje! – Nego tebi, budalo, daću na rastanku ovaj nauk: gde se više ne može imati ljubavi, tu treba *proći mimo...*

Tako je govorio Zaratustra, i prođe mimo budalu i mimo veliki grad.

O otpadnicima

1.

Ah, sve već leži svelo i sivo što se još pre neki dan zelenelo i šarenilo na ovoj livadi! A koliko li sam meda nadanja poneo odavde u košnice svoje! Sva ta mlada srca već su ostarela, – pa nisu ni ostarela nego su samo malaksala, postala su kao i drugi, ulenjila su se: – oni to zovu »postali smo opet pobožni«. Još onomad video sam ih gde u rano jutro istrčavaju na smelim nogama: ali njihove noge posustaše, i evo ih gde se još odriču i jutarnje smelosti svoje! Odista, mnogi je od njih nekada dizao noge kao igrač, i osmehivajući se namigivao na nj mudrost moja: – ali se predomisli. I sad ga eno videh gde se poguren – privlači krstu. Lepršahu se nekad oko svetlosti i slobode kao mušice i mladi pesnici. Tek malo stariji, tek malo hladniji: a već su mračnjaci i zakutnjaci i zapećnjaci. Da li im je srce klonulo usled toga što je mene osama progutala kao kakav kit? Da li je uho njihovo čežnjivo-dugo *uzalud* osluškivalo da čuje glas moj i ubojni poklič moj? Ah, oduvek je malo njih u kojih je srcu trajna junačka svest i junačka obest; a u tih je i duh strpljiv. Sve ostalo je *kukavičko*. Sve ostalo: to je oduvek većina, svakodnevnica, pretek, mnogi-premnogi – svi su oni kukavice! – Ko je od moga roda, taj će na putu svom naići na doživljaje na koje sam i ja nailazio: i prvi saputnici njegovi moraće biti leševi i lakrdijaši. A drugi saputnici njegovi – oni će se sami zvati *vernim* njegovim: živi roj, s mnogo ljubavi, s mnogo gluposti, s mnogo nerazboritog poštovanja. Tim vernim neće pokloniti srce svoje onaj među ljudima koji je od moga roda; tim premalećnim i šarenim livadama neće poverovati onaj koji poznaje površni i kukavički rod ljudski! Da oni *umeju* drugačije, oni bi drugačije i *hteli*. Polutani uvek pokvare što je celo. Da lišće žuti na drveću, – šta tu ima da se žali? Pusti ih neka padaju i propadaju, o Zaratustra, i nemoj žaliti! Bolje još duvaj zajedno sa žuborovim vetrovima ispod njih, – – duvaj, Zaratustra, ispod toga lišća: da bi još brže pobešlo od tebe sve što je *uvelo!* –

2.

»Mi smo opet postali pobožni« – tako priznaju ti otpadnici; a neki od njih toliko su kukavice da ne smeju ni da priznaju. Njima gledam pravo u oči, – njima kažem pravo u lice, i u rumenilo na obrazima njihovim; vi ste od onih koji se opet *mole!* A sramota je, moliti se! Ne za sve, ali za tebe i za mene, i za svakog koji u glavi svojoj nosi savest svoju. *Za tebe* je sramota da se moliš! Znaš li to: kukavni đavo u tebi, koji voli da skrsti ruke, da drži ruke u krilu, da lenjivije: – taj tvoj kukavni đavo govori tebi »*ima* Boga«! Ali *usled* toga spadaš i ti u rod onih koji se boje svetlosti, kojima svetlost nikad mira ne dâ; i sad svakim danom moraš glavu turati sve dublje u noć i u maglu! I odista, dobro si izabrao čas: jer sad baš izleću opet

noćne ptice. Kucnuo je čas za ceo rod onih koji se boje svetlosti, čas večernji, čas svetkovanja, u koji prestaje – svetlost. Čujem i mirišem: kucnuo je čas za lov i pohod, ne doduše za hajku divlju, već za lov pitom i hrom, njuškajući i šušajući, i metanišući, – za lov na duševne kolenopriklonike: sve su mišolovke za duše sad opet nameštene! I gdegod malo podignem zavesu, iskoči iza nje mala leptirica. Je li čučala tu zajedno sa drugom kakvom malom leptiricom? Jer sa svih strana dopire mi do nosa miris malih skrivenih družinica; gdegod ima sobičaka, tu ima i novih bogomoljaca, i isparenja od bogomoljaca! Oni tu sede jedan do drugog po duge večeri, i govore: »daj da opet budemo kao dečica, i da kažemo, dragi bože!" – a usta i stomak su im pokvareni, pokvarili su ih kod pobožnih poslastičara. Ili, oni gledaju po duge večeri u jednog prepredena grabljiva pauka-krstaša, koji propoveda mudrost i samim paucima, i daje ovaj nauk: »među krstovima je lako ispredati paučinu!« Ili, oni sede preko dana kraj močvara sa udicom u ruci, pa misle da su *duboki*; ali ko onde ribe peca gde nema riba, taj za mene nije još ni površan! Ili, oni uče »s čistim srcem« svirati u harfu kod kakvog pesnika-pevača, koji bi rado da se uharfi u srce kakave mlade ženice: – jer je već sit starih žena i njihova slavopoja. Ili, oni se uče strahu kod kakvog visokoučena polu-besomučnika, koji po mračnim sobama čeka da mu dođu duhovi – a da mu odleti i ono malo duha što još ima! Ili, oni slušaju kakvog starog vandrokaša, svirača i zviždača, koji se od turobnih vetrova naučio tonovima turobnosti, pa sad zviždi kako vetar duva, i trubi turobnost u tužnim tonovima. A neki su od njih postali čak i noćni stražari: oni sad umeju duvati u rog i tumarati po noći, budeći stare stvari koje su odavno već bile usnule. Pet izreka o starim stvarima čuo sam juče u noći, idući duž baštenskog zida: njih su izrekli takvi stari turobni suhoparni noćni stražari. »Kao otac, ne brine se dosta za decu svoju: zemaljski oci to bolje čine!« »Odviše je star! Baš se ništa više ne brine za decu svoju« – odgovorio je na to drugi noćni stražar. »Zar on *ima* dece? Niko to ne može dokazati, ako on sâm ne dokaže! Ja već odavno želim da on to jednom temeljno dokaže.« »Da dokaže? A kad je *taj* išta još dokazao! Dokazivanje mu pada teško; njemu je mnogo stalo do toga da mu se *veruje*.« Dabome! Vera ga spasava, vera u njega. To tako vole stari ljudi. I mi smo takvi!« – Tako su razgovarala oba noćna stražara i svetlomrscu, a zatim dunuše turobno u rogove svoje: to se desilo juče u noći, kod baštenskog zida. U meni se srce kidalo od smeha, i htela da se iskida, ali ne znađase kako, te mi uskomeša utrobu. Zaista vam kažem u tom će još biti moja smrt, da ću se zagušiti od smeha, gledajući magarce napite, ili slušajući stražare noćne da ovako sumnjaju u boga. Zar nije već *odavno* prošlo vreme i za ovakve svakojake sumnje? Ko još sme da budi iz sna ovakve stare zaspale mračne stvari? Stari bogovi svršili su već odavno: – a zaista vam kažem, svršetak njihov i kraj bio je veseo, bogovski! Oni se nisu »pomračili« pa umrli, – to je laž! Naprotiv: oni su se jednom zasmeljali, tako da su umrli – od *smeha*! To je bilo kad je sâm jedan bog izrekao najbezbožniju reč, – ovu reč: »Samo je jedan Bog! Ne treba da imaš drugih bogova osim mene!« – stari jedan goropadan dugobradi bog, surevnjiv na druge, zaboravio se i rekao je tako: – A svi su se bogovi smejali tada, i ljuljali se na svojim sedištima, i vikali: »Zar nije baš u tome božanstvenost da ima bogova a da nema jednoga boga?« Ko ima uši, neka čuje. – Tako govoraše Zaratustra u gradu koji mu je bio drag, i koji se zove još i »Šarena krava«. A otuda je imao samo dva dana hoda pa da opet stigne do svoje pećine i k zverima svojim, duša njegova klicala je neprekidno od radosti zbog blizine povratka mu u zavičaj. –

Povratak u zavičaj

O osamo! Osamo; *zavičaju* moj! Predugo sam živeo kao divljak u divljoj tuđini a da se ne bih sa suzama u očima k tebi vratio! Preti mi sad samo prstom, kao što majke prete osmehuj se samo na me, kao što se majke osmehuju, reci samo: »Ako je to nekad odjurio od mene kao oluja? – » – ko je to na rastanku uzviknuo: predugo sam: sedeo kod osame, pa sam se odvikao od ćutanja! *Tome* – si se sad, držim, navikao? »O, Zaratustra, sve znam: i to da si među

mnogima bio *više napušten*, ti jedan, nego ikada kod mene! »Jedno je biti napušten, drugo usamljen: To – si naučio sada! I to, da ćeš ti među ljudima uvek biti divalj i tuđ: » – divalj i tuđ i onda kad te vole: jer prvo i pre svega oni žele da budu *pošteđeni*! »A ovde, ti si u svome domu i kod kuće; ovde smeš da kažeš sve što ti je na srcu i sve razloge da izručuješ, ovde se ništa ne stidi potajnih, pritajenih osećajâ. »Ovde prilaze sve stvari umiljavajući se ka tvome govoru, i udvaraju se: jer bi htele da pojašu na leđima tvojim. Na svakoj slici ovde možeš da pojašeš ka svakoj istini. »Prav i pravo smeš ovde da govoriš svima tvarima: jer odista, njihove uši kao da čuju pohvalu kad neko tako sa svima tvarima – pravo govori! »A drugo je biti napušten. Jer, da li se još sećaš, o Zaratustra? Onda kada je nad glavom tvojom klikkala ptica tvoja, dak si stajao u šumi, ne mogući se odlučiti kuda? ne mogući se naći, u blizini jednoga leša: – » – onda kada si govorio: neka me vode zveri moje! Iskusio sam da je opasnije biti među ljudima nego među zverima: – *Tada* si bio napušten! »I sećaš li se još, o Zaratustra? Kada si sedeo na ostrvu svome, kao kladenac vina posred praznih vedrica, dajući i nestajući u duvanju, deleći žednima i udeljujući im sipajući: » – dok nisi sedeo najzad ti sam žedan posred pijanih, i svake se noći tužio: »zar nije veće blaženstvo uzimati nego davati? A ukrasti još veće blaženstvo nego uzimati?« – *Tada* si bio napušten! »I sećaš li se još, o Zaratustra? Kada je došao najtiši čas tvoj, i odgonio te od tebe sama, kada je progovario opako šapućući: »Reci pa ma se skrhao! « – » – kada ti je sve tvoje čekanje i ćutanje pretvorio na žao, i tvoju poniznu hrabrost obeshrabrio: *Tada* si bio napušten!« – O osamo! Osamo, zavičaju moj! Kako mi ublažavajući i nežno govori glas tvoj! Mi ne ispitujemo jedno drugo, mi se ne tužimo jedno drugom, mi otvoreno idemo jedno s drugim kroz otvorena vrata. Jer kod tebe je svud otvoreno i svetlo; pa i časi trče tuda na lakšim nogama. Jer u mraku se vreme teže podnosi nego u svetlosti. Ovde se otvaraju preda mnogom reči i skloništa reči svega bića: sve biće hoće ovde da od mene nauči govoriti. A tamo dole – tamo je svaki govor uzalud! Tamo je najveća mudrost zaboraviti i proći mimo: *To* – sam naučio sad! Ko bi hteo kod ljudi sve da shvati, morao bi sve da obuhvati. A zato su ruke moje i suviše čiste. Ja ne volim da udišem već ni duh njihov; o, kako sam mogao tako dugo živeti u graji njihovoj i sred zadaha njihova! O blažena tišina oko mene! O čisti mirisi oko mene! O, kako iz dubine grudi tišina ova udiše sveži zrak! O kako osluškuje, ova blažena tišina! A tamo dole – tamo sve govori, i sve se prečuje. Možeš mudrost svoju objavljivati glasom zvona: prodavci na pijaci zaglušice je zvekom marjašâ! Kod njih svako govori, niko već ne ume da razume. Sve pada u vodu, ništa ne pada više u dubine kladenca. Kod njih sve govori, ništa se više ne tvori, niti kraju privodi. Sve kakoće, te ko bi još sedeo mirno u gnezdu i nosio jaja? Kod njih sve govori, sve se otire govorom. I što je još juče bilo odviše tvrdo za samo vreme i za njegov zub: danas visi nagriženo i razgriženo iz ždrele današnjih ljudi. Kod njih sve govori, sve se izgovori. I što je nakad bilo tajanstveno i tajna dubokih duša, danas trube glasnici po ulicama, i druge leptirice. O prirodu čovečija, čudna li si ti! Ti grajo sumračnih ulica! Sada si opet iza mene: – moja najveća opasnost je iza mojih leđa. U poštedi i u sažaljenju bila je oduvek za mene najveća opasnost; a sve što je čovečansko, htelo bi da ga štede i žale. S uzdržanim istinama, s pokretima budale i s budalastim srcem, i imajući u obilju malih laži sažaljenja: – tako sam živeo ja uvek među ljudima. Prerušen sam sedeo među njima, gotov da ne poznam *sebe* sama, da bih *njih* mogao podneti, i često uveravajući sebe: »budalo jedna, ti ne poznaješ ljude!« Oduči se čovek od ljudi kad živi među ljudima: na svim ljudima ima odviše onog što se odmah vidi, – čemu *tu* dalekovide, i daleko-vidovite oči! A kad su me krivo sudili: ja budala više sam štedeo njih toga radi nego sebe: budući naviknut na strogost prema sebi, i sveteći se često sam sebi te štednje radi. Izboden od otrovnih mušica, i izdubljen kao kamen, od mnogih kapi pakosti, sedeo sam među njima, i još sam uveravao sebe: »nevino je sve što je malo u svojoj majušnosti!« Naročito one koji se nazivaju »čestitima« poznao sam kao najotrovnije mušice: oni bodu u svoj svojoj nevinosti, oni lažu u svoj svojoj nevinosti; kako bi oni i *mogli* biti prema meni – pravedni! Ko živi među čestitima, toga sažaljenje nauči da laže. Sažaljenje

načini vazduh zagušnim svim slobodnim dušama. Jer glupost je čestitih nedogledna. Sakriti sebe i bogatstvo svoje – *to* sam naučio tamo dole: jer svaki je od njih siromašan duhom. U tome je ležala laž moga sažaljenja, što sam kod svakoga znao, – što sam na svakome video i namirisao, kad mu je *dosta* duha, a kad mu je duha i *odviše!* Njihovi kruti mudraci: ja sam ih nazvao ispitivačima i pronalazačima, – na taj sam način učio gutati reči. Njihovi grobari: ja sam ih nazivao ispitivačima i pronalazačima, – na taj sam način učio jednu reč zamenjivati drugom. Grobari se zaražuju bolestima kopajući. Pod starim ruševinama spavaju nezdrava isparenja. Ne treba mutiti po mutljagu Treba živeti na brdima. Blaženim nozdrvama udišem opet brdsku slobodu! Spasen je najzad nos moj od zadaha svega što je čovečansko! Dražena oštrim vazduhom, kao penušavim vinom, *kije* duša moja, – kije i kliče sama sebi: Nazdravlje!

Tako je govorio Zaratustra.

O tri zla

1.

U snu, u poslednjem jutarnjem snu, stajao sam danas na jednom predbrežju, – s one strane sveta, držao sam merila, i *merio* sam svet. O, što mi tako rano dođe rumen zorina: ona me probudi žarom svojim, surevnjivica. Uvek ona surevnjiva na žar moga jutarnjega sna. Da se može izmeriti, i u dužinu, ako se ima vremena, i po težini, ako se ume meriti; da se može preleteti na snažnim krilima; da se može pogledati, od onih koji umeju da božanski razbijaju orahe: takav je san moj našao ovaj svet: – Moj san, smeli plovac, polu brod, polu oluja, ćutljiv kao leptirovi, nestrpljiv kao sokolovi: kako je on to imao danas strpljivosti i vremena da meri svet! Da li ga možda u potaji nagovarala mudrost moja, moja nasmejana budna dnevna mudrost, koja se ruga svim »beskrajnim svetovima«? Jer ona kaže: »gde ima snage, tu postaje i *broj* gospodarem: jer je u njemu više snage«. Kako je pouzdano gledao san moj na ovaj svet koji ima kraja, ni radoznalo, ni neradoznalo, ni plašljivo, ni moleći: – kao da mi daju veliku okruglu jabuku u ruku, zrelu jabuku žutu kao zlato, sa gospodski nežnom somotnom kožom. – tako se pružao preda mnoom svet: – – kao da me drvo k sebi zove, drvo granato, snažne volje, svijeno da može poslužiti za naslon i za podnožje umornom putniku: takav je stajao svet na mome predbrežju: – – kao da mi nežne ručice nose nasusret škrinju, – otvorenu škrinju da očarava sramežljive zadivljene oči: takav se pružio danas preda mnoom svet: – – nedovoljno zagonetka a da bi čovečansku ljubav terao od sebe, nedovoljno rešenje a da bi čovečansku mudrost mogao uspavati: – stvar čovečanski dobra bio je za me danas svet o kome se toliko zlo govori! Kako sam zahvalan svome jutarnjem snu, što sam danas izjutra mogao tako meriti svet! Kao stvar čovečanskog dobra prišao je k meni, taj san i utešitelj srca! I da bih činio što i on na danu, te naučio i poučio se od njega onome što mu je najbolje, – hoću evo sad tri najveća zla da metnem na merila, i da ih čovečanski dobro izmerim. – Ko je učio kako se blagosilja, učio je i kako se proklinje: koje su tri stvari najviše proklinjane na svetu? Njih hoću da metnem na merila. *Sladostrašće, vlastoljublje, samoljublje*: njih su tri dosad najviše proklinjali, i najgore ogovarali i oblagivali, – njih tri hoću čovečanski dobro da izmerim. Napred! Tu hoću da držim merila, nad valovima onde je more: ono se valja amo prema meni, rutavo, ulagivajući se, verno staro stoglavo čudovište od pseta, koje mi je drago. Napred dakle! Ovde je evo moje predbrežje, tim morem: još ću naći i jednoga svedoka da gleda tebe, usamljeničko drvo, tebe miomira puno, sa krunom širokom, koje si mi drago! – Preko kojeg mosta ide današnjica ka budućnosti? Kakva sila sili ono što je visoko da se spušta k niskome? I ko kaže i najvišemu – da raste još više? Evo, merila stoje pravo i mirno: tri sam teška pitanja bacio na jednu stranu, tri teška odgovora drži druga strana.

2.

Sladostrašće: bodljika i nadražaj za sve pokajničke prezritelje tela, i kao »zemaljsko« prokletu od svih zagrobnjaka; jer ono ismeva i vuče za nos sve te krivoučitelje i zbunitelje.

Sladostrašće: za ološ, lagana vatra na kojoj će biti pečeni; za sve crvotočivo drvo, za sve smrdljive krpe, založena i zažagrena peć koja ih čeka. Saladostrašće: za slobodna srca nešto nevino i slobodno, tiha sreća u vrtu zemaljskom, obilje zahvalnosti sve budućnosti kojom se ona izliva na sadašnjost. Sladostrašće: samo za ono što je svelo sladak otrov, a za one u kojih je lavlje srce veliko okrepljenje duše, i surevnjivo čuvano vino nad vinima. Sladostrašće: velika sreća što u slici prikazuje višu sreću i najvišu nadu. Jer, mnogome predstoji brak, i više nego što je bračna veza. – – Mnogome što je više tuđe jedno drugom nego što su to muž i žena: a ko je još dosad shvatio potpuno *kako su tuđi* jedno drugome muž i žena! Sladostrašće: – ali, hoću da ima ograde oko mojih misli, pa još i oko mojih reči: da mi ne bi provalili u moje bašte svinje i sanjivci! – Vlastoljublje: ognjeni bič za tvrdokorne najtvrdęga srca; svirepo mučenje koje se štedi za najsvirepijega; mutni plamen živih spališta. Vlastoljublje: zlobna kočnica, koja se natura najsuetnijim narodima; podrugivač svakoj neizvesnoj vrlini; koji će uzjahati svakog ata i svaku oholost. Vlastoljublje: zemljotres, koji drma i slama iz temelja sve što je trulo i šuplje; namrgođen rasrđen osvetnički obijač okrećenih grobova; znak pitanja što kao munja seva iza brzopletih odgovora. Vlastoljublje: pred čijim pogledom čovek puzi i sagiba glavu, i ropoće i unizuje se više nego zmija i nego svinja: – dok najzad ne drekne iz njega veliko preziranje. – Vlastoljublje: strašni učitelj velikoga preziranja, koje gradovima i državama u lice propoveda: »dole s tobom!« – dok iz njih samih nešto ne poviče : »*dole sa mnom!*« Vlastoljublje: koje se penje zamamljujući i ka čistima i usamljenima, gore u za sebe živeće visine, gorući kao ljubav koja slika zamamljujući purpurna blaženstva na zemaljska nebesa. Vlastoljublje: ali ko bi u tome gledao zlo, kad ono što je uzvišeno žedni da se spusti i dohvati vlasti! Zaista vam kažem, ničeg zlog ni zlonamernog nema u takvoj žeđi i u tom spuštanju! Što usamljena visina neće da se osami zauvek, i da ne traži drugog do sebe; što breg hoće da se spusti u dolinu, i vetrovi sa visina u nizine: – O, ko bi našao pravo krsno i vrsno ime za takvu čežnju! »Vrlina što deli darove« – tako je nazvao jednom Zaratustra ono čemu nema imena. I tada se zbilo – zaista vam kažem, zbilo se prvi put! – da je rečju svojom veličao *samoljublje*, čitavo, zdravo samoljublje, koje izvire iz moćne duše: – – iz moćne duše, uz koju ide uzvišeno telo, stasito, pobedonosno, osvežujuće, okolo kojeg svake stvari postaju ogledalo: – vitko ubedljivo telo, igrač, čija je slika, i iz koga je izvod, duša u sebi vesela. Takvih telesa i duša samozadovoljstvo daje sama sebi ime: »vrlina«. Svojim rečima o dobrome i rđavome zakriljuje se ovakva samoživost kao svetim lugovima; imenima svoje sreće goni ona od sebe sve što je za preziranje. Odgoni od sebe ona sve što je kukavičko; ona kaže: rđavo – *to* je kukavičko! Preziranja dostojan izgleda joj onaj koji se večno brine, uzdiše, tuži, i koji sa zemlje diže i najmanje koristi za sebe. Ona prezire i svu bolećivu mudrost; jer, zaista vam kažem, ima i mudrosti koja u pomrčini cveta, mudrost noćnih senki: ta večno uzdiše: »Sve je sujetno!« Obazrivo nepoverenje ne ceni ona mnogo, kao ni onog koji traži zakletvu mesto pogleda i stiska ruke: isto tako i svu nepoverljivu mudrost, jer je ova svojstvo kukavičkih duša. Još manje ceni ona brže-bolje uslužnoga, koji je, kao pseto, odmah gotov da leži na ledima, u svoj poniznosti; a ima i mudrosti ponizne i pseće i pobožne i brže-bolje uslužne. Ali naročito joj je mrzak i gađenja dostojan onaj koji nikad neće da se brani, koji guta otrovnu pljuvačku i osorne poglede, prestrpljivi, svetrepeljivi, sa svačim zadovoljni: jer to je svojstvo robova i slugu. Bilo ko ropski ponizan pred bogovima i bogovskim udarcima nogu, ili pred ljudima i glupim ljudskim mišljenjima: ona pljuje na *svaku* ropsku uslužnost, ta blažena samoživost! Rđavo: tako naziva ona sve što se saginje i naginje ropski, bojažljive žmirave oči, slomljena srca, i onaj lažan popustljiv način kad se ljubi širokim otromboljenim usnama. Nadri-mudrost: tim imenom naziva ona sve što slugu i starci i premoreni izmudruju; i poglavito svu onu iskvarenu mudrijašku premudru popovsku ludost! Ti nadri-mudraci, svi ti popovi, i sveta siti, i svi čija je duša ženska i ropska, – o koliko su se oni oduvek trudili da pokudom svojom nahude samoljublju! U tome baš i treba da je, i kažu da je vrlina, *da* se samoljublje kudi i da mu se nahudi! »Nesamoljubivi« – hteli bi da su, i imaju pravo što bi

hteli svi ti sveta siti kukavci i krstaši pauci! Ali za sve njih doći će skore dan, preporod presuda, *Veliko Podne*, tada će mnogo šta da se obelodani! A onaj koji slavi i hvali Ja, i blagosilja samoljublje, taj, zaista vam kažem, zna šta kaže, taj predskazuje, »*Pogle, evo ga, dolazi, tu je već, Veliko podne!*«

Tako je govorio Zaratustra.

O duhu težine

1.

Moja usta – usta su narodska: odviše grubo i srdačno govorim za svilokože. A još manje prijanja reč moja uz propiso-pisce i perogrisce. Moja ruka – ruka je ludačka: teško svima stolovima i svadovima, i gdegod ima još mesta za ludačke rezotine, ludačke grebotine. Moja noga – noga je od konja; njome kaskam i kasam preko svih prepona, preko širokih polja, i uvek sam đavolski veseo u brzome trku. Moj želudac – biće da je želudac od orla? Jer najviše volim jagnjeće meso. Ali je pouzdano želudac od ptice. Hranjen nevinim stvarima, i u maloj količini, gotov i nestrpljiv da poletim, da odletim – takav sam eto ja: kako tu ne bi bilo ničeg od ptice! A pogotovo, što sam neprijatelj duhu težine, u tome ima nečeg od ptice: zaista vam kažem, dušman sam mu, dindušman, dušmanin od iskoni! O, kuda već nije poleteo i kojekuda odleteo moj neprijateljski osećaj! O tome bih mogao već i pesmu pevati – i *hoću* da je pevam. mada sam sâm u pustoj kući, te je moram pevati svojim rođenim ušima. Ima dabome drugih pevača, kojima tek u punoj kući omekša grlo, progovori ruka, zablista oko, probudi se srce: – Ja nisam od tih pevača. –

2.

Onaj koji bude naučio ljude da lete, pomeriće sve pogranične kamenove; svi pogranični kamenovi poleteće mi sami u vazduh, i on će zemlji ponovo dati ime – krstiće je »laka«. Ptica noj brže trči od najbržeg ata, ali i ona još teško tura glavu u tešku zemlju: tako i čovek koji još ne zna leteti. Teški su mu zemlja i život, jer tako to *hoće* duh težine! Ali, ko hoće da postane lak, da postane ptica, taj mora voleti sama sebe: – tako to učim *ja*. Naravno, ne ljubavlju boležljivih i bolnih: jer kod tih i samoljublje zaudara! Treba naučiti voleti sama sebe – tako učim *ja* – ljubavlju čitavom i zdravom: da bi čovek izdržao u društvu samoga sebe a ne tumarao uokolo. Tako tumaranje dalo je sebi ime »Ijubav prema bližnjemu«: ni s kojom se drugom rečju nije dosad toliko lagalo i varalo, a osobito od strane onih koji su padali na teret celome svetu. I zaista vam kažem, nije to zapoved za danas ili za sutra, *naučiti* voleti sebe. Naprotiv, to je od svih veština najfinija, najprepredenija, najposlednja i najstrpljivija. Za svoga rođenka, naime, sve je rođeno dobro skriveno; i od svih zlatnih rudnika najkasnije se počinje kopati svoj rođeni, – tako to udešava duh težine. Maltene još dok smo u kolevcu daruju nam teške reči i vrednosti kao što su »Dobro« i »Zlo« – to su imena tih darova. Njih radi prašta nam se što živimo. I toga radi puštaju dečicu k sebi, da bi im još za vremena zabranili da vole same sebe: tako to udešava duh težine. A mi – mi vučemo poslušno što nam se natovari, na nažuljenim plećima i preko strmenitih bregova! Spopadne li nas znoj, kažu nam: »Tako je, život je težak! « U stvari, to je samo čovek težak sam sebi! I stoga što nosi odviše tuđega na svojim plećima. On klekne kao kamila, i pušta da ga dobro natovare. Poglavitno snažni, radni čovek koji je pun strahopoštovanja: odviše *tuđih* teških reči i vrednosti natovari on na sebe, i onda mu se život čini pustinjom! Zaista vam kažem! I svoje *rođeno* je koji put teško nositi! I mnogošta unutra u čoveku slično je oštrici, to jest otužno je, i ljigavo, i teško se hvata, – tako da se blagorodna ljuska i blagorodne šare moraju založiti za nju. Ali i to je veština koju treba naučiti: *imati* ljusku, i lep izgled, i lukavo slepilo! A često se može po više čemu na čoveku dobiti pogrešno mišljenje, usled toga što je ljuska beznačajna i žalosna i odviše ljuska. Mnogo skrivene dobrote i snage ne dâ se nikad naslutiti; najmedenije poslastice ostaju često bez ljubitelja! Žene to znaju, one koje su najmedenije: jesu li samo malo punije,

ili malo mršavije – o, koliko puta zavisi sudbina od toga malo! Čovek se teško daje otkriti, a ponajteže još od samoga sebe; često duh laže o duši. Tako to udešava duh težine. Onaj je otkrio sebe koji kaže: Ovo su *moje* Dobro i Zlo: time je ućutkao krticu i kepeca, koji kažu: »Šta je za sve dobro, dobro je; što je za sve zlo, zlo je.« Zaista vam kažem, ja ne marim ni one kojima je sve na svetu dobro, i za koje je ovaj svet najbolji. Njih ja zovem svezadovoljnima. Svezadovoljnost, kojoj svašta dobro prija: to nije baš najbolji ukus! Ja cenim neukrotljive izbiračke jezike i želuce, koji su naučili da kažu »Ja« i »Da« i »Ne«. Sve izgristi i svariti – tako rade svinje. Večno sa I-ja potvrđivati – to je naučio samo magarac, i oni u kojih je njegov duh! – Tamnu žutu boju i goruće crvenilo: to traži *moj ukus*, – on krv meša u sve boje. A ko mi kuću svoju premazuje krečom, taj mi odaje okrečenu dušu. Jedni zaljubljeni u mumije, drugi u sablasti; a oboje podjednako neprijateljski raspoloženi prema svemu što je meso i krv – o, kako se oboje protive mome ukusu! Jer ja volim krv. I neću da zastanem i stanujem onde gde svako pljuje i bljuje: tako je to po *mom* ukusu, – voleo bih pre živeti među kradljivcima i krivokletnicima. Jer niko nema zlata u ustima. Ali još odvratniji su mi svi oni koji ližu pljuvačku; najodvratniju životinju među ljudima, na koju sam naišao, nazvao sam gotovanom: ona neće da voli a ipak bi da živi od ljubavi. Nesrećnicima nazivam sve one koji znaju samo za jedan izbor, ili da budu zle životinje ili zli ukrotitelji životinja: među njima ne bih sebi zidao kolibu. Nesrećnicima zovem i one, koji večno *čekaju*, – oni se protive mome ukusu: svi oni carinici, i bakali, i kraljevi, i svi ostali čuvari država i dućana. Odista, i ja sam naučio čekati, i to iz temelja, – ali čekati samo na *sebe*. Ali sam pre svega naučio stajati i hodati, i trčati i skakati, i uspuzati se, i igrati. Jer u tome je moj nauk: ko hoće jednom da nauči leteti, taj mora prvo naučiti stajati i hodati, trčati, i uspuzati se, i igrati: – ne nauči se u letu leteti! Na lestvama od užeta uspuzao sam se već na mnogi prozor, hitrim nogama peo sam se na visoke katarke: sedeti na visokim katarkama saznanja, izgledaše mi ne malo blaženstvo, – – treptati kao nežni plamenovi na visokim katarkama : doduše mala svetlost, ali utoliko veća uteha za zalutale zalutale brodove i brodolomce! – Na raznim putevima i na razne načine dospelo sam do svoje istine: ne samo na jednim lestvama uspeo sam se u visinu, odakle oko moje bludi u moju daljinu. I vrlo sam nerado raspitivao oduvek za puteve, – to se uvek protivilo mome ukusu. Radije sam pitao i kušao same puteve. Kušanje i ispitivanje bilo je sve moje hođenje: – i zaista vam kažem, treba *naučiti* odgovarati na takva pitanja! U tome je eto – moj ukus: – niti dobar, niti rđav, ali *moj* ukus, kojega se više ne stidim i koji više ne krijem. »Ovo – je *moj* put, – gde je vaš?« odgovorio sam onima koji su me pitali »gde je put«. Jer *puta* – uopšte nema!

Tako je govorio Zaratustra.

O starim i novim tablicama

1.

Sedim ovde i čekam, a oko mene stare razbijene tablice, i nove do pola ispisane. Kad će kucnuti moj čas? Čas silaska moga, zalaska moga: jer hoću još jedanput da idem među ljude. Na to eto čekam. ali prvo treba da dobijem znake da je kucnuo *moj* čas, – a ti su, nasmejani lav sa jatom golubova. Medutim govorim sâm sa sobom, kao neko koji ima vremena. Niko mi ništa novo ne priča: daj dakle da pričam sebi o samome sebi.

2.

Kad sam došao među ljude, našao sam ih gde sede na jednom starom uobraženju: Svi oni behu sebi uobrazili da već odavno znaju šta je za čoveka dobro a šta zlo. Stara umorna stvar izgledaše im svaki govor o vrlini; i ko je hteo da dobro spava, govorio bi još pre spavanja o »Dobru« i »Zlu«. Tu uspavanost ja sam poremetio, učeći da *niko još ne zna* šta je dobro a šta zlo: – jedino možda onaj koji stvara! – A to je onaj koji stvara cilj čoveku, i daje zemlji smisao njen i njenu budućnost: On tek *stvara*, *da bi* nešto postalo dobro ili zlo. Ja ih dakle pozvah da strovale svoje stare govornice, i sve ono gde se bilo namestilo ono staro

uobraženje; pozvah ih da ismeju svoje velike učitelje vrline, i svetitelje i pesnike i iskupitelje. Pozvah ih da ismeju svoje namrgođene mudrace, i sve one koji su ikad kao crna strašila opominjući sedeli na drvetu života. Seo sam nasred njihove velike grobljanske staze, čak i uz samu strvinu i gavranove – i ismevao sam svu nekadašnjost njihovu i njeno trošno raspadajuće se gospodstvo. Zaista vam kažem, kao oni ispovednici i ludaci drao sam se i ja, i proklinjao sve što je u njih veliko i što je malo, – što da je i najbolje njihovo tako premaleno! Što da je i najgore njihovo tako premaleno! – tako sam se smejao. Tako se iz mene derala i smejala moja mudra čežnja, koja je rođena u brdskim visinama, zaista vam kažem jedna divlja mudrost! – moja velika krilata čežnja. Ona bi me često otrgla sa zemlje, u vis i u daljinu, i sve u smehu: tada bih leteo zastravljen, kao strela, kroz ushićenje opijeno suncem: – napolje u daleke budućnosti, koje još ne ugleda ničiji san, na toplije jugove nego što su ih ikad snile tvoračke mašte: onamo gde se bogovi igrajući stide svake odeće: – – ako ću da govorim u slikama, i da hramljem i mucam kao pesnici: a zaista vam kažem, stidim se što još moram da budem pesnik! Onamo, gde mi je sve postajanje izgledalo kao igranje i poigravanje bogova, a svet ispušten i raspušten, i bežeći natrag k sebi samom: – – kao večito bežanje od sebe i ponovno traženje sebe mnogobrojnih bogova, kao blaženo protivrećenje sebi, ponovno dopadanje sebi, pripadanje sebi samima mnogobrojnih bogova: – Onamo, gde mi se sve vreme činilo blaženim podsmehom trenucima, gde je potreba isto što i sloboda, jer se blaženo igra sa žaokom slobode: – Gde sam opet našao i svoga starog đavola i dindušmanina, duha težine, i sve što je on stvorio: Zapt, zakone, potrebu i posledicu, i cilj i volju, i Dobro i Zlo: – Jer, nije li potrebno da ima nešto, *preko* čega bi se dalo igrati, igrajući preći? Nije li potrebno da lakih i najlakših radi ima – krtica i tromih patuljaka? –

3.

Onde sam tada podigao sa staze i reč »nat-čovек«, i to da je čovek nešto što treba prevladati, – da je čovek most a ne svrha: da treba da je blažen što je podne i viče, i put ka novim zorama: – Zaratustrinu reč o velikom Podnevu, i sve ostalo što sam razapeo iznad čoveka, kao purpurne druge večernje rumeni. Zaista vam kažem, pustio sam ih da vide i nove zvezde u novim noćima; a iznad oblaka i dana i noći razapeo sam još kao šaren šator smeh. Učio sam ih svemu što sam *sam* znao i umeo: da sastave i povežu sve što je na čoveku u odlomcima, zagonetno, ili koban slučaj, – – kao stvarač, odgonetač, i iskupitelj od slučaja, učio sam ih graditi budućnost, i da sve što je *bilo* – gradeći iskupe. Iskupiti čoveka od onog što je prošlo, i preporoditi sve »Bilo jednom«, dok volja ne kaže: »Jer tako sam htela! Tako ću hteti – « – to sam im rekao da je iskupljenje, – tome sam ih učio, da jedino za to kažu da je iskupljenje. - A sad čekam na *svoje* iskupljenje – da bih poslednji put pošao k njima. Jer još jedanput hoću među ljude; hoću da *među* njima propadnem, umirući hoću da im darujem najveći dar svoj! To sam naučio od sunca, kad zalazi prebogato: zlato tad sipa u more iz neprebrojnog bogatstva svog, – tako da još i najsiromašniji ribar vesla *zlatnim* veslom! To sam tako gledao jednom, i nisam se sit mogao naplakati gledajući. – Kao sunce hteo bi i Zaratustra da zapadne: i evo ga gde sedi ovde i čeka, a oko njega stare razbijene tablice, i nove tablice – do pola ispisane.

4.

Pogle, evo jedne nove tablice: ali gde su braća moja, da je ponesemo dole u dolinu i u srca od mesa? - Evo šta traži velika ljubav moja prema najudaljenijima: *ne štedi bližnjega svoga!* Čovek je nešto što treba prevladati. Ima raznih puteva i načina za prevlađivanje: biraj *sam* koji hoćeš! Ali samo lakrdijaš može da misli da se »preko čoveka može i *preskočiti*«. Savladaj sebe i u svome bližnjem: i pravo koje možeš oteti, ne daj da ti ga poklone! Što ti činiš drugome, ne može i drugi tebi činiti. Znaj da nema naplate. Ko ne ume da zapoveda, neka sluša. Mnogi *ume* sebi da zapoveda, ali to još nije dosta da bi mogao i slušati sebe!

5.

Evo šta je svojstvo blagorodnih duša: oni neće ništa *zabadava*, a još ponajmanje život. Ko je iz gomile, taj bi da živi *zabadava*; ali mi ostali, kojima se život darovao, – mi jednako premišljamo, *šta* bismo mi mogli najbolje dati kao *uzdarje*! I zaista vam kažem, otmena je reč koja kaže: »što život obećava *nama*, hoćemo *mi* – da ispunimo životu!« Ne treba tražiti uživanje, gde se ne može uživanja pružiti: I – ne treba uživanje *tražiti*! Jer su uživanje i nevinost najsramežljivije stvari: ni jedno ni drugo neće da ga traže. Njih treba *imati* – a *tražiti* treba pre još krivicu i bol! –

6.

O braćo moja, ko je prvenac, toga uvek prinose na žrtvu. A mi smo prvenci. Svih nas krv teče sa potajnih žrtvenika, svi mi gorimo na vatri i pečemo se u slavu starih božanstava. Ono što je na nama najbolje, još je mlado: to draži stara nepca. Naše je meso nežno, naša je koža tek koža od jagnjeta: – kako da ne dražimo stare idolopoklonike! *Još je u nama samina* stari idolopoklonik: koji za gozbu sebi peče najbolje što je na nama. Ah, braćo moja, kako ne bi prvenci bivali prinošeni na žrtvu! Ali to i traže oni koji su kao mi: ja volim one koji ne žele da se sačuvaju. One koji propadaju i prolaze volim ja svom ljubavljju svojom: jer to su oni koji prelaze. –

7.

Biti istinit – to *umeju* malo njih! Pa i oni koji umeju, ti to neće da su! A panajmanje još umeju to oni koje zovu dobrima. O ti dobri! *Dobri ljudi ne govore nikad istinu*; biti tako dobar, za duh je prava bolest. Oni popuštaju, ti dobri ljudi, oni se podaju, njihovo srce ponavlja što mu se kaže, njihovi razlozi slušaju: a ko sluša, *taj ne čuje sam sebe*! Sve što dobri nazivaju zlim, mora se udružiti, da bi se iz svega toga rodila jedna istina: o braćo moja, da li ste vi doista zli za *tu* istinu? Smiono pregalaštvo, dugotrajno nepoverenje, svirepo odricanje, zasićenost, sečenje u živo meso – kako se retko *to* sve udružuje! A tek u tom semenu – začinj se istina! Uz nemirnu i zlu savest rasla je dosad svest i niklo sve *znanje*! Razbijte, razbijte, vi koji do znanja dolazite, te stare tablice!

8.

Ako ima u vodi gredâ, ako prelazi i ograde skaču s jedne strane reke na drugu: onda, odista, niko neće verovati onome koji kaže: »Sve je u toku«. Čak će i glupaci da mu protivreče. »Kako? reći će glupaci, otkud je sve u toku? Pa tamo su grede i ograde *nad* tokom vodenim! « »*Nad* tokom vodenim sve je čvrsto, sve vrednosti stvari, mostovi, pojmovi, sve 'Dobro' i sve 'Zlo': sve je to *čvrsto*!« – A kad dode tvrda zima, ukrotiteljka rekâ: tada i najpametniji postaju nepoverljivi; i tada, zaista vam kažem, ne govore samo glupaci: »Kao da će sve prestati – *da se miče*?« »U osnovi, sve je nepomično« –, to je pravi zimski nauk, dobrodošao neplodnome dobu, dobrodošao kao uteha za spavače i zapećnjake. »U osnovi je sve nepomično« – ali *protiv* toga diže svoju propoved južnjak vetar! Južnjak bik, ali ne bik za ralo i oranje, – besan bik, koji sve ruši, i koji krha led gnevničkim rogovima! A led – led *krha prelaze*! O braćo moja, zar nije *sad* sve u toku? Zar nisu sve ograde i svi prelazi pali u vodu? Ko bi se još *držao* za »Dobro« i za »Zlo«? »Teško nama! Blago nama! Dunuo je južnjak!« – Tako mi propovedajte, braćo moja, kroz sve ulice!

9.

Ima jedna stara ludost, koja se zove dobro i zlo. Oko vračara i zvezdoslova okretao se dosad točak ove ludosti. Nekada se *verovalo* u vračare i zvezdoslove: i *zato* se verovalo da je »sve sudbina: treba da činiš zato što moraš da činiš!« Posle opet počelo je da se ne veruje u vračare

i zvezdoslove: i *zato* se verovalo da je »sve slobodno: možeš *zato* što hoćeš«! O braćo maja, o zvezdama i o budućnosti dosad se samo nagađalo, a nije i znalo: pa *zato* se i o dobru i zlu dosad samo nagađalo, a nije i znalo!

10.

»Ne kradi! Ne ubij!« – takve su reči nazivali nekad svetima: pred njima se priklanjala kolena i savijale glave, i svlačila obuća. Ali ja vas pitam da li je ikad gde na svetu bilo boljih kradljivaca i ubojica nego što su bile takve svete reči? Zar ne sadrži sâm svačiji život – krađe i ubijanja? I to što su se takve reči nazivale svetima, zar se time nije samo *istina* – ubijala? Ili, beše li to možda propoved smrti, koja je nazivala svetim sve što je protivrečilo i što se protivilo svemu životu? – O braćo moja, razbijte, razbijte mi stare tablice!

11.

U tome je moje sažaljenje prema svemu što je prošlo, što vidim. da je predata na milost i nemilost, – – osećanju, duhu, ludilu svakog pokolenja koje pristiže, i koje sve što je bilo pretvara u most za sebe! Može doći kakav silnik, domišljata neman, koji će milošću i nemilošću svojom sve šta je prošlo ugnjetati i stisnuti: dok mu ne bi postalo mostom, i predznakom, i glasnikom, i petlovim kukurekom. A evo u čemu je druga opasnost, i moje drugo sažaljenje: ko je iz gomile, njegovo sećanje ide unazad do očeva oca, – ali sa očevim ocem prestaje i vreme. Na taj je način sve što je prašlo napušteno: jer, može, se desiti da gomila nekad postane gospodarom, te da sve vreme potopi u plitkim vodama. Zato je, o braćo moja, potrebno *novo plemstvo*, koje će biti protivnik svemu što je gomila, i svemu gospodstvu na silu, i koje će na nove tablice napisati nanovo reč »plemenit«. Treba mnogo plemenitih i mnogovrsnih plemenitih, *da bi bilo plemstva!* Ili, kako sam jednom govorio u slici: »U tome i jeste božanstvenost da ima bogova ali da nema jednoga boga!«

12.

O braćo moja, ja hoću da vas posvetim za novo plemstvo i u novo plemstvo: vi da budete roditelji i odgojitelji, i sejači budućnosti, – – zaista vam kažem, ne plemstva koje se može kupiti, kao što ga kupuju čifte, i sa novcem čiftinskim: jer malu vrednost ima sve što ima cenu. Ne to otkud ste došli, treba da je odsad čast vaša, već ono kuda idete! Volja vaša i korak vaš, koji hoće da prestignu vas same, – u tome neka bude nova čast vaša! Zaista vam kažem, ne u tome što ste možda služili kakvog vladaoca – šta je stalo još do vladalaca! – niti u tome što ste nečemu što već postoji poslužili da se još bolje učvrsti! Ne u tome što bi vaš rod na dvorovima postao dvorski, te što biste naučili da, šareni, kao ptica flamingo, stojite duge sate u plitkim ribnjacima: – jer *umeti* stojati računa se u zaslugu kod dvorana; i svi dvorani misle da u blaženstvo posle smrti spada i to da se – *sme* sedeti! – Ne ni u tome što je neki duh koji nazivaju svetim poveo bio možda pretke vaše u obećane zemlje, koje za *mene* nisu obećane: jer zemlja u kojoj je poraslo najgore od svih drveta, krst, – kakva mi je to obećana zemlja! – – i verujte, ma kud da je taj »sveti duh« vodio vitezove svoje, uvek su takvim pohodima *prednjačili* – prednjakali raznovrsni stvorovi, četvoronogi i dvonogi, krštenici i nekršteni! O braćo moja, vaše plemstvo ne treba da gleda unazad, nego *unapred!* Izgnanici treba da ste iz svih otadžbina i pradedovina! Svoje *dece zemlju* treba da ljubite: ta ljubav neka bi bila vaše novo plemstvo, – zemlja neotkrivena, u najudaljenijim morima! Onamo, onamo neka vaša jedra zabrode, da je tražite i nađete! Na deci svojoj traba da *popravite* što ste deca svojih otaca: tako treba da iskupite sve što je prošlo! Te nove tablice postavljam iznad vas!

13.

»Čemu živeti? Sve je sujeta! Živeti – znači mlatiti praznu slamu; živeti znači izgoreti a ne zagrejati se.« – Tako starodrevno naklapanje važi još jednako kao neka »mudrost«; a *zato* što je starinsko i što zaudara na pljes, *utoliko* se više poštuje. I pljes može da oplemeni. – Deci je bilo dopušteno tako govoriti: ona se *plaše* od vatre, jer ih je opekla! Ima mnogo detinjarija u starim knjigama mudrosti. Ali ko večito »mlati slamu«, kako sme taj da proklinje mlaćenje slame! Takvim budalama trebalo bi zavezati usta! Oni sedaju za sto a ne ponesu sa sobom

ništa, čak ni gladi: – i onda psuju i proklinju: »Sve je sujeta!« A dobro jesti i piti, to, braćo moja, zaista nije sujeta veština! Razbijte, razbijte mi tablice večno namrgodenih.

14.

»Čistome je sve čisto« – tako kaže narod. A ja vama kažem: svinjama je sve svinjsko! Stoga i propovedaju zanešenjaci i klimoglavci, u kojih je i srce rasklimatano: »sâm svet je jedno pogano čudovište«. Jer svi su oni nečista duha; a poglavito oni za koje nema mira ni odmara dok nisu sagledali svet *odostrag*, – ti stražnjaci i zagrobnjaci! *Njima* ću reći u lice, iako ne zvući baš odviše ljupko: svet je u tome sličan sa čovekom što ima stražnjicu, – *toliko* imaju pravo! U svetu ima mnogo pogani: *toliko* imaju pravo! Ali zato sam svet još nije pogano čudovište! Ima mudrosti u tome što na svetu mnogo šta smrdi: samo gađenje stvara krila i snagu koja vodi k izvoru! I na najboljemu ima još što izaziva gađenje; i najbolji je još nešto što treba prevladati! O braćo moja, mnogo je mudrosti u tome što na svetu ima *toliko* pogani.

15.

Evo kakve sam izreke slušao gde govore zagrobnjaci savesti svojoj, i, zaista vam kažem, bezlobno i bez pritvorstva, – iako uistinu nema od toga ništa pritvornije na svetu, niti zlobnije. »Pusti svet nek ide svojim tokom! Nemoj ni prstom maknuti protiv toga!« »Pusti neka ko god hoće ljude kolje i davi i dere do kože: nemoj ni prstom maketi protiv tega! Tako će onda naučiti da se odreknu sveta.« »A svoj rođeni razum – njega treba ti sâm da gušiš i daviš; jer to je razum od ovoga sveta, – tako ćeš onda naučiti i ti sâm da se odrekneš sveta.« – – Razbijte, razbijte mi, braćo moja, te stare tablice smirenjaka. Razreknite mi te izreke opadača svetskih!

16.

»Ko mnogo uči, taj se oduči svih živih želja« – tako šapuću danas jedni drugima u uši po svim mračnim ulicama. »Mudrost umora, nema ničeg što bi vredelo; ne treba da želiš!« – tu novu tablicu našao sam gde visi i na javnim tržištima. Razbijte mi, braćo moja, razbijte mi i tu *novu* tablicu! Sveta-siti obesili su je onde, i propovednici smrti, a i okrutnici: jer pogledajte bolje, to je ujedno i propoved koja poziva na ropstvo: – Što su loše učili, i najbolje nenaučili, što su sve učili prerano, i prebrzo: što su se *pretovarili*, otuda im pokvaren želudac njihov, – – pokvaren želudac, to je njihov duh: *on* preporučuje smrt! Jer, zaista vam kažem, braćo moja, duh i *jeste* želudac! Život je izvor radosti: ali iz koga govori pokvaren želudac, otac turobnosti, za tog su svi izvori otrovani. Saznanje, u tome je *radost* za onoga koji ima lavlju volju! Ali ko se umorio, taj je i sâm tek predmet volje, i s njim se igraju svi talasi. I to je oduvek svojstvo slabih ljudi: oni se izgube na putevima svojim. I na kraju puta još pita umor njihov: »Zašto smo uopšte i polazili na puteve! Sve je isto!« *Njima* je prijatne čuti kad se propoveda: »Ništa se ne isplati. Ne treba da hoćete!« Ali takva propoved poziva na ropstvo. O braćo moja, kao svež vikor-vetar dolazi Zaratustra za sve umorne od puta; on će učiniti da još mnogi nosevi stanu kijati! Slobodni dah moje duše i kroz zidne, unutar u tamnice i u tamne duhove! Volja oslobađa: jer, hteti znači stvarati: tako učim ja. I *jedino* čega radi treba da učite, to je da biste stvarali! Ali, i kako se uči, treba tek da *naučite* od mene, kako se dobro uči! – Ko ima uši, neka čuje!

17.

Evo ovde čun, – a onamo preko plovi se možda u veliko Ništa. – Ali, ko hoće da ude u to »Možda«? Niko od vas neće da uđe u čun smrti! Kako hoćete onda da ste umorni od *sveta*! Sveta – siti! A niste se još ni sa zemlje pomakli! Ja sam vas viđao uvek žudne zemlje, zaljubljene još u rođeni svoj umor zemaljski! Nije vam uzalud usnica otromboljena: – još na njoj sedi mala jedna zemaljska želja! A u oku – zar ne pliva tuda oblačak jedan još nezaboravljene zemaljske radosti? Ima na zemlji mnogo dobrih pronalazaka, jedni su korisni a drugi prijatni: njih radi treba voleti zemlju. A mnogo štošta na njoj tako je dobro pronađeno, da je kao i nedra ženina: i korisno i prijatno u isti mah. Nego, vi sveta.siti! Vi od zemlje tromi! Vas treba prutevima šibati! Šibama vas treba opet dići na hitre nege! Jer: ako niste bolesnici i preživeli kukavci, kojih je zemlja sita, onda ste lenji lukavci, ili oblaporni pritajeni

mačori i strasnici. Pa ako vam nije više u strasti da *potrčite*, a vi – putujte u nepovrat!
Neizlečive ne treba pokušavati lečiti: tako uči Zaratustra: – putujte dakle u nepovrat! Nego,
treba više *hrabrosti* da se načini kraj, nego stih s početka: to znaju svi lekari i svi pesnici.-

18.

O braćo moja, ima tablica koje je stvorio umor, i ima ih koje je stvorila lenjost, gnjilost: mada one jednako govore, ne treba ih jednako slušati. – Pogledajte ovog žednika! Jedva još pedalj ima do mete svoje, a toliko je umoran da je prkosmo legao posred ove prašine: junačina! Od umora hoće da proguta i put i zemlju i metu i sama sebe: a ni koraknuti neće dalje, – junačina! Eno ga sunce peče, a psi mu ližu znoj sa udova: ali on leži prkosan i ne miče se, i pre će svisnutli od žedi: – – svisnuti na pedalj daljine od mete svoje! Zaista vam kažem, još ćete ga morati vući za kose u nebo njegovo, – toga deliju. Ali je bolje da ga ostavite da leži gde je legao, te da mu dođe san, utešitelj, s osvežavajućim pljuskom kiše: Ostavite ga da leži dok se sâm ne probudi, – dok sâm ne oporekne sav umor i sve šte je umor iz njega govorio! Jedino, braćo moja, razgonite pse oko njega, lenje oblizice, i sav taj uzrujani gad od muha i mušica: – – sav taj uzrujani loj »obrazovnih«, koji se sladi i hrani od znoja svakoga junaka! –

19.

Ja povlačim oko sebe krugove i svete međe; sve se manje njih penju sa mnom na sve više bregove: ja gradim planinu od sve svetijih bregova. Ali ma kuda se peli sa mnom, o braćo moja, pazite da se ne bi koji *parazit* sa vama popeo! Parazit: to je crv, gmizavi, pripijeni crv, koji bi da se nasiti rijući po vašim bolnim ranjavim kutićima. A veština njegova je u tome, da na dušama koje se penju pronalazi gde su umorne: u vaš jed i u vašu zlovolju, u vaš osetljivi stid, svija gadno gnezdo svoje. Onde gde je jaki slab a blagorodni premilostiv, – tu on svija svoje gadno gnezdo: parazit se širi onde gde na velikome nađe njegove male ranjave kužice. Šta je najviša vrsta svih bića, a šta najniža? Parazit je najniža; a onaj koji pripada najvišoj vrsti, taj daje hrane najvećem broju parazita. Jer, kako i ne bi sedeo najveći broj parazita na duši koja ima najviše stupnjeva, i koja najdublje silazi? – na duši koja sve obuhvata, i koja najdalje trči i luta i šeta po sebi; koja je najneophodnija, i koja se od drage volje baca u naručje slučaju: – – na duši koja postoji a koja tone u postajanju; koja ima, a koja *hoće* da hoće i da želi: – – koja beži od same sebe, i koja sebe samu sustizava u najširem krugu: koja je najmudrija, i kojoj se ludost najslade dodvoruje: – koja sebe samu najviše voli, u kojoj sve stvari odmenjuju kao priliv i odliv, kao plima i oseka: – kako i ne bi bili na *najvišoj duši* najgori paraziti?

20.

O, braćo moja, jesam li možda svirep? Ali ja kažem: što pada, treba još i odgurnuti! Sve što je od danas – pada, propada: ko bi ga zadržao! Ali ja – ja *hoću* još da ga i odgurnem! Da li ste poznali slatko uživanje: survavati kamenje u provaliju bez dna? – Pogledajte samo ove ljude od danas, kako se survavaju u moju provaliju! Ja sam tek predigra boljih igrača, o braćo moja! Igra za primer! *Činite* po mome primeru! Pa koga ne možete naučiti da leči, toga naučite – *da što brže padne!* –

21.

Ja volim hrabre: ali nije dosta, biti smeo na udarcu, nego treba i znati na *koga* valja udariti! A često ima više smelosti u tome da se čovek uzdrži i prođe mimo: da bi sebe štedeo za dostojnijega neprijatelja! Vaši neprijatelji treba da su takvi da ih možete mrzeti, ali ne da ih morate prezirati: treba da se možete ponositi neprijateljem svojim: takav sam nauk jednom već davao. Treba, o braćo moja, da štedite sebe za dostojnijeg neprijatelja: stoga prolazite mirno mimo mnogošta, – – poglavito mirno mnogi ološ, koji vam puni uši grajom o pučini i o narodima. Ne dajte da vam pomuti oko njihovo Za i njihovo Protiv! Mnogo je u tome pravo,

mного nepravo: ko u to zagleda, gnev ga spopada. Ko zagleda, ne može a da ne udari posred svega toga: stoga prođite i idite u šume, i ostavite mač svoj neka miruje! Idite *svojim* putevima! A narod i narode ostavite neka idu svojim! – putevima mračnim, zaista vam kažem, koje ne osvetljava ni s vremena na vreme više ni jedna jedina nada! Ostavite sitničare neka vladaju tuda, gde je sve što se još sjaji – talmi-zlato! Prošlo je doba kraljeva: što se danas naziva narodom, ne zaslužuje da ima kraljeve. Pogledajte samo, kako ovi narodi sada sami podražavaju sitničarima; i najmanju dobit čeprkaju sebi iz svakog đubreta! Oni uhode jedni druge, i uhodeći uzimaju jedni od drugih, – i to zovu »dobro susedstvo«. O blaženo staro doba, kada je narod govorio u sebi: »Ja hoću nad narodima – da *gospodarim!*« Jer, braćo moja, ono što je najbolje treba da gospodari, ono što je najbolje i *hoće* da gospodari! A gde se uči drukčije, tu – *nema* onog što je najbolje.

22.

Kad bi *ti* – imali hleba badava, teško njima! Za čim bi *takvi* onda vikali! Zarada njihova – to je ujedno i zabava njihova; pa i treba da im teško pada! Grabljive su to životinje: u njihovu »radu« ima još grabljenja, u njihovu »zarađivanju« – podvaljivanja! I zato treba da im teško pada! Treba da postanu još bolje grabljive životinje, finije, mudrije, *čoveku sličnije*: jer čovek je najbolja grabljiva životinja. Svima životinjama oteo je čovek vrline njihove: na taj je način od svih životinja za čoveka bilo ponajteže. Samo su još ptice iznad njega. Te kad bi čovek još i leteti naučio, avaj! *koliko bi visoko* – poletela njegova želja za grabljenjem?

23.

Muškarca i ženu želim ovakve: muškarca sposobna za rat, ženu sposobnu za rađanje, a oboje sposobne za igru i glavom i nogama. Izgubljen neka nam izgleda dan u koji se nije bar jedanput igralo! Lažna neka bude za nas svaka istina uz koju nije bilo bar malo smeha!

24.

Vaše sklapanje brakova: pazite dobro, da ne bude rđavo *sklopljeno!* Vi sklopiste odviše brzo, te mora *sledovati* – brakolomstvo! Ali, bolje je brak i lomiti nego brak savijati, u braku izvijati! – Evo šta mi reče jednom žena jedna: »odista, izvršila sam brakolomstvo, ali je prvo brak slomio – mene!« Video sam da su zlo-spareni uvek najosvetoljubiviji: ceo svet mora da oseti te da svako od njih ne ide više za sebe. Stoga bih želeo da pošteni ovako govore među sobom: »mi se volimo: daj da se postaramo da se i dalje volimo! Ili da uvidimo da smo bili u zabludi?« – »Dajte nam vremena i mali brak, da bismo videli da li smo sposobni za veliki brak! Velika je stvar, biti uvek udvoje!« Taj savet dajem ja svima poštenima; i šta bi bila ljubav moja za natčoveka, i za sve što ima da dođe, kad bih drukčije svetovao i govorio! Ne samo po broju da se plodite, nego *uvisinu* – u tome, braćo moja, neka vam bude na pomoći vrt braka!

25.

Onaj koji je postao mudar ispitujući stara vrela, evo vam kažem, taj će na kraju krajeva potražiti izvore budućnosti i nova porekla. – O braćo moja, neće trajati dugo a *novi* će se *narodi* pojaviti, i novi će izvori zažuboriti dole u nove dubine. Jer, gde se javi zamljotres – taj zatrpna mnogo bunara, i stvara mnogo žeđi: on izdiže na videlo i unutarnje snage i tajanstvenostli. Zemljotres otkriva nove izvore. Iz potresa starih naroda izbijaju novi izvori. I ko usklikne: »Pogle, evo bunar za mnoge žedne, srce za mnoge koji čeznu, volja za mnoga oruđa«: – oko toga se iskuplja *narod*, a to znači: mnogo onih koji bi da pokušaju. Ko ume da zapoveda, ko mora da se pokorava – *to ima tu da se pokuša!* Ah, i koliko tu treba kušanja i nagađanja i neuspeha i ponovnog kušanja! Društvo ljudsko: to je jedan pokušaj, tako ja učim, – jedno dugo kušanje i traženje: a traži se onaj koji će zapovedati! – pokušaj, o braćo moja! *Ne* »ugovore!« Razbijte, razbijte takve reči bolećivih i polutana!

26.

O braćo moja! U kojima leži najveća opasnost za svu budućnost roda čovečanskog? Zar ne u poštenima i pravednima? – u njima koji govore i koji misle u srcu svom. »mi već znamo šta

je dobro i pravedno, mi to i činimo; teško onima koji to tek traže!« Ma koliko da je šteta od onih koji su zli: šteta od ovih dobrih najštetnija je šteta! I ma koliko da je šteta od onih koji opadaju ovaj svet, šteta od dobrih najštetnija je šteta. O braćo moja, dobrima i pravedni zagledao je jednom u srce jedan koji je rekao: »To su fariseji«. Ali ga niko nije razumeo. Dobri i pravedni nisu ga ni smeli razumeti, jer je duh njihov zarobljen u njihovoj čistoj savesti. Glupost dobrog je bezgranično oprezna. A istina je u ovome: poštenu *moraju* biti fariseji, – oni ne mogu da biraju. Poštenu *moraju* na krst razapeti onog koji sam svoju vrlinu pronalazi! To je istina! Drugi pak jedan koji je otkrio zemlju njihovu, zemlju, srce i carstvo poštenjaka i pravednika, to beše onaj koji je zapitao: »koga mrže najviše?« Najviše mrže *onog koji stvara*: Onog koji razbija tablice i stare vrednosti, razbijača, – njega nazivaju razbojnikom. Jer dobri – oni *ne umeju* da stvaraju: oni su uvek početak kraja: – oni razapinju na krst onog koji piše nove vrednosti na nove tablice, oni žrtvuju *sebi* budućnost, – oni razapinju na krst svu budućnost roda čovečanskog! Dobri – oni su uvek bili početak kraja.

27.

O braćo moja, da li ste dobro razumeli ovu reč moju? I sve što sam jednom rekao o »poslednjem čoveku«? U kojima leži najveća opasnost za svu budućnost roda čovečanskog? Zar ne u dobrima i pravednima? *Razbijte, razbijte dobre i pravedne!* – O braćo moja, da li ste dobro razumeli ovu reč moju?

28.

Vi bežite od mene? Vi ste zastrašeni? Vi drhćete od ove reči moje? O braćo moja, pozivajući vas da razbijete poštenjake i tablice njihove, ukrao sam samo čoveka na široko more njegovo. A sada tek dolazi za njega veliki strah, velika pogledanja uokolo, velika bolest, veliko gađenje, velika morska bolest. Dobri su vam pokazali lažne obale i lažna utočišta; u lažima ste dobrih vi rođeni i sklonjeni. Dobri su sve do temelja u laž umočili i utopili. Ali onaj koji je otkrio zemlju »čovek«, otkrio je i zemlju »budućnost roda čovečanskog«. Odsad ćete mi biti moreplovci, čestiti, strpljivi moreplovci! Idite uspravno za vremena, o braćo moja, naučite ići uspravno! Na moru je bura, Mnogi bi hteli da se s pomoću vas i oni usprave. Na moru je bura: sve je u moru. Na posao dakle! Vi oprobana srca moreplovačka! Kakva otadžbina! *Onam' onamo* naša će krma gde je *postojbina naše dece!* *Onam' onamo*, burnije nego morska bura, nosi nas bura velike čežnje naše! –

29.

»Što si tako tvrd! – govorio je jednom kuhinjski ugalj dijamantu; zar nismo nas dvoje bliski srodnici? « – Što ste tako meki? O braćo moja, tako *ja* pitam vas: zar niste vi – moja braća? Što ste tako meki, tako neotporni i popustljivi? Zašto ima toliko odricanja, poricanja u srcima vašim? Tako malo sudbine u pogledu vašem? Ako nećete da ste sudbonosni i neumitni kao sudbina: kako ćete sa mnom – pobeđivati? A ako vaša tvrdokornost neće da seva i poseca i raseca: kako ćete jednom sa mnom – stvarati? Jer, oni koji stvaraju su tvrdi. I mora da vam izgleda blaženstvo, da ruku svoju pritisnete na tisuću godina kao na vosak, – blaženstvo, da pišete na volji tisuće godina kao po čeliku, – čvršće od čelika, blagorodnije od čelika. Sasvim tvrdo je samo ono što je sasvim blagorodno. Tu novu tablicu, o braćo moja, postavljam iznad vas: *postanite tvrdi!* –

30.

O ti voljo moja! Ti prepreko svake potrebe, ti *moja* preka potrebo! Sačuvaj me od svih malih pobjeda! Ti uređenje duše moje, koje ja nazivam providenjem! Ti koja si u meni, i nada mnom! Sačuvaj me i očuvaj me, da budem jedno veliko providenje! A posljednju tvoju veličinu, voljo moja, ostavi za posljednji podvig tvoj, – da budeš neumitna u pobjedi svojoj! Ah, ko još dosad nije podlegao pobjedi svojoj! Ah, čije se još oko nije zamračilo u tom opojnom sutonu! Ah, čija još noga nije pokleknula, i nije se u pobjedi odvikla da – stoji čvrsto! – – O, da bih jednom o Velikom podnevu bio spreman i sazreo: spreman i sazreo kao uzavreo čelik, munjevit oblak, i vime nabubrelo od mleka, – – spreman za sama sebe i za svoju najskrivenu volju: l?k koji žudi za svojom strelom, strela koja žudi za svojom zvezdom: – – zvezda, spremna i sazrela u svome podnevu, goruća, probodena, blaženo ispružena na domaku ubitačnih strelâ sunčanih: – – samo sunce, i neumitna volja sunčana, spremna da uništi pobjeđujući! O voljo, prepreko svake potrebe, ti *moja* preka potrebo! Očuvaj me i sačuvaj za jednu veliku pobjedu! – –

Tako je govorio Zaratustra.

Ozdravljenik

1.

Jednog jutra, ne dugo po povratku svom u pećinu, poskoči Zaratustra sa svoje postelje kao manit, stade se derati strašnim glasom i mlatiti rukama, kao da leži još neko u postelji pa neće da ustane; i toliko je odjekivao glas Zaratustrin, da su njegove zveri poplašene dotrčale, i da su iz svih pećina i jaruga, koje su bile u blizini Zaratustrine pećine, sve ptice i zverinje pobjegli, leteći, lepršajući se, gamižući, skakućući, kako je god koje od svojih nagu i krila stiglo. A Zaratustra je govorio ove reči: Izlazi, misli bez dna, iz dubine moje! Ja sam tvoj petao budilnik i ruj zorin, dremljivi crve: ustani! diži se! Moj će te jasni kukurek već razbuditi! Odreši lance sa ušiju svojih, pa slušaj! Ja hoću da progovoriš! Ustaj! Diži se! Ovdje je groma dosta da bi i grobovi mogli proćuti! Otrljaj san, i sve što je brljivo i razroko, iz očiju svojih! Slušaj i očima svojim što ću ti reći: jer glas moj isceljuje i sleporođenčad. Kad se jednom razbudiš, ostaćeš mi budna večito. Nije *moj* običaj, da budim prababe iz sna, pa da ih onda pustim da – dalje spavaju! Ti se mičeš, protežeš, stenješ? Ustani! Na noge! Neću da mi stenješ – nego da govoriš! Zaratustra te zove, bezbožnik Zaratustra! Ja, Zaratustra, zatočenik života, zatočenik patnje, zatočenik kruženja – zovem tebe, moju najdublju, bez dna, misao! Blago meni! Ti dolaziš, – ja te čujem! Bezdana moja *progovara*, krajnju dubinu svoju izvrnuo sam na videlo! Blago meni! Ovamo! Pruži ruku – – ha! Pusti! Haha! – – Gad, gad, gad – – teško meni!

2.

Tek što je Zaratustra izgovorio ove reči, stropošta se na zemlju kao mrtvac, i ostade dugo tako. A kad je opet došao k sabi, bio je bled i drhtao je, i osta ležeći, i ne htjede zadugo ništa da jede niti da pije. To ga je tako držalo sedam dana; a njegove zveri ne napuštahu ga ni danju ni noću, osim šte je orao pakatkad izletao po hranu. Što bi naotimao i doneo, to je metao Zaratustri na postelju: tako da je naposletku Zaratustra ležao među samim žutim i rumenim zrnjem, groždem, šipkovima od ruža, mirisavim biljem, i šišarkama od jela. A kraj nogu njegovih ležala su ispružena dva jagnjeta, koje je orao s teškom mukom oteo od njihovih pastira. Naposletku, posle sedam dana, uspravi se Zaratustra na svojoj postelji, uze u ruku jedan šipak od ruže, omirisa ga, i miris mu gođaše. Tada su mislile njegove zveri da je došlo doba da s njime govore. »O Zaratustra, rekoše, evo već sedam dana kako ležiš tu, sa

sklopljenim očima: zar se nećeš najzad opet dići na noge? Izađi napolje iz pećine svoje: svet te iščekuje, kao gradina. Vetrić se igra teškim mirisima, koji hoće k tebi; i svi potocići hteli bi da trče za tobom. Sve travke žude za tobom, dok si ti sedam dana osamljen opstao, – izađi napolje iz pećine svoje! Sve stvari hoće da budu tvoji lečnici! Je li ti možda došlo kakvo novo saznanje, nesvarljivo i teško? Kao zamešano testo ležao si, i duša se tvoja razlila i rastući počela da prelazi sve ograde svoje. – « – O zveri moje, odgovori Zaratustra, ćeretajte samo tako, i pustite me da vas slušam! Mnogo me osvežava kad ćeretate: gde se ćereta, tu već leži svet preda mnom kao gradina. Koliko je prijatno što postoje reči i glasovi: zar nisu reči i glasovi dúge i zamišljeni mostovi između onog što je za navek rastavljeno? Svakoj duši pripada drugi svet; za svaku je dušu svaka druga duša jedan »drugi svet«. Između onoga što je najsličnije jedno s drugim vara izgled ponajlapše; jer preko najmanje provalije najteže je preći. Za mene – kako može da ima nešto što je van mene? *Izvan* ne postoji! Ali mi na to zaboravljamo kad glasom dolazi do nas; kako je to lepo, što zaboravljamo! Zar nisu stvarima dati na dar imena i glasovi da bi stvari čoveka rasonodile? Govor je odista vrlo lepa ludorija; njime čovek igrajući prelazi preko svih stvari. Kako su prijatni svaki razgovor i svaka laž glasova! S pomoću glasova igra ljubav naša po šarenim dugama. – – »O Zaratustra, rekoše na to zveri, za one koji ovako misle kao mi, igraju sve stvari same od sebe: sve dolazi i hvata se za ruke i smeje se i beži – i opet se vraća. Sve ide, i sve se opet vraća; večno se kotrlja točak bića. Sve umire, i sve opet procveta; večno juri napred godina bića. Sve se krha, i sve, se opet sklapa; večno se zida ista kuća bića. Sve se rastaje, i sve se opet sastajući zdravlja; večno veran sebi ostaje prsten bića. U svakom trenutku počinje biće, oko svakog *ovde* obleće lopta *tamo*. Sredina je svuda. Kriva je staza večnosti.« – – O vi lakrdijaši, i verglaši! odgovori Zaratustra, a osmeh mu se opet ukaza na licu, kako vi dobro znate šta je imalo da se ispuni za sedam dana: – – i kako mi se crno čudovište uvuče u ždrelo i htede da me zadavi! Ali ja sam mu odgrizao glavu i ispljuvao je iz sebe. A vi, – od toga već načiniste pesmu za svoju sviralu? Ja pak ležim evo, još umoran od onog odgriza i ispljuvaja, još bolan usled sopstvenog spasenja. *I vi ste sve to gledali?* O zveri moje, zar ste i vi svirepi? Da li ste hteli da vidite veliki bol moj, kao što, to ljudi čine? Jer čovek je najsvirepija životinja. Ono pri čemu se on dosad na zemlji ponajbolje osećao, to su žalosne igre, barabe s bikovima, i razapinjanja na krst; a kad je pronašao, pakao, zaista vam kažem, to mu je bilo nebo na zemlji. Kad veliki čovek poviče od bola : – brže bolje dotrči do njega mali; a jezik mu visi iz usta od radoznalog uživanja. On pak naziva to svojim »sažaljenjem«. Mali čovek, naročito ako je pesnik – kako vredno optužuje život rečima! Počujte ga, ali ne prečujte ono uživanje što izviruje iz sveg optuživanja! Takve tužioce života: njih savlada život dok zatrepće okom. »Ti si zaljubljen u mene, govori žena bezočna; počekaj malo, još nemam vremena za te.« Prema samom sebi čovek je najsvirepija životinja. Kad svih onih koji se nazivaju »grešnici« i »krstonosci« i »isposnici«, ne prečujte ono sladostrasno uživanje što izviruje iz tog tuženja i optuživanja! A ja sâm – da li ja hoću ljude ovim da optužujem? Ah, zveri moje, samo sam to jedno dosad naučio, da je čoveku potrebno ono što je najgore na njemu da bi mu bilo najbolje, – – da u onom što je najgore leži najbolja *snaga* njegova, i najtvrdi kamen za onoga koji najviše zida i stvara; i da čovek mora postati bolji i gori: Nije u *tome* bio krst na koji sam razapet, što sam znao da je čovek zao, – nego sam ja vikao iz sveg grla, kako još niko vikao nije: »Ah, zašto je ono što je najgore na njemu tako odviše malo! Ah, zašto je ono što je najbolje na njemu tako odviše malo!« Velika zasićenost čovekom – *ona* me je davila i ona mi se beše spustila u ždrelo: i ono što je vrač prorekao: »Sve je isto, ništa se ne isplaćuje, znanje davi«. Dug jedan suton hramao je preda mnom, jedna na smrt umorna i smrću opijena rastuženost, koja mi je zevajući govorila. »Večno se vraća čovek kojega si sit, mali čovek« – tako je zevala moja turobnost, vukući nogu za sobom i ne mogući zaspati. U pećinu mi se pretvori zemlja čovekova, grudi joj upadoše u nju, a sve živo postade za me ljudska trulež i ljudske kosti i trošna prošlost. Uzdisaji moji sedeli su na svima ljudskim grobovima i ne mogahu se više

podići; uzdisaji moji i pitanja moja úkahu i kukahu i lutahu i tužahu, danju i noću: – »ah, čovek se večno vraća! Mali se čovek večno vraća!« Nage sam ih video jednom oboje, najvećega čoveka i najmanjega čoveka: odviše slične jednog drugome, – odviše čovečanskog još i najvećega među njima! Zar najmanji najveći! – to je bila moja zasićenost ljudima! I večno vraćanje i najmanjeg! – to je bila moja zasićenost bićem. Ah, gad! gad! gad! – Tako je govorio Zaratustra, uzdišući i stresajući se; jer se sećao bolesti svoje. A njegove zveri ne dadoše mu tad da dalje govori. »Ne govori dalje, od bolesti izbavljeni! – tako mu odgovoriše njegove zveri, već izađi napolje, gde te svet iščekuje, kao gradina. Idi napolje k ružama i pčelama i jatima golubova! A pre svega idi ka pticama pevačicama: da naučiš od njih *pevati!* Treba da pevaju oni koji su na putu ozdravljenja; a zdravi neka govore. Ako se zdrav i zaželi pesama, on druge pesme želi nego onaj koji se izbavlja od bolesti.« – »O vi lakrdijaši i verglaši, začutite već jednom! – odgovori Zaratustra, i smejaše se svojim zverima. Kako vi dobro znate, šta sam kao utehu pronašao sam sebi za sedam dana! Da moram opet da pevam, – tu sam utehu pronašao sebi, i *taj* put k ozdravljenju: da li ćete i od toga opet načiniti odmah pesmu za sviralu?« »Ne govori dalje, odgovoriše mu ponovo njegove zveri; bolje još, ti od bolesti izbavljeni, napravi prvo i udesi sebi jednu sviralu, jednu novu sviralu! Jer, slušaj Zaratustra! Za tvoje nove pesme trebaju i nove svirale. Pevaj i odjekni kao grom, o Zaratustra, leći dušu svoju pesmama novim: da bi mogao nositi veliku sudbinu svoju, koja još nijednog čoveka sudbina bila nije! Jer zveri tvoje dobro znaju, o Zaratustra, ko si ti i ko treba da budeš: čuj, *ti si učitelj večitog vraćanja svega na svetu* – to je odsad tvoja sudbina! To što ti kao prvi treba da širiš ovaj nauk, – kako da takva velika sudbina ne bude i najveća opasnost tvoja i bolest! Čuj samo, mi znamo čemu ti učiš: da se sve na svetu večno vraća, i mi s njim, i da smo mi već večno puta bili na svetu, i sve sa nama. Ti učiš, da postoji jedna velika godina postajanja, jedna čudovišna velika godina: kao sat sa peskom mora ona uvek iznova da se okrene, da bi ponovo proticala i protekla: – tako da su sve te godine ravne jedna drugoj, u najvećemu i u najmanjemu, i isto tako da smo mi u svakoj velikoj godini ravni sebi samima, u najvećemu i u najmanjemu. I kad bi ti sad hteo da umreš, o Zaratustra, čuj samo, mi i to znamo kako bi ti tad sebi samome govorio: – ali te zveri tvoje mole, da još ne umreš! Ti bi govorio, bez drhtanja u glasu, naprotiv lakše dišući od blaženstva jer bi se tad skinuli sa tebe veliki teret i velika zamuka, ti najveći strpljivče! – »Evo umirem i nestaje me, govorio bi ti, i za tili čas pretvoriću se u ništa. I duše su smrtne kao i tela. Ali će se vratiti čvor uzrokâ u koji sam zamršen, – on će me opet stvoriti! Sâm ja spadam među uzroke večnog povraćaja. Ja ću opet doći, sa ovim suncem, sa ovom zemljom, sa ovim orlom, sa ovom zmijom – *ne* u novi život ili bolji život ili sličan život: – ja ću večno opet dolaziti u ovaj i isti život, u najvećemu i u najmanjemu, da opet učim o večnom vraćanju stvari, – da opet govorim reč o Velikom podnevu zemaljskom i ljudskom, da opet objavljujem ljudima dolazak natčoveka. Ja rekoh reč svoju, ja se evo razbih o svoju reč: tako hoće moj večiti udes –, kao glasnik propadam i nestaje me! Kucnuo je čas evo, da onaj koji pada sebe sam blagosilja. Tako se – *svršava* pâd Zaratustrin.« – Kada su zveri ove reči izgovorile, začutale su, čekajući da im Zaratustra nešto prozbori: ali Zaratustra nije čuo da su začutali. Nego je ležao mirno, sa zatvorenim očima, kao neko koji spava, iako nije spavao, jer je baš bio u dogovaranju sa dušom svojom. A zmija i orao, kad su ga videli tako mirna i ćutljiva, poštujući veliku tišinu oko njega, pažljivo se digoše i odoše.

O velikoj čežnji

O dušo moja, naučio sam te da kažeš »danas« kao što se kaže »jednom« i »nakad«, i da igraš kolo svoje u letu preko svakog ovde i tu i tamo. O dušo moja, izbavio sam te iz svih uglova, iščistio te od sve prašine, paučine, i pomrčine. O dušo moja, sprao sam sa tebe mali stid i vrlinu sitničarsku, i nagovorio te da naga stojiš pred očima sunčevim. Burom koja se zove »duh« duhnuo sam po uzburkanim valima tvoga jezera; duvom svojim odgonio sam sve

oblake, zadavio sam čak i dželata koji se zove »greh«. O dušo moja, dao sam ti pravo, da kažeš Ne kao što to kaže bura, i da kažeš Dâ kao što vedro nebo govori Dâ: mirna kao svetlost stojiš ti i prolaziš kroz sred odricanja burnih. O dušo moja, dao sam ti natrag slobodu nad onim što je stvoreno i nad onim što nije stvoreno: i ima li koga još da poznaje, kao što poznaješ ti, slatko uživanje u onom što će doći? O dušo moja, naučio sam te preziranju, koje ne dolazi kao što dolazi crvotočina; velikom preziranju, koje je puno ljubavi, i koje najviše ljubi ono što najviše prezire. O dušo moja, naučio sam te da uveravaš, tako da i sami razlozi budu uvereni u ono što ti kažeš: kao sunce, koje ume da uveri more da treba da se diže k njemu u visinu. O dušo moja, skinuo sam s tebe svako pokoravanje, kolenopriklanjanje i udvaranje; ja sâm nadenuo sam ti ime »prepreka potrebâ«, i »sudbina«. O dušo moja, davao sam ti nova imena i šarene igračke, nazivao sam te »sudbinom« i »obuhvatom sviju obuhvataja« i »neraskidnom vezom svega vremena« i »azurnim zvonom«. O dušo moja, zemaljsko carstvo tvoje pojiо sam svakom mudroču, svim vinima novim, i svim prastarim jakim vinima mudrosti. O dušo moja, obliavao sam te svakim suncem i svakom noći i svakim ćutanjem i svakom čežnjom: – tako da si mi rasla kao čokot vinove loze. O dušo moja, prebogata i teška stojiš ti sad, kao čokot vinove loze sa nabrekliм vimenirna, i nabubrelim mrko-zlatnim grozdovima: – nabubrenim i pogurenim usled sreće tvoje, očekujući u izobilju, i sramežljiva još sa čekanja svoga. O dušo moja, nema nigde više duše koja bi bila punija ljubavi, i koja bi mogla više da zahvati i više da obuhvati! Gde su još budućnost i prošlost bliže jedna drugoj nego u tebe? O dušo moja, sve sam tebi dao, i dajući tebi moje se ruke isprazniše: – a sad! Sad se ti okrećeš meni, i kažeš mi s osmehom a tako tužno: »Ko od nas dvoje treba da kaže hvala? – zar ne treba onaj koji daje da kaže hvala onome koji je primio, zato što je primio? Zar nije davanje potreba za davanjem? Zar nije primanje – primanje iz sažaljenja?« – O dušo moja, ja razumem tužni osmeh tvoj: prebogastvo tvoje pruža sad ruke pune čežnje! □ Obilje tvoje baca poglede preko burnih mora tražeći i iščekujući; čežnja preobilja ogleda se u osmehu nebesnih očiju tvojih! I odista, o dušo moja! Ko bi mogao da vidi osmeh tvoj a da se ne topi u suzama? I sami anđeli tope se u suzama od predobrote osmeha tvog. Dobrota i predobrota tvoja neće da tuguju i da plaču: pa ipak, dušo moja, čezne osmeh tvoj za suzama, i uzdrhtala usta tvoja za jecanjem. »Zar nije svako plakanje tugovanje? A svako tugovanje optuživanje?« Tako govoriš ti sama u sebi, i stoga se ti, o dušo moja, radije osmehuješ nego što bi izlila jad svoj; – u groznim suzama izlila jad svoj nad obiljem svojim nad svom žudi čokota za vinogradarem i za nožem njegovim! Ali, ako nećeš da plačeš, i da isplačeš purpurnu žalost svoju, onda ćeš morati da *pevaš*, o dušo moja! – Pogle, ja se smešim i sâm dok ti ovo govorim: – da pevaš, pevom gromoglasnim, dok ne zamuknu sva mora, da bi slušala čežnju tvoju, – dok se na tihim rastuženim od čežnje morima ne pojavi čun, zlatno čudo, oko čijeg zlata skakuću sve dobre zle čudnovate tvarke: – i mnoge velike i male ptice, i zverinje, i sve što ima čudnovate noge, da može trčati po ljubičastim stazama, – ka zlatnome čudu, svojevoljnom čunu, i ka gospodaru njegovu, a to je vinogradar, koji čeka sa nožem od dijamanata u ruci, – tvoj veliki spasilac, o dušo moja, bezimeni – kome će tek pesme budućnosti ime nadenuti! I odista, već odiše dah tvoj pesmama budućnosti, – već si usplamtela i sanjaš, već piješ žedno iz svih bunara utehe punih dubokih odjeka, već počiva tuga tvoja u blaženstvu pesama budućnosti! O dušo moja, evo sam ti sve dao, i poslednje što sam još imao, i dajući ti isprazniše se sve ruke moje: – to što sam ti rekao da pevaš, eto, to je bilo poslednje što sam još imao! Što sam ti rekao da pevaš, reci sad samo, reci: ko od nas treba sad – da kaže hvala? – Ali neka, bolje je: pevaj ti samo, pevaj, o dušo moja! A ostavi mene da zahvaljujem! –

Tako je govorio Zaratustra.

Druga pesma uz igru

1.

»U oko tvoje zagledao sam nedavno, o živote: zlato videh gde sija u oku tvome dubokom kao noć, – srce mi presta kucati od tog slatkog uživanja: – zlatan čun videh gde sija na noćnim vodama, ljuljaška od zlata, koju bi vali zagnjurivali, zapljuskivali i opet otkrivali! Na nogu moju, žudnu za igrom, bacio si pogled, nasmejan upitan nagovoran ljuljuškav pogled: Dvapat samo okrenuo si svoje daire malim ručicama – a već je noga moja poklekla od žudi za igrom Pete na nogama mojim digoše se u vis, prsti sluktahu, da te čuti mogu: jer igračevo je uho – u prstima od nogu! Priskočih do tebe: ali ti ustuknu trkom ispred mene: i na mene suknu jezik kose tvoje vetrom povijene! Odskočih od tebe i od tvojih zmija: i ti već zastade, s pola lica k meni, a iz oka želja ti izbija. Krivim pogledima – učiš me ići krivim putevima; na krivim putevima uči se noga moja – podlostima! Bojim te se blizu, volim daleko od sebe; svojim me bežanjem mamiš, svojim traženjem okivaš: – ja patim, ali šta ne bih rado prepatio za tebe! Kad hladnoćom stežeš, i mržnjom zaludiš, bekstvom bolje veže, podsmehom – uzbuđiš: – ko da te ne mrzi, velika veziljo, sve čvršće steziljo, svud s nama hodiljo, u svemu vodiljo! Ko da te ne voli, tebe milu, čednu, uvek čilu, lakokrilu, bezazlenu a grešnu! Kuda me vučeš sad, ti nenamire i nezamore? A sad opet bežiš od mene, ti slatki vetropire i bezobzire! Ja igram za tobom, i idem za tobom, zvan il' nezvan. Gde si? Pruži mi ruku! Ili bar prst jedan! Zalutaćemo, ja vidim peštere i šiprag oko nas svud! – Pogle, sovuljage i šišmiši proleću ovud! Sovuljago? Šišmišu jedan! Šalu sa mnom zbijaš? Gde smo? Od psa li nauči da keveš i zavijaš. Keziš na me zubiće svoje bele, zdrave; buljiš u me oči ljute iz grive kudrave! U divljem plesu preko drvlja i kamenja; ja sam lovac, – šta si, divokoza moja ili hrt moj ti? Uza me sad! Plesačice divlja, da si brza znam! Sad gore! Sad preko! – Avaj! U skoku sam eto pao sam! I k tebi vapim sad, obesna, smiluj se, o smiluj! Rado bih išao s tobom – po lepšim stazama, čuj! - po ljubavnoj stazi, kroz tihi šaren lug! – Il' kraj jezera gde ribice zlatne plivaju uokrug! Umorna ti si! Gle janjce onde, i sunce na smiraju: kako bi lepo bilo spavati tu, dok pastiri sviraju? Zar si toliko umorna? Poneću te ja, samo ću ti ruke sklopiti! A jesi li žedna, – ja imam nešto, ali se bojim nećeš hteti popiti – – O ta prokleta okretna spretna zmija i šindivila! Kud ode? Gle, na licu mom rumene mrlje kazuju da je tu bila! Al' odsad drugi nek bude budala i pastir tvoj, da gleda kud se vereš! Dosad sam tebi ja, veštice, pevao, odsad ćeš meni *ti* da se – dereš! Po taktu moga biča igraćeš i vikati da svak čuje! Da nisam zaboravio bič? – Ne, tu je!« –

2.

Na to mi život ovo odgovori, držeći pri tome zapušene male uši: »O Zaratustra! Ne švićkaj tako strahovito tim svojim bičem! Ta ti znaš da graja ubija misli, – a baš mi dolaze tako nežne misli. Mi smo oboje prave i dobričine i štetočine. S one strane dobra i zla našli smo mi naše obećano ostrvo i našu zelenu livadu – samo nas dvoje! Već zato treba da smo dabri jedan prema drugom! Pa ako se i ne volimo baš iz temelja – zar se mora biti kivan na nekoga, kad se ne voli iz temelja? A da sam dobar prema tebi, pa često i suviše dobar, to ti znaš: uzrok je tome, što sam surevnjiv na mudrost tvoju. O, ta sumanuta stara budala mudrost! Ako bi ikad mudrost tvoja pobegla od tebe, ah! tada bi brže-bolje i moja ljubav pobegla od tebe.« Zatim se život zabrinuto obazre iza sebe i oko sebe, pa reče polako: »O Zaratustra, ti mi nisi dosta veran! Ti me ne voliš ni blizu toliko koliko kažeš da me voliš; ja znam da ti smišljaš da me skorim ostaviš. Ima jedno staro teško vrlo teško zvono: brujanje se njegovo čuje noću gore do u tvoju pećinu: — kad ti čuješ kako to zvono otkucava ponoć, onda ti između jedan i dvanaest na to misliš – – ti na to misliš, o Zaratustra, znam ja dobro, kako bi me skorim ostavio!« – »Da, odgovorih ja okolišeći, ali ti i to znaš. – « I ja mu rekoh nešto na uho, pasred njegovih zamršenih žutih budalastih čuperaka od kose. »Ti to znaš, o Zaratustra? To ne zna niko. – «

Mi se zgledasmo, i pogledasmo u zelenu travu, preko koje je baš preletalo hladno veče, i plakasmo jedan s drugim. – Tada pak beše mi život miliji nego ikad sva mudrost moja. –

Tako je govorio Zaratustra.

3.

Jedan!

»O čoveče! pazi!

Dva!

»To ponoć tiha k tebi prilazi!

Tri!

»Iz duboka sna –

Četiri!

»Budim se ja, i svest mi silazi: –

Pet!

»Dubok je svet, bez dna,

Šest!

»Dublji nego Dan što zna.

Sedam!

»Dubok je njegov jad –,

Osam!

»Radost još dublja nego vaj:

Devet!

»Jad kaže: Prođi sad!

Deset!

»A radost: Večno traj –,

Jedanaest!

»Večno traj, i večnost daj!«

Dvanaest!

Sedam pečata

(Ili pesma: Tako je i tako neka bude.)

1.

Ako sam prorok i pun onog proročanskog duha koji hodi po visokom grebenu između dva mora, – hodi kao težak oblak između onoga što je bilo i onoga što će biti, – dušmanin zaparnim nizinama, i svemu što je umorno te niti može da umre niti da živi: u mračnim grudima svojim spreman da sevine, da pusti spasonosni zrak svetlosti, bremen munjama koje kažu Da, koje smejući se kažu Da! spreman da pusti proročanske zrake munje i groma: – a blažen je koji tako breme nosi! Jer odista, dugo mora kao teška nepogoda oko brda visiti onaj koji će jednom da zapali luču budućnosti! – o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja! Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim. jer ja te volim, o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

2.

Ako je ikada gnev moj skrnavio grobove, pomerao pogranično kamenje, i survavao stare tablice razbijene u ponore, ako je ikada porug moj razduvao gnjile reči, te ako sam došao kao metla za paučine i kao vihor-vetar za zagušne kosturnice: ako sam ikada sedeo kličući onde gde leže zakopani stari bogovi, blagosiljajući i ljubeći svet pokraj spomenika starih opadača sveta: – – jer ja volim i hramove i grobove bogova, ali tek kad kroz razbijene pokrove njihove gleda nebo čistim okom svojim; rado sedim na razbijenim crkvama kao trava i crveni turčinak – o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim. jer ja te volim, o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

3.

Ako je ikada dospelo do mene dah od tvoračkoga daha, i od one nebeske nužde koja je u stanju da primora i slučaje da igraju u kolu zvezdanom: ako sam se ikada smejao smehom tvoračke munje, za kojom ljutito ali pokorno sleduje dugi grom dela: ako sam se ikada za božanskim stolom na zemlji sa bogovima kocke igrao, da je zemlja drhtala i krhala se i plamene reke iz dubina dahom dizala: – – jer zemlja je sto božanski, i drhće od tvoračkih novih reči i od hitaca božanskih kocaka: – o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim: jer ja te volim o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

4.

Ako sam ikada pio punim gutljajem iz onoga bokala u kojem se penuše razni začini i biljke, u kojem su dobro smešane sve stvari: ako je ikada ruka moja dolila od onog što je najudaljenije onome što je najbliže, i plamena duhu, i radosti patnji, i onoga što je najgore onome što je najbolje: ako sam i sâm jedno zrnce one spasonosne soli koja učini da se sve stvari u bokalu mešavina dobro mešaju: – – jer pastoji so koja vezuje dobro i zlo; a još i ono što je najgore dosta je dobro da začini i načini poslednju penu koja će se prelititi: – o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim: jer ja te volim, o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

5.

Ako sam naklonjen moru i svemu što je kao more, i još ponajviše naklonjen onda kad mi ljutito protivreči: ako ima u meni one radosti u traženju koja okreće jedrila prema onome što

je još neotkriveno ako ima u mojoj radosti moreplovačke radosti: ako je ikada kliktanje moje kliknulo: »nestalo je obale – sad mi i poslednji okov pade s ruku – – bezgraničnost huji oko mene, daleko ispred mene sjaje se prostor i vreme, napred! ne stoj! staro srce!« o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu, od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim: jer ja te volim o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

6.

Ako je moja vrlina ígrâčka vrlina, i ako sam često uskakao s obe noge u zlatno i biserno ushićenje: ako je moja zluradost nasmejana zluradost, koja raste skupa sa bokorima ruža i po lejama od ljljana: – jer u smehu je sve zlo na okupu, ali osveštano i oslobođeno usled svoga rođenog blaženstva: – i ako su u tome moje az i ižica, da sve što je teško treba da postane lako, i svaki trup igrač, i svaki duh ptica: a zaista vam kažem, u tome jeste moje az i ižica! – o, kako ne bih bio žudan vezanosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim: jer ja te volim, o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

7.

Ako sam ikada razapinjao nad sobom tiha neba, i na rođenim krilima uzletao u rođena nebesa: ako sam igrajući se plivao po dubokim svetlosnim daljinama i ako je slobodi mojoj dolazila mudrost ptičija: – – a ovako zbori mudrost ptičija: »Poslušaj, nema onog što se zove gore ni onog što se zove dole! Preturaj se uokolo, van, unatrag, lakokrilče! Pevaj, ne govori više! – zar nisu sve reči načinjene za tromi i teške? Zar nisu za lakoga sve reči laž? Pevaj, ne govori više! – o, kako ne bih bio žudan večnosti, i svadbenoga prstena nad prstenima, – prstena vraćanja? Još nikad nisam našao ženu od koje bih da imam dece, osim možda ove žene, koju volim: jer ja te volim, o večnosti! *Jer ja te volim, o večnosti!*

ČETVRTI I POSLEDNJI DEO

Tako je govorio Zaratustra.

Ah, gde su na svetu činjene veće ludosti nego među milosnima? I šta je na svetu zadavalo više patnje nego ludost milosnima? Teško svima koji imaju ljubavi, ako nemaju još i visine koja nadvisuje njihovu samilost! Ovako mi jednom govoraše đavo: »i Bog ima svoj pakao: to je ljubav njegova prema ljudima«. A nedavno, čuh ga gde reče ovo: »Bog je mrtav; Bog je umro od svoje samilosti prema ljudima«.

Tako je govorio Zaratustra II

Žrtva od meda

– I opet prolažahu meseci i godine preko Zaratustrine duše, a on se na to ne osvrtaše; ali mu kosa osede. Jednoga dana, dok je sedeo na jednom kamenu pred svojom pećinom, i tiho gledao u daljinu – a otud se baš izgleda na more, preko izvijenih provalija –, obilažahu njegove zveri zamišljene oko njega, i najzad stadoše pred njega. »O Zaratustra, rekoše, da li ti to izgledaš sreću svoju?« – »Šta je stalo do sreće, odgovori on, odavno već ne težim ja za srećom, nego težim za delom svojim.« – »O Zaratustra, progovoriše ponovo zveri, ti to kažeš kao neko koji pliva u izobilju dobrog. Zar ne ležiš ti posred nebesnog plavetnila jezera od

sreće?» – »Šaljivci jedni, odgovori Zaratuštra smešeći se, dobro li izabraste poređenje! Ali vi dobro znate da je moja sreća teška, a ne kao kolebljivi talas vodeni: potiskuje me a ne miče se od mene, i pritiskuje me kao istopljena smola.« – Na to obilažahu opet zveri zamišljene oko njega, i stadoše tad ponovo pred njega. »O Zaratuštra, rekoše, *otuda* dakle postaješ sâm ti sve žući i zagasitiji, iako tvoja kosa počinje da sedi i dobija izgled lana? Ta pogle samo, ti si seo posred smole svoje!« – »Šta to kažete, zveri moje, reče Zaratuštra i smejaše se, odista, grešio sam dušu govoreći o smoli. Kao sa mnom sad, tako je sa svakim plodom kad sazre. To je *med* u žilama mojim što čini krv moju gušćom i dušu moju tišom.« – »Biće da je tako, o Zaratuštra, odgovoriše zveri priljubljujući se uza nj; ali ne bi li se danas popeo na koje visoko brdo? Zrak je čist, i danas se može videti od sveta više nego ikad.« – »Dobro, zveri moje, odgovori on, vaš je savet izvrstan i govori mi iz duše; hoću da se popnem danas na kakvo visoko brdo! Ali pobrinite se, da mi tamo bude pri ruci meda, žutog i belog, slatka, ledena i sveža zlatnog meda iz saća. Jer znajte, hoću gore da prinesem žrtvu od meda.« – A kad je Zaratuštra bio gore na visini, posla kući zveri koje ga dopratiše, i uveri se da je ostao sam – tada se nasmeja od sveg srca, pogleda uokolo i progovori ovako: Što sam govorio o prinošenju žrtve i o žrtvi od meda, bilo je tek lukavstvo moga govora i, odista, potrebna ludost! Ali ovde na visini već smem slobodnije govoriti nego pred usamljениčkom pećinom, i pred usamljениčkim domaćim zverima. Kakva žrtva! Ja rasipam što god mi se daruje, ja rasipnik sa tisuću ruku: kako bih to još – žrtvom nazvao! A što sam iskao meda, to sam u stvari iskao mamac i slatke sluzi, na što se oblizuju i gundavi međedi, i čudljive durljive ptice zloslutnice: – najbolji mamac, koji treba lovcima i ribolovcima. Jer ako je svet kao neka mračna šuma puna zverinja, i vrt naslada za sve divlje lovce, meni izgleda on još pre i više kao prebogat more, bez dna, – prepuno šarenih riba i rakova, kojeg bi se i sami bogovi zaželeli, da bi postali po njemu ribari i lovci mrežama: tako je bogat svet udesima, velikim i malim! Poglavitito svet ljudi, more ljudi: – u *njega* bacam evo svoju zlatnu udicu, s rečima: otvori se, ljudski ambisu! Otvori se, i izbaci mi amo ribe svoje i svoje ruse rakove! Najboljim mamcem svojim hoću da namamim danas najčudesnije ljudske ribe! – samu sreću svoju baciću u pučine i u daljine, među istok, podne, i zapad, ne bi li mnoge ljudske ribe naučile nagrizati i nanizati se na moju sreću, na šiljastu udicu moju, koja će ih izvući k meni u *moju* visinu, najšarenije morske na-dnu-plovce k najzluradijemu od svih ribolovaca na ljude. Jer ja sam *to*, sav i od iskoni; vučem, privlačim, izvlačim navlačim i navijam, – izvijač, navijač i vaspitač, koji nije uzaman sâm sebe jednom nagovarao: »Budi ono što si!« Neka dođu ljudi k meni *gore*: jer ja još čekam znak, da li je vreme za poslednji moj silazak; još neću ja sam da se sidem, kao što ću morati, i da propadnem među ljudima. Na to čekam ovde na visokim brdima, lukav i podrugljiv, niti nestrpljivo, niti strpljivo, naprotiv, kao neko koji se i od strpljivosti odučio, – zato što više ne »trpi«. Jer sudbina moja ostavlja mi vremena: da me nije zaboravila? Ili sedi možda u hladu kakvog velikog kamena, pa hvata mušice? Ali verujte, ja sam joj zahvalan na tome, večnoj sudbini svojoj, što me ne goni i što ne navaljuje, i što mi daje vremena da teram lakrdije i pakosti: tako da sam mogao poći danas u ribolov na ovo visoko brdo. Je li još iko od ljudi hvatao ribe po visokim brdima? Ali, iako je ludost to što ja ovde gore tražim i radim: ipak je bolje ovako nego da tamo dole od čekanja postanem svečan, i pozelenim, i požutim – narogušen goropadnik od čekanja, sveti leti vihor iz planina, što nestrpljivo urliče u nizine: »Čujte me, ili ću da vas šibam bičem božijim«. Ne ljutim se ja zbog toga na takve goropadnike! jer su mi oni taman dobrodošli za smeh! Oni i moraju biti nestrpljivi, ti veliki bubnjevi, jer će ili danas ili neće nikad doći do reči! A ja i moja sudba – mi ne govorimo za danas, a ne govorimo ni za nikad: mi imamo za govor strpljenja i vremena i prevremena. Jer jednom mora doći, i ne sme proći mimo. Ko mora jednom doći i ne sme proći mimo? Naš veliki Iznenad, a to, je naše veliko daleko ljudsko carstvo, carstvo Zaratuštrino od tisuće godina. Koliko je daleko to »daleko«? šta me se tiče! Ali ipak zato stoji ono ne manje čvrsto –, i obema nogama stojim ja pouzdano na tom temelju, na jednom

večnom temelju, na tvrdom prakamenju, na ovome najvišem, najtvrdem prstenju, ka kojemu dolaze svi vetrovi kao na kakvo raskršće vetrova, pitajući gde su? i otkuda dolaze? i na koju će stranu? Smej se ovde, smej se od srca, vedra, zdrava zloradosti moja! Sa visokih brda bacaj dole varljive svoje podsmehe i poruge! Namami mi varljivim sjajem svojim najlepše ljudske ribice! I što iz svih mora *meni* pripada, što je moje rođeno na svim stvarima – to mi ulovi, to mi dovedi amo gore: na to čekam, ja najzloradiji od svih ribolovaca. Napolje sa tobom, udičice moja! Unutra s tobom, u dubinu, mamče sreće moje! Kapaj najsladu rosu svoju, među duše moje! Ugrizi, udice moja, za trbuh svaku crnu turobnost! Napolje, u svet, oko moje! O kolika li su mora svud oko mene, koliko se ljudskih budućnosti ukazuje na obzorju! A nada mnom – kakva ružičasta tišina! Kakvo razvedreno ćutanje!

Povik za pomoć

Idućega dana sedeo je opet Zaratustra na kamenu svome pred pećinom, dok su zveri lutale napolju po svetu da bi donele kući nove hrane, – i nova meda: jer je Zaratustra potrošio bio i rasuo stari med do poslednje kapi. Sedeći tako, sa štapićem u ruci, crtao je po zemlji sen tela svog, i premišljao je, no ne o sebi i o svojoj seni – kad ali se odjednom trže i zadrhta: jer vide uz svoju sen još jednu drugu sen. Pa kako brže pogleda oko sebe i ustade, gle, pred njim stajaše prorok, onaj isti kojega je jednom za stolom svojim nahranio i napojio, glasnik velikog umora koji učaše: »Sve je isto, ništa se ne isplaćuje, svet nema smisla, znanje davi«. Ali se sad lik njegov bio izmenio, i kad Zaratustra zagleda u oči njegove, srce mu ponovo zadrhta: toliko zlih obavesti i opaljenih munja igrahu na liku tom. Prorok koji je opazio šta se dešava u duši Zaratustrinoj, prebrisa rukom preko lica, kao da bi da ga zbriše; isto to učini i Zaratustra. Pa kad su se oboje na taj način pribrali i osnažili, pružiše ruke jedan drugom, u znak da priznaju i pristaju da se već znaju. »Dobro mi došao, reče Zaratustra, ti proroče velikog umora, neka nisi bio uzaman nekad gost za stolom mojim i u kući mojoj. Jedi i pij kod mene i danas, i prosti što će i jedan zadovoljan star čovek sedeti s tobom za stolom« – »Zadovoljan star čovek odgovori prorok mašući glavom: ma ko da si, ili hteo da si, o Zaratustra, došao je kraj boravku tvome ovde gore, – čun tvoj uskoro neće više biti na suvu!« – »Zar sam ja na suvu?« – zapita smejući se Zaratustra. – »Okolo brega tvoga dižu se vali, odgovori prorok, dižu se sve više i više, vali velike nevolje i turobnosti; oni će uskoro podići i čun tvoj i tebe poneti sobom.« – Zaratustra je ćutao i čudio se. – »Zar ti još ništa ne čuješ? nastavi prorok: zar ne čuješ kako bruj i tutnji iz dubine?« - Zaratustra je još uvek ćutao i osluškivao: tada začu dug, vrlo dug povik, koji su provalije prihvatale i dalje bacale, jer ga nijedna ne htede zadržati: tako je zloslutno odjekivao. »Nevaljali glasniče, progovori najzad Zaratustra, to je povik za pomoć, i povik čoveka koji dolazi zacelo iz kakvog crnog mora. Ali šta se mene tiče ljudska nevolja! Poslednji greh moj koji mi još ostade, da li znaš kako se zove?« – »*Samilost!*« odgovori pretskazivač prepuna srca i diže obe ruke u vis – o Zaratustra, ja sam evo došao da te zavedem na poslednji greh tvoj!« – A tek što je bio izustio te reči, odjeknu ponova povik, duži i očajniji od prvog, i već mnogo bliže. »Čuješ li? Čuješ li, o Zaratustra? uzviknu prorok, tebi je namenjen povik taj, tebe zove: dođi, dođi, dođi, vreme je, krajnje je vreme!« – Zaratustra je ćutao, zbunjen i uzbuđen; najzad zapita, kao neko koji okleva pred samim sobom: »Pa ko je to što me odonud zove?« »Ta ti to znaš, odgovori ljutito pretskazivač, što se kriješ? To je *viši čovek*, koji te zove u pomoć!« »Viši čovek? uzviknu Zaratustra sav prestravljen: šta hoće *taj*? Šta hoće *taj*? Viši čovek! Šta on tu traži?« – i po koži ga obli znoj. Ali prorok ne odgovaraše na strah Zaratustrin, već osluškivaše napregnuto da li će čuti što iz dubine. A kad je onde dugo vremena sve ostalo mirno, obrnu pogled svoj, i vide Zaratustru gde stoji i drhće. »O Zaratustra, prozbori tužnim glasom ti mi ne izgledaš kao neko kome će sreća da zavrti mozak: moraćeš poigrati, da mi se ne bi stropoštao! Ali sve i da poigraš preda mnom, i da poskočiš svojim neobičnim skokovima, neka mi ipak niko ne pokuša reći: 'Pogle, evo ovo sad igra poslednji veseli čovek!' Uzaman bi neko dolazio amo na ovu visinu da

takvoga ovde nađe: Našao bi pećine i peštere, skrovišta za skrivene, ali majdane sreće i riznice, i nove zlatne izvore sreće, ne bi našao. Sreće – otkud sreće kod ovakvih zakopanih usamljenika! Treba li da pođem tražiti još poslednju sreću na blaženom ostrvlju, i daleko među zaboravljenim morima? Ali, sve je isto, ništa se ne isplaćuje, ne pomaže nikakvo traženje, nema već više ni blaženog ostrvlja! « – Tako je uzdisao pretskazivač; ali pri poslednjem uzdahu njegovu, Zaratustra se opet razvedri i oseti pun pouzdanja, kao neko koji iz dubokog ambisa izađe na svetlost sunčevu. »Ne! Ne! I po treći put ne! uzviknu snažnim glasom, i pogladi bradu svoju. – Ja to bolje znam! Ima još blaženog ostrvlja! *O tome* ti čuti, plačljivi žalopevče! Prestani o *tome* da pljuskaš, ti kišni oblače pred podne! Zar nisam evo već sav mokar od tvoje turobnosti, i pokisao kao pas? Sad ću da se stresem i da pobegnem od tebe, da bih se opet osušio: nemoj se tome čuditi! Izgledam ti neučtiv? Ali ovo je ovde *moje* dvorište. A što se tiče tvoga višeg čoveka: neka bude! potražiću ga još ovoga časa u onim šumama: jer *otud* dopiraše povik njegov. Možda je navalila na nj kakva divlja zver. On je na *mome* domahu: neću da mu se tu što desi! A zaista ti kažem, kod mene ima mnogo divljih zverova.« – Rekavši to, htede Zaratustra da pođe. Tada progovori pretskazivač: »O Zaratustra, ti si prepredenjak! Znam šta hoćeš: hteo bi da me skineš s vrata! Milije ti je još, da juriš po šumama i goniš divlje zverove! Ali šta ti to pomaže? Uveče ćeš me opet imati pred sobom, sedeću u tvojoj rođenoj pećini, strpljivo i teško kao kakav panj – i čekaću na tebe!« »Neka bude! odvрати glasno Zaratustra odlazeći: i što je moje u pećini mojoj, to je i tvoje, gosta mojega! A nađeš li u njoj još meda, drži samo! nategni i poliži ga sveg, ti gundavi međedu,,da bi nasladio dušu svoju! Jer večeras treba da budemo oboje dobre volje, – dobre volje i puni radosti što je ovaj dan prošao! A ti sâm treba da igraš kao méda moj uz moju pesmu. Ne veruješ? Klimaš glavom? Dobro dakle! Zdravo da si! Matori medvedu! Ali ti kažem, i ja – sam pretskazivač.«

Tako je govorio Zaratustra.

Razgovor s kraljevima

1.

Ne beše prošao još ni čitav sat otkako se Zaratustra uputio u svoje planine, kad ali vide odjedared čudan jedan pohod. Baš stazom kojom je hteo da siđe, dolažahu dva kralja, ukrašeni krunama i purpurnim pojasima, i šareni kao ptica flamingo: a pred sobom terahu natovarena magarca. »šta traže ovi kraljevi u mome carstvu?« govorio je Zaratustra začuđen u srcu svom, i hitro se sakri iza jednog žbuna. A kad kraljevi dospeše do njega, reče on poluglasno, kao neko koji sâm sa sobom govori: »Čudno! Vrlo čudno! Kako se to slaže? Dva kralja vidim – a samo jednog magarca!«. Tad zastadoše oba kralja, s osmehom na licu pogledaše onamo otkud je glas dolazio, i pogledaše zatim jedan drugome u lice. »Tako se zacelo i među nama često misli, reče kralj od desna, ali se ne kazuje glasno.« A kralj sleva sleže ramenima i odgovori: »To je zacelo kakav kozar. Ili ie kakav pustinjak koji je predugo živeo među stenjem i drvećem. Jer i nikakvo društvo kvari dobre navike.« »Dobre navike? odgovori zlovoljno i gorko drugi kralj: a od čega to hoćemo da pobegnemo? Zar ne od, dobrih navika? Od 'dobrog društva' našeg? Bolje je, zaista, živeti među pustinjacima i kozarima nego sa našim pozlaćenim lažno premazanim pukom, – mada on sebe naziva 'dobrim društvom', – mada on sebe naziva 'plemstvom'. Ali, na njemu je sve lažno i trulo, pre svega krv, hvala budi starim opakim bolestima, i još opakijim veštacima lekarima. Ponajbolji mi je danas još, i ponajmiliji, kakav zdrav seljak, grub, prepreden, tvrdoglav, izdržljiv: to je danas najotmeniji rod. Seljak je danas najbolje što ima; i rod seljački trebalo bi da je gospodar! Ali je danas carstvo pučine, – mene ne mogu više zavarati. A pučina, to znači: mešavina. Pučina-mešavina: u njoj je sve i u svima pravcima izmešano, svetac i probisvet, vlastelin i Jevrejin, i svi rodovi životinja iz kovčega Nojeva. Dobre navike! Sve je kod nas lažno i trulo. Niko ne

zna više kako se poštuje: *od toga* smo baš i pobjegli. Sve sami sladunjavi nametljivi kerovi, koje pozlaćuje palmovo lišće. Gušim se od gađenja, što smo i sami mi kraljevi postali lažni, pokriveni i pretovareni starim požutelim pradedovskim bleskom, taliri koje prevrću najgluplji i najlukaviji, i svi oni koji danas kajišare s moći! Mi *nismo* prvi – a moramo da *izgledamo* da smo: takvoga smo varanja najzad siti, ogadilo nam se. Pošli smo da se sklonimo od ološa, od svih onih drekavaca i piskaračkih upljuvaka, od onog čiftinskog smrada, od sveg što za klasom strada, od gadnoga zadaha : – pfuj, živeti posred pučine, – pfuj, posred pučine izgledati prvi! Ah, gad! gad! gad! Šta je stalo još do nas kraljeva!« – »Tvoja te stara bolest spopada, jadni brate moj. Ali priberi se, znaš da neko sluša šta govorimo.« Smesta se diže Zaratustra, koji beše otvorio i uši i oči da čuje ovakve govore, izađe iz svog skloništa, priđe kraljevima, i progovori: »Onaj koji sluša šta gavorite, koji rado sluša šta govorite, vi kraljevi, zove se Zaratustra. Ja sam Zaratustra, koji je nekad govorio: »Šta je stalo još do kraljeva!« Oprostite mi, zaradovao sam se kad vas čuh gde međusobom govorite: »Šta je stalo do nas kraljeva!« A ovo je ovde *moje* carstvo i moje gospodstvo: »šta to vi tražite u mome carstvu? Ili ste možda vi *našli* uz put ono što *ja* tražim. a to je, višeg čoveka.« Kada to začuše kraljevi, udariše se u grudi i rekoše u jedan glas: »Mi smo prozreni!« Mačem ove reči prosekao si duše naše najgušću pomrčinu. Ti si otkrio nevolju našu, jer pogle! i mi smo pošli da bismo našli višeg čoveka – – čoveka koji je viši od nas: iako smo mi kraljevi. Njemu hoćemo da privedemo ovoga magarca. Jer najviši čovek treba da bude i najviši gospodar na zemlji. Nema veće nesreće u celoj ljudskoj sudbini, do kad moćni na ovoj zemlji nisu ujedno i prvi među ljudima. Usled taga sve postaje lažno i izopačeno i naopako. A šta tek da se kaže, kad su oni poslednji među ljudima, i više životinje nego ljudi: tada sve više skače cena pučini, i najzad čak vrlina pučine progovara: »vidi, ja sam jedina vrlina!« – Šta to čuh? odgovori Zaratustra; kolika mudrost kod kraljeva! Ja sam ushićen, i, zaista vam kažem, dobio sam volju, da načinim na to stih: – – dabogme, stih koji neće biti za svačije uši. Odavna sam se već odvikao da imam obzira spram drugih ušiju. Dobro dakle! čujte!

(Ali u taj mah, dogodi se da i magarac dođe do reči: razgovetno i zlovoljno reče on: J-a).

Prvoga leta po rođenju Spasa,

Sibila pjana bez vina zavapi iz glasa:

»Jaoj nama, jao!

»Još nikad nije tako nisko pao

»Svet! Rim posta kurva, i kurvinski stan,

»Car rimski – zver, a Žid – Gospod sâm!«

2.

Tim stihovima Zaratustrinim naslađivahu se kraljevi; a kralj od desna progovori i reče: »o Zaratustra, kako smo dobro učinili što smo pošli da tebe vidimo! Jer dušmani tvoji pokazaše nam lik tvoj u svom ogledalu: iz njega si gledao s iskeženim licem đavoljim, i podrugljivo: tako da smo se tebe bojali Ali to ne pomaže! Ti bi nas uvek iznova ubô u uvo i u srce svojim izrekama. Tako da najzad rekosmo: šta nas se tiče kakav izgleda! Moramo ga *čuti*, njega koji uči: 'treba da volite mir kao sredstvo za nove ratove, i to više kratki mir nego dugi mir!' Nikad niko nije izgovorio ovako ratoborne reči: 'Šta je dobro? Dobro je biti hrabar. Dobar rat osveštava svaku stvar.' O Zaratustra, krv naših otaca prostrujala je pri takvim rečima kroz telo naše: to je bilo kao da proleće progovara buradima starog vina. Kad su se ukrštali mačevi kao guje krvlju poprskane, tada su očevi naši voleli što žive; sunce svakog primirja izgledaše im nekako i mlako, a dug mir oblivaše stidom. Kako su uzdisali, očevi naši, gledajući gde po zidovima rđaju svetli mačevi! Žedni behu rata i jedni i drugi. Jer mač bi da pije krv, i blista se od žudi.« – – Dok su kraljevi govorili živo tako, i ćeretali o sreći otaca svojih, spopade Zaratustru ne mala želja da se podsmehne živosti njihovoj: jer očevidno behu to vrlo

miroljubivi kraljevi što ih tu gledaše pred sobom kraljevi sa starim i finim crtama na licu. Ali se uzdrža. »Dobro dakle! reče, eno onamo vodi put, onde je pećina Zaratustrina; a ovaj dan danas imaće dugo večer! Ali sad me jedan povik za pomoć hitno zove, te vas moram ostaviti. Biće čast za moju pećinu ako kraljevi hoće da sede u njoj i da čekaju: ali, dabogme, moraćete dugo čekati! Nego šta to mari! Gde se može danas bolje navići na čekanje nego na dvorovima? I sva vrlina kraljeva, što im još preostade, – zar se ne zove danas: *umeti čekati?*«

Tako je govorio Zaratustra.

Pijavica

I Zaratustra iđade zamišljeno dalje i dublje, kroz šume i mimo močvarnih zemljišta; ali kao što se dešava svakom koji promišlja o teškim stvarima, tako i on nagazi iznenada na jednog čoveka. I gle, odjedared mu prsnuše u lice jedan krik od bola, i dve kletve, i dvadeset gadnih psovki: tako da on onako poplašen podiže štap pa još i udarati stade po zgaženome. Ali se odmah zatim pribra; i srce mu se u sebi smejaše ludosti koju baš beše učinio. »Oprosti, reče zgaženome, koji se ljutito digao bio sa zemlje i seo, oprosti, i pre svega čuj jedno poređenje. Kao što putnik, sanjajući o dalekim stvarima, na usamljenoj stazi iznenada nagazi na psa koji se izvalio na sunce: – kao što tad oboje odskoče, i poskoče jedan na drugog, misliš dindušmani su jedan drugome, a oboje se tek dušmanski poplašili: tako se desilo i nama. Pa ipak, ipak! – zar nije tako malo nedostajalo pa da se stanu milovati, taj pas i taj usamljenik! Ta zar nisu oboje – usamljenici!« – »Ma ko da si, reče još uvek ljutito zgaženi, ti mi i sa poređenjem svojim odviše blizu stupaš, ne samo nogom svojom! Pogledaj, zar sam ja pas?« – i pri tom se po diže od sedenja, i izvuče golu ruku svoju iz močvare. Jer isprva beše ispružen ležao po zemlji, skriven □ i nevidljiv kao oni što vrebajući dočekuju vodenu divljač. »Ma šta ti to radiš!« povika Zaratustra poplašeno, jer vide kako mnoga krv curi niz golu ruku, – »šta ti se desilo? Da te nije ujela, nesrećniče, kakva zla zver?« Raskrvavljeni se smejaše, još uvek ljut. »Šta te se tiče! reče, i htjede da pođe. Ovde sam kad svoje kuće i na svome zemljištu. Neka me pita ko god hoće: ali ludaku mi se ne odgovara.« »Varaš se, reče Zaratustra sažaljivo, i zadrži ga, – ti se varaš: ovde ti nisi kod svoje kuće, nego si u mome carstvu, a tu ja neću da se ikome šta desi. Možeš me zvati kako ti je drago, – a ja sâm onaj koji treba da sam. Ja sâm nazivam se Zaratustrom. Nego čuj! Onamo gore vodi put ka pećini Zaratustrinoj: nije daleko, – ne bi li da kod mene vidiš rane? Zlo si prošao, nesrećniče, u životu ovomu; prvo te ugrize zver, pa je zatim – zgazi čovek!« – Ali kad zgaženi ču ime Zaratustrino, preobrazi se. »Šta se to sa mnom zbi? poviče, ta *ko* me se još tiče u životu ovom do ovaj jedini čovek, to jest Zaratustra, i ona jedina zverka, što od krvi živi, pijavica. Pijavice radi ležao sam ovde kraj ove močvare kao ribar, i već mi po deseti put posisa krv iz ispružene ruke, kad ali zažedne krvi moje još lepši pijanac, sâm Zaratustra! O sreće! O čuda! Blagosloven ovaj dan koji me domami ka ovoj močvari! Blagosloven najbolji i najživlji krvopija koji danas živi, i blagoslovena najveća pijavica savesti, Zaratustra!« – Tako je govorio zgaženi; a Zaratustra se radovao njegovim rečima, i finoći i poštovanju u njima. »Ko si ti? zapita pružajući mu ruku, među nama ima mnogo da se raščisti i razbistri: ali se već, rekao bih, dan počinje da čisti i vedri.«

»Ja sam *savesni u duhu*, odgovori upitani, i u stvarima duha teško da je ko stroži, už i tvrdi od mene, osim onog od kojega sam sve naučio, sâm Zaratustra. Bolje je ništa ne znati nego znati mnogo upola! Bolje je biti lud na svoju ruku nego mudar po tuđem mišljenju! Ja idem do dna: – šta je stalo do tog da li je ono veliko ili malo? da li mu je ime močvara ili nebo? Pedalj dna, meni je dovoljno: samo ako je tu zaista dno i tle! – pedalj dna: to je taman dosta da se na njemu može stajati. U pravoj svesnoj savesnosti ništa nije veliko i ništa malo.« »To si možda ti onaj što traži saznanja o pijavici? zapita Zaratustra; i ti tragaš za pijavicom do na dno

dna, savesniče?« »O Zaratustro, odgovori zgaženi, to bi bilo preogromno, kako bih se smeo toga poduhvatati! Ali, ono što znam i poznajem dobro, to je *mozak* pijavičin: – u tome je *moj* svet! A to je veruj ceo jedan svet! Oprosti što tu ponos moj iz mene progovara, ali u tome mi nema ravna. Zato sam i rekao: 'ovde sam kod svoje kuće'. Otkada tragam već za tim jedinim, za mozgom pijavičinim, da mi se ljigava istina tu više ne izmigolji! Tu je *moje* carstvo! – idući za tim odbacio sam sve drugo, idući za tim sve mi je ostalo postalo svejedno; i tik uz znanje moje leži ispruženo crno moje neznanje. Moja savest u duhu traži to od mene, da jedno znam a sve drugo ne znam: gadim se svih polutana u duhu, svih maglovitih, kolebljivih, zanesenih. Gde poštenje moje prestaje, tu sam slep, i hoću da sam slep. Ali gde hoću da saznam, hoću i da sam pošten, to jest tvrd, strog, tesnogrud, svirep, neumitan. To što si *ti*, o Zaratustra, jednom rekao: 'Duh je život koji zaseca sam u život', to me je zavelo i navelo ka tvojoj nauci. I, zaista, rođenom krvlju svojom kupio sam znanje svoje!« »Kao što se vidi«, upade mu u reč Zaratustra; jer još jednako tecijaše krv niz golu ruku savesnoga. A deset pijavica behu se zagrizle u nju. »O ti čudni čoveče, čemu me sve uči ovo što vidim, to jest ti sâm glavom! Ne bih možda ni smeo sasuti sve to u tvoje stroge uši! Ali dosta! Rastanimo se sad! Nego, voleo bih da te opet nađem. Onamo gore vodi put ka mojoj pećini: budi noćas onde moj mili gost! Rado bih i na telu tvom popravio to što te je Zaratustra nogom gazio: mislim se, kako ću. Ali sad me jedan povik za pomoć hitno zove, pa te moram ostaviti.« Tako je govorio Zaratustra.

Čarobnik

1.

Tek što je Zaratustra zaobišao jednu stenu, vide, nedaleko pod sobom, na istoj stazi čoveka koji mahaše rukama kao besomučan, i koji se najzad stropošta potrbuške na zemlju. »Stoj! progovori tad Zaratustra u srcu svom, ono je zacelo viši čovek, od njega dolazaše onaj opaki povik za pomoć, – daj da vidim da li se tu može pomoći.« A kad je pritrčao k mestu gde ležaše čavek na zemlji, nade drhćućeg starca sa unezverenim očima; i ma koliko da se Zaratustra mučio da ga podigne i ispravi na noge sve beše uzalud. Izgledalo je čak da jadnik i ne opaža da ima koga blizu njega; naprotiv, on se osvrtaše jednako uokolo praveći nemoćne pokrete, kao neko koga je ceo svet napustio te koji je sasvim usamljen. Najzad ipak, posle dugog drhtanja i grčenja i previjanja, stade ovako jadikovati:

Ko će me zgrejat', da li me još voli ko?
Pružite tople ruke!
Pružite srca žar!
Prostrt, prestravljen,
samrtnik kom noge greju još –
dok telom tresu groze neznanne
i ledni žmarci svud podilaze, –
progonjen tobom, Misli! skrivena,
nekazana, užasna!
ti lovče iza teških oblaka!
k'o gromom poražen od tebe, Oko
podrugljivo, što me iz mraka gleda – tako ležim;
svijam se, previjam, i mučim
u svakojakim večnim mukama,
pogođen

tobom, lovče svirepi,
ti nepoznati – Bože!

Udri, o udri!
udri jednom još!
probi, i prebi srce!
Čemu ubodi
ti, tupom strelom?
Opet zlrado,
još nesit muka ljudskih,
božanskim sevaš gromo-pogledom?
Što ne ubijaš,
zašto mučiš, mučiš?
što – *mene* mučiš,
o ti zlradi nepoznati Bože? –

Ha! Privlačiš se?
U tu crnu noć
šta hoćeš? Reci!
Pritiskaš me, stiskaš –
ha, preblizu si već!
Ta idi! Čuj!
Slušaš gde dišem,
srca mi otkucaj
osluškuješ, ti ljubomorni stvore –
no čemu ljubomor?
Odlazi! Čemu lestve?
Unutra.
u srce zar
hteo bi da se popneš, u najtajnije
pomisli moje?
Bestidni, nepoznati – kradljivče!
Šta želiš da polučiš?
šta misliš da dokučiš?
šta hoćeš da izmučiš,
o mučitelju!
o – Bože-dželate!
Il' zar kao pas,
da puzim pred tobom?
da ti predano, oduševljen sav
– ljubavno repom mašem?
Uzaman! Bodi samo
svirepom žaokom! Al' znaj,
ne pas – tek divljač ja sam za tebe,
svirepi lovče!
tvoj tamničar, al' gord,
ti razbojniče iza oblakâ!
Reci već jednom,
šta hoćeš sa mnom, pustahijo, ti?

Gromokrijo! Neznance! Reci, de,
šta *hoćeš*, o ti nepoznati – Bože?

Šta? Otkup? – Šta ćeš
kao otkup, je l'?
Da išteš mnogo – ponos traži moj,
i kratko – traži drugi iz mene!

Haha!
Zar *mene* – hoćeš? Mene?
Mene – sveg?...

Haha!
A mučiš me, budalo, toliko
namuči ponos moj?
Daj, *ljubavi* – ko da me zagreje?
da l' me još voli ko? – daj ruke tople, pruži mi srca žar,
daj meni, meni najsamotnijem,
kog led, ah, još i led sedmostruki
uči da čezne
i za dušmanom,
daj, daj ti meni,
svirep dindušmane, –
daj sebe *sâm!* –

Ode! Gle!
sâm pobeže,
jedini, zadnji drug moj,
moj dušman veliki,
moj Nepoznati
i moj Bog-dželat! –

– Ne! Hodi natrag,
hodi, muke sve donesi opet!
zadnjemu, ah, od svih usamljenih
povrati se!
Potoci suza mojih,
svi k tebi teku!
i još i zadnji plamen srca mog –
za *tebe* će se on razgoreti!
O, hodi, vrati se,
neznani Bože moj! Bole moj! Poslednja
– srećo moja!

2.

– Tu se Zaratustra već nije mogao više ubrzati, nego dohvati svoj štap i stade iz sve snage udarati po jadikujućemu. »Ta stani već jedared! dovikivao mu je u goropadnom smehu, stani, komedijašu jedan! Kovaču lažnog novca! Lažljivče iz dna duše! Ja te prezirem! Ja ću ti već zagrejati noge, opaki čarobniče, ja se razumem u tome kad takvima kao što si ti treba – podložiti! « – »Prestani. reče starac i poskoči sa zemlje, ne udaraj više, o Zaratustra! Ja sam samo šalu terao! To spada u zanat moj; hteo sam da tebe iskušam praveći ovaj pokušaj pred

tobom! Ali si me ti, odista, dobro prozreo! Nego i ti – dobro sam te okusio sad: ti si opor, premudri Zaratuastro! Oporo udaraš ti 'istinama' svojim, batine tvoje iznudile su od mene – *tu istinu!*« – »Ne udvaraj se, odgovori Zaratustra još uvek uzrujan i mračan, ti komedijasu u dnu duše! Ti si lažan: šta ti govoriš – o istini! Ti paune nad paunima, ti more sujete, *šta* si to izigravao preda mnom, opaki čarobniče, šta sam trebao da verujem, *ko* da si ti, dok si onako jadikovao? « »*Isposnika duha*, reče starac, *njega* sam – izigravao: ti sam pronašao si nekad tu reč – – pesnika i mađionika, koji se najzad okreće protiv sama sebe duhom svojim, preobraženoga koji se smrzava usled zle svesti i savesti svoje. I priznaj samo: je li da je dugo trajalo, o Zaratustra, dok si prozreo veštinu moju i laž moju! Ti si *verovao* da mi je do nevolje dok si mi držao glavu obema rukama, – – čuo sam gde se vajkaš:,odviše su ga malo voleli, odviše malo voleli! Što sam te u tolikoj meri mogao prevariti, zbog toga je klicala u meni od radosti zluradosti moja.« »Biće da si ti prevario već i obazrivije nego što sam ja, reče Zaratustra oporo. Ja se ne čuvam od varalica, ja *moram* biti bez obazrivosti: tako ište udes moj. Ali ti – ti *moraš* da varaš: toliko te poznajem! Ti moraš uvek biti dvosmislen, trosmislen, četvorosmislen, petosmislen! I to što si mi sada priznao, nije mi bilo još ni blizu dovoljno istinito niti dovoljno lažno! Opaka varalico, kako bi ti i mogao ikako! Ti bi još i bolest svoju pokušao premazati kad bi pred lekara svog stao nag. Tako si sad baš premazivao preda mnom laž svoju kad si rekao:'Ja sam samo šalu terao!' Bilo je tu pomešano i *zbilje*, jer ti *jesi* donekle duhovni isposnik! Ja te dobro providim. Ti si opčarao sve, ali ti za tebe sama ne preosta više obmanâ i laži, – ti si se sâm sebi raščarao! Požnjeo si gadenje, kao jedinu istinu koju imaš. Nijedna reč tvoja nije više prava, prava su jedino još usta tvoja: to jest gađenje koje se lepi oko usta tvojih.« – – »Ma, ko si ti! prekide ga povikom stari čarobnik prkosnim glasom, »ko sme tako da govori *sa mnom*, sa najvećim koji danas živi?« – i zelenom munjom iz svoga pogleda ošinu Zaratustru. Ali odmah zatim izmeni se, i reče tužno: »O, Zaratustra, ja sam sit svega, gadim se čarolija svojih ja nisam *veliki*, šta se tu pretvaram! Ali, ti dobro znaš – ja sam hteo da budem veliki! Hteo sam da me drže za velikog čoveka, i mnoge sam pridobio: ali ta je laž nadmašala snagu moju. Ona će me skrhati. O Zaratustra, sve je na meni laž; ali što ću se skrhati i da ću se skrhati – to je na meni *pravo!* « – »Služi ti na čast, progovori Zaratustra mrko i gledajući dole u stranu, služi ti na čast što si hteo da budeš veliki, ali te to i izdaje. Ti nisi veliki. Opaki stari čarobniče, *to* je na tebi najbolje i najpoštenije, i to i poštujem na tebi, što si se zasitio sebe, i što si priznao: 'ja nisam veliki'. *U tome* poštujem na tebi duhovnog isposnika: ma to bilo tek koliko dok si se pren'o i tren'o, taj jedan tren bio si – iskren. Ali reci, šta tražiš tu po *mojim* šumama i gudurama? I kad si legao da *meni* prepereš put, u kakva si to iskušenja hteo da me dovedeš? – čime si ti hteo da iskušaš *mene?*« – Tako je govorio Zaratustra, a u očima mu se blistaše vatra. Stari čarobnik ćutaše neko vreme, pa onda reče: »Zar sam te ja iskušavao? Ja samo – kušam, tražim. O Zaratustra, kušao sam da nađem jednog prâvog, pravog, jednostavnog, jednosmislenog čoveka, čoveka skroz poštena, sud mudrosti, svetitelja po saznanju, jednog velikog čoveka! Ta zar ne znaš, o Zaratustra? *Ja tražim Zaratustru.*« – I tu nastala dugo ćutanje među obojicom; a Zaratustra se ?d?be duboko u sama sebe, toliko da je zatvorio oči. Zatim vraćajući se sabesedniku svome uhvati čarobnika za ruku i sušta učtivost i opreznost progovori i reče: »Neka bude! Eno onamo gore vodi put, tamo je pećina Zaratustrina. U njoj pokušaj tražiti onog koga bi da nađeš. Za savet zapitaj zveri moje, orla moga i zmiju moju: oni neka ti pomognu tražiti. A pećina je moja velika. Ja sâm, dabogme – ja još ne videh velikog čoveka. Što je veliko, za te je danas nezgrapno i oko najfinijih. Jer mi živimo u carstvu pućine. Mnogoga sam već video kako se razmahuje i nadahnjuje, a narod viče: 'Gledajte, eto velikog čoveka!' Ali šta tu pomažu svi mehovi! Najzad izade iz njega vazduh. Najzad prsne žaba koja se odviše naduvala: iziđe vazduh iz nje. Naduvenoga u truh ubosti, to je po mom mišljenju, lepa zabava. Upamtite, dečaci! Današnjica pripada pućini: ko tu još *zna* šta je veliko šta malo! Ko bi još tu srećno i s uspehom tražio veličinu! Jedino ludak: jer ludaci imaju uspeha. Ti tražiš velike ljude, ti čudni

ludače? Ko te nauči tome? Zar je danas tome doba? O opaki kušitelju, zašto hoćeš – da me iskušaš?» – Tako je govorio Zaratustra, umiren u duši, i ode dalje svojim putem smejući se.

Izvan službe

Ne zadugo pošto se Zaratustra bio oslobodio čarobnika, vide opet nekoga gde sedi na putu kojim je on išao, i to jednog crna dugačka čoveka sa izdubljenim bledim licem: *taj* ga grdno naljuti. »Teško meni, govoraše u srcu svom, evo ovde zakukuljene turobnosti, a čini mi se da je od roda sveštenečkog: šta traže ti ljudi u mom carstvu? Šta! Tek što sam umakao ispred jednog čarobnika, zar već drugi jedan mađioničar da mi prepreči put, – budikakav veštac koji baje blagosiljajući, mračan čudotvorac po milosti božijoj, miropomazan opadač sveta, da ga đavo nosi! Ali da, đavo nikad nije na mestu onde gde bi mu bilo mesto: uvek dođe dockan, taj prokleti patuljak i-bogalj! « – Tako je proklinjao Zaratustra nestrpljiv u srcu svom, premišljajući kako bi se negledajući na onu stranu, provukao pokraj crnog čoveka: ali gle, desi se drukčije. Jer baš u isti čas opazio ga već beše čovek koji je tu sedeo; i kao neko kome se dogodila nenadana sreća poskoči na noge i pođe pravo k Zaratustri. »Ma ko bio, o putniče, reče, pomози jednome zabludalom koji traži, jednome staru čoveku kojemu bi se ovde moglo što desiti! Ovaj mi je svet ovde tuđ i dalek, a čuo sam i divlje zveri gde riču; onaj pak koji bi me mogao zaštititi, njega više nema. Ja sam tražio poslednjeg pobožna čoveka, jednog svetitelja i isposnika koji u šumi svojoj jedini još nije ništa čuo o onome što zna danas ceo svet.« »Šta zna danas ceo svet?« zapita Zaratustra. Možda to, da ne živi više stari bog, u koga je ceo svet nekad verovao?« »Baš to, odgovori starac žalostivo. A ja sam služio tome starom bogu do poslednjeg časa njegovog. I sad sam evo ostao bez službe, bez gospodara, a ipak ne slobodan, i ni za časak više veseo, osim možda u uspomenama. Zato sam se popeo na ove planine, da bih najzad priredio sebi opet svetkovinu kao što pristoji jednome starom papi i crkvenom ocu: jer znaj, ja sam poslednji papa! – svetkovinu pobožnih uspomena i službi božijih. A eto, sad je i on mrtav, najpobožniji čovek, onaj svetitelj u šumi koji je neprekidno pesmom i mumljanjem hvalio boga svog. Njega sama ne nađoh više kad nađoh kolibu njegovu, – ali dva vuka u njoj, i oni narikahu za njim – jer sve su životinje njega volele. I ja tad pobegoh. Zar sam dakle uzaman dolazio u ove šume i bregove? I ja se odlučih tad u srcu svom da potražim drugog nekog, najpobožnijega među svima onima koji ne veruje u boga –, da potražim Zaratustru! « Tako govoraše starac i posmatraše oštrim okom onoga koji pred njim stajaše; a Zaratustra dohvati ruku staroga pape, i razgledaše je dugo s udivljenjem. »Vidi, prečasní, reče tad, koliko lepa i duga ruka! To je ruka onoga koji je uvek delio blagoslov. A sada ona drži onoga koga tražiš, mene, Zaratustru. Ja sam, bezbožnik Zzražustra, koji govori: ima li ko bezbožniji od mene, da bih se radovao ako će me poučiti?« – To reče Zaratustra, i pronicaše svojim pogledom u misli i primisli staroga pape. Najzad ovaj otpoče: »Ko je njega najviše ljubio i imao, taj ga je sad najviše i izgubio : – vidi, svakako sam ja sad od nas dvojice veći bezbožnik? Ali ko bi se mogao tome radovati!« – »Ti si mu služio do posletka, pitaše Zaratustra zamišljeno, posle duboka ćutanja, ti onda znaš, *kako* je umro? Je li istina ono što kažu, da ga je sažaljenje udavilo, – da je video gde *čovek* leži razapet na krstu, pa to nije mogao da podnese, da je ljubav prema čoveku postala za njega pakao pa onda najzad i smrt? « – Ali stari papa ne odgovaraše, nego je gledao plašljivo u stranu, sa bolnim i namrštenim izgledom na licu. »Neka ga, srećan mu put, reče Zaratustra posle duga razmišljanja, gledajući još jednako starome čoveku pravo u lice. Neka ga, srećan mu put, – njega nema više. Pa iako ti služi na čast što za tim mrtvacem samo dobro govoriš, ipak ti znaš isto tako dobro kao i ja, *ko* je on bio; i da je išao čudnim putevima.« »Kad govorimo ovako u tri oka, reče veselije stari papa (a bio je na jedno oko slep), u onome što se odnosi na boga, tu sam prosvetljeniji nego Zaratustra – a i smem da sam. Ljubav moja služila je njemu mnoge godine, ljubav moja išla je za svakom voljom njegovom. A dobar sluga zna sve, pa i mnogošta što gospodar njegov sam

od sebe krije. Beše to jedan skriveni bog, pun tajanstvenosti. Zaista ti kažem, ni do sina nije došao drukčije do stranputicom. Na vratima vere njegove stoji brakolomstvo. Onaj koji ga slavi kao boga ljubavi, ne ceni dosta samu ljubav. Zar nije taj bog hteo da bude i sudija? A ko ljubi, taj ljubi s one strane nagrade i naplate. Dok je bio mlad, taj bog sa Istoka, bio je okoran i osvetoljubiv, i saznao je sebi pakao za naslađenje ljubimaca svojih. Ali je najzad ostareo, i postao mek i mlitav i sažaljiv, više sličan kakvom dedu nego ocu, a još ponajsličniji kakvoj rasklimatanoj staroj babi. Uveo, sedeo je tako u zapečku svome, brižan zbog slabih nogu svojih, sit sveta, sit volje, i jednoga dana ugušio se u prevelikom sažaljenju svom.« »Ti stari papo, prekide ga tad Zaratustra, jesi li ti video *to* svojim očima? Može biti da se tako desilo: tako, ili *i* drukčije. Kad bogovi umiru, oni umiru na razne načine. Ali neka! Tako ili tako, tako i tako – njega više nema! On nije bio po ukusu mojih ušiju i mojih očiju, da ne bih što gore rekao o njemu sad kad je umro. Ja volim sve što gleda vedro i govori pošteno. A on – ti to znaš, ti stari svešteniče, bilo je u njemu nečeg kao ti što si, nečeg svešteničkog – bio je mnogosmislen. Bio je i nerazgovetan. Koliko se samo gnevio na nas, gnevnik jedan, što smo ga rđavo razumevali! Ali, zašto nije govorio čistije? A ako su uši naše bile krive, zašto nam je dao uši koje rđavo čuju? Ako je bilo taloga u ušima našim, ko ga je metnuo u njih? Odviše mnogo nije pogađao, taj lončar koji nije izučio zanat svoj. Ali, što se svetio na loncima i stvorovima svojim zato što ih nije umeo da pogodi, – to je bio greh protiv *dobra ukusa*. Ima i u pobožnosti dobar ukus: *taj* je najzad progovorio: »dole s *takvim* bogom! Bolje je i bez boga, bolje je na svoju ruku graditi sudbinu, bolje je biti budala, bolje je sâm biti bog!« – »Šta to čujem! reče tad stari papa naoštrenih ušiju; o Zaratustra, ti si pobožniji nego što misliš, sa *takvim* tvojim neverovanjem! Neki Bog u tebi pridobio te je za tvoju bezbožnost. Da nije baš sama pobožnost tvoja ono što ti ne da više da veruješ u jednoga boga? A tvoje će te preveliko poštenje odvesti još i od one strane dobra i zla! Pogle samo šta tebe čeka! Ti imaš oči i ruku i usta koji su od iskonu određeni da blagosiljaju. Jer, ne blagosilja se samo rukom U blizini tvojoj, iako bi ti hteo da si najveći bezbožnik, osećam ja potajni kâd tamjana od dugog blagosiljanja; to mi pričinjava i prijetnost i bol u isti mah. Pusti da budem gost tvoj, o Zaratustra, za jednu jedinu noć! Nigde na zemlji ne bi mi sad bilo tako dobro kao kod tebe!« – »Amin! Tako neka bude! reče Zaratustra s velikim udivljenjem, onamo gore vodi put, onde leži pećina Zaratustrina. Rado bih te, zaista ti kažem, sam otpratio onamo, prečasn, jer ja volim sve ljude pobožne. Ali me sad hitno zove nekud uzvik za pomoć, pa te moram ostaviti. Dokle moje carstvo dopire, nikome se ne sme ništa desiti; moja je pećina dobro pristanište. A ponajradije bih svakoga koji je tužan postavio opet na čvrstu zemlju i na čvrsto kopno. Ali ko da tebi skine *tvoju* turobnost sa pleća? Zato sam i suviše slab. Zaista ti kažem, dugo bismo čekali dok bi ti neko tvoga boga ponovo probudio. Jer taj stari bog ne živi više: taj je potpuno mrtav.« –

Tako je govorio Zaratustra.

Najružniji čovek

– I opet trčahu noge Zaratustrine kroz brda i šume, i njegove oči tražile su i tražile, ali nigde ne beše onog koga htedoše da sagledaju – velikoga nevoljnika koji vikaše za pomoć. Ipak je on celim putem klicao u srcu svom, i osećao zahvalnost. »Kako mi lape stvari, reče, darova ovaj dan, u naknadu zato što je rđavo počeo! Na kakve čudne saputnike naiđoh! Sad ću dugo imati da žvaćem reči njihove, kao zrelo zrnje; nasitno će ih smrviti i samleti zub moj, dok mi ne poteku u dušu kao mleko!« – A kad staza skrenu opet oko jedne stene, izmeni se odjedared predeo, i Zaratustra stupi u carstvo smrti. Crne su i crvene vrleti stršile tu u vis: ni travke, ni drveta, ni ptičijeg glasa. Jer to beše dô od koga se klonjahu sve životinje, i grabljive životinje; samo jedna vrsta gadnih gojaznih zelenih zmija pod starost su dolazile ovamo, da tu umru.

Zato su taj dô pastiri zvali, Zmijska smrt. Zaratustra utonu tad u crne uspomene, jer mu se učini da se već jednom desio u ovome dolu. Mnoge teške misli ophrvaše mu duh: tako da je išao sve lakše i lakše, i naposljetku stade. Tada vide, otvorivši oči, nešto što na putu seđaše, otprilike kao čovek a ipak ne kao čovek, nešto što se ne dá iskazati. I jednim mahom spopade Zaratustru veliki stid zato što je tako nešto sagledao očima: pocrvenevši čak gore do bele kose svoje, obrnu pogled, i podiže nogu da napusti to pogano mesto. Ali tad zašumori mrtva pustolina: iz tla stade da kulja nešto zagušeno i zapenušeno, kao kad se u noći guši i penuša voda kroz zapušene cevi; i naposljetku pretvori se u čovečiji zbor i govor: – a ovaj je glasio ovako: »Zaratustra! Zaratustra! Odgonetni moju zagonetku! Progovori, i reci! Kako se *sveti svedoku*? Ja te mamim unazad, tu je poledica! Pazi, pazi dobro, da ponos tvoj ovde noge ne polomi! Ti misliš da si mudar, ponosni Zaratustra! De dakle, odgonetni zagonetku, ti tvrdi lomioče oraha. – zagonetku koja sam evo ja! De reci: ko sam *ja!*« – A Zaratustra, kad ču ove reči, – šta mislite da se tad dogodilo u njegovoj duši? *Spopade ga sažaljenje*; i jednim mahom stropošta se, kao hrast koji je dugo odolevao mnogim drvosečama, – pade teško, iznenadno, na ustravljenje čak i onih koji su hteli da ga obore. Ali se odmah i podiže sa zemlje, i crte mu na licu ukrutiše se. »Vidim dobro ko si, progovori tad čeličnim glasom: *ti si ubica božji!* Pusti me da idem. Ti nisi mogao da *podneseš* onoga koji je *tebe* video, – koji te je video uvek i skroz, ti najružniji čoveče! I ti si izvršio osvetu nad tim svedokom!« To reče Zaratustra, i, htede da ode; ali neiskazani stvor dohvati ga za skut od odela, i stade iznova da ga guši i da traži reči. »Stani! reče naposljetku – stani! ne prolazi! Ja sam pogodio koja te je sekira oborila na zemlju: Slava ti, o Zaratustra, što si opet na nogama! Ti si pogodio, ja to dobro znam, kako je onome koji je njega ubio, – ubici božijem. Stani! Sedi amo do mene, neće biti uzalud. Kome bih išao ako ne k tebi? Ostani, i sedi! Ali nemoj da me pogledaš! Poštuj na taj način – ružnoću moju! Mene teraju: sad si *ti* jedino pribežište moje. *Ne* mržnjom svojom, *niti* oružnicima svojim. – o, ja bih se takvom teranju rugao, i bio bih gord i veseo! Zar nisi još uvek dosad najviše terani najdalje doterali? A ko dobro tera, taj se daje lako i *doterati*, da sluša: – ta on ide već ionako – *za* čovekom! Nego, ispred *sažaljenja* njihova – – ispred sažaljenja njihova bežim ja, i hoću k tebi da pribegnem. O Zaratustra, zaštiti me, ti poslednje pribežište moje, ti jedini koji si me pogodio – – ti si pogodio kako je onome koji je ubio *njega*. Ostani! A ako baš hoćeš da ideš, nestrpljivče: ne idi putem kojim sam ja došao. *Taj* put je rđav. Da li se ljutiš na mene što toliko sričem i naričem? Što ti dajem već i savete? Ali, treba da znaš, ja, najružniji čovek, ja imam i najveće i najteže noge. Kud sam *ja* prošao, tu je put rđav. Ja sve puteve izgazim na mrtvo ime, i pogazim. Po tome, što si hteo proći mimo mene ćuteći; po tome, što si pocrveneo, a to sam dobro opazio: po tome sam video da si ti Zaratustra. Svaki drugi dobacio bi mi milostinju, sažaljenje svoje, pogledom i govorom. Ali ja zato – nisam dovoljno prosjak, to si pogodio – – zato sam i odviše bogat, bogat onim što je veliko, crnim što je strašno, onim što je najružnije, onim što se nikad ne da iskazati! Tvoja sramežljivost, o Zaratustra, ukazala mi je *čast!* Jedva sam se iskobeljao iz navale sažaljivih – da bih jedinoga našao koji danas uči: 'sažaljenje je nametljivo' – tebe, o Zaratustra! bilo sažaljenje božije, bilo čovečansko: sažaljenje vređa stid. Ne hteti pomoći, može da bude otmenije od one vrline koja pritrčava u pomoć. A to je danas prava vrelina za sve male ljude, sažaljenje: oni nemaju strahopoštovanja za veliku nesreću, za veliku ružnoću, za veliki neuspeh. Preko svih njih prelazi pogled moj i ne staje, kao što prelazi i ne staje pogled psa preko grbina rojeva stada od ovaca. Sve su to mali punoruni dobroćudni sivi ljudi. Kao što soko prezrivo prelazi pogledom preko plitkih ribnjaka, zavaljujući glavu: tako prelazim ja pogledom i ne stajem preko svih tih rojeva sivih sitnih vodica i voljica i dušica. Suviše su im dugo davali pravo, tim malim ljudima: tako su im najzad dali i moć – i sad oni uče: 'dobro je samo ono što mali ljudi kažu da je dobro'. A 'istina', to je za njih danas ono što je govorio propovednik, koji je i sam iz njih izišao, onaj čudni svetitelj i branitelj malih ljudi koji je za sebe svedočio: 'ja – sam istina'. Taj neskromnik odavno već diže krestu malim ljudima – on

koji je učio veliku zabludu, učeći 'ja – sam istina'. Da li je ikad tolika neskromnost dobila uljudniji odgovor? – A ti, o Zaratustra, ti si prošao mimo njenoga, i rekao: 'Ne! ne! ne po treći put ne!' Ti si opominjao da se treba čuvati zablude njegove, ti si opominjao prvi da se treba čuvati sažaljenja – ne sve, ne ni nikog, nego sebe i one koji su kao ti. Ti se stidiš sa stida velikoga putnika; i odista, kad ti govoriš: 'od strane sažaljenja dolazi velik oblak, čuvajte se, o ljudi!' – kad ti učiš: 'svi koji stvaraju tvrde su, svaka je velika ljubav iznad svoga sažaljenja«: o Zaratustra, kako mi izgleda da si dobro proučio znamenja vetra i vremena! Ali sâm ti – opomeni i sâm *sebe* da se treba čuvati sažaljenja! Jer mnogi se nalaze na putu k tebi, mnogi putnici, dvoumnici, očajnici, utopljenici, smrzlice – Ja te opominjem da se čuvaš i mene. Ti si odgonetnuo moju najbolju, najgoru zagonetku, ko sam ja i šta sam učinio. Ja znam sekiru koja te obara. Ali on je – *morao* umreti: on je gledao očima koje sve vide, – on je video čovekove dubine i ponore, svu skrivenu sramotu i ružnoću njegovu. Sažaljenje njegovo nije znalo za stid: on se uvlačio i u najprljavije uglove moje. Taj najveći radoznalac, najveći nametljivac, najveći milosrdnik, morao je umreti. On je uvek video *mene*: nad takvim sam svedokom hteo da izvršim osvetu – ili da sâm ne živim više. Bog, koji je sve video, video *i čoveka*: taj je bog morao umreti! Čovek *ne može da podnese* da takav svedok ostane u životu.« Tako je govorio najružniji čovek. A Zaratustra se podiže, i spremao se da pođe: jer je drhtao od zime do u svoju utrobu. »Neiskazani, reče, ti si me opomenuo da se čuvam tvoga puta. Zahvaljujući ti na tome, ja ti preporučujem da pođeš mojim. Pogle, onde gore stoji pećina Zaratustrina. Moja je pećina velika, i duboka, i ima mnoge uglove; u njoj će i najskriveniji naći sebi skriveno mestašće. A i tik uz nju ima sto jama i jazbina za ptice i zverinje što gmiže i leprša krili i skakuće. Ti izgnaniče koji si se sâm izgnao, ti nećeš da stanuješ sa ljudima i sa ljudskim sažaljenjem? Dobro dakle, radi što i ja! Tako ćeš se naučiti čemu od mene; a samo ko radi, može da nauči. Ali prvo i pre svega, govori sa zverima mojim! Najponosnija zver i najmudrija zver – to su taman za nas obojicu savetodavci kakvi nama trebaju! « – To reče Zaratustra, i ode svojim putevima, zamišljenije još i laganije nego pre toga: jer on stavljao sebi mnoga pitanja, i ne mogaše lako dati odgovora. »Kako je bedan stvor čovek! mislio je u srcu svom, kako ružan, kako zagušen, kako pun skrivenoga stida! Kažu mi da čovek voli sama sebe: ah, kolika mora da je ta ljubav sama sebe! Koliko preziranja stoji njoj nasuprot! I ovaj ovde voleo je sebe, i isto tako i prezirao sebe, – veliki je ljubitelj i veliki prezritelj on za mene. Nikoga još nisam našao koji bi sebe dublje prezirao: i *to* je visina. Avaj, da ne beše možda to viši čovek čiji sam povik čuo? Ja volim velike prezritelje. Ali čovek je nešto što se mora prevladati.«

Dobrovoljni prosjak

Kada je Zaratustra napustio najružnijega čoveka, bilo mu je zima, i osećao se usamljen: to jest, mnoge hladne i usamljene misli prolazile su mu kroz glavu, tako da su mu se usled toga i udovi rashladili. Ali idući sve dalje i dalje, gore, dole, pa pokraj zelenih livada, ali i preko divljih kamenih složišta, gde je pre toga zacelo kakav nestrpljiv potok legao da spava: njemu odjednom postade opet toplije i prijatnije oko srca. »Šta se to zbi sa mnom? pitaše se u sebi, nešto me toplo i živo zasvežava, mora da je tu u blizini mojoj. Već sam manje sâm; sadruzi i braća kojih nisam svestan obleću oko mene, topao im dah dodiruje dušu moju.« A kad je dobro zagledao svud oko sebe, da pronade tešitelje u svojoj samoći: gle, to behu krave koje stajahu iskupljene na jednom proplanku; blizina njihova i dah njihov uneli su toplotu u srce njegovo. Nego, izgledaše da te krave pažljivo slušaju nekoga koji je govorio, jer i ne obraćahu pažnju na onog koji prilazi. A kad je Zaratustra došao sasvim blizu njih, ču razgovetno gde iz sredine krava progovara glas čovekov; i očevidno behu sve odreda okrenule glave svoje onome koji je govorio. Tad potrča Zaratustra brže, bolje gore, i razdvoji životinje, jer se beše poplašio da se nije tu kome neko zlo desilo, koje bi saučešće krava teško moglo popraviti. Ali se, prevario; jer gle, tu na zemlji seđaše čovek, i kao da uveravaše krave da ne treba da ga se

plaše, miroljubiv čovek i propovednik iz gore iz čijih očiju propovedaše sušta dobrota. »Šta ćeš ti tu?« povika Zaratustra začuđeno. »Šta ću ja tu? odgovori onaj: isto što i ti, ti mirorušitelju! to jest tražim sreću na ovoj zemlji. Tome bih hteo da se učim od ovih krava. Evo, znaj, već je pola jutra kako im govorim, i baš su htele da mi kažu što želim. Zašto si ih sada smeo? Ako ne pođemo otkud smo i došli i ne budemo kao krave što su, nećemo doći u carstvo nebesko. Jer ima da se od njih jednome poučimo, da preživamo. Zaista vam kažem, sve kad bi čovek zadobio i ceo svet a nenaučio jedno, preživati: šta bi mu pomoglo! Ne bi se otresao turobnosti svoje – velike turobnosti svoje: koja se danas zove *gađenje*. U koga nisu danas puni gađenja i srce i usta i oči? I u tebe, i u tebe! A pogle samo ove krave!« Tako je govorio propovednik iz gore, i upravi tad pogled svoj na Zaratustru, – jer dotle je s puno ljubavi gledao u krave : – ali tad se preobrazi. »S kim ja to govorim? povika zastrašeno, i poskoči sa zemlje. Ta to je čovek koji ne zna za gađenje, to je glavom Zaratustra, prevladalac velikog gađenja, to je oko njegovo, to usta njegova, to je srce glavom Zaratustre.« I govoreći tako ljubljaje onom kome je govorio ruke, a oči su mu se prelivale suzama, i držao se u svemu kao neko kome je iznenadno s neba pao u krilo kakav skupocen i dragocen poklon. Krave su ipak sve to gledale, i stajale začuđene. »Ne govori o meni, čudni prijazni čoveče! reče Zaratustra, braneći se od njegova obasipanja nežnostima, govori mi prvo o sebi! Nisi li ti onaj dobrovoljni prosjak koji je nekad odbacio od sebe veliko bogatstvo, – – koji se stideo bogatstva svoga i bogataša, pa je pribegao siromašnima da njima pokloni obilje svoje i srce svoje? Ali ga oni ne primiše.« »Ali me oni ne primiše, reče dobrovoljni prosjak, ti to već znaš. Tako odoh najzad među životinje i među krave.« »I tu si naučio, prekide ga Zaratustra u govoru, kako je teže pravo dati nago pravo uzeti, i da je *veština* umeti pokloniti, poslednja najlukavija majstorska veština dobrote.« »Osobito danas, odgovori dobrovoljni prosjak: danas, kad je ustalo sve što je nisko, i postalo unezvereno, i pogospodilo se na svoj način: to jest na prostački način. Došao je naime čas, ti to znaš, čas velikog zlog predugog i dugotrajnog ustanka pučkog i radničkog: taj ustanak raste i širi se, sve više i više! Sad uzbunjuje one koji su nisko svako dobrotvarstvo i sitno poklanjanje; oni koji su odviše bogati neka se dobro paze! Ko danas, kao ono trbušate boce, jedva kaplje iz uskog grlića: – takvim bocama mogu danas lako da zavrnu šiju. Pohotljiva gramzivost, žučna zavist, zagrižena želja za osvetom, prostačka oholost: sve to prsnulo mi je u lice. Nije više istina da su siromašni blaženi. A carstvo nebesko treba tražiti među kravama.« »A zašto ne među bogatašima?« zapita Zaratustra kušajući, i zadržavajući krave koje su miroljubivoga poverljivo njuškale. »Što me kušaš? odgovori ovaj. Ta ti to još bolje znaš nego ja. Šta me je i oteralo među najsiromašnije, o Zaratustra? Zar ne gađenje od naših najbogatijih? – od zločinaca bogatstva, koji dobit svoju trebe iz svakog đubreta, dok su im oči hladne a misli otužno pohotne, od toga ološa čiji smrad dopire na nebo, – od toga pozlačena lažnog puka, čiji su oci bili dugoprsti ili lešinari ili krpokupe, pohotni na žene i pokorni ćudima njihovim. – jer svi oni nisu daleko od trgovine bludom. – Puk ozgo, puk ozdo! Šta je danas još 'siromašno' šta 'bogato'! Odvikao sam se da pravim razliku između toga dvoga – i odbegao sam, dalje, sve dalje, dok ne dođoh do ovih krava.« Tako je govorio miroljubivi, duvajući i sam, i znojaše se pri tim rečima, tako da su krave ponovo stajale začuđene. A Zaratustra je gledao jednako u lice njegovo smešeći se, dok je ovaj govorio tako okrutno, i samo je ćuteći vrteo glavom. »Ti se usiljavaš, ti propovedniče iz gore, kad govoriš tako okrutne reči. Za toliku okrutnost nisu stvoreni usta tvoja, ni oko tvoje. A, kako mi se čini, ni sâm želudac: *taj* ne može da svari svu tu ljutnju i mržnju i zapenušanost. Tvoj želudac ište lakše stvari: ti nisi mesožder. Naprotiv, izgledaš mi pre da si biljojed, i da voliš korenje. Možda grickaš zrnje. Ali pouzdano je da se kloniš mesnih i telesnih uživanja, i da voliš med.« »Dobro si me pogodio, odgovori dobrovoljni prosjak lakšeg srca. Ja volim med, a grickam i zrnje, jer tražim sve što je prijatno za usta i što čisti disanje: – a i što dugo traje, po čitav dan, u ustima pitomih bespasličara i danguba. Najdalje su u tome doterale ove ovde krave: one pronadoše preživanje i izležavanje na suncu. Uz to se još

uzdržavaju od svih teških misli koje nadimaju srce.« – »Pa dobro! reče Zaratustra: ali ti treba da vidiš i *moje* životinje, orla moga i zmiju moju, – njima ravnih nema danas na svetu. Pogle, onamo vodi put u moju pećinu: budi joj gost za ovu noć. I govori sa zverima mojim o sreći među životinjama, – – dok se ja sâm doma ne vratim. Jer mene zove hitno nekud povik za pomoć, pa te moram ostaviti. Naććeš kod mene i nova meda, hladna ledena sveža zlatna meda iz saća: jedi od njega! A sad se oprosti brzo sa kravama tvojim, čudni čoveče! prijazni čoveče! iako će ti teško pasti. Jer to su najtopliji prijatelji i učitelji tvoji!« – – »Osim jednog, koga još više volim nego njih, odgovori dobrovoljni prosjak. Ti sâm, o Zaratustra, ti si dobar, i bolji još nego što je krava!« »Dalje, odavde! dalje s tobom! opaki laskavče! povika Zaratustra zlrado, zašto me kvariš takvom hvalom i medenom laskom?« »Dalje odavde, dalje od mene!« povika još jednom, i poteže štapom na ljubaznoga prosjaka: ali ovaj brže-bolje pobeže.

Sen

No tek što je dobrovoljni prosjak pobegao i Zaratustra opet ostao sam sa sobom, kad ali ču iza svojih leđa nov glas koji je vikao: »Stani, Zaratustra! Stani, kad ti kažem! ja sam, o Zaratustra, ja, senka tvoja!« Ali Zaratustra nije hteo da stane, jer ga odjedared spopala beše ljutnja zbog velike navale i guranja u brdima njegovim. »Kud se dede samoća moja? reče. Ovo mi je odista već mnogo; u ovoj planini sve gmiže, moje carstvo nije više od *ovoga* sveta, potrebna su mi nova brda. Senka me moja zove? Šta je stalo do senke moje! Neka beži za mnom! ja ću – pobeći od nje.« Tako je govorio Zaratustra u srcu svom, i pobeže. Ali onaj što beše za njegovim leđima, idaše za njim: tako da su ubrzo njih troje u redu trčali jedan za drugim, to jest, napred dobrovoljni prosjak zatim Zaratustra, i, kao treći na kraju senka njegova. Nisu dugo trčali tako a Zaratustra se osvesti, uvide da je ludo što radi, i otrese sa sebe jednim mahom svu svoju ljutnju i dosadu. »Šta! reče, zar se nisu oduvek dogadaile najsmušnije stvari kod nas starih pustinjaka i svetitelja? Odista, ludost moja ponarasla je visoko u brdima! Evo, šestore noge od budala čujem sad gde kloparaju jedna za drugom! A zar sme Zaratustra da se boji jedne senke? I još na kraju krajeva, izgleda mi da su u nje duže noge nego u mane.« To reče Zaratustra, i, smejući se očima i utrobom, zastade, brzo se okrete – i gle, umalo te pri tom ne obori na zemlju sen svoju, sledbenika svog: tako je ovaj bio već tik iza njega, i tako je bio slab. A kad ga premeri očima, poplaši se kao od kakve iznenadne sablasti: tako tanak, pocrneo, šupalj i preživeo izgledaše taj sledbenik. »Ko si ti? upita Zaratustra ljutito, šta tražiš tu? I zašto se nazivaš senkom mojom? Ti mi se ne sviđaš.« »Oprosti mi, odgovori senka, što sam to ja; a ako ti se ne sviđam, tim bolje, o Zaratustra! tim bolje za tebe, i za tvoj ukus. Putnik sam ja, koji je već mnogo išao za tobom, nogu u nogu: uvek sam uz put, ali bez cilja, a i bez doma tako da mi zaista malo nedostaje pa da budem večiti Žid, jedino što nisam večit i što nisam žid. Kako? Zar moram uvek biti uz put? Povijan svakim vetrom, nestalan, gonjen? O, zemljo, odviše okrugla postala si za me! Nema površine na kojoj nisam sedeo, kao umorni prah spavao sam na ogledalima i prozorskim oknima: sve od mene uzima, ništa ne daje, postajem sve tanji, – još malo pa ću biti kao senka. Za tobom, o Zaratustra, leteo sam i kretao sam se najduže, pa iako sam se krio od tebe, ipak sam bio najbolja senka tvoja: svud gdegod si ti sedeo, sedeo sam i ja. S tabom sam tumarao po najudaljenijim, najhladnijim svetovima, kao kakva sablast koja dobrovoljno trči preko zimskih krovova i snega. S tobom sam težio svemu što je zabranjeno, što je najgore, što je najudaljenije: pa ako je išta na meni vrlina, onda je to što ni pred kakvom zabranom nisam osetio strâh. S tobom sam razbio sve što je ikad bilo sveto srcu mom, oborio sam sve pogranične kamenove i sve kipove, trčao sam za najopasnijim željama, – veruj mi, nema zločina preko kojeg nisam po jedanput pretrčao. S tobom sam naučio da ne verujem u reči i vrednosti i velika imena. Kad đavo menja kožu, zar onda ne spadne i ime s njega? Jer i ono je

koža. Možda je i sâm đavo – koža. 'Ništa nije istina, sve je dopušteno': tako sam nagovarao sâm sebe. Skakao sam bez predomišljanja u najhladnije vode, glavačke i srčano. Ah, koliko sam puta zbog toga stajao nag kao crven rak! Ah, kuda se dedoše sve dobre moje i sav stid moj, i sva vera moja u one koji su dobri! Ah, kud se dede ona lažna nevinost koju sam imao nekad, nevinost onih koji su dobri, i blagorodnih laži njihovih! Odviše sam često, odista, išao za istinom, nogu u nogu: a ona bi me tad udarila po glavi. Ponekad mišljah da lažem, a gle! tada bih tek naišao – na istinu. Odviše mi je mnogo postalo jasno: sad me se to ništa više ne tiče. Ništa ne živi više što bih voleo, – kako onda da volim još sama sebe? 'Živeti kako meni godi, ili uopšte ne živeti': tako hoću ja, tako hoće i najveći svetitelj. Ali, avaj! otkud meni još nešto da – godi? Imam li *ja* – još cilj? Luku, u koju bi *moje* jedro da uplovi? Imam li dobar vetar? Ah, samo onaj koji zna *kuda* plovi, zna i koji je vetar dobar i pogodan za plovidbu. Šta mi još od svega ostade? Srce umorno i bezočno; nestalna volja; potkresana krila; slomljena kičma. To kušanje, da nađem svoj dom: o Zaratustra, ti to dobro znaš, to kušanje bilo je *moje* iskušenje koje će me progutati. Gde je – *moj* dom? Tako pitam i tražim, i tražio sam, i nisam našao. O večno Svud, o večno Ne-znam-kud, o večno – Uzalud! « Tako je govorila senka, a lice Zaratustrino izduži se pri njenim rečima. »Ti si moja senka! reče najzad, s tugom u srcu. Opasnost za te nije mala, ti slobodni duše i putniče! Imao si rđav dan; pazi da ti ne dođe još gore veće! Takvim nestalnicima kao ti što si izgleda najzad i tamnica blaženstvo. Da li si ikad video kako spavaju uhvaćeni zločinci? Oni spavaju mirno, jer uživaju u novoj sigurnosti svojoj. Pazi dobro, da te još naposljetku ne ulovi kakva skučena vera, kakva tvrda, stroga zabluda! Jer tebe sad može da zavede sve što je skučeno i čvrsto. Ti si izgubio cilj: teško tebi, kako ćeš taj gubitak pregoreti i preboleti? Njime si – izgubio i put kojim treba ići! Jadna skitalice, sanjalice, umorna leptirice! Da li bi večeras da nađeš odmora i utočišta? A ti idi gore u moju pećinu! Eno onamo vodi put u moju pećinu. A ja ću sad brzo da opet pobegnem od tebe. Jer osećam već kao da na meni počiva senka. Hoću da potrčim sam, da bi se oko mene opet rasvetlilo. Toga radi moraću još dugo da ostanem veselo na nogama. A uveče biće kod mene – igranka! «

Tako je govorio Zaratustra.

U podne

– I Zaratustra je trčao svud unaokolo, i nije nailazio ni na kog više, i nailazio je sve više na sebe, i uživao je i udisao žedno svoju samoću, i mislio je na dobre stvari, – po čitave sate. A kad izbi podne, baš u čas kada je sunce stajalo nad glavom Zaratustrinom, prolazio je mimo jedno staro iskrivljeno čvornovato drvo, koje je sve uokolo obgrlila bila obilna ljubav jednog vinskog čokota, tako da samo sebe nije maglo videti: s njega su visili mnogi žuti grozdovi nasusret putniku. Tada mu se prohte da zagasi malu žeđ, te da otkine jedan grozd; ali kad je već ispružio bio ruku da to učini, tada mu se još više prohte nešto drugo: naime, da legne pokraj drveta, u taj čas posred podneva, pa da spava. Tako učini Zaratustra; i tek što beše legao na zemlju, u tišini i milini šarene trave, zabravi na svoju malu žeđ, i zaspao. Jer, kao što glasi poslovice Zaratustra: Jedno je potrebnije nego drugo. Samo što mu oči ostaše otvorene: – jer se ne mogaše nagledati i nahvaliti drveta i ljubavi grozdnog čokota. A padajući u san, evo kako je govorio Zaratustra u srcu svom. Mir! Mir! Ne postade li svet savršen u ovaj čas? Šta se to zbiva sa mnom? Kao što igra laki vetrić, nevidljiv, po uglačanu podu morskom, tanan, tanan kao perce: tako – igra san po meni. Ne zaklapa mi oka, ostavlja mi dušu budnu. Tanan je, zaista! tanan kao perce. Obrlati me, ni sâm ne znam kako, dodiruje me u meni rukom i prstima punim milošte, i sili me. Jest, prisili me da se duša moja ispruži: – – kako izdužena i umorna postaje čudna duša moja! Dođe li joj veće sedmoga dana baš u podne? Je li već predugo tumarala blažena među dobrim i zrelim tvarima? Ispruža se sve više – sve duža!

mirna leži, čudna duša moja. Odviše je već dobroga okusila, i ta je zlatna tuga pritiskuje te razvlači usta. – Kao brod koji je uplovio u najtišu luku svoju: – eno ga gde se naslanja na zemlju, umoran od dugih puteva i od nestalnih mora. Zar nije zemlja vernija? Kako se takav brod na kopno nasloni, uza'nj prione: – tu je dosta da pauk s kopna razapne do njega konce svoje. Čvršći konopci tu nisu potrebni. Kao takav zamoren brod u najtišoj luci: tako počivam i ja sad blizu zemlje, veran, pun vere, pun očekivanja, vezan za nju najtananim koncima. O srećo! Srećo! Ti bi da pevaš, o dušo moja? Ti ležiš u travi. Ali ovo je tajanstveni svečani čas, u koji nijedan pastir u frulu ne duva. Smiruj se! Toplo podne spava nad poljima. Nemoj pevati! Miruj! Svet je savršen. Ne,pevaj, travo-pevče jedan, o ti dušo moja! Nemoj ni da šapućeš! Pogle samo – ćut! staro Podne spava, eno miče usnama: da ne pije sad baš kap sreće – – staru zagasitu kap zlatne sreće, zlatnoga vina? Preleće nešto preko njega, to se smeje sreća njegova. Tako se – smeje bog. Mir! – – 'Do sreće, kako je već malo dovoljno do sreće!' Tako sam ja nekad,govorio, i mislio da sam mudar. Ali to je bilo huljenje: to sam naučio sad. Mudre budale pametnije govore. Baš ono što je najmanje, što je najtiše, što je najlakše, šušanj jednoga guštera, jedan šum jedan ćuv, jedan tren oka – ono što je *malo*, to sačinjava *najbolju* vrstu sreće. Mir! – Šta to bi sa mnom: Čuj! Je li to vreme odletelo? Ne padam li to ja? Ne padoh li to ja – čuj! u bunar večnosti? – Šta se zbiva sa mnom? Mir? Ubode me nešto – avaj – u srce? U srce! O razbi se, raspukni se srce, posle takve sreće, posle tog uboda! – Kako? Zar nije baš u ovaj čas svet postao savršen? Okrugao i zreo? O okrugla zrela zlatna lopta – kuda to odlete? Da potrčim za njom! Čik! Mir – – « (tu se ispruži Zaratustra, i oseti da spava). »Na noge! reče sam sebi, spavalico! I lenštino jedna! Napred, na noge, vi stare noge! Vreme je i prevreme, još dobro parče puta treba da prevalite – Eto se ispavaste, otkad spavate? Pola večnosti! Napred dakle, na noge sad, staro srce moje! A koliko tek smeš posle tolikog sna – da istraješ budno!« (Ali u tome već ponovo zaspao, jer duša njegova govorila je drugačije, i otimaše se i leže ponovo) – »Ta mani me! Mir! Zar nije baš sad svet postao savršen? O ta okrugla zlatna lopta! « – »Ustani, govorio je Zaratustra, ti mala gubo, dangubo jedna! Šta? Zar bi još jednako da se protežeš, da zevaš, uzdišeš, da padaš dole u duboke bunare? Ko si ti upravo? O dušo moja!« (i tu se poplaši, jer jedan zrak sunčev pade s neba dole na njegov lik). »O nebo nada mnom, reče uzdišući, i uspravi se u sedenju, ti gledaš šta radim? Ti slušaš šta govori čudna duša moja? Kad ćeš popiti ovu kap rose koja pada dole na sve stvari zemaljske, – kad ćeš popiti ovu čudnu dušu – – kad, kladencu večnosti! vedri jezoviti ponore na podnu! kad ćeš popiti natrag u sebe dušu moju?« Tako je govorio Zaratustra, i podiže se sa svoje postelje kod drveta kao iz nepoznata opojna zanosa: a gle, sunce je još uvek stajalo pravo nad njegovom glavom. I mogao bi ko iz toga s pravom zaključiti da tada Zaratustra nije dugo spavao.

Pozdravljanje

Bilo je već dockan poslepodne kada je Zaratustra, posle dugog uzaludnog traženja i tumananja, došao opet kući u svoju pećinu. Ali kad je bio već prema njoj, ni na dvadeset koraka od nje udaljen, dogodi se ono čemu se sad ponajmanje nadao iznova začu onaj veliki *povik za pomoć*. I, za čudo! ovaj put dolazio je on iz njegove rođene pećine. Bio je to jedan dug mnogostruk naročit povik, i Zaratustra je jasno razabrao da je složen iz mnogih glasova iako je, kad bi se izdaleka čuo, odjekivao kao povik iz jednih istih usta. Zaratustra poskoči tad do svoje pećine, i: nuto: kakvo pozorje za oči očekivaše ga posle one predigre za uši! Tu su na okupu sedeli jedan do drugog svakolici što ih je toga dana sreo i mimo kojih je prošao: kralj od desna i kralj sleva, stari čarobnik, papa, dobrovoljni prosjak, senka, savesni u duhu, žalosni prorok, i magarić; najružniji čovek pak beše metnuo sebi krunu na glavu, i opasao se dvoma purpurnim pojasevima, – jer je voleo, kao što vole svi ružni, da se oblači i namešta. A posred te ožalošćene družine stajao je orao Zaratustrin, narogušen i nemiran, jer je trebalo da

odgovori na mnogo šta na što mu ponos nije davao da odgovori; mudra zmija pak visila mu je oko vrata. Sve to gledao je Zaratustra s velikim divljenjem, zatim ispita svakog pojedinog od svojih gostiju s ljubaznom radoznalošću, pročita šta im u duši piše, i stajaše opet zadivljen. Međutim iskupljeni se behu podigli sa svojih sedišta, i čekahu sa strahopoštovanjem šta će Zaratustra reći. A Zaratustra ovako progovori i reče: »Vi očajnici! Vi osobenjaci! To dakle beše *vaš* povik za pomoć što ga čuh? A znam sad i to gde treba da tražim onog što sam ga danas uzalud tražio: *višeg čoveka* : – on sedi u mojoj rođenoj pećini, taj viši čovek! Ali čamu se ja čudim! Zar ga nisam ja sâm k sebi namamio žrtvama od meda i lukavim priželjkivanjem sreće svoje? Nego, čini mi se da vi međusobno slabo pristajete ovako za društvo, vi činite da svakom od vas bude još teže oko srca, vi vikači za pomoć, kad sedite ovako zajedno? Mora tek da dođe neko, – neko koji će da vas opet nasmeje, kakav dobar veseo lakrdijaš, kakav igrač ili vetar ili vetropir, budikakva stara budala: šta velite? Oprostite mi, o vi očajnici, što govorim pred vama ovako male reči, neprilične, zaista, za ovakve goste! Ali vi ne pogadate, *šta* razigrava srce moje: – – to ste vi sami, vi ovako kako vas gledam da oprostite! Jer svaki postane srčan kad gleda nekog koji očajava. Obodravati onog koji očajava, svaki drži da ima dosta snage za to. Meni samome dadoste vi tu snagu, – lep dar visoki gosti moji! Baš kako treba za dar domaćinu! Dobro dakle, nemojte se onda ljutiti na mene ako i ja vama što od svoga ponudim. Ovo je ovde moje carstvo i moje gospodarstvo: a šta je moje, za ovo veče i za ovu noć neka bude vaše. Zveri moje neka vas služe: pećina moja neka vam bude odmorište! U mom domu, i ko je kod mene doma, ne sme da očajava, u mome okrugu zaštiticu svakog od divljih zverova njegovih. I to je prvo što vam mogu ponuditi: Sigurnost! A drugo je: moj mali prst. Imate li *njega*, uzmite odmah i celu šaku, i, napred samo! još i srce uz to! Dobro mi došli ovde, dobro došli, gosti moji!« Tako je govorio Zaratustra, i smejaše se iz ljubavi i iz zlobe. A na taj pozdrav pokloniše se ponovo njegovi gosti, i ostaše čuteći u strahopoštovanju; kralj od desna pak odgovori mu u njihovo ime. »Po tome, o Zaratustra, kako si nam pružio ruku i pozdravio se s nama, vidimo da si zaista Zaratustra. Ti si se ponizio pred nama; umalo ti nisi povredio strahopoštovanje naše – : – a ko bi još umeo da se sa toliko ponosa ponizi tako kao ti? *To* i same nas diže, to je melem očima našim i srcima našim. Samo da bismo to videli, popeli bismo se rado i na više bregove nego što je ovaj breg. Jer mi dođosmo kao radoznali gledaoci, da vidimo kako se mutne oči mogu razbistriti i razvedriti. I gle, već nema više sve crne naše vike za pomoć. Već nam se duh i srce šire, i stoje ushićeni. Još malo pa će se i razigrati. Ništa, o Zaratustra, ne raste na zemlji što bi većma veselilo srce čovekovo nego uzvišena jaka volja: to je najlepše što raste iz nje. Čitav kraj može da osveži jedno takvo drvo. Kao pinija izgleda mi, o Zaratustra, onaj koji tako izraste kao ti: duga, ćutljiva, tvrda, usamljena, ima najbolje savitljivo drvo, divna, – – i najzad s ispruženim snažnim zelenim granama u *svoje* carstvo, postavljajući snažna pitanja vetrovima i viorima, i svemu što živi tamo u visinama, – i još snažnije odgovore dajući, zapovedajući, nadvlađujući i pobeđujući: o, ko se ne bi peo na visoke bregove da bi video takvo rastinje? Tvoje drvo ovde, Zaratustra, daje snage i namrštenome, i nakaženome, gledajući u te nestalni postaje stalan, i srce mu ozdravi. I veruj, na tvoje brdo i na tvoje drvo upravljene su danas mnoge oči: velika jedna čežnja zahvatila je ljude, i mnogi su naučili pitati: ko je Zaratustra? Svaki kome si ikad u uvo kapao od meda svoga i od pesme svoje: svi oni sakriveni, pustinjaci, sami i udvoje, svi su oni odjednom progovorili u srcu svom: 'Zar živi još Zaratustra? Ne vredi više živeti, sve je isto, sve je uzalud: ili – morali bismo živeti sa Zaratustrom!' 'Zašto ne dolazi taj što je toliko objavljivao svoj dolazak? tako pitaju mnogi; da li ga je samoća progutala? Ili treba možda da idemo mi k njemu?' Dogada se sad da i sama samoća postane trošna i raspadne se, kao grob koji se raspadne i ne može više da drži mrtve svoje. Svuda se vide uskršli iz grobova. Dižu se sad, sve više i više, vali oko brega tvog, o Zaratustra. I ma koliko da je visoko pećina tvoja, mnogi moraju gore k tebi: čun tvoj neće više dugo stajati na suvom. I što smo mi očajnici došli ovo u tvoju pećinu, i već nismo više očajni: to je samo predznak znamenje da ima boljih

koji su na putu k tebi, – jer na putu k tebi je i on sâm, poslednji ostatak božiji među ljudima, a to je: svi ljudi velike čežnje, velikoga gađenja, velike dosade, – svi koji neće više da žive, osim ako mogu da nauče da se opet *nadaju* – osim ako se mogu da nauče od tebe, o Zaratustra, *velikoj nadi!*« Tako govoraše kralj od desna, pa dohvati ruku Zaratustrinu da bi je poljubio; ali se Zaratustra odbrani od njegova častvovanja i ustuknu poplašeno, čuteći i kao da beži odjedared u daleke daljine. No već posle kratkog vremena bio je opet kod svojih gostiju, pogleda ih vedrim, ispitujućim pogledom, i reče: »Gosti moji, vi viši ljudi, hoću da govorim s vama nemački i momački. Niste *vi* oni na koje sam ja čekao u ovim brdima.« (»Nemački i momački? To je odviše! reče tad kralj sleva, na stranu; vidi se da ne poznaje dobro Nemce, ovaj mudrac s Istoka! Već on misli 'nemački i sokački' – tako da! To danas može sasvim da podnese!«) »Vi ste možda svi skupa zaista viši ljudi, nastavi Zaratustra: ali za mene – vi niste dosta visoki niti dosta snažni. Za mene, to znači: za ono što je neumoljivo u meni, što zasad čuti, ali što neće uvek ćutati. Sve iako spadate uz mene, niste mi ono što i desna ruka. Jer onaj koji i sâm stoji na bolesnim i slabim nogama, kao vi, taj pre svega hoće, znao on to ili krio od sebe: da ga *štede*. A ja ne štedim ruku svojih ni nogu svojih, *ja ne štedim ratnika svojih*: kud ste dakle vi pristali za *moj* rat? S vama bih proigrao svaku pobedu svoju. A mnogi od vas izvrnuo bi se već na sâm glasni jek bubnjeva mojih. Pa niste mi ni dosta lepi ni blagorodni. Meni su potrebna čista glatka ogledala za moje nauke; na vašoj površini ispašće nakazan još i rođeni moj lik. Vaša pleća pritiskuju mnogi teret, mnoga uspomena; mnogi zao patuljak čući u uglovima vašim. I u vama ima skrivene pučine. Iako ste visoki, i od više vrste: mnogo je na vama krivo i nakazno. I nema kovača na svetu koji bi mi vas sakovao prave i pravovaljane. Vi ste samo mostovi: neki bi viši preko vas prelazili preko! Vi imate značaj stepena, ne ljutite se dakle na onog koji se preko vas penje u *svoju* visinu! Iz semena vašeg iznićiće možda i meni jednom pravi sin i savršen naslednik: ali to je još daleko. Sami vi niste oni kojima pripada imanje moje i ime moje. Niste vi oni na koje ja čekam ovde u ovim brdima, niti smem s vama sići dole još poslednji put. Došli ste k meni samo kao predznak da su viši već na putu k meni – – *ne* ljudi velike čežnje, velikog gađenja, velike dosade, i sve ono što ste vi nazvali ostatkom Božijim, ne! Ne! i po treći put Ne! *druge* iščekujem ja ovde u ovim brdima, i bez njih neću podići odavde nogu svoju, – više, snažnije, pobedonosnije, ornije, takve koji su zdravo i pravo sazđani telom i dušom: *nasmejani lavovi* moraju doći! O, gosti moji, vi osobenjaci, – zar još ništa niste čuli o deci mojoj? I da se nalaze na putu k meni? Ta govorite mi o vrtovima mojim, o blaženom ostrvlju mom, o novom i lepom rodu mom, – zašto mi o tome ne govorite? To uzdarje hteo bih ja da izmolim od ljubavi vaše, da mi govorite o deci mojoj. Toga radi bio sam bogat, toga sam radi postao siromah: šta sve nisam dao, – šta sve ne bih dao, da imam jedno: *tu* decu, taj živi sâd, *to* drveće života volje moje i najviše nade moje!« Tako je govorio Zaratustra, i zastade odjedared u svome govoru: jer beše ga spopala njegova čežnja, i on zaklopi oči i usta usled snažnog kucanja svoga srca. A i svi njegovi gosti ćutahu, i stajahu nepomično i tronuto: samo što je stari pretkazivač davao znake rukama i pokretima.

Večera

Na tom mestu naime prekide pretkazivač zdravljanje Zaratustrino sa njegovim gostima: on se progura napred, kao neko ko ne sme da gubi vremena, dohvati Zaratustru za ruku, i povika: »Ali, Zaratustra! Jedno je mučnije nego drugo, tako ti sam kažeš: dobro dakle, jedno je *meni* sad više potrebno nego sve drugo. Prava reč u pravo vreme: zar me ti nisi pozvao na *jelo*? A ovde ih ima dosta koji su prešli duge puteve. Valjda tek ne misliš da nas besedom zasitiš? Osim toga, svi mi vi govorite i suviše o smrzavanju i davljenju u vodi i na suvu, i o ostalim nevoljama telesnim: ali još niko od vas ne spomenu *moju* nevolju, a to je umiranje od gladi.« – (To reče prorok; a kad zveri Zaratustrine začuše te reči, razbegoše se od straha. Jer videše da

sve ono što su preko dana donele bile kući, neće biti dovoljno ni za samoga pretskazivača da se naključa.) »I k tome od žeđi, nastavi pretskazivač. Čujem ovde doduše gde žubori voda, kao što žubore besede mudrosti, to jest izobilno i neumorno: ali ja – hoću *vina!* Nije svako rođen vodopija kao Zaratustra. Voda i nije dobra za umorne i uvele: *nama* pristoji vino, – tek *ono* daruje iznenadno okrepljenje i trenutno ozdravljenje! « Tom prilikom, kada je pretskazivač iskao vina, dogodi se da i kralj sleva, onaj ćutljivi, dode do reči. »Za vino, reče, *mi* smo se postarali, ja i brat moj, kralj od desna: mi imamo vina dosta, – puna natovarena magarca. Ne traba dakle drugo do hleba.« »Hleba? odvrati Zaratustra smejući se. Baš hleba nema u pustinji. Ali, ne živi čovek samo o hlebu, već i o mesu dobrih jaganjaca, a takva imam dva: – *Njih* treba brzo zaklati i zgotoviti začinima: tako ja volim. I korenja i voća ima dosta, i dosta dobrih i za čankolize i slatkogrize; a i oraha i drugih zagonetaka da se zubi polome. Tako ćemo brže-bolje prirediti dobru večeru. Ali ko hoće da se prihvati, mora da i sâm prihvati, čak i kraljevi. Jer kod Zarustre može da bude i kralj kuvar.« Ovaj predlog bio je svima po srcu: samo što se svojevolutni prosjak opirao mesu i vinu i začinima. »Slušaj samo ovog izelicu Zarustru! reče u šali: zar se zato ide u pećine i u planine, da se drže ovakve gozbe? Sad dabome razumem ono čemu nas je nekad učio: 'Neka je slava maloj sirotinji', i zašto bi hteo da nema prosjaka.« »Budi dobre volje, odgovori mu Zaratustra, kao što sam ja. Ostani pri navici svojoj, čestiti čoveče, melji zrnevlje tvoje, pij vodu tvoju, hvali kuhinju tvoju samo ako ti se čini da si veseo! Ja sam zakon samo za one koji su moji, ja nisam zakon za sve. A ko spada k meni, taj mora da ima snažne kosti, i lake noge, – – mora ići veseo u rat i na gozbe, ne sme biti namršten niti sanjalica, već spreman i na najteže kao da će na gozbu, zdrav i sav. Ono što je najbolje, pripada mojima i meni; ako nam ga ne daju, uzimamo sami, najbolju hranu, najvedrije nebo, najснаžnije misli, najlepše žene! « – Tako je govorio Zaratustra; a kralj zdesna odvrati »Čudno! Da li je još ikad čuo ko tako pametne stvari iz usta jednog mudraca? Jer odista, ja držim da je najčudnije kod jednog mudraca kad je pri svem tom još i pametan, i nije magarac.« To reče kralj od desna, i čuđase se; a magarac na te njegove reči zadovoljno odvrati: I-ja! Tako otpoče ona duga gozba koja se u staroslovnim knjigama naziva »Tajnom večerom«. A na njoj ne beše ni o čemu drugom govora do *o višem čoveku*.

O višem čoveku

1.

Kad sam prvi put došao k ljudima, učinio sam ludost koju čime pustinjaci, veliku ludost: otišao sam i stao na tržište. I govoreći svima, niesam govorio nikome. Uveče pak drugovi mi behu igrači na konopcu, i leševi; i ja sam bejah skoro leš. Ali sa novom zorom dođe mi jedna nova istina: tad naučih govoriti: »Šta me se tiče tržište i pučina i graja pučine i duge uši u pučine! « O vi viši ljudi, naučite ovo od mene: na tržištu niko ne veruje u više ljude. Govoriti može, tamo ko šta hoće! Ali pučina sazno žmirka »svi smo mi jednaki«. »Vi viši ljudi, – tako žmirka pučina – nema viših ljudi, svi smo mi jednaki, čovek je čovek, pred bogom – svi smo mi jednaki!« Pred bogom – Ali eto taj bog je umro. A pred pučinom nećemo da budemo jednaki. O vi viši ljudi, idite, idite dalje od tržišta!

2.

Pred bogom! – Ah eto taj bog je umro! O vi viši ljudi, taj bog bio je najveća opasnost vaša. Tek otkako je on u grobu, vi ste opet uskrsnuli. Tek sad dolazi Veliko podne, tek će sad viši čovek postati – gospodar! Razumete li ovu reč, o braćo moja? Vi ste se poplašili: da li zahvati nesvest srce vaše? Zija li vam ovde provalija? Zija li na vas ovde pakleni pas? Napred!

Napred samo! Vi viši ljudi! Sad se tek trese u mukama brdo budućnosti čovekove da bi porodilo. Bog je umro: sad *mi* hoćemo, – da natčovek živi.

3.

Najzabrinutiji pitaju danas: »kako bi se mogao čovek održati?« Ali Zaratustra pita, jedini i prvi: »kako treba čoveka *prevladati*?« Natčovek leži meni na srcu, *on* je moj prvi i jedini, – a *ne* čovek: ne bližnji, ne najsiromašniji, ne najnapaćeniji, ne najbolji. – O braćo moja, što ja mogu da volim na čoveku, to je što je on prelazak i zalazak. A i na vama ima mnogošta što mi uliva ljubav i nade. Što ste prezirali, o vi viši ljudi, to mi uliva nade. Jer veliki su prezritelji veliki poštovatelji. Što ste očajavali, to je umnogom pogledu za poštovanje. Jer vi ne htedoste učiti kako da se podajete, ne htedoste se učiti sitnim mudrolijama. Danas su, na primer, mali ljudi postali gospodarem: oni svi propovedaju podavanje i uzdržavanje i uzimanje u pamet i vrednoću i obziranje na sve strane i jedno dugo i-tako-dalje sitnih vrlina. Što je god od roda ženskog, štogod vodi poreklo od roda služinačkog, i naročito ona mešavina – púčina: *To* bi htelo sad da zagospodari nad svakolikom sudbinom čovekova – o gad! gad! gad! *To* zapitkuje jednako i neće da stane: »kako se odražava čovek, najbolje, najduže najprijetnije?« I time – su oni danas gospodari. Te današnje gospodare prevladajte mi, o braćo moja, – te male ljude: *oni* su najveća opasnost za natčoveka! Savladajte mi, o vi viši ljudi, sitne vrline, sitne mudrolije, k'o zrno peska sitne obziriće, sav taj komešaj mravinjački, to bedno samouživanje, tu »sreću najviše njih«! – A bolje je da očajavate nego da se pokorite. Zaista vam kažem, ja vas stoga volim što ne umete da živite danas, vi viši ljudi! Jer na taj način *vi* živite – ponajbolje!

4.

Da li imate hrabrosti, o braćo moja? Da li ste srčani? *Ne* hrabrosti pred svedocima, već pustinjačke i orlovske hrabrosti, koju ni bogovi ne posmatraju? Hladne duše, mazge, slepci, pijani – nisu za mene srčani. Srca ima onaj koji zna šta je strah, ali koji ume da *savlada* strah; koji vidi ambis, ali s *ponosom*. Onaj koji vidi ambis, ali očima orla, – koji bakandžama orlovskim ambis *uhvati* i *shvati*: Taj ima hrabrosti.

5.

»Čovek je zao« – tako su govorili tešeći me svi najmudriji. Ah, kad bi to bar i danas još bilo istina! Jer zlo je najbolja snaga čovekova. »čovek mora postati bolji i gori« – tako *ja* učim. Najveće zlo je potrebno za najveće dobro natčo vekovo. To je možda pristajalo za onog propovednika malih ljudi, da je patio noseći na sebi greh čovečiji. Meni, međutim, veliki greh godi kao velika *uteha* moja. – Ali ovo nije kazano za duge uši. Nije ni svaka reč za svaka usta. To su tanane daleke stvari: one se ne smeju hvatati ovnujskim papcima.

6.

O vi viši ljudi, da li vi mislite da sam ja tu da popravim što ste vi pokvarili? Ili, da hoću vama paćenicama odsad da prostirem bolju postelju? Ili, da vama nestalnim, zabludelima, među vrleti zalutalima pokažem nove udobnije staze i bogaze? Ne! ne! i po treći put ne! Sve više njih, i sve bolji od roda vašeg treba da propadnu, – jer sve gore i sve teže treba da bude vama: Samo tako – samo tako raste čovek u visinu gde ga munja pogađa i poražava: visoko dosta da ga munja može dahvatiti! Onome što je malobrojno, što je dugovečno, što je udaljeno, tome su upravljani misao moja i čežnja moja: šta bi imala da me se tiče vaša sitna, mnoga, kratka

beda! Vi mi još ne patite dovoljno! Jer vi patite sa vas, vi niste još patili *sa čoveka*. Lagali biste kad biste rekli da nije tako! Svi vi ne patite sa onog sa čega sam *ja* patio.

7.

Nije mi dovoljno da grom više ne nanosi štete. Neću da ga otklonim i svedem: nego neka nauči da za *mene* – radi. Dugo se već sakuplja mudrost moja kao takav oblak, sve je tiša i sve mračnija. Tako čini svaka mudrost koja hoće jednom da rađa *munje*. Ovim današnjim ljudima neću da *svetlim*, niti hoću da me zovu svetlom. *Njih* – hoću da oslepim: Munje mudrosti moje! Izbodi im oči njihove!

8.

Nemojte hteti više nego što imate: ima neka nevaljala lažnost u onih koji hoće više nego što imaju. Poglavitito kad hoće velike stvari! Jer oni izazivaju nepoverenje prema velikim stvarima, ti prepredeni kovači lažnog novca, i glumci: – dok ne postanu najzad lažni pred samima sobom, razroki, premazane crvotočine, zaogrnuti jakim izrazima, spolja izvešanim vrlinama, bleštavim lažnim delima. Budite u tome veoma pažljivi, vi viši ljudi! Ništa mi se naime ne čini danas dragocenije i ređe nego poštenje. Zar današnjica ne pripada pučini? A pučina ne zna šta je veliko šta malo, šta pravo, šta pošteno: ona je bezazleno kriva, ona uvek laže.

9.

Imajte danas dosta nepoverenja, vi viši ljudi, vi srčani! vi srdačni i prostodušni! Pa držite u tajnosti razloge svoje! Jer današnjica pripada pučini. Ono u što je pučina nekad naučila da veruje bez razloga, ko bi još mogao to razlozima – oboriti? Na tržištu se ubeđuje rukama. Jer prema razlozima pučina je nepoverljiva. Ako tu slučajno jedared pobedi istina, zapitajte se sa dosta nepoverenja: »kakva je to velika zabluda bila na njenoj strani?« Čuvajte se i od naučnika! Ti vas mrze: jer oni su neplodni! U njih su hladne isušene oči, pred njima svaka ptica leži očerupana. Oni se isprsuju i hvale time da ne lažu: ali nemoć za laganje ne znači još ni blizu što i ljubav za istinom! Čuvajte se! Nemanje groznice ne znači još ni bilizu što i saznanje! Ohlađenim duhovima ne verujem. Ko ne ume da laže, ne zna šta je istina.

10.

Ako hoćete visoko da dospete, trebaju vam vaše rođene noge! Ne dajte da vas *nose* gore, ne sedajte na tuđa leđa niti na tuđu glavu! Šta, ti si se popeo na ata? I jašeš brže-bolje gore ka cilju svome? Dobro, prijatelju moj! ali i tvoja je uzeta noga s tobom na konju! Kad stigneš k cilju svome, kad skočiš sa ata svog: na rođenom *visu* svom, viši čoveče, – ti ćeš se spotaći?

11.

Vi stvaraoci, o vi viši ljudi! Žena je trudna samo za svoje rođeno dete. Ne dajte da vas nagovaraju, da vam koješta govore! Ko je to, *vaš* bližnji? Zar vi radite »za bližnjeg«, – valjda tek ne stvarate za njega! Odviknite mi se od toga »za« vi stvaraoci baš vrlina vaša traži da ništa ne činite »za« i »zbog« i »stog«. Začepite uši svoje da ne čujete takve lažne male reči. To »za bližnjeg«, to je vrlina samo malih ljudi: među njima se čuje »jedan kao drugi« i »ruka ruku mije«, – oni nemaju ni prava ni snage za *vašu* samoživost! Usamoživosti vašoj, stvaraoci, leži smotrenost i providenje onih koji su trudni! Što niko još nije smotrio i

provideo, plod: njega štiti i štedi i gaji svekolika ljubav vaša. Onde gde je svekolika ljubav vaša, kod deteta vašeg, tu je i svekolika vrlina vaša! Delo vaše, volja vaša je *vaš* »bližnji«: ne dajte da vas nagovore na lažne vrednosti!

12.

O vi stvaraoci, o vi viši ljudi! Ko treba da rodi, taj je bolan; ali ko je rodio, taj je nečist. Pitajte žene: ne porađaju se one od zadovoljstva. Od bola kakoću kokoši i pesnici. Vi stvaraoci, na vama je mnogošta nečisto. To je zato što ste se morali porađati. Novo dete: o, koliko nove nečistote dolazi s njime na svet! Sklonite se! A ko je rodio, neka opere dušu svoju!

13.

Ne budite vrli više nego što vam dopušta snaga vaša! I ne ištite ništa od sebe što nije verovatno da možete postići! Gazite u stope kojima je išla još vrlina otaca vaših! Kako biste se i mogli popeti u visinu, ako se ne penje s vama volja otaca vaših? Ko bi hteo da bude prvi, neka dobra pazi da ne bude poslednji! A u čemu su bili gresi otaca vaših, u tome ne treba vi da hoćete da budete sveci! Šta bi to bilo, kad bi onaj čiji su oci terali blud sa ženama, i toville se mesom veprovim uz jaka vina: kad bi taj tražio od sebe da ostane čedan? To bi bila ludost! Mnogo je već, zaista vam kažem, od takvoga, ako nema više od jedne ili dve ili tri žene. I sve da gradi manastire, i da nad vratima ispisuje: »Put ka svetitelju« – ja bih ipak rekao: nešto! to je ludost! Taj je sagradio sâm sebi zatvor i zaklon: neka mu je, na zdravlje! Ali ja u to ne verujem. U samoći raste ono što ko u nju donese, i životinja u čoveku. Zato mnogi ne treba da idu u samoću. Da li je bilo dosad što prljavije na zemlji od svetaca-pustinjaka? Oko *tih* nisu igrali kolo samo vešci, – nego i svinje.

14.

Strašljivi, posramljeni, nevešti, kao tigar koji je promašio skok: takve sam vas, o vi viši ljudi, često gledao gde se šunjate u stranu. Stavili ste nešto na kocku pa ste promašili. Ali, o vi kockari, šta je stalo do toga! Niste naučili igrati se i izrugivati se onako kako to treba činiti! Zar ne sedimo svi mi za jednim velikim igračkim i podrugivačkim stolom? Pa iako ste promašili nešto veliko, da li ste zato vi sami – promašeni? Pa ako ste i vi sami promašeni, da li je zato promašen – čovek? A ako je čovek promašen: tim bolje, samo napred!

15.

Što je stvar od više vrste, utoliko je teže domašiti je. Vi ovde viši ljudi, zar niste svi vi – promašeni? Budite dobre volje, šta je stalo do toga! Koliko još ima što se može domašiti. Naučite smeјati se samima sebi kao što se treba smeјati! Zar je i čudo što ste promašeni i tek pola domašeni, vi pola-razbijeni! Ne gura li se i ne navaljuje li u vama – čovekova *budućnost*? Ono što je za čoveka najudaljenije, ono što je najdublje, visina njegova koja se zvezda maša, ogromna snaga njegova: ne penuši li se sve to jedno mimo drugo u loncu vašemu? Zar je čudo ako se poneki lonac i razbije? Naučite smeјati se sebi kao što se treba smeјati! O vi viši ljudi, koliko još ima što se može domašiti! I zaista vam kažem, koliko je već domašeno! Kako je bogata zemlja sitnim dobrim savršenim tvarkama, onim što je domašeno! Postavite sitne dobre savršene stvari, svud oko sebe, i vi viši ljudi! Zlatna zrelna njihova melem je za srce. Ono što je savršeno uliva nade.

16.

Šta beše ovde na zemlji dosad najveći greh? Ne beše li reč onoga koji izreče: »Teško onima koji se ovde smeju!« Zar taj ne nađe osnova za smejanje na samoj zemlji? Onda je rđavo tražio. I dete bi moglo naći ovde osnova. U njega – nije bilo dosta ljubavi: inače bi imao ljubavi i za nas koji se smejemo! A on je nas mrzeo i rugao nam se, i proricao nam glasan plač i cvokotanje zubima. Zar se mora odmah psovati i proklinjati ono što se ne voli? To – meni izgleda rđav ukus. Ali on je tako činio, taj Bezuslovni. On dolazaše iz pučine. On sam imao je ljubavi, ali nedovoljno: inače se ne bi toliko ljutio što njega ne vole. Svaka velika ljubav *neće* ljubavi: – ona hoće više. Sklanjajte se sputa takvim bezuslovnim. To je jedna bolesna vrsta, vrsta pučine. Ona rđavo podnosi ovaj život, zao je pogled njihov na ovu zemlju. Sklanjajte se s puta svim takvim bezuslovnim! U njih su glomazne noge i zaparna srca – oni ne umeju igrati. Kako bi takvima bila zemlja laka!

17.

Iskrivljene dođu sve dobre stvari blizu svome cilju. Kao mačke načine grbu, predu u sebi usled bliske sreće svoje, – sve su dobre stvari nasmejane. Korak odaje da li neko korača već *svojim* putem. pogledajte mene kako idem! Ali ko se približi cilju svom, taj igra. I, zaista vam kažem, ja se nisam u kip pretvorio, niti stojim na jednome mestu tupo, glupo, kruto, kao stub; ja volim brzo trčanje. Ne mari što ima na zemlji močvara i guste turobnosti: u koga su noge lake, taj trči i preko blata, i igra kao po očišćenom ledu. Uzdignite srca vaša, o braćo moja, u vis, sve više! Ali ne zaboravite ni na noge! Podignite i noge svoje, vi dobri igrači, i bolje još: človite i na glavi!

18.

Ta kruna nasmejanoga, taj venac od ruža: ja sam se sâm ovenčao njime, ja sam sâm proglasio svetim smeh svoj. Nikog drugog ne nađoh danas da je za to dosta jak. Zaratustra igrač, Zaratustra lakokrili, koji lakim krilima maše, spreman da poleti, koji maše svima pticama, spreman na let smišljen, blaženo -lakomislen: – Zaratustra pretkazivač, Zaratustra uvek nasmejan, nikad nestrpljiv, nikad bezuslovni, jedan od onih koji voli skokove, pravo i u stranu; ja sam se sâm ovenčao takvom krunom!

19.

Uzdignite srca vaša, o braćo moja, u vis, sve više! Ali ne zaboravite ni na noge! Podignite i noge svoje, vi dobri igrači, i bolje još: dubite i na glavi! Ima i u sreći tromih životinja sa glomaznim nogama odmalena. Čudno je gledati ih kako se muče, kao kakav slon koji bi silom hteo da dubi na glavi. Ali, bolje je biti lud od sreće nego lud od nesreće, bolje je glamazno igrati nego ići bogalj. Naučite dakle od mane mudrost moju: i najgora stvar dobra je kad se okrene naopako, – i najgora stvar ima dobre noge za igranje: naučite dakle već jednom sami sebe, o vi viši ljudi, da stanete na prave noge svoje! Odviknite mi se već jednom od te turobnosti i od sveg tugovanja pučinskog! O, kako mi žalosni izgledaju danas ti pajaci pučine! A današnjica pripada pučini.

20.

Budite mi kao oluj kad navali iz stenovitih pećina svojih: hoće da igra kako sâm sebi zviždi, mora drhću i ugibaju se pod stopama njegovim. Onaj što daje krila magarcima, što muze lavice, njemu neka je slava, duhu neobuzdanome koji dolazi kao vihor-vetar za sve što je od danas, i za sve što je pučina, – – koji je dušman bodljikama i bockavim glavicama, i svima

svelima listićima i koprivama: neka je slava tome divljem dobrom slabodnom vior-duhu, koji igra po močvarama i tugobama kao po livadama! On koji mrzi one ogavne ogare iz pučine, i sav nakazni natmureni nakot: neka je slava tome duhu svih slobodnih duhova, nasmejanom vioru, koji duva prah u oči svima zloslutnicima i sušićavima! O vi viši ljudi, vaše je najveće zlo: što svi vi niste naučili igrati kao što treba igrati – igrati preko sebe samih! Šta je stalo do toga što ste promašeni! Koliko ima još što se može domašiti! *Naučite* već jednom da se smežete preko sebe samih! Uzdignite srca vaša, o vi dobri igrači, u vis sve više! A.li ne zaboravite mi ni na dobri smeh! Ovu krunu nasmejanoga, ovaj venac od ruža: vama, braćo moja, dobacujem venac taj! Ja sam smeh proglasio svetim; o vi viši ljudi, *naučite* mi se - smežati!

Pesma turobnosti

1.

Govoreci Zaratustra ove govore, stajao je blizu ulaza u svoju pećinu; a kad je izgovorio poslednje reči, izvuče se od svojih gostiju, i pobeže za kratko vreme napolje. »O čisti miomiru oko mene, klicao je, o blažena tišino oko mene! Ali, gde su zveri moje? Ovamo, ovamo, orle moj i zmijo moja! Recite mi što ću vas pitati, zveri moje: svi ti viši ljudi skupa – da li možda oni ne *mirišu* dobro? O čisti miomiru oko mene! Sad tek znam i osećam koliko vas, zveri moje, volim.« – I Zaratustra reče još jednom. »ja vas volim, zveri moje!« A orao i zmija priljubiše se uza nj, dok je govorio ove reči, i gledahu k njemu u visinu, Tako su stajali tiho na okupu troje, njuškajući i gutajući u društvu dobri vazduh. Jer vazduh beše ovde napolju bolji nego među višim ljudima.

2.

A tek što je Zaratustra napustio bio pećinu, podiže se stari čarobnik, pegleda lukavo unaokolo pa reče: Izašao je!« I već, vi viši ljudi – evo vas i ja golicam tim pohvalnim i laskavim imenom, kao on sâm – već me spopade zli duh moj, varalac i čaralac, turobni vrug moj, – koji je iz osnova protivan ovome Zaratustri, oprostite mu! Evo *hoće* pred vama da čara, sad mu je baš došao *čas*: uzaman se rvem s tim zlim duhom. Svima vama, koje god počasti davao ko sebi rečima, bilo da se nazivate »slobodnim duhovima« bilo »istinoljubivima« bilo »duhovnim isposnicima« bilo »raspusnicima« bilo »velikom čežnjom zapojenima«, – svima vama koji patite sa velikog gađenja kao i ja, kojima je umro stari bog a navi još ne leži ni u povojima i pelenama, – svima je vama naklonjen zli duh moj i vrug-čarobnjak. Ja znam vas, vi viši ljudi, ja znam njega, – ja znam i toga zlokobnika, i volim ga i protiv volje, toga Zaratustru: on sâm izgleda mi češće kao neka lepa obrazina kakvog sveca, kao kakva nova čudna preobuka u koju voli da se preruši zli duh moj, turobni vrug: – ja Zaratustru volim, tako mi se često čini, moga zloga duha radi. – I evo već me ovaj spopada i sili me, taj duh turobnosti, taj vrug večernjega sutona: i, odista, vi viši ljudi, evo mu se prohteva – otvorite samo dobro oči! – prohteva mu se da se pokaže *nag*, ne znam još da li kao muško ili kao žensko: ali evo izlazi, sili me, avaj! otvorite dobro čula svoja! Dan odzvonjava, spušta se veče za sve stvari, i za najbolje stvari: čujte sad, i vidite, vi viši ljudi, kakav je vrug, da li čovek da li žena, ovaj duh teške večernje tuge! « To reče stari čarobnjak, pa pogleda lukavo unaokolo, i dohvati tad harfu svoju.

3.

Kad zrak se mrači,
kad već slana pada
da teši zemlju,
nevidno, i nečujno –
jer laku obuću kap
utešna nosi, k'o svaki tešilac: –
sećaš li, toplo srce, sećaš li se
negdanje žeđi tad? : –
nebesnih suza, rosnih kapi žedno
ležalo si tako, sprženo i svelo,
dok po žutim stazama kroz travu
zglobni zraci večernjeg sunca
letahu okolo, –
kroz crno granje svetli, plameni zraci.

»Istinoljubac? Ti? – i smejahu se –
Ne! Samo pesnik!
Zver, i to lukava, grabljiva, pažljiva,
lažljiva zver,
što orno, voljno mora da laže:
gramzeć' za plenom,
čuvdom zastrt,
čuvida sebi,
sâm plen rođen svoj –
to zar – istinoljubac?
Ne! Tek budala! Tek pesnik! Pesnik!

Reči zbrkane
kroz obrazinu glasno vičući,
po mostovima reči lažljivih
teturajuć' se, k'o po dugama
šarnim, između lažnih nebesa
viseći i zamalja večito, –
tek ludak, pesnik tek!

Istinoljubac – *to*?
Ne tih, nam, gladak,
ne leden, kao kip,
kao božiji stub,
ne postavljen pred hram
k'o čuvar božiji, –
ne! – dušman svakom takvom kipu, svud
tražeći divljinu a ne hram,
pun živahnosti mačje, strmoglav
skačući u slučaj svak,
i svaku prašumu
nanjušujući žudno-požadno,
gde bi u društvu s divljim zverima
potrč'o, lep,
pohotno ržuć', grešno zdrav i sav
šaren kao oni,

podsmješljiv, vraški, krvožedno-blažen,
harajuć', krijuć', obziruć' se svud: –

Ili kao orao što u ponore
upire pogled dug, nepomičan,
u *svoje* ponore: –
kako se svijaju
unutra, dole,
u veću sve i veću dubinu! –
tad,
odjednom, pravce
slati strmoglavce
međ *jaganjce*,
gladan, krvogladan
jagnječeg mesa,
ljut na sve jagnjeće duše,
besan na sve što bleji
i gleda kao ovca i jagnje, mekoruno,
i sivo, s večnom ćudi jagnjeta!

Eto takve,
orlovske zmijske,
pesničke su žudi,
tvoje su žudi ispod sto čuvida,
budalo ti! Pesniče!

U čoveku ti vide
boga i ovcu: –
rastrgati boga.
baš kao i ovcu u čoveku,
pri tom *smejati se* –

To, to je što te čini blaženim!
Blaženstvo zmajsko, odista, orlovsko,
blaženstvo pesnika, i budale!« –

Kad zrak se smrači,
kad mesečev srp
krišom već puza zelen zavišću
na zađnju rumen sunca večernjeg:
– dindušman danu,
svakim korakom tajno
posecajući ruže s bokora,
dok redom glave svoje ne pognu
i propadaju sve u mračnu noć: –

K'o one, nekad pao sam i ja,
iz ludog zanosa za Istinom
iz žudi što ih dan mi dočara,
izmožden danom, prasi svetlosti,

– pao, propao, i sen postao:
jednom istinom spržen ostao,
i večno žedan:
te žeđi još? –
*Da za me nema
nigde Istine,
bejah i biću uvek jedino
pesnik, budala!*

O nauci

Tako je pevao čarobnik: a svi koji su tu bili, uđoše kao ptice neosetno u mrežu njegove lukave i turbne pohote. Samo se savesni u duhu nije dao uhvatiti: on uze brže bolje harfu od čarobnika i povika: »Vazduha! Dajte da čist vazduh uđe ovamo! Dajte Zaratustru ovamo! Od tebe postaje pećina ova zaparna i otrovna, ti zli stari čarobniče! Ti zavodiš, podmukli, preprederni čoveče, na nekušane želje i u neznane divljine. Avaj, kad takvi kao ti što si stanu propovedati i zanovetati *o istini!* Teško svim slobodnim duhovima koji nisu na oprezu od *ovakvih* čarobnika! Svršeno je sa slobodom njihovom: ti učiš i mamiš natrag u tamnice, – ti stari turbni vraže, iz tužbe tvoje čuje se zvižduk hajkača, ti si kao oni koji uzdižući čednost pozivaju potajno na sladostrasnost! « Tako je govorio savesni; ali stari čarobnik pogleda unaokolo, uživaše u pobedi svojoj, i proguta usled toga ljutnju koju mu savesni zadade. »Umiri se! reče skromnim glasom, dobre pesme hoće dobro da odjeknu; posle dobrih pesama treba dugo ćutati. To i čine evo svi ovi, svi viši ljudi. A ti mora da nisi dobro razumeo pesmu moju? U tebe nema dosta duha čarobnog.« »Ti me pohvaljuješ, odgovori savesni, odvajajući me od sebe, meni je pravo tako! Ali vi ostali, šta to vidim? Vi svi još sedite sa pohotnim očima: Vi slobodne duše, kuda vam se dede sloboda vaša! Izgledate mi čisto kao oni koji su dugo gledali igru opakih nagih devojaka: i same duše vaše igraju! U vama, vi viši ljudi, mora da ima više onoga što ovaj čarobnik naziva duhom čarobnim i varljivim. – mora biti da smo mi različiti. I odista, dovoljno smo razgovarali i razmišljali jedan s drugim, pre nego što se Zaratustra povratio u pećinu svoju, a da bih mogao znati: mi i *jesmo* različiti. Mi i *tražimo* razno ovde gore, vi i ja. Ja tražim više *sigurnosti*, i zato sam došao k Zaratustri. Jer on je još najčvršća kula i volja – – danas, kad se sve ljulja, kad se cela zemlja tresu. A vi, kad vas vidim kako zverate očima, čisto mi se čini da vi tražite *više nesigurnosti*, – više zebnje, više opasnosti, više zemljotresa. Vi ste željni, tako mi se čisto čini, oprostite pričini mojoj, o vi viši ljudi, – – vi ste željni najgoreg, najopasnijeg načina života, koji *meni* najviše straha zadaje, života divljih zverova, šuma, pećina, strmih brda i bezdanih provalija. Vama se nekako ne sviđaju najbolje vodioci *iz* opasnosti, već baš oni koji vas odvođe sa pravih staza, zavodioci. Ali, ako je takva želja u vama i *istinska*, ona mi ipak izgleda *nemoguća*. Jer strah – to je nasleđeno i osnovno osećanje u čoveku; iz straha se daje protumačiti sve, i prvi greh i prva vrlina. Iz straha je izrasla i moja vrlina, koja se zove: nauka. Mislím, strah od divljeg zverinja, – njemu se čovek najduže učio, računajući tu i zverku koju u samome sebi nosi, i od koje se boji: – nju zove Zaratustra 'životinjom u čoveku'. Taj dugi stari strah, kad se najzad istanjio, kad je postao duhovan, duševan – danas, tako mi izgleda, zove se: *nauka*.« – Tako je govorio savesni; a Zaratustra, koji se baš beše vratio u svoju pećinu, i koji beše čuo i pogodio poslednje što je ovaj rekao, prosu na savesnoga punu ruku ruža i smejaše se »istinama« njegovim. »Kako! uzviknu, šta to baš čuh? Odista, kako mi se čini, ili si ti budala ili sam ja sâm: a tvoju 'istinu' obrnuću brže-bolje naopako. Jer *strah* – to je naš izuzetak. A smelost i pustolovina i želja za nepoznatim, za nepokušanim – *smelost* je, čini mi se, cela ranija povest čovekova. Od najdivljijih najsmelijih zverova zavišću svojom ispipao je on i preoteo sve vrline njihove: i tako je tek postao – čovekom. *Ta* smelost, kad se najzad istanjila, kad je

postala duhovna, duševna, ta čovečanska smelost sa orlovskim krilima i zmijskom mudrošću: *ona* se, tako mi se čini, zove danas – «*Zaratustra!*» – povikaše svi koji su tu sedeli, kao iz jednog grla, i podigoše veliku graju i smeh: a sa njih se diže u vis kao neki težak oblak. I čarobnik se smejaše, i reče mudro: »Gle! Nestade ga, zloga duha mog! Nisam li vas ja sâm opomenuo da ga se čuvate, i rekao, da je varalica, da je duh lažljiv i varljiv? Naročito kad se pokaže nag. Ali šta *ja* mogu za njegove podvale! Jesam li *ja* stvorio, njega i svet? Dobro de! Budimo opet dobri i dobre volje! I mada je Zaratustra namrgođen – pogledajte ga samo! on se ljuti na me: – – još pre nego što padne noć, opet ću mu biti drag, i hvaliće me, jer on ne može dugo da živi a da ne čini takve budalaštine. *Taj* – voli neprijatelje svoje: u toj se veštini on najbolje razaznaje, od svih koje sam video. Ali se on zato sveti – prijateljima svojim!« Tako je govorio stari čarobnik, a viši ljudi su odobravali što kaže: tako da je Zaratustra išao od jednog k drugom i s puno zlobe i ljubavi stiskao ruke prijateljima svojim, – kao neko koji kod svakog ima nešto da popravi i da se izvini. A kad je pri tom došao do vrata svoje pećine, spopade ga opet želja za dobrim vazduhom napolju, i za zverima njegovim, – i htede da se izvuče.

Među kćerima pustinje

1.

»Nemoj odlaziti! reče tad putnik koji se nazivaše senkom Zaratustrinom, ostani kod nas, inače će nas opet spopasti stara potmula turabnost. Već nas je onaj stari čarobnik poslužio onim što ima najgore u sebi, i gle samo, eno dobri pobožni papa proliva opet suze i sasvim se već ukrcao ponovo na more teške tuge. Ovi kraljevi prave doduše pred nama veselo lice: jer *oni* su danas to od svijuu nas najbolje naučili! Ali da nema ko da ih gleda, opkladio bih se da bi i kod njih opet počela iznova opaka igra – – opaka igra oblaka što promiču, vlažne tugobe, natmurenih nebesa, ukradenih sunaca, urlajućih jesenjih vetrova, – opaka igra našeg urlanja i vikanja za pomoć: ostani kod nas, o Zaratustra! Ovde ima mnogo skrivene bede koja bi da progovori, mnogo sutona, mnogo oblaka, mnogo zagušna vazduha! Ti si nas nahranio snažnom hranom za ljude, i snažnim izrekama: ne daj sad da nas na kraju jela spopadnu mekušni ženski duhovi! Ti jedini činiš da vazduh oko tebe biva snažan i čist. Da li sam igde još na zemlji naišao na tako dobar vazduh kao kod tebe u pećini tvojoj? Mnoge sam zemlje upoznao, nos se moj naučio da ispituje i procenjuje svakovrstan vazduh: ali kod tebe udišu nozdrve moje svoju najveću slast! Osim može biti, – može biti – o, oprosti jednu staru uspomenu! Oprosti mi jednu staru pesmu posle jela koju sam nekad spevao među kćerima pustinje: – jer i kod njih beše vazduh isto tako dobar, jasan, pun istoka; onde sam bio najviše udaljen od oblačne vlažne turobne stare-Evroe! Tada sam voleo onakve devojkice s istoka, i ona plavetna nebesa, sa kojih ne vise oblaci ni misli. Nećete verovati koliko je bilo lepo videti ih kad sede, ako ne bi igrale, zadubene ali ne u misli, kao male tajne, kao kitnjaste zagonetke, kao orašćići posle jela – odista, mnogobrojne i neobične! ali bezoblične: zagonetke koje se daju odgonetnuti: za ljubav tim devojkama izmislio sam tada jedan psalam da se poje posle jela.« To reče putnik i senka; i pre nego što mu je ko mogao odgovoriti, beše već dohvatio harfu starog čarobnika, i prekrstio noge, gledajući unaokolo mirnim i mudrim očima: – a nozdrvama udišaše polako i ispitujući vazduh, kao neko koji u novim zemljama okusi neznani zrak. Zatim otpoče da peva, kao da urla.

2.

Pustinja se širi: avaj onome, ko pustinje u grudima skriva.

– Ha! svečano!
odista svečano!
dostojan početak!
afrikanski svečano!
I lava dostojno,
a i kakvog moralnog drekavca –
– ali ništa za vas,
dražesne družice,
kraj čijih je nogu
meni, prvi put,
Evropljaninu pod palmom,
sedeti dopušteno. Selah.

Čudno odista!
Evo me gde sedim
blizu pustinje, a ipak
u isti mah udaljen od nje,
i još ni u čem pust:
to jest, progutala me
ova majušna oaza: –
– ona baš zinula beše,
zinula ustima slatkim,
o ta mirisna ustašca! : –
ja u njih padoh,
propadoh, skroz – među vas,
dražesne družice! Selah.

Slava onome kitu,
ako je ovako gosta
ugostio svog! – vi znate
šta misli tim učenost moja? –
slava trbuhu onom
ako, ovako
kao ovaj trbuh, oaza
dražesna beše: u što sumnjam,
– jer dolazim iz Evrope,
koja u sve sumnja, više
nego sve ostarije ženice skupa.
Neka bi je popravio Bog!
Amin!

Evo me gde sedim
u ovoj majušnoj oazi,
kao urma – zagasita,
šećerna, zlatna, žudna
ustašca devojačkih,
više još devičanskih
ledenih, snežnih, oštrih
sekutića: za njima
gine srce svim toplim urmama. Selah.

Kao to voće s juga,
tako, sasvim tako
ležim ja sad, oko mene
bumbarčići leću,
i njuše i njišu se,
i s njima još manje,
još luđe, i grešne
željice i misli, –
opkoljen vama,
vi neme, vidovite
device-mačke,
Dudu i Zulejka,
– *obsvingljen*, da natrpam sve
što osećam u jednu reč:
(nek bog oprostí greh protiv jezika!)
– sedim tu, udišem najbolji zrak,
odista, rajski zrak,
zrak čist i svetao, zlatom prošaran,
najbolji što je ikad
s meseca pao –
bilo slučajno,
bilo iz obesti?
kao što stoji u starim pričama.
Al', sumnjajlica ja,
ja sumnjam, naravno, jer dolazim
iz Evrope,
koja u sve sumnja, više
nego sve ostarije ženice skupa.
Neka bi je popravio Bog!
Amin!

Pijući najbolji zrak,
s nozdrvama nabubrelim
kao pehari,
bez budućnosti, i bez uspomena
sedim tu,
dražesna družice,
i gledam palmu,
gledam igračicu,
kako se vije, svija i previja, –
– ko dugo gleda, igr'o bi i sâm!
Igračica je, rekao bih, ta
dugo, predugo, uvek stajala
na jednoj nozi?
pa je smetnula s uma, rekao bih,
– sećaš se, toplo srce, sećaš li se
drugu nožicu?
Jer ja uzalud
tražim tog malog
skupog blizanca

– to jest drugu nogu –
pod svetim krugom
dražesne joj, lepe,
lelujave lepeze-suknjice.
Čak, verujte mi, drugarice lepe,
rekao bih čisto:
izgubila je!
Nema je!
propala je!
druga nožica! –
šteta za lepu drugu nožicu!
No – gde to jadna tuguje sada
samotna nožica?
Možda od straha mre sad pred nekim
goropadnim čudovištem od lava,
plavogrivim? Il, je možda čak
izgrižena, oglodana gde –
do kostiju, avaj! oglodana! Selah.

O, ne plačite
meka srca!
srca k'o urme!
prebela prsa!
ne plačite, srca
od slatkog drvca
šećerna!
Ne plači više,
bleda Dudu!
budi čovek, Zulejka! hrabro!
– Il' bi vam možda sada
godilo nešto snažno,
nešto što snaži srce?: –
miropomazan stih?
svečana utešna reč? –
Ha! amo dostojanstveno!
vrlo, evropejsko dostojanstvo!
Duvajte, duvajte opet
vrlinâ mehovi!
Ha!
daj da zaurlam još jednom,
da moralno zaurlam!
poput moralnog lava
pred kćerima pustinje!
– Jer urlik vrline,
dražesne device,
više je neg sve drugo
strasna prednost i strašna glad Evropejca
I stojim evo već
kao Evropejac,

ne mogu drugačije, tako mi pomogao Bog!
Amin!

Pustinja se širi: avaj onome, ko pustinje u grudima skriva.

Budjenje

1.

Posle pesme putnika i seni, napuni se pećina odjedared grajom i smehom: i kako su svi iskupljeni gosti u isti mah stali govoriti, pa ni magarac, ohrabren time, nije ostao miran, podiđe Zaratustru mala zlovolja, i on se podsmehnu u sebi ovakvoj poseti: iako se radovao njihovoj veselosti. Jer ona mu izgledaše znak ozdravljanja. On se dakle izvuče napolje, i govoraše tu svojim zverima. »Kud se dede nevolja njihova? reče, i već odahnu sam od male svoje dosade, – kod mene su se odvikli, kako mi se čini, od vike za pomoć! – ali, nažalost, još ne i od vike uopšte«. I Zaratustra zapuši svoje uši, jer se baš beše pomešalo magarčevo i-ja na čudan način sa veselom grajom ovih viših ljudi. »Oni su veseli, otpoče opet, a ko zna? možda o trošku domaćina svog; i mada su od mene naučili smejati se, to ipak nije *moj* smeh kojem su se naučili. Ali, šta je stalo do toga! To su stari ljudi: oni ozdravljaju na svoj način, oni se smeju na svoj način; moje su uši imale već i gore što da izdrže pa se nisu rogušile. Ovaj dan znači pobedu: uzmiče eno već, beži, *duh težine*, stari moj dindušmanin! Kako će lepo da svrši ovaj dan koji je tako ružno i teško počeo! A *hoće* da svrši. Već se bliži veče: eno ga gde preko mora jaše amo, dobri jahač. Kako se ugiba, blaženi, vraćajući se u zavičaj, na purpurnim sedlima svojim! Nebo ga vedro gleda, svet leži u dubini: o svi vi čudaci što dođoste k meni, isplati se zaista živeti kod mene!« Tako je govorio Zaturustra. I opet se začu vika i smeh viših ljudi iz pećine: tada on poče iznova. »Zagrizli su, moj je mamac dobar; i pred njima uzmiče neprijatelj njihov, duh težine. Da li pravo čujem: eno uče već da se smeju sami sebi? Moja je muška hrana dobra, moja reč puna soka i smoka: ali, zaista vam kažem, ja ih i nisam hranio zeljem što nadima, već hranom ratničkom, hranom pobedničkom: nove sam požude razbudio u njima. Nove nade udoše u ruke i noge njihove, srce se njihovo isteže. Oni nalaze nove reči, još malo pa će iz duha njihova obest izbijati. Takva hrana nije dabome za decu, niti za čežnjive stare i mlade ženice. Njihova se utroba ubeđuje na drugi način; njima nisam ja lekar i učitelj. *Gađenje* uzmiče ispred ovih viših ljudi: eto! to je moja pobeda. U mome carstvu stiču pouzdanje, sav glupi stid napušta ih, oni se iskaljuju. Oni iskaljuju srce svoje, dobri im se časi vraćaju, oni opet slave i preživaju, – oni postaju *zahvalni*. To je za mene najbolji znak: postaju zahvalni. Neće dugo trajati a oni će početi da izmišljaju svetkovine, i da dižu spomenike starim radostima svojim. Oni su *na putu ozdravljenja!*« Tako je govorio Zaratustra u srcu svom, gledajući u polje; a njegove zveri ulagivahu se oko njega, i poštovahu njegovu sreću i njegovo ćutanje.

2.

Ali odjedared, poplaši se uvo Zaratustrino: jer u pećini, koja je dotle bila puna graje i smeha, nastala iznenada mrtva tišina; – a do nosa mu dopiraše mirisan kâd tamjana, kao od zapaljenih šišarki. »Šta se to zbiva? Šta to rade?« zapita se, i privuče ulazu, tako da je mogao, neopažen, videti šta mu rade gosti. Ali, da divna čuda! šta je morao da vidi svojim rođenim očima! »Oni su postali svi opet *pobožni*, oni se *mole*, oni su pomahnitali!« – govorio je, i nije se mogao načuditi. I zaista! svi ti viši ljudi, oba kralja, papa van službe, opaki čarobnik, dobrovoljni prosjak, putnik i senka, stari pretskazivač, savesni u duhu, i najružniji čovek: svi su oni ležali kao deca, ili kao skrušene stare žene, na kolenima, obožavajući magarca. I baš beše počeo

najružniji čovek da se guši i penuši, kao da će da pokulja iz njega nešto što se ne da iskazati; a kad je uskipeo da dođe do pravih reči, vidi, to beše pobožna čudna litanija u slavu obožavanog i okađenog magarca. A ta litanija zvonila je ovako: Amin! Slava i čast i mudrost i hvala i pohvala i krepkost neka je bogu našem, na vjeki vjekov! – A magarac odvikivaše, I-ja! On nosi teret naš, on uze na se oblik služinački, on je trpeljiva srca i ne kaže nikad Ne; a ko ljubi Boga svoga, taj ga i kažnjava. – A magarac odvikivaše, I-ja! On ne zbori reči: jedino što svetu koji je stvorio kaže uvek I-ja: on time slavi svoj svet. U tome je mudrina njegova, što neće da govori: te tako retko kad da nema pravo. – A magarac odvikivaše, I-ja. Neopažen ide on po svetu. Siva boja kože u koju je uvijena vrlina njegova. Ako ima duha, on ga krije; ali svako veruje u velike uši njegove. – A magarac odvikivaše, I-ja. Koliko je skrivene mudrosti u tome što ima duge uši, i sve sa I-ja potvrđuje a nikad *ne poriče!* Nije li on stvorio svet po svome podobiju, to jest, što je moglo biti glupljim? – A magarac odvikivaše, I-ja. Ti hodiš pravim i krivim putevima; slabo te se tiče, šta nama ljudima izgleda pravo šta krivo. Tvoje je carstvo s one strane dobra i zla. U tome je tvoja nevinost, što ne znaš šta je to nevinost. – A magarac odvikivaše, I-ja. Pogle samo kako nikoga ne guraš od sebe, ni prosjaka, ni kraljeve. Puštaš decu da dolaze k tebi, a kad te opaki dečaci draže, ti kažeš jednostavno I-ja. – A magarac odvikivaše, I-ja. Ti voliš magarice i sveže smokve, ti jedeš što dohvatiš. I boca te zagolica u srcu, ako si baš gladan. U tome leži mudrost jednoga boga. – A magarac odvikivaše, I-ja.

Magareća slava

1.

Ali, kod toga se mesta litanije Zaratustra nije mogao više uzdržati, nego viknu i sâm I-ja, još glasnije nago magarac, i skoči posred svojih pomahnitalih gostiju. »Ta šta to radite, vi deco od ljudi? povika, dižući bogomoljce silom sa zemlje. Teško vama, da vas još ko vidi osim Zaratustre: Svaki bi mislio da ste vi sa novom verom svojom najgori hulitelji, i najluđi od svih starih žena! Pa i ti sam, ti stari papo, zar to priliči tebi, da ovako obožavaš magarca kao boga?« – »O Zaratustra, oprost, odgovori papa, ali što se boga tiče, i u, tome sam ja prosvćeniji od tebe. A tako i treba da bude. Bolje je obožavati boga u ovom obliku, nego ni u kojem obliku! Promisli malo ovu izreku, pa ćeš brzo doći do toga da u ovakvoj izreci ima mudrosti. Onaj koji je rekao 'bog je duh' – taj je na zemlji učinio dosad najveći korak i skok ka bezverju: takva se reč na zemlji ne daje lako popraviti! Staro moje srce skače i skakuće, zato što na zemlji ima još nešto što se može obožavati. Oprosti zato, o Zaratustra, jednom starom pobožnom papskom srcu! « – »Pa ti, reče Zaratustra putniku i senki, ti kažeš i misliš da si slobodan duh? A evo se klanjaš i služiš kumirima i popovima? Gore je, zaista ti kažem, to što radiš ovde nego ono što si radio među onim tvojim opakim crnpurastim devojkama, ti opaki novi bogomoljče!« »Da gore, odgovori putnik i sen, imaš pravo: ali šta ja tu mogu! Stari je bog opet živ, o Zaratustra, ma šta ti govorio. Svemu je kriv najružniji čovek: on ga je probudio u nov život. A to što kaže da ga je on nekad ubio: *smrt* kod bogova, uvek je predrasuda.« – »Pa i ti, reče Zaratustra, ti opaki stari čarobniče, šta si ti to učinio? Ko će, u ovo slobodnjačko doba, odsad u tebe verovati kad *ti* veruješ u ovakvu magareću bogovštinu? Glupost je to bila što si učinio; kako si mogao, ti mudrac, učiniti takvu glupost!« »O Zaratustra, odgovori mudri čarobnik, ti imaš pravo, bila je glupost, – ali mi je i dosta teško pala.« – tek ti, reče Zaratustra savesnome u duhu, promeri samo i metni prst na nos svoj! Zar je sve ovo po tvojoj savesti? Zar nije duh tvoj odviše čistunac za molitve i za isparenje ovih bogomoljaca?« »Ima u tome nešto, odgovori savesni i metnu prst na nos, ima u tome pozorištu nešto što čak godi mome duhu. Može biti da ne smem da verujem u boga: ali je pouzdano da mi bog u ovom obliku izgleda još najverovatniji. Bog treba da je večit, prema

svedočanstvu najpobožnijih: ko ima toliko vremena, taj se ne žuri sa vremenom. Što je moguće lakše, i što je moguće gluplje: *na taj način* može neko koji je takav daleko da dospe. A ko ima duha i suviše, toga još ponajlakše zalude baš sama ludost i glupost. Razmisli o samome sebi, o Zaratustra! Ti sâm – zar ne! i ti sâm mogao bi od silne mudrosti postati magarcem. Zar ne ide savršen mudrac rado pa najkrivljim stazama? Kao što se to vidi, o Zaratustra, – kao što se to vidi *po tebi!*« »I, najzad ti, reče Zaratustra, i okrete se prema najružnijem čoveku, koji je još jednako ležao na patosu s uzdignutom rukom prema magarcu (jer mu je davao da pije vina) Govori, ti neiskazani, šta si to tu počinio? Izgledaš mi preobražen, iz oka ti bije plamen, ogrtačem uzvišenoga zagrnuta je ružnoća tvoja: *šta* si učinio? Je li istina to što ovi ovde kažu, da si njega opet probudio? Čemu? Zar nije bio iz temelja umrtvljen i utuljen? I ti sâm izgledaš mi probuđen: šta si učinio? šta si *ti* prevrnuo? Čemu si se ti okrenuo? Govori, o ti neiskazani!« »O Zaratustra, odgovori najružniji čovek, ti si spadalo! Da li je *on* još živ, ili je opet živ, ili je iz temelja mrtav, – ko to ponajbolje zna od nas dvojice? Ja tebe pitam. Ali ja jedno znam, – a to sam od sama tebe naučio, o Zaratustra: onaj koji hoće najtemeljnije da ubije, taj se *smeje*. 'Ne gnevom već smehom se ubija' – tako si ti govorio nakad. O Zaratustra, ti skriveni, ti uništitelju bez gneva, ti opasni svetitelju, – ti si spadalo! «

2.

Tada se dogodi da Zaratustra, začuđen sve takvim doskočicama mesto odgovora, odskoči unatrag do vrata svoje pećine, i, okrenut licem prema gostima svojim, povika snažnim glasom: »O vi vragolani svi skupa, o vi lakrdijaši! Što se izmotavate i zamotavate preda mnom! Kako je u svakome od vas srce skakutalo od radosti i pakosti, zato što ste najzad opet postali kao dečica, to jest pobožni, – što ste najzad opet činili što deca čine, to jest molili se bogu, skrštavali ruke i govorili 'dragi Bože!' Ali, sad napustite *ovu* dečju sobu, moju rođenu pećinu, u kojoj se teraju danas svakojake detinjarije. Rashladite i iskalite ovde napolju toplu svoju obest detinju i nemirno srce svoje! Naravno: ne postanete li kao dečica, nećete dospeti u *ono* carstvo nebesko. (I Zaratustra pokaza rukama na nebo.) Ali mi nećemo u carstvo nebesko: mi smo postali ljudi, – *mi dakle hoćemo carstvo zemaljsko.*«

3.

I još jednom stade Zaratustra besediti. »O novi prijatelji moji, reče, – vi osobenjaci, vi viši ljudi, koliko mi se sad svidate, – otkako ste se opet obveselili! Vi ste, zaista vam kažem, svi procvetali: meni se čini da su za takvo cveće, kao vi što ste, potrebne *nove slave*, – kakva mala hrabra ludorija, kakva služba božija ili slava magareća, kakva stara, vesela budala Zaratustra, vikor-vetar koji će vam izduvati iz duše pomrčinu. Nemojte zaboraviti ovu noć i ovu magareću slavu, vi viši ljudi. *To* ste izmislili kod mene, to je za mene, dobro znamenje, – tako što izmišljaju samo oni koji su na putu ozdravljenja! A ako je još jednom budete slavili, ovu magareću slavu, učinite to sebi za ljubav, učinite to i meni za ljubav! I *meni* u pomen!«

Tako je govorio Zaratustra.

Pijana pesma

1.

Međutim behu jedan za drugim izašli napolje u hladnu zamišljenu noć; a sâm Zaratustra vodio je za ruku najružnijeg čoveka, da mu pokaže svoj noćni svet, i veliki okrugao mesec, i srebrne

vodopade kod svoje pećine. Tako su bili najzad svi na okupu u miru, sve sami stari ljudi, ali sa utešenim hrabrim srcem, i začuđeni u sebi što se na zemlji tako dobro osećaju; a prijatna tišina noći prodirala je sve više i više ka srcu im. I Zaratustra iznova pomisli u sebi: »o koliko mi se sad sviđaju, ovi viši ljudi!« – nego ne htede reći glasno, jer je poštovao njihovu sreću i njihovo ćutanje. – Ali tad se dogodi ono što je toga čudnog dugog dana bilo najčudnije: najružniji čovek poče još jedanput, i to poslednji put, da se guši i penuši, pa kad je doterao do reči, nuto, pitanje okruglo i čisto iskoči iz njegovih usta, jedno lepo duboko jasno pitanje, koje se taknu srca svih što su ga slušali. »Prijatelji moji svi skupa, reče najružniji čovek, kako se vama čini? Ovoga dana radi – ja sam prvi put zadovoljan što sam proživio ceo život. I nije dosta da samo toliko posvedočim. Vredi živeti na zemlji: jedan dan, jedna slava sa Zaratustrom, naučili su me da volim zemlju. 'To li beše – život?' reći ću smrti: 'Pa dobro! Daj još jedanput!' Prijatelji moji, kako se vama čini? Zar nećete i vi reći smrti kao ja: 'To li beše – život? Pa dobro, Zaratustre radi, daj još jedanput« – Tako je govorio najružniji čovek; a tada je bilo nedaleko od ponoći. I šta mislite, šta se tada dogodilo? Tek što su viši ljudi čuli njegovo pitanje, postadoše odjednom svesni toga da su preobraženi i opet zdravi, i toga, ko je to učinio: priskočiše dakle svi ka Zaratustri, zahvaljujući, slaveći ga, umiljavajući se oko njega, ljubeći mu ruke, kako je već bilo kome u prirodi: tako da su se neki smejali a neki plakali. A stari čarobnik igrao je od zadovoljstva; pa sve iako je, kao što kažu neki pripovedači, bio tada pun slatka vina, bio je zacelo još puniji slatkog života, i odrekao se bio svakog umora. Ima ih čak koji pripovedaju, da je tada i magarac igrao: nije mu, dakle, pre tega najružniji čovek uzalud davao vina da pije. Možda je bilo tako a možda i nije; ali ako uistinu one večeri magarac i nije igrao, dogodila su se tada još veća i čudnija čudesa nego što bi bilo igranje jednoga magarca. Ukratko, što rekao Zaratustra: »Šta je meni stalo do tog!«

2.

Zaratustra je međutim, kad se dešavalo ovo sa najružnijim čovekom, stajao kao opijen: pogled mu se ugasio, jezikom je zaplitaio, noge mu počеше klecati. I ko bi tu mogao pogoditi, kakve tad misli proletahu kroz dušu Zaratustrinu? Ali mu duh očevidno beše ustuknuo, i potekao unapred, tako da je bio u dalekim daljinama i kao »na visokom grebenu, kako stoji u knjigama, na sredini između dva mora, – putujući kao težak oblak između onoga što je bilo i onoga što će biti«. No polako, kako su ga viši ljudi grlili i ljubili, dolazio je pomalo k sebi, i branio se rukama od navale poštovalaca i pomagalaca; samo nije govorio. Tek odjedared obrnu brzo glavu, kao da je čuo nešto: tada metnu prst na usta i reče: »*Hodite!*« Sve se unaokolo utiša i utaji; samo iz dubine dopiraše polako do gore zvon zvana. Zaratustra osluškivaše, kao i viši ljudi; zatim metnu i po drugi prst na usta, i reče opet: »*Hodite! hodite! Još malo pa će ponoć!*« – a glas mu se beše izmenio. Ali se još jednako nije kretao s mesta: tada posta još tiše i još tajanstvenije, i svi osluškivaše, i magarac, i Zaratustrine počasne zveri, orao i zmija, isto tako i pećina Zaratustrina, i veliki hladni mesec, i sama noć. A Zaratustra metnu i po treći put prst na usta, i reče:

Hodite! hodite! hodite! Podimo sad! Čas je kucnuo: pođimo u noć!

3.

O, vi viši ljudi, još malo pa će ponoć: te hoću da vam kazujem nešto na uši, što ono staro zvono meni na uvo kazuje, – tako tajanstveno, tako strašno, tako srdačno, kao što govori meni ono ponoćno zvono koje je doživelo više nego što može doživeti čovek: – koje je brojalo još otaca vaših bolne otkucaje srca – ah! ah! kako uzdiše! kako se u snu smeje! ta stara duboka, duboka ponoć! Ćut! ćut! Tu se mnogo šta čuje što danju ne sme da da glasa od sebe;

nego sad, u hladnome zraku, sad kada se stišala i sva graja u srcima vašim, – – sad progovara, sad se čuje, sad se uvlači u noćne prebudne duše: ah! ah! kako uzdiše! kako se smeju u snu! – zar ne čuješ kako tajanstveno, strašno, srdačno tebi govori, stara duboka, duboka ponoć? *O čoveče, pazi!*

4.

Teško meni! Kud se dede vreme? Ne potonuh li u duboke kladence? Svet spi. – Ah! Ah! Pas zavija, mesečina sja. Radije ću umreti, umreti, nego vama reći šta u ovaj čas misli ponoćno srce moje. Evo, umro sam već. Sve je prošlo. Pauče, šta to pleteš oko mene? Hoćeš li krv? Ah, ah! Rosa pada, čas je tu – – čas, u koji mi se koža ježi od studa, koji pita i jednako pita: »u koga bije srce u junaka? – ko da bude zemlji gospodar? Ko će reći: *ovuda* tecite, vi velike i male reke!« Čas se približuje: o čoveče, ti viši čoveče, pazi! ovo je govor za osetljive uši, za tvoje uši – *to ponoć tiha k tebi prilazi!*

5.

Nosi me, zanosi me, igra duša moja. Rade nasušni, svakodnevnici! Ko da bude zemlji gospodar? Mesec je hladan, vetar ćuti. Ah! Ah! Da li ste već dosta visoko odleteli? Vi ste igrali: ali noga nije što i krilo. Vi dobri igrači, otišla je sad radost sva: vino se pretvori u talog, pehari omekšaše, grobovi zajecaše. Ne odleteste dosta visoko: i evo gde grobovi jecaju: »iskupite mrtve! Zašto je tako dugo noć? Ne opija li nas to mesečina?« Vi viši ljudi, oslobodite grobove, probudite leševе! Ah, šta to još dube crv? Sve više se približuje čas, – – eno mumla zvono, još bruji srce, još dube drvo crv, i srce crv. Ah! Ah! *Dubok je svet!*

6.

Slatka liro! Slatka liro! Ja volim tvoj zvuk, tvoj opojni turobni huk! – kako mi iz davnine, kako mi iz daljine dolazi huk tvoj, iz daleka, iz ribnjaka ljubavi! Ti staro zvono, ti slatka liro! Svaki bol urezao ti se u srce, bol očinski, bol dedovski, bol pradedovski; govor je tvoj sazreo, – – sazreo kao zlatna jesen, ili popodne, kao pustinjско srce moje – i ti si progovorilo? i sâm je svet sazreo, grozd je zarudeo, – i hoće evo da umre, od sreće da umre. Vi viši ljudi, zar ne osećate miris? Potajno kulja odozdo miris, – miomir i miris večnosti, ružičasto blažen, zagasit i zlatan kao vino, miris od stare sreće, – od opojne sreće kad ponoć mre, i kad poje: dubok je svet, bez dna, *dublji nego dan što zna!*

7.

Mani me! Mani! Odviše sam čist za te. Ne dotiči me se! Zar nije baš u ovaj čas svet moj postao savršen? Koža moja odviše je čista za tvoje ruke. Okani me se, ti glupi blesasti tupi dane! Zar nije ponoć vedrija? Najčistiji treba da budu zemlji gospodar, oni koji su ostali nepoznati, koji su najjači, ponoćne duše, vedrije i dublje od svakog dana. O dane, ti za mnom pružаш ruke? Ti bi da napipaš sreću moju? Ja sam za tebe bogat, usamljen, rudnik pun blaga, riznica puna zlata? O svete, ti mene tražiš? Zar sam ti svetovan? Zar sam ti duhovan? Zar sam božanski za tebe? Ali dane i svete, vi ste odviše nezgrapni, – – imajte dosetljive ruke, hvatajte dublju sreću, dublju nesreću, hvatajte budikakvog boga, ne hvatajte mene: moja nesreća, moja sreća je duboka, o ti čudni dane, ali ja nisam bog, nisam pakao božiji: *dubok je njegov jad.*

8.

Božiji je jad dublji, ti čudni svete! Hvataj božiji jad, a ne mene! Šta sam ja! Opojna slatka lira, – – jedna ponoćna lira, jedna zvonka kreketuša koju niko ne razume, ali koja *mora* da kaže što ima, pred golubovima, o vi viši ljudi! Jer vi me ne razumete! Prošlo je! Prošlo! O mladosti! O podne! O popodne! Došlo je evo večer, i noć, i ponoć, – pas zavija vihor-vetar taj: – ili zar nije vihor-vetar pas? Cvili, laje, zavija. Ah! Ah! kako uzdiše! kako se smeje, kako se guši i koca, ta ponoć! A sad, kako trezveno govori, ta pijana proročica! Da nije natpila pijanost svoju? da nije postala prebudna? da ne preživa? – preživa jad svoj, u snu, stara duboka ponoć, i više još radost svoju. Jer radost, ma kolilko jad bio dubok; *Radost je dublja još neg vaj.*

9.

O ti lozin čokote! Što me slaviš? Zar te nisam posekao! Bio sam svirep, iz tebe teče krv: – otkud ta hvala tvoja pijanoj svireposti mojoj? »Što je postalo savršeno, sve što je sazrelo – hoće da umre!« tako kažeš ti. Blagosloven neka je navek nož vinogradarev! Ali, avaj, sve što je nazrelo hoće da živi! Jad kaže: »Prodi sad! Odlazi, jade!« Ali, sve što pati, hoće da živi da bi sazrelo, i postalo puno radosti i puno čežnje, čežnje za udaljenim, višim, vedrijim. »Ja hoću naslednika, kaže sve što pati, ja hoću decu, ja neću *sebe*«, – a radost neće naslednike, neće decu, – radost hoće samu sebe, hoće večnost, hoće povraćaj, hoće sve isto na vjeki vjekov. Jad kaže: »Skrhaj se, krvavi, srce! Hodi jednako, nogo! Leti, krilo! Napred! u vis, bole!« Jeste, staro srce moje: *Jad kaže: »prodi sad!«*

10.

O vi viši ljudi, kako se vama čini? Da li sam ja prorok? da li sanjalica? pijanac? tumač snova? zvono ponoćno? jesam li kap rose? pramen dima i daha večnosti? Ne čujete li? Ne osećate li? Baš u ovaj čas postao je svet moj savršen, i ponoć je podne, – i bol je radost, i prokletstvo je blagoslov, i noć je jedno sunce, – odlazite, ili ćete naučiti: da je i mudrac budala. Jeste li ikad pristali na ikakvu radost? O, prijatelji moji, onda ste pristali i na *svaki* jad. Sve su stvari vezane jedna za drugu, udenute jedna u drugu, zaljubljene jedna u drugu, – – jeste li ikada poželeli da jedanput dođe još jedanput, jeste li ikada rekli: »sviđaš mi se, srećo! Protrč, trenute!«, onda ste poželeli i *sve* još jedanput! – sve iznova, sve večno, sve u vezi jedno s drugim, udenuto i zaljubljeno jedno u drugo, tako ste eto vi *voleli* svet, – – vi večiti, tako ga volite večito i u svako doba: pa i jadu vi kažete: prodi sad, ali dođi opet! *Jer radost kaže: večno traj!*

11.

Svaka radost hoće da sve stvari večno traju, hoće meda, hoće taloga, hoće pijane ponoći, hoće grobova, hoće utehe u suzama sa grobova, hoće pozlačenu večernju rumen – – *šta* neće radost! ona je žednija, srdačnija, gladnija, strašnija, tajanstvenija od sveg jada, ona hoće *sebe*, ona guta *sebe*, volja prstena bori se u njoj, – – ona hoće ljubav, ona hoće mržnje, ona je prebogata, deli drugima, rasipa, prosi da je neko uzme, zahvaljuje onome ko je uzima, ona bi da je mrže, – – radost je tako bogata da žudi za jadom, za paklom, za mržnjom, za sramotom, za bogaljem, za *svetom*, – jer ovaj svet, o ta vi ga bar znate! Vi viši ljudi, za vama čezne, radost, neobuzdana, blažena, – za jadom vašim, vi promašeni i unakaženi! Za onim što je promašeno i nakaženo čezne svaka večna radost. Jer svaka radost hoće samu sebe, te stoga hoće vaj! O srećo, o bole! O pukni, srce! Vi viši ljudi, naučite jednom da radost hoće večnost, – *radost* kaže *svima* stvarima da večno traju: *većno traj, i večnost daj!*

12.

Jeste li sada naučili moju pesmu? Jeste li pogodili šta ona hoće? Dobro dakle? Vi viši ljudi! Otpojte mi sad vi pesmu moju, tropar moj!

Pojte sad vi tu pesmu kojoj je natpis: »Još jednom«, a čiji je smisao »na vjeki vekov!« – pojte, – o vi viši ljudi, tropar Zaratustrin!

<i>Čoveče pazi! Otvori oba oka!</i>	<i>Jedan!*</i>
<i>Čuj – šta govori noć duboka?</i>	<i>Dva!</i>
<i>Snova mojih iščeze kret –</i>	<i>Tri!</i>
<i>Snoponor beše dubok:</i>	<i>Četiri!</i>
<i>Dubok svet,</i>	<i>Pet!</i>
<i>Dublji nego sto misli dan.</i>	<i>Šest!</i>
<i>Dubok je njegov jad –,</i>	<i>Sedam!</i>
<i>Dublja radost nego patnja sva:</i>	<i>Osam!</i>
<i>Jad govori: Umini sad!</i>	<i>Devet!</i>
<i>Radost na večnost pristaje –,</i>	<i>Deset!</i>
<i>Duboko, u večnosti hoće da traje.</i>	<i>Jedanaest!</i>
	<i>Dvanaest!</i>

* Prepev: Vito Marković

Znak

A u jutro posle te noći, skoči Zaratustra sa svoga ležišta, opasa se, i izađe iz svoje pećine, plemenit i krepak, kao jutarnje sunce kad izlazi iza mračnog stenja. »Veliko svetlo nebesko, progovori kao što je nekad govorio, ti duboko oko sreće, u čemu bi bila sva sreća tvoja da onih nemaš kojima sijaš! I kad bi oni ostali u sobama svojim dok si ti već budno i na putu ovamo da poklanjaš i razdeljuješ: kako bi se razgnevila tad ponosita sramežljivost tvoja! A eto! ovi još spavaju, ti viši ljudi, dok sam *ja* budan: *to* nisu pravi saputnici moji! Ne čekam ja na njih ovde u brdima mojim. Hteo bih da otpočnem delo svoje, svoj dan: ali oni ne razumeju znamenja moga jutra, korak moj – nije za njih budilnik. Oni još skapavaju u pećini mojoj, san njihov još pije od opojnih pasama mojih. Ali uvo koje bi oslušnulo da li će *mene* čuti, – toga *poslušnog* uva nema među udovima njihovim.« – To je govorio Zaratustra u svome srcu dok se sunce rađalo: a tad pogleda upitnim pogledom u visinu, jer ću iznad sebe oštri krik svoga orla. »Vrlo dobro! povika gore, to mi se dopada, i to mi pripada. Zveri su moje budne, jer sam ja budan. Orao je moj budan, i slavi sunce kao i ja. Orlovskim kandžama dohvati novu svetlost. Vi ste prave životinje moje; ja vas volim. Ali mi nema još prvih ljudi mojih!« Tako je govorio Zaratustra; a tada se dogodi da odjedared ču, kako oko njega proleću i lepršaju se nebrojene ptice, – i udaranje tako mnogih krila, i navala oko njegove glave, bili su toliki da je zaklopio oči. Jer odista, kao da se oblak sručio na njega, oblak od strela koje se sipaju na

novog neprijatelja. No gle, ovo ovde beše oblak od ljubavi, i to na novog prijatelja. »Šta se zbiva sa mnom?« razmišljaše Zaratustra u svome srcu, i polako se spusti na veliki kamen što je ležao pokraj izlaza iz njegove pećine. Ali, hvatajući rukama oko sebe i iznad sebe i ispod sebe, da bi se odbranio od nežnosti ptica, nuto, zbi se s njim nešto još čudnovatije: i nehotice beše zahvatio rukom posred jedne guste tople grive; a u isti mah odjeknu tu pred njim urlik, – blag odužen rik lava. »*To je znak*«, reče Zaratustra, i srce mu se preobrazi. I odista, kad se ispred njega raščisti zrak, ležaše mu kod nogu žuta golema zver, prislanjaše glavu na njegovo koleno, i ne htede ga se okanuti od silne ljubavi, baš kao pas koji opet nađe svog starog gospodara. A golubovi behu isto tako užurbani da pokažu svoju ljubav kao i lav; i svaki put kad bi kakav golub proleteo lavu preko nosa, zadrmao bi lav glavom čudeći se i smejući se. Na sve to izgovori Zaratustra samo ovu jednu reč: »*deca su moja blizu, deca moja*«, – i onda učuta sasvim. Ali je njegovo srce bilo razdragano, i iz očiju mu kapahu suze i padahu dole na ruke njegove. Nije obraćao pažnju ni na što više, nego je sedeo nepomično i nebraneći se više od životinja. A golubovi letahu gore dole, spuštahu se na njegova ramena, milovahu mu bele kose, i ne znadoše već šta će od milošte i veselja. Stari lav pak lizaše jednako suze što padahu na ruke Zaratustrine, ričući uz to i mumlajući potrnulo. Tako su radile ove životinje. – To je sve trajalo dugo vremena, ili kratko vremena: jer, pravo reći, na zemlji za ovakve stvari i *nema* vremena. – Međutim behu se porazbudili viši ljudi u Zaratustrinoj pećini, i spremahu se svi skupa za pohod: da idu u susret Zaratustri, i da mu požele dabro jutro, – jer behu videli, kad su poustajali, da njega već ne beše među njima. Ali, kad su dospeli do vrata od pećine, a šum njihovih koraka bio izmakao ispred njih, naroguši se lav užasno, okrete se odjednom od Zaratustre, i poskoči, besno ričući, na pećinu; a viši ljudi, kad čuše kako riče, dreknuse kao iz jednog grla, pobegoše natrag, i nestade ih za tren oka. Sâm Zaratustra ipak, zanesen i unezveren, podiže se sa svog sedišta, pogleda oko sebe, zastade u čudu, zapita se u sebi šta je to, pribra se, i beše sâm »Šta to čuh? progovori najzad polako, šta se to sada sa mnom zbi?« I odmah mu se povrati sećanje, a jednim pogledom obuhvati i shvati sve što se beše dogodilo između juče i danas. »Evo ovde kamena, reče i pogladi se po bradi, na *njemu* sam sedeo juče iz jutra, ovde je pristupio k meni prorok, i ovde sam čuo prvi put povik koji sam i sada baš čuo, veliki povik za pomoć. O vi viši ljudi, o *vašoj* nevolji vraćao mi je juče izjutra onaj stari pretskazivač, – na vašu nevolju htede me on zvesti i u iskušenje dovesti: o Zaratustra, govorio mi je on, ja dolazim da te zavedem na tvoj poslednji greh. Na moj poslednji greh? povika Zaratustra i smejaše se ljutito svojoj rođenoj reči: šta je to još ostalo za mene da bude moj poslednji greh?« – I još jednom utonu Zaratustra u misli, sede ponovo na veliki kamen, i razmišljaše. Odjedared poskoči, – »*Sažaljenje! Sažaljenje prema višim ljudima!* povika, i lice njegovo pretvori se u čelik. Neka! To – to je bilo i prošlo! Moja patnja i moje sažaljenje – šta je stalo do njih! Zar ja težim za *srećom*? Ja težim za *delom* svojim! Tako je! Došao je lav, deca su moja blizu, Zaratustra je sazreo, moj čas je kucnuo: – Ovo je *moje* jutro, oslavio je *moj* dan: ovamo, *sad, diži se, veliko Podne!*« – Tako je govorio Zaratustra napuštajući svoju pećinu, plemenit i krepak, kao jutarnje sunce kad izlazi iza mračnog stenja.